BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
12
32 K
28 D

12-32-K-28

LEVINI LEMNII MEDICI ZI-RIZAEI DE HABITV ET CONSTITVTIONE CORPORIS,

quam Græci κρᾶσιν, Triuiales Complexionem vocant, Libri II.

Omnibus quibus ſecunda valetudo curæ eſt, apprimè neceſſarij, ex quibus cuiq; procliue erit corporis ſui conditionem, animiq; motus, ac totius conſeruandæ ſanitatis rationem adamuſſim cognoſcere. Huic operi acceſſit rerum & verborum copioſiſſimus index.

ANNO M. D. LXXXII.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

M 33 6, 28

SPECTATISSIMIS COSS. CORNELIO OCKERO INTEGERRIMO AC candoris eximij viro, Petro Nicolaidæ viro induſtrio, ac præter inſignem eruditionem adminiſtrandæ reip. obeundisq; functionibus Tribunitijs peritiſſimo, deniq; ordini Senatorio cum primis illuſtri, cæterisq; Ciuibus magiſtratui obſequentiſſimis, L. Lemnius. S. P. D.

DICI VIX QVEAT VIRI ſpectatiſ. quo ſit affectu, qua animi propenſione erga Ciuitatem hanc, eiusq; ciues ac municipes veſter Lemnius: partim quòd prima vitæ luciſq; huius auſpicia in hac ſit conſequutus, partim quòd inter illos verſetur, qui quum ſint humanitatis ſtudijs abundè imbuti, tùm ſuos literarum monumentis, omniq; rerum cognitione ſedulò inſtitui curant. Hoc ſiquidem potiſsime cuiq; ciuium eſt in votis, eoq; omnis eorum ſpectat conatus atq; induſtria, vt quos hæredes inſtituunt, non tàm opum ſplendore, rerumq; fortuitarum affluentia, quàm doctrina ac morum integritate illuſtres præſtare pergant. Quæ res hactenus effecit, vt Ciuitas Ziriza in maximis calamita-

tibus quas totius perpeſſa eſt, inconcuſa ſubſtiterit. Siquidem clariſſimi Senatus authoritate & conſilio fulta, nulla ſui parte labefactari luxariq́ viſa eſt: aut ſi quid detrimenti accéperit, ſi qua iactura aut clades illata ſit (vt nemo non aliquo incommodo vel vrgetur vel afficitur) confeſtim viri conſulares ſumma cura, pariq́ animorum conſenſu reſarciunt, inſtaurantq́ omnia, atq́ in integrum collapſa reſtituunt. Quum enim Magiſtratus munus ſit atq́ officium ſtrenuè ſuas obire partes, ciuium commodis proſpicere, optimum ciuitatis ſtatum moliri, luxata inſtaurare, fulcire nutantia, inclinata erigere, collapſa in gradum reponere obiter:

Conſulere in medium, & rebus ſuccurrere feſſis,
Omnia in antiquam correcta reponere ſedem.

Nulla ſui parte in his perficiendis ceſſant viri politici, omnia inculpate magiſtratus exequitur, ſuisq́ munijs ordo Senatorius præclare fungitur. Tametſi enim maligna ſit, parumq́ fida nauium ſtatio, portusq́ incommodus, nec vllus propemodum exterorum concurſus & negotiatio, ipſeq́ Oceanus tanta quotannis adferat diſpendia, vt incredibili ſumptu nouæ ſubinde atq́ in immenſum erigendæ ſint aggerum moles, quibus fluctibus obnituntur, ac maris ferociam retundunt, alacri tamen atq́ infracto animo omnibus obſiſtunt, ſartaq́ tecta, vt dicitur, perficiunt. Siquidem penes eum Conſulem qui ex tribunitia poteſtate, plebis curam tutelamq́ ſuſcipit, conſiſtit hac rei

agra-

agrariæ præfectura. Is ſibi aſciſcit ex patricijs Septemuiros vt municipales collegas ac conſultores, qui quod patriæ commodis conſulunt, voce gentilia Heim raedt nominantur. Hi quum res poſcit, per totius inſulæ ambitum deuecti longe lateq; exporrectos aggerum tractus, incurua littora, ſinus immenſos cataractas, aquaductus, portus, oraſq; maritimas omnes alacriter perluſtrant: ac ſi quid diſſipatum ſit ac conuulſum, mariſq; violentia concuſſum diſſilijt, acriter inſtant, omnibuſq; inſtaurandis vigilanter incumbunt. Hanc prærogatiuam ac tribunatum, hoc eſt adminiſtrandi ſoli, fundiq; patrij munus conſequuta eſt ciuitas Zirizea à Belgarum principe Philippo cognomento bono, qui & Zelandis quos Mattiacos Tacitus vocat, imperabat, quod ſingularem in Magiſtratu vigilantiam, agendiq; ſolertiam perſpexerit, adeo vt illorum induſtria frequentius vindicata aſſertaq; ſit Scaldia inſula ab interitu, quem Oceanus inundans vicinis crudeliter intulit. Quo effectum eſt, vt exteri quoq; noſtratium opera vtantur, vbi nouos portus eruunt, vbi ex mari vindicanda ſunt latifundia, atq; agrorum aliquot myriades ſementi meſſiq; vberrimæ accommodæ. Cæterum quum innumera huic Ciuitati ſint ornamenta illamq; illuſtrent, tum nulla re mihi viſa eſt commendatior ac plus ſolidæ laudis promereri, quam quòd tot viros literatos proferat multiſq; præclaris ingenijs fœcunda ſit atq; exculta: quorum conſilio ac prudentia non domeſtica modo res, ſed externæ

Heim patriam ac natale ſolum Germanis olim ſonabat, cuius Tacitus meminit libro de huius gentis moribus.

Philippi Burgundiæ ducis in Zirizeos munificentia anno 1425.

Libro de moribus Germano.

terna quoq; nationes nituntur.. Siquidem complures ex hac vrbe in principum conſilia ſunt aſciti, atq; ad ampliſsimas dignitates euecti. Cui hoc accedit ad ampliorem magisq; vberem laudis cumulum, quòd non modo patricij viriq; politici, ſed plebeij quoq; ſortisq; infimæ homines ſumma ope enitantur, vt ex ſe pronati ad eruditionem prouehi poßint: quorum nonnulli tametſi ἄμουσοι ſint, atq; ab humanitatis ſtudijs alieni, tantum abeſt vt ea aſpernentur ac faſtidiant, illisq; vt eorum rudes, infeſti ſint, vt hoc decus atq; ornamentum in omnem poſteritatem propagare exoptent, ad ea quæ illis ſunt incitamento atq; omnes ſuas facultates in ijs conſequendis conferunt. Poſſum hoc ipſum ingenuè citra adulandi ſuſpicionem de ciuibus meis teſtari, vt quibus annos ſupra tres & triginta operam meam in medendo approbare præſtareq; ſtudui, qua verò dexteritate ac ſucceſſu, penes illos fides eſto, ac iudicium, qui noſtram induſtriam in expugnandis demoliendisq; morbis ſunt experti. Quoties ego viri præſtantiſsimi in congreſſu familiari deplorantes audio opulentos quoſdam, & qui nobilitatem diuitijs metiuntur, quod diſciplinis aut nihil prorſus, aut tenuiter ſint imbuti adeò indignè animoq; iniquo ferũt deeſſe, ſibi illa naturæ præſidia, vt aliquot talentorum iacturam facere nõ dubitent, ſi in doctorum album referri cenſeriq; poßint. Nimirũ ſentiunt homines minimè ſtupidi aut obeſæ naris, quid momenti adferant ad rem auſpicato ſciteq; peragendã, literarũ adminicula,

quan-

quantũq; natura iuuetur arte. Quo ſpectat illud Horat:
Natura fieret laudabile carmen, an arte, Horat. in arte.
Quæſitum eſt, ego nec ſtudium ſine diuite vena,
Nec ruda quod proſit, video ingenium, alterius ſic
Altera poſcit opem res, & coniurat amicè.

In ſententijs enim proferendis, in obeundis legationibus, exequendisq; munijs publicis, in adhibendo rerum verborumq; delectu, in corrigendis qui latenter taciteq; irrepſerunt erroribus, in tollenda reprimendaq; ſuperſtitione, in ſtabiliendo ſyncero Dei cultu, fouendaq; religione plus adferunt iudicij; pauloq; ſunt oculatiores viri docti ac literis expoliti, quàm qui harum præſidio ſunt deſtituti. Quod quum potiſsima ciuium noſtrorum pars perſpectum habeat in hac palæſtra eoq; ſtadio ſedulò ſe exercent, in quo vt progreſſum faciant omnibus modis futurus ſum adiumento, ne eas opes & viatica parare deſinant, quæ extra fortunæ aleam ſunt conſtituta, quæq; eripi non poſſunt. Sint penes alios ampla longeq; exporrecta pomeria: vigeat apud illos negotiatio hominumq; concurſus & frequentia ſit multarum magnarumq; rerum poſſeſſio, quæ plerumq; inſtabilis atq; infida vel eripi ſolet, vel aliò transferri: noſtræ profectò Ciuitati hoc nomine præcipuè gratulor, quod præter negotiandi ſolertiam ac conquirendi ſtudium, præter vberem rerum prouentum, præter agros feraces, ac meſsi triticeæ accomodos, præter herbida ſaginando pecori paſcua, præter ſalis conficiendi induſtriam, illas opes præ cæte-

teris ciues conſectantur & reſpectant, in quas nihil iuris fortunæ mutabilitas ſibi vendicat. Quas ob cauſas viri integerrimi viſum eſt hoc munere literario vobis gratificari, veſtroſq; animos lucubrationibus hiſce noſtris demereri: quas eò magis gratas acceptasq; fore confido, quòd non ab inquilino aliquo, aut alterius loci populari: ſed eiuſdem Reipublicæ ciue ac municipe ſint profectæ: tùm quod eæ veſtro nomini atq; amplitudini dedicantur, quæ ſummis pariter atq; infimis ex æquo futura ſint vſui, quæq; corporis valetudini proſpiciunt, animoq; cultum adferunt, ac mentem aliqua ex parte informant pietati. Deus opt. max. cui per Seruatorem IESVM CHRISTVM noſtra vota nuncupamus, Remp. noſtram adaugeat, vobiſq; omnibus in ea ſtabiliendâ firmandaq; ſucceſſum incrementaq; conferat. Ziriƶææ ex Muſeio noſtro: Anno redempti orbis Sept. 1561. Calendas Ianuarii.

LEVINI

LEVINI LEMNII MEDICI ZIRIZAEI IN SEQVENTES LIBROS PRAEFATIO,

quæ argumenti vicem obtinet: atque obiter commonſtrat, quò ſpectet libri huius ordo & ſeries, & quàm ſit futura vtilis huius operis tractatio.

QVò non minus vtilitatis, quàm oblectamenti concipiat ac conſequatur auidus Lector: quid præſens opus tractet ac complectatur, compendio indicare viſum eſt: vt hinc documenta ſumere volenti longæ vel inquiſitionis, vel coniecturæ labor abſit. Quocirca ne cui fucum feciſſe videar, ac poſtmodum indignetur plauſibili titulo ſibi impoſitum, in ipſo veſtibulo, primoq́ operis aditu hoc Satyrici, argumenti loco exhibeo,

Quidquid agunt homines, votum, timor, ira, voluptas, Iuuenalis
Gaudia, diſcurſus, noſtri eſt farrago libelli. Satyr. 1.

Quum enim nemo ſit mortalium in tanto, tamq́ acerbo humanæ naturæ lapſu atq́ inclinatione, qui non minus in animo, quàm corpore aliquam cladem acceperit, hoc potiſſime argumentum tractandum ſuſcepi, vt corpori ab integritate delapſo, tùm animo vacillanti, atq́ ægritudine oppreſſo (commonſtrata vtriuſq́ partis natura) aliquam medicinam adhibe-

rem. Itaq́; ſingulorum, prope dixerim, hominum mores, ſtudia, conditiones, vitæ inſtituta, animi propenſiones, conceptus, voluntates, cogitata, molimina, & qua quodq́; corpus valetudine, quo habitu, & conſtitutione exiſtat, quàm potui dilucidè patefacere ſum conatus, quo quiſq́; vitijs quum corporis, tùm animi, ſi quà vrgetur, mederi poßit & obſiſtere, vel à morbis ſe tutũ præſtare ac tueri, ſi ab ijs liber ſit & immunis.

Conſenſus corporis & animi.

Quoniam verò corpus & anima ſympathia quadam ac conſenſu inter ſe cõnexa ſunt, virtutesq́; ac vitia vltro citroq́; deriuantur, atq́; hinc, inde confluunt, mutuam paremq́; operã hac ipſa expoſcunt. Scio equidẽ à multis ambigi, atq́; in dubium vocari, cuius partis humanæ naturæ morbus nocentior, atq́; homini magis exitioſus: quod vt non facile expediri poſſe fatear, ita omnibus perſuaſum eſſe cupio, maximam malorum partem ab anima interniſq́; viribus proficiſci: quod enim corpus morboſum, animæ ſit oneri, ſuamq́; operã illi deneges, huius potius, quàm illius incuria culpãda eſt. Siquidem quũ corpus animi imperio ſubditum ſit, illiq́; obſequiũ præſtare cogatur: munus animi, mentisq́; officium eſt, domitis affectibus, illud in officio continere, ac ratione moderari. Vt enim liberior licentia, atq́; indulgentia mollior adoleſcentiam, lubricamq́; ætatem deprauat, atq́; deteriorem efficit, omnesq́; animi neruos elidit: ita habenæ laxiores corpus ad voluptates, ad luxũ, ad libidines, fœdasq́; cupiditates, poſtremò ad innumeros morbos reddunt propenſißimum, quorum omniũ mens

Anima an corporis morbus nocentior.

Indulgentia quid efficiat.

ebria

ebria, ſuiq́ oblita, origo exiſtit, ac ſeminarium, quod omnem cultum ac ſalutarem doctrinam reſpuat. Miratur autem Cicero, quidnam cauſa ſit, vt quum ex corpore & animo conſtemus, corporis curãdi tuendiq́ cauſa excogitata ſit & quæſita medendi ars, Deorũ inuentioni conſecrata: Animi verò medicinam adeò nõ deſiderari, vt etiã pluribus ſuſpecta ſit & inuiſa, nam paucis culta ac probata. Cuius erroris cauſam & culpam in animum transferendã quis poſſit ambigere? nam illi, non corpori iudicium defertur, ac de doloris ſenſu iudicandi peritia tribuitur. Quocirca quum homo diuinitus originem ſit ſortitus, illiq́ mens cœleſti lumine illuſtretur, atq́ afflatu ſpiritus abundè perfundatur: par eſt vt naturæ ſuæ decus, amplitudinem, dignitatem, præſtantiam tueatur, vt ratione potius, quàm affectibus ducatur, vt dotes mentisq́ ornamenta foueat atq́ amplificet, vt corporis atq́ animi incolumitati accuratè proſpiciat, vt vtriuſq́ partis quum morbis tùm vitiis obſiſtat ac medeatur, quibus perficiendis obuia, nulliq́ non expoſita eſt medicina, ac remedium ſalutare. Siquidem animæ ſalus ex puriſſimis ſcripturæ fontibus: corporis verò ſanitas ex conſcriptis medicorum libris, aut ſalubri illorum conſilio parari poteſt, quibus hoc quiſq́ obtinebit, vt aut non ægrotet, aut ſi quo morbo, vlloq́ affectu tentari contingat, confeſtim illum excutiat atq́ amoliatur. Hæc ſtudioſe Lector præfari viſum eſt, quò quiſq́ intelligat, quid ſibi expetendum ſit, ac ſectari debeat, vt

Tuſc. 3.

Mentis ſanitas vnde petenda.

commodè nullaq́; moleſtia aut valetudinis diſpendio vitæ curſum perficere poſſit, qua de re fuſius tractare inſtitui.

Quæ priore Libro continentur.

Cap. 1. Sanitas qua nihil homini optabilius, aut expetendum magis, corporis ſui notitiam exigit.

2. De ſpirituum natura ac differentijs; tùm quid in corpore humano efficiant, quosq́; affectus pariant.

3. De ſpiritu qui toti mundo, eiusque partibus inſitus eſt, quiq́; in hominem diuinitus illapſus, mentem eius peculiari munere imbuit. Obiter de bonis malisq́; genijs qui humoribus ſpiritibusq́; immixti varias

varias mutationes humanis animis inferunt.

4. De corporis humani elementis primiſq; qualitatibus, ac generationis principijs, ex quibus homo conſtat, ac conflatus eſt.

5. Quid Craſis ſeu temperamentum in quo cuiuſque habitus, ac corporis conſtitutio conſiſtit.

6. De temperato exactoque corporis habitu ac conſtitutione.

7. De calido corporis ſtatu.

8. De frigido corporis habitu.

9. De ſicco aridoque corporis habitu.

10. De humido corporis habitu.

Index eorum quę poſteriore Libro continentur.

Cap. 1. De compoſita humani corporis habitudine ac temperamento.

2. De calido & humido corporis ſtatu ac temperamento: obiter de ſanguinei hominis conditione ac natura.

3. De frigidi & humidi corporis habitu & conſtitutione, ex qua Pituitoſi ſeu phlegmatici conditio eruitur, eiuſque natura explicatur.

4. De Memoria excolenda, amoliendiſq; eius detrimentis.

5. De calidi & ſicci corporis ſtatu & habitudine. Obiter qua ſit natura, conditione, ac moribus, animiq;

miq; propenſione homo bilioſus ſeu Cholericus. VIIII

6. De frigidi & ſicci corporis habitu, cui quoniam homo melancholicus ſubeſt, atque atræ bili obnoxius, illius quoque natura & conditio explicatur, quaque ratione expugnari poſsit edocetur.

LEVI.

SANITAS

QVA NIHIL HOMINI OPTABILIVS, AVT EXPETENdum magis, corporis ſui notiam exigit.

CAPVT I.

lib. 2. Offi.

RЕctè mea quidem ſententia omnis eruditionis atq; eloquentiæ parens Cicero, *Valetudo ſuſtentatur notitia ſui corporis, atq; obſeruatione earum rerum quæ aut prodeſſe aut obeſſe ſoleant*, deniq; continentia in victu, omniq; cultu corporis, ac prætermittendis voluptatibus, quæ, vt mea fert ſententia, non tàm corpori, quàm animo perniciosæ ſunt atq; infeſtæ. Quocirca ſumma cura quemq; eniti decet, vt corporis ſui habitum, qui in quatuor qualitatum Calidi & Humidi, Frigidi & Sicci tempe- rie ac miſtura conſiſtit, perſpectum exploratumq; habeat. Sic enim commodius, minoriq; negotio valetudini proſpicere poterit, ac morbis, ſi qui ingruunt,

Quid valetudinem fulciat.

unt, obſiſtere ac mederi. Siquidem quum ſanitas naturalis ſit corporis, eiusq; partium ſtatus & conſtitutio, qua omnes actiones ac munia citra offenſam perficiuntur, omniaq; membra nullo doloris ſenſu ſuas functiones obeunt: Morbus verò affectus præter naturam, qui actionem vel vitiat, vel impedit, illiq; cruciatus infert, atq; omnia contra quam ſanitas, deteriora efficit: nemini procliue promptumque erit præſentem ſanitatem, & qua fruimur, valetudinem conſeruare, aut collapſam reſtituere, niſi in cognitione corporis, eiusq; temperamento ſit exercitatus. Et quanquam anima corporeo ſit præſtantior, atque hominis potior pars, in eaq; excolenda præcipuam curam impendi velim: corpori tamen accuratè proſpiciendum cenſeo, ne oneri ſit animæ, illiq; ad præclara enitenti tarditatem moramque iniiciat. Vbi enim corpus valetudine in offenſa extiterit, omnibus ſuis officijs inculpatè fungitur, ſuaq; munia alacriter obit, atq; expeditè exequitur, adeò vt animo cuius

Quid ſanitas.

Quid Morbus.

Anima hominis pars potior.

Anima & corpus mutuam operam expoſcunt.

cuius imperio vtitur, ſit obſequentius, nec ad illius monita ac vellicationes obſurdeſcat. Scitum eſt illud Iuuenalis, animoq́; pœnitus infigendum. *Sat. 10.*

Orandum eſt vt ſit mens ſana in corpore ſano.
Fortem poſſe animum, & mortis terrore carentem,
Qui ſpatium vitæ extremum inter munera ponat
Naturæ, qui ferre queat quoſcunq; labores,
Neſciat iraſci, cupiat nil: ſemita certè
Tranquillæ per virtutem patet vnica vitæ.

Quas corporis animiq́; dotes, ac munera mentis qui eſt conſequutus, nulla huic obtingere poteſt firmior ſtabiliorq́; poſſeſſio, & in quam fortunæ temeritas, rerumq́; humanarum æſtus & concitatio minus iuris ſibi vendicat. Si quidem præclaræ opes, facultates immenſæ, ſumptuoſa ædificia, ampla longeq́; exporrecta iugera, ambitioſi tituli, atq; appellationes honorificæ præ his ſordeſcunt, nulliuſq́; ſunt vſus aut precij. Etenim, vt ex ijs conijcias cætera. *Vera bona.* *Sanitas auro potior.*

Non domus & fundus, nõ æris aceruus & auri *Hor. lib. 1. epiſt.*
Aegroto domini deduxit corpore febres,

Non animo curas: valeat poſſeſſor oportet,
Si comportatis rebus bene cogitat vti.

Quamobrem quum inter præcipua potiſſimaq; bona, corporis atq; animi incolumitas iure optimo referatur: par eſt omnes in hac aſſequenda fouendaq; certatim incumbere, ac quum ſibi, tum ſuis ſummis votis expoſcere hæc vitæ ſolatia, hæc fomenta, quo commodius nullaq; moleſtia vitæ huius calamitoſæ curſum perficere liceat. Siquidem ſi Horatio conſentias.

Epiſt. ad Albium.

Quid moueat dulci nutricula maius alumno?
Quam ſapere & fari poßit quæ ſentiat, & cui
Gratia, fama, valetudo contingat abunde.

Quocirca qui optimam degendæ vitæ rationem inire velit, hoc in primis efficere præſtareq; pergat: vt integra ſit atq; incorrupta ſanitas, ac primum menti proſpiciat, deinde corpori, cuius fulturis animus ipſe ſuſtinetur, culturam adhiberi curet. Siquidem ex ignoratione noſtri, ac corporis animique neglectu in morbos varios, atq; affectus innumeros vel inuiti rapimur, ac tanquam nauis onuſta mercibus in-

Noſce te ipſum.

gruente tempeſtate valida, in perturbationum ſcopulos deferimur, eoq; fit, vt multis prӕmaturӕ vitę ſtamina ſuccidi contingat, multoſq; properata morte confici, qui nullum tuendę conſeruandӕque valetudinis diſcrimen ac delectum habere curant. Quò ſpectat ſalubris illa cumprimis Sapientis admonitio: *Circumſpice ne moriaris tempore non tuo.* Quo quemque commonefacit, vt conſiderare vitӕ curſum inſtituat, atq; ita moderetur rebus ſuis, ne luxu vitęq; intemperantia accelerari interitum contingat, ac nondum confecta ӕtate, decurſoq; ӕui ſpatio ante diem opprimatur. Quiſq; autem ſecum ipſe expendat, quam calamitoſa res ſit, plenaq; tędij, circunferre corpus fœdiſſimis vndiq; morbis contaminatum, atq; oppreſſa ratione, mentem internis vitijs inquinatam. Qui, cedo, huic vita eſſe poſſit ſuauis et iucunda, animuſq; tranquillus ac placidus? Quum itaq; nulla res ſanitate ſit potior, huius tutelӕ ac conſeruationi ſedulò quiſque inſiſtat, deniq; obſeruet quantum à moderata

A naufragio ſimile.

Eccleſ. 7.

Immatura mors.

temperamenti ratione defluxerit, ac ſit delapſus. Quæ conſideratio cum vſum eſt habitura, vt ſi valetudo firma extiterit atq; illæſa, fulcire illam, ſuiſq; adminiculis ſtabilem præſtare pergat. Sin deteriorem nactus eſt, vel quæ collapſa ſit, atq; ab integritate defluxerit, illam erigat, atq; inſtaurare curet, habitumq; ſaniorem emoliri. Vt enim humores alij in alios promptè tranſeunt, ac mutationes ſuſtinent moderato exercitio, appoſitiſq; cibis, & quæ calori natiuo fomenta miniſtrant: Sic deterior corporis ſtatus ac decolor effloreſcit ſalubri victus ratione, atq; in meliorem reducitur. Et quemadmodum membra fracta, rupta, conuulſa, ſuiſq; ſedibus mota inſtaurari videmus: ſic valetudo inclinata vel imminuta reſtitui poteſt, atq; in integrum reuocari. Sunt autem quum mentes, tùm corpora humana propemodum vti fructices atq; arbuſta, quæ ſi commodè atq; accuratè tractes, ſi induſtriam operamq; etiam incultis atq; infœcundis adhibeas, aut deniq;, vt Virgilius præcipit.

Naturæ mutatio.

Humorum mutatio.

Ab arboribus ſimile.

Inſeras

Inſeras, vel ſcrobibus mandes mutata ſubactis, *Lib. 2. Georgic.*
Exuerint ſylueſtrem animum, cultuq́ frequenti
In quaſcunq́ voces artes, haud tarda ſequuntur.

E diuerſo coloni incuria agri ſterileſcunt, ac ſquallore ſituq́; obducti nullis ſementibus efficiuntur accommodi. Animorum quoq; par eſt ratio. Siquidem generoſæ mentis, bonæq́; indolis nonnulli improborum commercio, ac praua educatione ſilueſcunt, atq; à naturæ integritate deſciſcunt. Alij vitioſam naturam nacti educationis ac doctrinæ beneficio ad frugem perducuntur. Quapropter non eſt quòd quis in animum inducat, ſibiq́; perſuadeat, deteriorem habitum mutationẽ non perferre, quum rudiora etiam impolitaq́; ingenia, ac diſciplinis minus exculta, vt cera mollis, vt tractabilis vdaque argilia, fingi flectiq́; poſſint, atq; artifici docilitate ad artes politiores, ac mores minus rigidos perduci. Sic in natura rerum inſitione, qua nihil excogitatum ſolertius, agreſtes arbores miteſcunt. In animantium genere, feræ atq́; immanes belluæ officio hominum manſue-

Animi cultus.

Simile à re fluida.

Simile ab inſitione.

Simile ab animantibus.

manſueſcunt ac cicurantur. Documento eſt Mago Carthaginenſium dux clariſſimus, qui primus teſte Plinio, Leonem domitum ac manſuefactum manu demulcere auſus eſt, damnatuſq; illo argumento, quòd nihil non perſuaſurus videretur vir tam artificis ingenij, eoq; male illi credi libertatem cenſebant, cui intantum etiam ceſſiſſet feritas. Cæterùm Melancholicos vel alterius conditionis homines, modò ne diutius intemperies inoleuit, atq; ætas ſit prouectior, in meliorem habitum demigrare poſſe, non eſt quòd quis ambigat: quum nemo non perſpiciat vinum meracum, caloriſq; ſatis intenſi, aqua gelida, vel mitiori ſucco dilui: tùm vinum leue ac dilutum, saporeq; aqueo, meraciori ac magis generoſo liquore acui. Humores ſiquidem vel vitiati, vel aliena qualitate imbuti, alterius humoris commixtione miteſcũt, atq; exuta natiua qualitate, extraneam aſciſcunt. Sic cholere feruor affuſo ſanguine, ac phlegmate mitigatur. Phlegma ceu pituita, flauę bilis admixtione calo-

lib. 8. cap. 17.

Mago leonem domuit.

Simile à diluto vino.

calorem concipit, minuſq; qualitate frigida, atq; humida corpori infecta eſt. Pari ratione de reliquis ſtatuas. Adferunt autem ad hæc adiumenti plurimum alimenta, ac laudabilis ſucci cibi, ex quibus humores, & qui inde emanant Spiritus mentis incitabula, ſuam naturam ſortiuntur. Nihil autem efficacius ad perficiendam concoctionem & excitandos ſpiritus ſomno, exercitatione, vino, modò id generoſum ſit, ac moderatè, vt cætera, exhibeatur. Sic enim ſpiritus ſynceros excitat, ac lucidos, minimeq; denſos, ex quibus emergit alacritas, mentiſq; hilaritas & erectio. Alimenta ſiquidem quæ in humores elaborantur, vino perfuſa, ac ſalubri ſucco macerata liberius permeant, ac corporis conceptacula patentiora laxioraq; efficiunt. Nihil itaq; eſt quod mentis nebulas æquè diſcutit, ac mœrorē animis noſtris eximit, quàm congerrones feſtiui ac lepidi, *moderatus vini vſus*. Exhibuit huius rei illuſtre exemplum Zeno ille tetricus, cuius animus ad omnia humanitatis officia ita

Quid concoctionem perficiat.

Eccleſ. 31.

Tetrici quando feſtiui.

occalluit, vt nullis affectibus etiam natura nobis inſitis moueretur, is tamen, vbi vino incaluit, exhilareſcere cœpit, tùm feſtiuus eſſe ac venuſtus. Quum autem ex ſodalibus ſciſcitaretur quidam, quur, quum eſſet ad prodigium vſq; ſeuerus ac rigidus, inter pocula tamen exhilareſceret: lepidè reſpondit, lupinis ſe aſſimilem. Quod leguminis genus, tametſi amarum ſit, adeò vt vermes interimat: maceratum tamen atq; aqua perfuſum, exuta elotaq; amaritudine dulceſcit. Eſt autem hoc omnibus natura inſitum, vt cibo potuq; irrigato corpore, amarulentia, omniſq; mœror ac triſtitia diſcutiatur. Excitantur enim ſpiritus moderato vini vſu, ipſaque mens, quæ impranſis elangueſcit, atq; vt ignis cineribus obductus, conſopita eſt, reuiuiſcit. Quò fit vt corpus mortuum viuente ſit ponderoſius, quòd omnis ſpiritus in auras euanuit, ac ieiunum bene paſto, dormiens vigilante. Quocirca Melancholicos ac tetricos ad ſympoſia, ac Geniales accubitus extimulare ſoleo. Sic enim poſt Platonem.

Zeno quando feſtiuus.

Lupinorum natura.

Pranſi ieiunis erectiores.

Quur mortuus viuente ponderoſior, et grauior.

Narratur

Narratur & priſci Catonis
Sæpe mœro caluiſſe virtus. *Hor. lib 3. Carm. Od. 21.*

Qui vir tametſi eſſet inamabilis, vultuque toruo, ſeueritatem tamen & ſupercilium illi excuſſit vinum adeò vt inter conuiuas blandus eſſe cœperit, moribuſq; planè comicis. Senſit enim vir is, licet eſſet cenſor rigidus, ac grauitate ſtoica, naturam humanam expoſcere aliqua auocamenta, nec diu poſſe ſubſiſtere, niſi aliquid laxamenti ſibi imperet, ac rebus ſerijs oblectamenta intermiſceat. Quapropter ſeipſum quiſq; excutiat, atq; exploret, quid exigat naturæ conditio, quis ſit corporis ſtatus, quare iuuari, offendiq; ſe percipiat. Quòd ſi æquabilis exiſtat ac temperata corporis habitudo, ſimilibus foueri debet ac conſeruari: ſin ad intemperiem deuexa ſit, contrarijs erigi, ac reſarciri poſtulat. Ita ſiquis ex humorum redundantia, turgenteq; ſanguine, ac ſpiritibus ſit in Venerem concitatior, aut plus ſatis petulcus ac laſciuus, immutata victus ratione, viteq; inſtituto, ad ſeueriorem habitum, ad *Sua cuiq; natura exploranda.*

mores ſedatos ſe componat: Sin ſeuerior ſit, magisq́; quàm par eſt, moroſus, aut querulus, deniq; præfractus, durus, intractabilis, & quem nullis blandimētis, nullisq; verborum lenocinijs emollias, hic ad vitæ genus reuocandus eſt, quod paulò ſit mitius, ſic vt tripudia, cantilenas, ſuauia mulierum blandimenta atq; amplexus non exhorreſcat, modo omnia honeſtati decoriq; inſeruiant, atq; intra mediocritatem, intra coniugij limites conſiſtant. Eſt enim, vt Columella ex Xenophontis Oeconomico prodidit, maritale coniugium ita comparatum natura, vt non ſolum iucundiſſima, verùm etiam vtiliſſima vitæ ſocietas ineatur: & ne genus hominum temporis longinquitate ſpectaret ad interitum, marem fœminæ legitimè Deus coniunctum eſſe voluit, vt ex indiuidua ſocietate, mortalibus adiutoria non deeſſent, ac præter amorem gignendæ ſobolis mutua vitæ ac fortunarum coniunctio illos deuinciret. Cæterùm quùm tria à probatiſſimis viris qui omnium valetudini optimè

Vtilis aliquando naturæ mutatio.

Lib. 12. ca. 1.

Geneſ. 1.

Connubij commoditas.

mè conſultum cupiunt celebrata ſint:

Veſci citra ſaturitatem, *Tria ſaluberrima.*
Non refugere laborem.
Vitale ſemen conſeruare.

Ad hanc amuſſim, ac normam, totius conſeruandæ ſanitatis rationem exigendam cenſeo. Siquidem quum frugalitas profligata crápula atq; ingluuie, ſalubre corpus conſtituat: exercitatio verò excuſſa ignáuia corpus validum reddat, ac vegetum, tùm ſi ex Vergilio documenta ſumere libeat. *Georg. 3.*

Nulla magis animi vires induſtria firmat.
Quam venerem, & caci ſtimulos auertere amoris.

De ſpirituum natura, ac differentijs: tum quid in corpore humano efficiant, quosq; affectus pariant.

CAPVT SECVNDVM.

QVoniam ſpiritus caloris natiui, cui ſubeſt humor, primogenitus fomes eſt ac vehiculum: ipſaq; anima illius miſterio ſuas facultates profert, & actiones perficit: de illo, eiusq; differentijs proximè diſſerendũ. Siquidem quum tria ſint in quorum temperie ac moderatione corporishumani

In tribus corpus conſiſtit. mani incolumitas conſiſtit, Humor vitalis, Calor innatus, & ſpiritus qui omnia conuectit, ſuaq; vi imbuit: operis inſtitui ratio exigit vt de illo quoq; verba faciamus. *Humor.* Humor fomentum eſt ac pabulum caloris innati qui illi incumbit, eiusq; munere ſubſiſtit & conſeruatur. *Calor.* Humori calor inſidet, illoq; perfunditur, ac vitalem vim concipit qua animãtia quæq; viuunt, aluntur, augeſcunt, nutriuntur, ac procreationi inſiſtunt. *Spiritus.* Spirit⁹ caloris ſedes eſt & vector, cuius opera ad ſingulas corporis partes per riuos ductusq; arteriarum deuehitur. Quocirca merito cenſetur is ſpiritus primum ac precipuum obeundæ functionis inſtrumentum, quòd vim conferat in proferendis ciendisq; actionibus. Tria hæc indiuulſe inter ſe cohærent, mutuasque operas conferunt, nec abſq; vitæ interitu ſeparari poſſunt, eoq; fit vt vna definitione comprehenſa, eorum vim ac naturam ſic explicemus. *Calor innatus quid.* Calor innatus nihil aliud eſt, quã humidum primigenitum, inſito ſpiritu & calore vitali vndique perfuſum.

Cæte-

Cætetum quum ſpiritus, vitæ calorem contineat, omniumq́; facultatum ſit moderator, ac per corpus celerrimè diffuſus vires ſuas vndiq́; deuehat, corporis deniq; animiq́; ſtatum manifeſtè immutet, quum reliquis, tùm huic pręcipuè labor impendendus eſt, quò inſtaurari foueriq́; poſſit. Siquidem ſi is ſyncerus eſt, ac defecatus, nec vllam extraneam qualitatem conceperit, animi tranquillitatem parit, moresq́; integros conſtituit, deniq; affectus placidos ac ſedatos. *Spiritus puri quid efficiant.*

Compoſitum ius, faſq́; animi ſanctosq́; receſſus
Mentis, & excoctum generoſo pectus honeſto. *Perſ. ſat. 2*

Quòd ſi quid labis contraxerit, aut aliquo vitio imbutus ſit, perturbari mentis ſecuritatem contingit, atq; ad enormes impetus incitari. Vt enim venti ac flatus impetuoſi, vbi terrę mariq́; incumbunt, ſeuiſſimas tempeſtates excitant, ac damna rebus inferunt: ita ſi inquieti ſint noſtri ſpiritus, aut turbulenti, varios cient animi motus, ac mentem obluctante etiam ratione, vt nauem excuſſo nauclero, auulſoq́; clauo, in *A tempeſt. ſimile.* *Impuri ſpiritus nocumenta.*

uo, in

Quæ ſpiritus vitiant. uo, in perturbationum ſcopulos illidunt. Extinguuntur autem vel detrimenta concipiunt inſiti nobis ſpiritus halitu fœdo, immodica Venere, intempeſtiua vigilia, æſtu ac labore nimio, inedia, mœrore animi: ac triſtitia: quò ſpectat illud Sapientis. *Prouer. 17* *Spiritus lætus ætatem efficit floridam: ſpiritus triſtis areſcere facit oſſa: ante tempus enim ſenectam adfert mœſtitia, animusq́; ſolicitus, atq; anxia cura ætatem imminuit.* *Eccleſ. 30.* Recreat autem reficitq́; illos ſomnus placidus, vinum lene & generoſum, cōfabulationes feſtiui, exercitatio moderata, odorum ſuauitas ac fragrantia, quibus ſpiritus etiam extenuati atq; euaneſcentes reuiuiſcunt: quod in his perſpicimus qui animi deliquio collapſi extinctæ ſopitæq́; animæ ſpeciem adſtantibus exhibent: hi ſiquidem admotis odoriferis reſtituuntur, atque in priſtinum ſtatum reuocantur. Cæterùm quum ſpiritus vapor quidam ſit, ſiue effluxus, atq; expiratio quæ ex humoribus emanat: in primis inſtituenda exquiſitiſſima victus ratio, quò alimenta in laudabiles ſuccos elaborata,

Quæ ſpiritus foueant

Spiritus quid.

ſpiritus

ſpiritus ſynceros pariant, ac defecatos. Sic enim ſuaues halitus, minimeque denſi ac fuliginoſi vapores in cerebrum delati, ſenſuum inſtrumenta nulla caligine offuſa, ad perficiendas actiones futura ſunt adiumento. Et quanquam cor ipſum fons ſtatui ſolet, ex quo ſpiritus ſcaturiunt, quòd arteriæ ex eo producantur, vt nerui à cerebro, venæ ab hepate: pro loci tamen diuerſitate ac natura mutantur, atq; alias appellationes ſortiuntur, alias vires concipiunt. Horum & omnium facultatum quæ in homine vigent, primaria origó ex ipſis generationis principijs, hoc eſt, genitali ſemine, maternoq; ſanguine ducitur, quæ deinceps alimentis, vt flamma oleo, nutriuntur, ex quibus ſpiritus emergunt. Quæ vt exactiùs intelligi queant, ſpirituum procreationem, naturam, vires, differentiam, effectusq; ſingulatim exequar, ſumpto à naturalibus facultatibus ac potentijs exordio. Illorum enim munere efficitur, vt ingeſto concoctoq; cibo corpus alatur atq; augeſcat, tùm nutrimento

Cor vita fons.

Spirituum origo.

vndiq; perfundatur. Conſtituuntur au-
Quatuor virtutes naturales. tem virtutes, quibus aluntur atque augeſcunt exhibito nutrimento animantes, quatuor: Vna quæ attrahit, allicitque cibaria, Secunda quæ retinet, Tertia quæ alterat atq; immutat, Quarta que expellit. Ad quas potentias quæ omnibus corporis partibus ſunt inſitæ, primaria ſpirituum origo referri debet. Primùm enim cibus dentibus attritus, confectusq; mandibulis, in ventri-
Concoctionis ac digeſtionis munus. culum reconditur, quem etiam is ad ſe rapit, antequam in faucibus ipſoq; oris veſtibulo exactè aut accuratè ſit læuigatus, deinde concoquit, digeritq;, ac ſibi reddit aſſimile, ſic vt cedat in proprium membri tùm nutrimentum, tùm augmentum: alienum verò abs ſe repudiat ac reijcit, hinc itaque primum ſpirituum rudimentum atq; inchoatio. Quod ſi naturæ vis in conficiendo cibo ſit valida, omniaq; exactè perficiantur, ſpiritus puros lucidosque
affectuum origo. elaborari contingit, ac minus caliginoſos: ſin concoctio impediatur, aut aliqua ſubſit temperies, cibi in ructus vapo-

vaporoſos, inflatus, halituſq; nidoroſos tranſeunt, qui ex hypocondrijs ſeu præcordijs ſurſum delati cerebro mentiq; infeſti ſunt, ſic vt tales ad iurgia, rixas, contentiones, diſſidia leuiſſimè incitentur. Vbi enim non ſatis excocti ſunt humores atq; attenuati, impuri ex his emergunt ſpiritus, qui corporis animique ſtatum manifeſtè immutant. Quocirca ſummopere euitanda cruditas quæ humores vitioſos, ac ſpiritus turbidos parit, ſiue ex optimi ſucci cibis, ſeu prauis proueniant, tametſi deteriores morbos adfert fruſtrata concoctio, vbi ex vitioſis alimentis contrahitur. Siquidem hi odores fœdos, olidoſq; ructus exudant, atq; extimam cutem ſcabie ac puſtulis vndiq; deformant. Quum enim in corpore humorum copia coaceruatur, neceſſe eſt ex aſſidua obſtructione ac putredine febres exoriri, ac morborum examina pullulare, niſi labore aſſiduo, accommoda exercitatione, expurgatis excrementis, humores in ſyncerum ſanguinem fuerint reducti: tunc enim ema-

Cruditas noxia.

Opilatio & putredo morborum origo.

nans ſuauis halitus caput reficit, ac cerebri ſquallorem roſido madore temperat, irrigatque alioqui turbata concoctione, vapores in caput aſſiliunt denſi ac fuliginoſi, qualem humecta lingna, aut pice, ſeuoq; oblita effumant. Quò fit vt mens alienas, abſurdasq; imaginationes concipere ſoleat, ac nonnunquam ad delirium, maniam, phreneſim, melancholiam, furorem, aliumque mentis errorem deueniat. Quòd ſi ventriculus munere ſuo probè fungitur, nec pœnitus fruſtrari concoctione contingat, ipſiq; meatus, qui ad hepar, reliquasq; corporis partes porriguntur, liberum tranſitum humoribus concedunt: aſſurgunt quidem ad caput vapores, ſed qui minus noxij ſint, nullamq; effatu dignam perturbationem menti inferant, ſic tamen vt ab effectibus non prorſus ſit immunis ac libera, ſed quos in poteſtate habeat, ac facile cohibere poſſit. Naturalis itaq; ſpiritus ex puriore alimento in hepate confectus, reliquorum principium exiſtit. Siquidem ſpiritui

Simile à lignis virentibus.

Affectus quando mitiores.

ritui vitali, deinde animali materiam, ac velut alimentum ſeſe exhibet ſic vt animalis vis ac facultas, naturali ſpiritu, vt inſtrumento vtatur ad cupiditates, atq; enormes impetus, ad quos vel oppreſſa ratione, vel ſopita ſubinde inſtigamur. Vt enim in ſeditione ciuili, tumultuque publico magiſtratus ægrè coërcere poteſt populi conatus, atque improborum molimina: ſic ratio ac vis mentis nõ facile compeſcere potis eſt vitioſos affectus atq; effrenatas indomitasq; cupiditates, quæ ex immoderata ingluuie ac temulentia ingraueſcunt. Quis eſt autem, qui bene vnidus, ac vino affatim perfuſus in Venerem, obſcœnasque cupidines non proruat. Diſtento enim vinolentia ac cupedijs corpore, gentilia imoq; ventri annexæ partes turgeſcunt, atq; oborta tentigine in libidinem deſpumant. Hinc auribus, mentiq; exitiales cantilenæ, indecoræ ſalutationes, amplexus, contactusq; indecentes ac ſuauia, tùm pleraque alia quæ præter ſpumantes pateras menſis inferri ſolent. Sic laſciuia ſaltatrix

A politia ſimile.

Quid luxus efficiat.

Matth. 14.

triꝛ Ioannis Chriſti præconis capiti exitium attulit, atq; vt id præcideretur, inceſtus, ac funeſta ſaltatio occaſionem præbuit: adeò enim fœdus ac pernicioſus amor, ſcelerati Regis mentem perſtrinxit, vt à recta ratione, ſanoq; iudicio diuulſus, illi vitam eripi paſſus ſit, cuius ſalubris conſilio, ac monitis ſolitus ſit acquieſcere. Quæ Euangelicæ concionis ſeries commonefacit Optimates quoſq;, & quotquot Reip. ſunt deſtinati, ne temerè ſæuiant in innoxios, illosq; morte ac tormentis afficiant, qui doctrina ſana hominum mentes imbuunt, ſed modis omnibus obſiſtant factioſis: tùm ijs qui contra æquitatem contra ius faſq; aliquid moliuntur, ac tranquillitatem publicam labefactant.

Ioannis Baptiſtæ exitium.

Salutare conſilium.

Factioſis obſiſtendum.

Cæterùm corporis humani opificium ac ſtructura ex multis partibus conflata eſt, multosq; ordines, vt Ciuitatis ſtatus, in ſe complectitur. Conſtat autem Reſp. ex infima plebe, quæ baiulos, vectores, nautas, cerdones, aurigas, caupones, opifices, lenones ſordidos, lanios, coquos, ſartores, complectitur: deinde nego-

Reipublicæ forma.

negotiatores, quorum nonnulla pars calliditate ac verſutia captãt ac venantur tenuiores licet inter hos ſint qui honeſtè ac liberaliter, nullaq; fraude mercaturam exerceant, vt ſalinatores Zirizæi: proximè patritios ac Senatorij ordinis, conſularisque dignitatis viros, qui legibus ac plebis citis multitudinem confuſam ac ſubinde tumultuantem in officio continent, omniaq; pacata præſtant ac quieta: poſtremò illos quorum profeſſio ſublimior, qui animos menteſq; hominum ad mores integros, ad probitatem, ad ſyncerum Dei cultum informant atq; inſtituunt, deniq; modis omnibus efficiunt vt fidei ac doctrinæ ſint capaces, ac fiduciam conſequendæ ſalutis à cœleſti patre ac Chriſto concipiant. Similis ordo ac membrorum quum decor tùm conſenſus in hominis corpore viget, ſuisq; munijs quæq; pars præclarè fungitur. Sic Diuus Paulus ex corporis, eiuſque partium harmonia ac concentu ad exequendam cuique deſignatam functionem extimulat. Ita autem omnia

Negotiatorum verſutia.

Corporis ac Reip. comparatio.

1. Cor. 12.

Membrorum decor & vſus.

membra inter ſe connexa ſunt atq; implicata, eaq; inter hæc ſympathia & conſenſus, vt ſi quid detrimenti vel infimo articulo inferatur, tota moles incommodum percipiat, parique malo afficiatur. Sic, vt Chryſoſtomus ait, affecto pede, vel extremo digito infixa ſpina aut aculeo, reliqua membra condoleſcunt, adeò vt caput quo nihil honoratius, ſeſe inflectat, oculi deorſum proſpectent, manus habilitate curioſa ſpinam eximere, plagam obligare pergant. Ita nulla pars corporis eſt, quæ non aliquid ſubſidij afflicto membro conferre cupiat. Quocirca appoſitè ad perſuaſionem teſte Liuio, vſus eſt huiuſmodi exemplo Menenius orator, quum in diſcordia ciuili à patribus diſtractam plebem, ſumpta ſimilitudine à tumultuantibus inter ſe inteſtino diſſidio membris, in vrbem reuocauit: illuſtri ſiquidem Apologo commonſtrauit ſeditiones vt in corpore, ita in Repub. ad totius perniciem atque interitum ſpectare: concordiam verò fulcire omnia in ſtabilem Reipub. ſtatum,

Homil. 31. ad Corint.

Libro 2. decadis 1.

Apologus de membrorum diſsidio.

tum,

tum, corporis verò habitum firmum ac ſalubrem perficere. Quam amicè autem inter ſe omnia conſentiant, quantumq́; ſingula membra ex tot diſparibus ac diuerſis partibus inter ſe connexa, ſuo officio fungantur, ex ſe quiſque experimenta capere poteſt: nulla eſt enim quamlibet minuta particula quæ non ſolùm honeſtam ſpeciem ac decus oſtentet, ſed etiam vſum commodum ac neceſſarium obtineat, & quæ quum partium, tùm totius vtilitati inſeruiat. Sic podex, inteſtina, ventriculus, hepar vt ab infimis ad maiora progrediar, præcipuis membris victum emoliuntur, ac ſanitatem perficiunt, quorum opera ac miniſterio elaboratus cibus per venas in omnes corporis partes diſtribuitur. Quòd ſi viſcera conficiendis perficiendisq́; alimentis deſtinata ſunt inualida, aut langueſcunt, vel denique aliquod ſubeſt vitium, aut impedimentum, quò minus permeare, atque in habitum corporis perferri concoctus cibus poſſit, omnia in corruptelam deuergunt, quæ

Nulla corporis pars inutilis.

Signa collapſæ valetudinis. febribus morbiſq; omnigenis præbent ſeminaria, quæ antequam ingruunt, auerſari, ac faſtidire cibos homo incipit, atq; oſcitatione, nauſea, pandiculatione ſeu diſtentione, ac rigore vexari. *Vnde nonnulli moroſi.* Et quoniam ſpiritus quos humores exhalant, alienam qualitatem concipiunt, ac cerebrum obnubilant, fit vt moroſi quoq; efficiantur, ac leuiſſimè incandeſcant, alijsq; animi perturbationibus agitentur. Quum enim naturalis ſpiritus in hepate conficiatur, non poteſtis purus effici, nec in ſubſtantiam aëream attenuari, niſi id viſcus ab omni affectione ſit liberum. Cæterùm *Vitialis ſpiritus.* vitalis ſpiritus ex naturali originem concipit ac procreatur, qui à corde per arteriarum decurſus in vniuerſum corpus diffunditur, moresq; varios producit pro craſſitudinis, aut tenuitatis ratione, quam partim ab alimentis, partim ab aëris ac regionis conditione *Vnde Aquilonares feroces.* aſſequitur. Sic qui Aquiloni ſunt expoſiti, tractusq; frigidos occupant, ob ſanguinem craſſiorem, denſosq; ſpiritus, animoſi conſpiciuntur, inhumani, formi-

formidabiles, truces, feroces, & qui vultu, voceq́; minaci hominibus terrorem incutiunt. Quod verò ad pericula adeunda attinet, intrepidè ſe omnibus obijciunt, vitæq́; diſcrimina alacri atq; infracto animo ſubeunt. Quæ naturæ conditio in Aſianis deſideratur: illi enim molles atq; effœminati, ingruente vel leuiſſimo incommodo labaſcunt, illatoq́; minimo doloris ſenſu ingemiſcunt, ac metu exalbeſcunt. Quod diſcrimen animorum inter belli ciuilis tumultus obſeruatum his verſibus expreſſit Lucanus: *Aſiani molles.* *Lib. I.*

Quicquid ad Eoos tractus, mundiq́; teporem
Labitur, emollit gentes clementia cœli.
Omnis in Arctois populus quicunq; pruinis
Naſcitur, indomitus bellis, & mortis amator.
Fœlices errore ſuo, quos ille timorum
Maximus haud vrget lethi metus: inde ruendi
In ferrum mens prona viris, animæq́; capaces
Mortis, & ignauum reditura parcere vitæ.

Quibuſcunq; enim ſanguis craſſus exiſtit, aërisq́; ambientis frigore denſeſcit, corpulentos hi validosq́; ſpiritus obtinent: quo fit vt ſint implacabiles,

atq; animi motus impetuſq́; diuturni-
ores habeant,& qui ſeriùs deferueſcant,
eoq́; fit vt eorum pleriqui accepto vul-
nere, conſpectoq́; ſanguine acrius in
hoſtem inſurgant, atq; in pugnam in-
caleſcant ardentiùs. Qui verò ſubtenui
ſunt ſanguine, exiles habent ſpiritus,
citoq́; euanidos: incandeſcunt illi qui-
dem ocyus, atq; acriter certamen ine-
unt, ſed confeſtim ijs ira ſubſidet, atq;
ad primum vulneris inflictum, ſangui-
niſq́; emanantis intuitum, animo defi-
ciunt ac collabuntur. Cæterùm ad
componendos, ſedandoſq́; animi mo-
tus, ad ſopiendos affectus enormes qui
ex ſpirituum æſtu ac feruore ebulliunt,
operæprecium mihi quiſq; facturus vi-
debitur, ſi quo agatur ſpiritu, qua vi ad
actionem impellatur, quàm ſint ferui-
di vel remiſſi mentis ſtimuli, excutiat.
Sic enim ad temperiem ac moderatio-
nem reuocare poterit quæ vltra medi-
ocritatem conſiſtunt. Hæc autem ſpi-
rituum diuerſitas, ex qua tantæ inge-
niorum, morumq́; varietates oriun-
tur, ab humoribus varias mutationes
conci-

Sanguis craſſus quid efficiat.

Sanguis tenuis quid efficiat.

concipit. Ita anima tametſi ſingularis *Anima vis.*
ſit, & vt Ciceronis verba vtar *vnigena*,
multiplices tamen actiones edit pro
ſpirituum natura, atque inſtrumento-
rum differentijs. Hinc tanta in animis *Vnde animorum varietas.*
hominum cogitationum, cupidita-
tum, affectuum, actionum, perturbati-
onum varietas, quàm egrè ratio ac vis
mentis, niſi cœleſti doctrina ſtabiliter
atq; inconcuſſè ſit fulta, domare poteſt
ac reprimere. Vbi enim naturalis vita- *Vnde in corpore rebellio.*
liſq; facultas vnà cum inſitis ſpiritibus
inualeſcunt, atque ex alimentorum
quum copia, tùm qualitate vires colle-
gerunt, rationis frenum excutiunt, ac
ſpiritum animalem (nam omnes ex
vno fonte promanant) in ſuam factio-
nem pertrahunt. Quo euenit vt ſub- *Vnde praua cogitatio.*
eunte cogitatione aliqua noxia, in lu-
xum, in libidinem, in obſcœnas puden-
daſq; voluptates homo proruat, vtque
conſpecta laſciua aliqua blandaq; ado-
leſcentula, & cui aliquid venuſtatis in-
eſt, mens inardeſcat in illicitum amo-
rem, atq; ex affluxu humorum, con-
curſuq; ſpirituum qui ex toto corpore

cò

Chriſtus quid homini contulit. eò confluunt, indecorè inguen turgeſcat, ac mentula efficiatur rigida, ſic vt aliquando virilem animum expugnari contingat, niſi DEI fiducia ac cœleſti doctrina fultus, vitioſis cupiditatibus acriter obſiſtat. Inſita eſt menti hæc ad malum procliuitas & inclinatio. *Ipſeq́ſenſus & cogitatio,* vt Moſes ait, *ad prauitatem prona eſt ab incunabilis.* Sed hanc labem exemit optatiſſimus Chriſti aduentus, qui cladem, ac calamitatem quam Adæ lapſus nobis inuexit, morte ac reſurrectione ſua ſuſtulit. Quæ cogitatio hoc in animis hominum efficere debet, vt quoniam ſpiritus ad vitia ac virtutes ſint incitamento, omnibus modis illorum conſeruationi quiſq; inſiſtat. Et nunquam ſpiritus Animalis cæteris ſit præſtantior ac dignitate prior ordine tamen eſt poſterior. Siquidem ex naturali qui vaporem æmulatur, atq; ex ſanguine virtute hepatis promanat, vitalem qui aëreæ naturæ eſt, profert, illique fomenta miniſtrat: vitalis verò Animalem procreat, qui tenuitatis ac ſubtilitatis ratione æthereus exiſtit. Is

Geneſ.6.8.

Animalis ſpiritus functio.

enim

enim in contextu reticulari ac cerebri ſinuoſis an fractibus elaboratus, odoribus rebusq́; ſuaue olentibus alitur ac recreatur, auraq́; ſalubri fomentum accipit: ab hoc omnis vis ac facultás, quam anima abs ſe depromit, & à qua omnes actiones procedunt, proficiſcitur, eumq́; omnibus functionibus accommodat: merito itaq́; cenſetur ſpiritus hic animalis proprium animæ inſtrumentum ad ſenſus omnes, ad motum, atq; agilitatem, ad muſculorum neruorumq́; robur ac firmitatem tuendam: vires enim ſuas tanquam actionum opifices in neruos qui ſentiendi mouendiq́; poteſtati pollent, deuehit. Omnia itaq́; ſenſuum inſtrumenta ſpiritus animalis vi ac munere imbuta, ad obeunda munia ſtabilitatem conſequuntur, argumento quod affectis obſtructisq́; vijs per quas is ſpiritus deferri debet, mouendi ac ſentiendi poteſtas adimatur: quod in apoplexi, paralyſi, tetano, multisq́; alijs morbis obſeruamus: defertur autem in neruos ſpiritus animalis, vt radij ſolares per vitrum pellu-

Spiritus vt ſe per corpus diffundat.

Simile à vitro, & candente ferro. pellucidum. Et quemadmodum calor ignitus in candens ferrum penetrat, ac ſe diffundit, quamlibet durum ſit, adeò vt molleſcat, ac fiat tractabile: ita ſpiritus qui tenuiſſimus eſt, in neruos illabitur. Quæcunq; itaq; ſenſu motuq; atq; agilitate indigent, ſpiritus animalis vim expoſcunt: quæ verò nutriri atq; adoleſcere, vitamq; alimentis fulcire, naturalem vitalemq; facultatem ac ſpiritus exigunt. Quocirca qui ſpiritus illæſos tueri velit, ac quam maximè Synceros efficere, optimum corporis habitum moliri ſtudeat. *12. Metho.* *Eſt enim* Galeno teſte, *ſingulare præſidium ad naturales facultates conſeruandas, fouendosq; ſpiritus temperamenti cuſtodia.* *A flatibus externis ſimile.* Vt enim externi flatus ventorumq; concurſus ac turbines corpora noſtra multifariam afficiunt, ac non ſolùm hominibus, ſed animantibus etiam, ſatis, meſſiq; triticeæ damna inferunt vel immodica humiditate, vel ſiccitate nimia, deniq; penetrabili frigore, vrentiq; calore: Sic inſiti nobis ſpiritus vel copia, vel qualitate multiplices perturbationes pariunt, ac corporis animi-

animiq́; ſtatum manifeſto immutant. Vbi enim craſſi exiſtunt ſpiritus, denſiq; ac frigidi, mentem obnubilari contingit, atq; vt ſolem offuſa caligine, minus elucere. Quo fit vt ijs ingenium ſit hebetius, magiſq́; obtuſa mentis acies. Quale nobis ſpecimen exhibent qui ad polum Arcticum, ac mare glaciale deuergunt, quorum potiſſima pars vaſto validoq́; corpore exiſtunt, at nullo acumine ingenij aut præſtanti doctrina, quanquam hæc natio ſingulari prudentia Sereniſſ. Sueciæ Regis Erici, humanitate exculta, mitigati animi indicia nunc proferat. Qui verò moderata frigiditate imbutos habent ſpiritus, cõſtantes ſunt ac ſtabiles in obeundis rebus, animoq́; obfirmato quiduis aggrediuntur, ſic vt non facile à concepta opinione reſiliant, verùm ob frigiditatem ac calorem languidum niſi accedat educationis induſtria, qua iam olim expoliri cœperunt, non admodum acuti ſunt, aut emunctæ naris, nec denique callidi atq; aſtuti, tùm qui in circunueniendis hoſtibus nihil agant ſub-

Craſſus ſpiritus quid efficiat.

Erici Sueciæ Regis Laus Suci.

Germani.

dolè & verſutè. Quibus verò vel ex regionis conditione, vel cœli qualitate humidus ſubeſt ſpiritus, modò is moderatus ſit, facilem & expeditam formarum ſuſceptionem reddit, ſed fluxam ac cito perituram: neq; enim facilè figura, formaq; rei, vt nec ceræ fluxæ aut fluidæ imprimi poteſt. Itaq; obliuioſi ſunt, ſomnolenti, artibus diſcendis inepti, ingenio ſtupido, minimeque ſagaci, & quum corpore obeſo ſint atq; humido, memoria minus valent: quod ipſum etiam in vehementi ſiccitate ſtatui debet. Quo fit vt ſenes ob ſiccitatem frigiditati coniunctam, obliuioſi exiſtant, pueri ob humiditatem immodicam. Quæ qualitates meticuloſos etiam homines efficiunt, atq; trepidantes, quique minus audaciæ habeant in propulſandis ferendisq; aduerſis, quod muliebri quoq; ſexui peculiare. Verùm cuiusq; regionis conditionem ac naturam, quam imitari populares ſolent, immutat educatio, inſtitutio, diſciplina ſic: vt promiſcua multitudo incultis moribus conſpiciatur, quum viri politici,

Batani.

Hollandi cur ſomnolenti & obliuioſi.

Senes & pueri quur obliuioſi.

Educatio naturam immutat.

tici,

tici, & qui ex patricijs ſunt prognati, immutata victus ratione, relictaq́; veteri, atque inolita conſuetudine optimum viuendi inſtitutum aſciſcant, ac ſe ſuosq́; ad laudabiles mores componant. Quòd ſi humiditas modico calore tepeſcat, vt ijs qui loca incolunt plana, aprica, patentia, paucisq́; arboribus conſita, quales ſunt maritimi Belgæ, qui hibernis menſibus frigore, æſtiuis ardore plerunq; infeſtantur, vt corpora ſortiuntur robuſta, laboribus aſſueta, membra articulata, cutem hiſpidam: ita animum pertinacem obtinent, obſtinatum, iracundum, magisq́; ferocem quàm benignum: cæterùm acri ſunt iudicio, prudentiq́; induſtria, ac negotiandi peritia mirè inſtructi, & qui rebus delectum adhibeant. Cæteri Belgæ, quibus arbores præbent vmbracula, ac ventos arcent, quiq́; cœlum habent ſalubrius, terram fluminibus ſcatentem, agros aquarum dulcium ductu atq; irrigatione fœcundos, mitiori ſunt ingenio, minusq́; aſpero, ſed alij alijs prudentiores, atq; ad res gerendas ma-

Mattiaci ſeu Zelandi.

Natura maritimorum.

Flandri. gis apti. Sic Flandri grauitate dicendi, atque inuentionis ſubtilitate pollent. *Brabanti.* Brabanti excluſa ſeueritate, hilaritate animi ac morum comitate animos hominum conciliant, quanquam illi facilitate ſermonis ac verborum lenocinio grauitatem condire ſoleant. *Itali.* Quòd ſi pectori ac cerebro incumbit ſpiritus calore humoreq; temperato perfuſus, ij qui illius munere potiuntur, in rebus gerendis vigiles ſunt, acres, induſtrij, & qui ſagacitate, acumine ingenij, naturæ ſolertia, præſtantia doctrinæ, dicendi peritia, atq; vbertate cæteris præſtant, denique memoria rerum præteritarum *Itali quum iniuriarum tenaces.* tenaci ſunt ac firma, quæq; non facile effluat, aut exoleſcat. Ita ſi qua illata ſit iniuria, poſt multos annos reuiuiſcit, nec mens vindictæ auida priuatam offenſionem obliterari patitur. Quem affectum calori adſcribo, quo animus indignatione ita exhulceratur, vt eum humor diluere nequeat, aut extinguere. Adeò enim impotenter modo tacitè imisq; precordijs, modo apertè eorum plerisq; feruet animus.

Sic

Sic illis calido ſub pectore maſcula bilis *Perſ. ſat. 5.*
Turgeſcit, quam non extinxerint vrna cicutæ.

In horum confinio conſiſtunt, ac proximè accedunt: ſed aliquo interuallo Britanni, quibus: quum languidior ſit calor, minusq́; feruidus, atq; ab humiditate ſuperetur, ſtatura quidem ſunt decenti, corpore ſucculento ac vegeto. Verùm humanitatis ſtudijs minus dediti, ac politioribus literis minus exculti, qui tamen ſi animum, vt cœptum eſt, præclaris rebus applicare pergant, ad res gerendas efficiuntur apti, ad perdiſcendas artes appoſiti. Et quoniam ſpiritus habent craſſiores calore modico perfuſos, acres habent iras, motus ſtabiles ac diuturnos, quo fit vt implacabiles ſint, atq; ægrè animum excelſum atq; elatum niſi obſequijs officioſis expugnari ſinant. Quòd ſi ſpiritus ex feruore cordis, atq; aëris regionisq́; qualitate impenſe calidus ſit, feruidos celeresq́; motus edit, ſed qui ob tenuitatem ſenſim deferueſcant. Quo fit vt vbi eorum nonnullis incaleſcit animus, temerè atq; inconſultè quid-

Britanni.

Britanni et Scoti acres habent iras

Hiſpani.

uis aggrediantur, nec ceſſent quin quod animo conceperunt perficiant. Ita ſi qua ſubit animum conficiendæ rei cogitatio, vt inter initio ægrè excutitur: ita mens nonnunquam inſtabilis eſt & inquieta, niſi rationis freno coërceatur.

Virg. lib. 4 Aeneid.

Sic animum nunc hûc celer em nunc diuidit illûc,
In partesq́; rapit varias, perq́; omnia verſat.

Quod etiam plerunq; vſu venire ſolet iratis & vindictæ cupidis, tùm ijs qui furore vel amoris ſtimulis agitantur, quorum mens quoniam æſtu quodam fluctuat, ac paulo momento hinc, inde impellitur non ſibi conſtant, nec certi fixiq́; aliquid in finiendis conſilijs ſtatuunt. Qui verò ex ijs ſe ad conſectandas artes conferunt, quamlibet difficiles atq; operoſas, ſtrenuè nec ſine laude in his verſantur. Quibus verò ſpiritus tenuis exiſtit temperato calore imbutus, acre ijs ingenium ac volubile, expedita ac profluens in dicendo celeritas: quibus & illæ naturæ dotes accedunt, vt ad excogitandum ſint acuti, ad explicandum ornandumq́; vberes ac copioſi,

Hiſpani ingenioſi.

Galli.

pioſi,ad eloquendum exprimendumq́; quæ mente cōceperint prompti: quod autem ad animum morumq́; propenſiones attinet, viuidi ſunt, alacres, erecti, agiles, geſticuloſi: pleriq; eorum quibus liberalis deeſt educatio, ac doctrinæ inſtitutio, ingenio ſunt mobili, captioſo, fallaci, infido, rerum nouarum auido, loquacitate futili ac vana: in conſilijs captandis callidi ac verſuti: adeò, vt quæ mentis impetus concipit, confeſtim quid ſtatuendum ſit, intelligant, ac maturè perficere pergant: obiter vbi intenderint ingenium, ibi valet. Quum itaq; ſpirituum diuerſitas, atq; ingeniorum morumq́; diſcrimina ex loci, aëris, regionis, alimentorum conditione ac natura oriantur, quiſq; ſecum ipſe expendat, qua re incolumitati proſpicere optimè poſſit, eaq́; declinet quibus aliquid ſubeſt vitij, & quæ quum valetudini, tùm ſpiritibus officere, atq; aliquid labis aut contagij adferre poſſint. Quocirca optima inſtituenda victus vitæq́; ratio, atq; aëris ſalubritas cum primis captanda. Hæc

Galli ingenio verſatili.

enim ſanitatem etiam inclinatam ac labantem erigunt, ac ſpiritus maximè ſynceros efficiunt. Siquidem ſi corpus vitioſis humoribus redundat, ſi ſpiritus impuri ſint, & cerebrum denſis fumis, quos humores exhalant, oppletum, & corpus & anima detrimenta percipiunt. Hinc tanta in animis hominum deliratio, tantusq; mentis error, alienatio, ſtupor, deſipientia, furor, dementia: vt ea quæ ſenſui expoſita nõ ſunt, videre ſe putent, eaq; audire quæ nemo eſt eloquutus. Siquidem imaginatio ijs corrumpitur, ſenſus cõmunis qui dijudicat & diſcernit omnia, detrimentum percipit, memoria labaſcit, hebeſcit viſus, caligant oculi, omnesq; animæ facultates, hoc eſt, inſitæ vires quibus ſua munia exequitur, langueſcunt, ſuisq; officijs oſcitanter perfunguntur. Si verò ſpiritus animalis adamuſſim purus eſt, atq; æthereus, qualis eſt halitus exactè elaborati ſanguinis, non ſolùm pellicida eſt oculorũ aciés, ſed omnes ſenſus tùm externi, tùm interni vigẽt, ac functiones ſuas inculpatè perficiunt.

Vnde error mentis.

De

De ſpiritu qui toti mundo, eiusq́; partibus inſitus eſt, quiq́; in hominem diuinitus delapſus, mentem eius peculiari munere imbuit: Obiter de bonis malisq́; genijs qui humoribus ſpiritibusq́; immixti varias mutationes humanis animis inferunt.

CAPVT TERTIVM.

SPiritus vis quæ diuinitus in hæc inferiora delapſa, hanc machinam, mundiq́; molem agitat, & quæcunque ambitu cœliq́; complexu coërcentur, fouet ac vegetat, in immenſum ſe porrigit, ac longè lateq́; diffuſa eſt. Hæc ſiquidem regit ac moderatur omnia, cunctaq́; fœcunda efficit, ac vitali calore imbuit. Nec eſt quòd quiſquam opinetur aut ſibi perſuadeat vllam eſſe vim aliam, quę iſta perficiat, quàm ſpiritum illum, quo ab ipſo rerum conditarum exordio mundus, quæque oculis noſtris obuia ſunt, ac ſenſibus expoſita, tàm concinnum ac decentem ornatum adepta ſunt. *Verbo enim Domini omnia formata ſunt, ac ſpiritu oris eius omnis decor, ſpecies, venuſtas, atq; ornatus eorum. Ipſe ſiquidem fouet, ac vegeta quæq; præſtat, eamq́; vim confert qua propagare ſe, ac continua ſerie omnis generũ ſpecies profer-*

Spiritus natura.

Spiritus Domini.

Pſal. 32.

Geneſ. 1.

Iohan. 1.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

re, tueri ac conſeruare poſſint. Sic immenſus naturæ opifex, rebus creatis verbo ac ſpiritu ſuo vim procreatricem indidit, ac propagandi ordinem inſeuit, quò poſteritati ac ſucceſſioni inſiſtant, hoc eſt, ſpiritus diuinus in vniuerſam creaturam diffuſus, ſtirpes, animantes, homines ſuſtentat, illisq́; vim impertit qua ſubſiſtant. Itaque nihil eſt in tanta rerum vniuerſitate, quod efficacem Dei vim non percipiat, eiusq́; vbertate non ſaturetur. Condito ſiquidem cœlo ac terra, primisq́; elementis, hoc eſt, rerum principijs conſtitutis, ſpiritus Diuinus iam inde ab initio ferebatur ſuper aquas, hoc eſt, liquidam materiam alioqui effœtam, fœcundam præſtitit. Cuius dicti ſenſum graphicè expreſſit Baſilius cognomento Magnus: *Spiritus Dei ferebatur ſuper aquæ ſuperficiem*, hoc eſt, fouebat, vitalemq́; fœcunditatem, atq́; animam vegetantem elemento liquido, ac omnibus rebus creaturis contulit, ſic vt ſpiritu cœleſti omnia eſſent perfuſa ac concaleſcerent incubantis alitis more, fouentisq́; auis ſpe-

Spiritum aquis incumbere quid ſit.

Hexa. lib.

cie

cie atq; effigie, quæ vim caloremq́; vitalem illi imprimit, cui inſidet atq; incumbit. Cuius rei exemplum à gallina ſumere licet, quæ oua animat, vitaq́ue imbuit, atq; animaculi figuram inducit. Quòd itaq; ſpiritus innatare aquis dicitur, aut elemento liquido incumbere, de fœcunditate illi indita intelligi debet. Cæterùm quum vniuerſa rerum natura, quæq́; ſpirãt, atq; exiſtunt, diuini ſpiritus munere potiantur, illiuſq́; virtute ſubſiſtant, tùm homines præcipua ac ſingulari prærogatiua omniá ſunt conſequuti, *atq; animos habent ex æterna mente,* vt Cicero ait, *delibatos,* vel potius, vt ſcripturæ teſtimonium proferam, *acceperunt ſpiraculum vitæ*, atq; imaginem ex Diuinitatis archetypo deſcriptam. Hauſit huius dogmatis ex Hebræorum fontibus tenuem auram, idq́; expreſſit his numeris Ouidius.

Simile à gallina quæ pullos fouet.

Geneſ. 1.

Eſt Deus in nobis, ſunt & commercia cœli,
Sedibus æthereis ſpiritus ille venit.
Eſt Deus in nobis: agitante caleſcimus illo,
Impetus hic ſacræ ſemina mentis habet.

Lib. 3. de arte amandi.

Lib. 6. Faſto.

Quam ſententiam Diuus Paulus ſacra-

cratiore philoſophia imbutus, Athenienſibus perſuaſam eſſe voluit, quò inueteratum auitumque errorem illis eximeret, atq; ex illuſtri mundi ſpectaculo, apparatu ornatuq; viſendo, in quo DEVS diuinitatis ſuæ ſpecimen cunctis exhibet, & conſpici poſſet & innoteſcere. Sic enim apud illos concionatur: *Deus qui fecit mundum, quæq; illius ambitu continentur, ac ſit cœli terraq; Dominus, non in manufactis templis habitat, nec hominum manibus colitur, vllius opibus indigus, quum ipſe det vitam, atq; halitum omnibus, omniaq; conferat. Per ipſum enim viuimus, mouemur, ac ſubſiſtimus, ſicut & quidam veſtratium poëtarum indicat: nam huius progenies etiam ſumus.* Cæterùm quum homo tantis dotibus ſit excultus, eaq; munera mentis ab opifice ſit conſequutus, vt primùm naturali inſitoq; ſpiritu, deinde diuino afflatu incitetur, tùm externi quoq; ſpiritus in corpus mentemq; inſiliunt. Veteres genios, Bibliorum codices ex miniſterio Angelos, hoc eſt, internuncios vocant, quòd Dei iuſſa ac voluntatem ad nos deferant. Paulus ſpiritus nominat, *Adminiſtratores*, vt qui

Actor. 17.

Aratus in Pheno.

Gen.

Hebr. 1.

qui certis officijs deſtinentur, ac delegatum munus obeant apud illos qui ſalutem ſint adepti. Cicero, tùm alij à religione alieni. *Lares familiares, ac domeſticos Penates, deosq́; tutelares,* vocant. Horum duo conſtituuntur genera, quorum alterum boni, alterum mali nomine deſignant, quòd illi ad honeſta quæq;, atque ad res ſalutares inſtigent, ad ea quæ ſint incitamento, quæ homini prodeſſe poſſunt, atq; ad ſalutem conferunt. Iſti ad improbitatem, ad dedecus, ad funeſta quæq; ſolicitant. Hoc enim potiſſimè meditantur, vt hominem omnibus malis inuoluant, ac longiſſimè à Deo auertant. Quum autem ſint ſpiritus incorporei, vt grauis halitus, vtq; aura inſalubris ac noxia, in corpus latenter irrepunt, ac non ſolùm faces miniſtrant, incitantq; ad patranda ſcelera, ſed vt peſſimi conſultores, impunitatem ac præmia pollicentur. Sic Adamum in errorem pertraxit verſutus ſerpens, quum inquit. *Non moriemini, ſed eritis vt Dij, boni maliq́; conſcij, atq; omnium rerum ſcientia ac cognitione imbuti.* Eſt autem Dæmon

Lares. *Boni Genij.* *Mali Genij ſeu Lemures.* *Simile à peſtifero halitu.* *Geneſ. 3.*

Demon à ſciendo. mon (nam hinc nomen ſortitur) calliditate inſidioſa, mille dolis ac technis, mille nocendi artibus inſtructus, 2.Parà. 26 *qui ſe in mentes noſtras, cogitationes, conſilia, voluntates, tacitè inſinuare nititur,* quanquam id ægrè perficere poteſt: quum Deus ſolus corda hominum explorata habeat, cui vni omnia noſtra expoſita ſunt & aperta. Heb. 4. *Ipſe enim,* vt Paulus ait, *diſcretor eſt cogitationum atq; intentionis cordis. Nec eſt vlla creatura quæ non manifeſta ſit in conſpectu illius, ſed omnia nuda ac reſupinata oculis eius.* Pſalm. 7. Quod Dauid quoq; indicat: *Scrutator cordis ac renum Deus,* hoc eſt, omnia perſpecta habet, abditos quoſq; receſſus penetrat. Exemplo ſumpto à remotiſſimis longeq; diſſitis viſceribus: nihil enim corde ac renibus magis intimum, adeò vt per multos meatus, atq; incuruos anfractus deferri elaborati cibi debeant, antequam eò poſſint perduci: tùm etiam illas potiſſimè partes indicat, quòd ex ijs præcipuè pullulare ſoleant mentis cogitata, atq; effrenatæ cupiditates exoriri, quæ Deum non [illegible]tent, nec abſcondita ſunt. Cæterù[illegible] [illegible]um Dæmones ſpiritus

Simile à remotiſſ. viſceribus.

Quomodo Dæmoni cogitationes patent.

tus ſint aërij, ac longo vſu, diuinaque conſuetudine, tùm naturæ ſolertia multa perſpecta habent, atque experimento comprobata, ex coniecturis, indicijs, oculis, vultu, geſtibus, alijsq́; corporis motibus cogitationes internas eliciunt, quòd etiam viro prudenti ac multarum rerum perito factu non difficilè. Quocirca vt improbi ac fraudulenti negociatores in hominum perniciem omnia moliuntur, omnemq́; cáptant occaſionem qua illos circumueniant, atq; incautos imparatosq́; opprimant: ita Dæmones nobis inſidiantur, atq; infeſti ſunt, & quò quiſq; vitæ integritate ac moribꝰ ſpectatior, eò acerbius in illum virus ſuum exacuunt. Sic Christo non fuit veritus, nec erubuit Dæmon tentationum arietes admouere, atq; ambitione, gula, regnandi cupiditate atq; inani gloria illum oppugnare. Nec Paulum quoq; diuexare puduit, quum elatione animi, tùm aduerſariorum ſæuitia ac crudelitate. Iob quoq; miris modis ab illo exagitatus violentos impetus perferre coactus eſt:

Homo homini dæmonium. *Matth. 4.* *2. Cor. 12.* *Iob. 30.*

verùm

verùm qui omnia remuneratur ac compenſat Deus, finem certamini imponit, ac ſæuiendi menſuram præſcribit, nocendiq́; metam conſtituit. Quod ipſum documento cuiq; eſſe debet, nihil aduerſus nos moliri Dæmones, nec in malis inferendis progredi, niſi vel annuente, vel conueniente Domino. Quum autem multis varijsq́; nocendi artib⁹ homines adoriantur, atq; oppugnent, tùm verò omnes tentant, explorantq́; aditus, ſi qua poſſint ex his quæ domeſtica ſunt ac natiua, nulliq; nō inſita, adoriri ac cōficere. Sic hos qui ſanguine redundant, ad luxum, laſciuiam, ebrietatem, profuſionem, ad obſcœnos nefandosq́; amores, ad probroſas libidines, inceſtus, fœdosq́; cōcubitus incitant. Bilioſos autem ac Cholericos ad iracundiam, ad rixas, iurgia, contentiones, conuitia, pugnas, cædes, latrocinia, ſeditiones, diſſidia, extimulant, ad ea quæ patranda ac perficienda faces miniſtrant. Melancholicos ad inuidentiā, æmulationem, amarulentiam, odium, indignationem, veneficium, fraudes, dolos,

Demones quatenus noceant.

Humores ad vitia occaſionem prabent.

doloſ,inſidias,proditionem, mœſtitiã, deſperationem, ac diffidentiam, poſtremo ad calamitoſum funeſtumq́; exitũ adigunt. Pituitoſis ac phlegmate oppreſſis ad deſidiam,atq; ignauiã,torporem,veternum,inertiam,ſomnolentiam, incuriam,atq; ad omniũ virtutum neglectum ſunt adiumento. Obiter vt aër tenuitate cœli temperatus vitalem ac ſalutarem ſpiritum impertit animantibus,herbisq́; virentibus: ſic boni genij ſalubrem auram aſpirant, ac mẽtes noſtras ſuaui afflatu reficiunt. Mali verò vt ventus peſtilens, morbos & contagia: ita illi exitiale virus exhalant atq; animis hominum peſtem ac perniciem adferunt. *Ab ijs enim prima mali labes hominumq́; ruina,atq; interitus,* ſic vt opus fuerit inſtauratore illo mirifico nempe Chriſto qui hominem priſtino nitori atq; integritati reſtitueret. Et quoniam tanta eſt humanæ naturæ imbecillitas, vt ægrè aduerſus ſæuiſſimi hoſtis inſidias poſſit ſubſiſtere, Chriſtus Ieſus ſubductus in cœlum, Paracletum mitti curauit, qui nos fulciat, ac contra Sa-

Ab externo aëre ſimile.

Sapien. 1. Geneſ. 2.

Paraclet.

thanæ inſultus omneſq; malorum in-curſus reddat inuictos. Hic eſt qui mẽ-tes noſtras varijs dotibus exornat, qui de Dei voluntate nos reddit certos, ac diſcuſſa omni diffidentia per Chriſtum ad patrem nos prouehit. Erigit enim mentes noſtras, ac conſolando hortan-dóq; efficit, vt concepta fiducia, omnia ab illo ſperare ac petere audeamus ac patris nomen illi opplorare. Quin & ipſe ſpiritus, quem Deus emiſit in cor-da noſtra, atteſtatur vnà cũ ſpiritu no-ſtro, *quòd eius ſumus filij, & heredes cohæredes autẽ Chriſti.* Spiritus itaq; diuinus mentium inſtaurator fidem ac credulitatem ver-bo Dei fultam nobis inſerit, quæ fidu-ciam erga illum parit, certamq; ſpem conſequendi promiſſa. Et quum hæ virtutes non ſunt otioſæ, vberrimum Charitatis operumq; prouentum pro-ferũt, ad ea quæ adminiculatur, ac vires confert Paracletus, vt ſtabiles ac fixos in nullos errores, aut ſuperſtitionem abduci nos contingat, quæ non aliud eſt teſte Euſebio, *quàm falſa quædam, atque ementita veræ religionis vmbra: aut fucata ſpecies,*

Quid ſpiritus ſanctus in nobis efficiat.

Gal. 4.

Rom. 8.

Fides operibus ſtipata.

De præparat. Euan. lib. 1.

nullo

nullo fundamento nixa. Sic ex Horatij ſen- *Superſti-*
tentia. *tio.*

Maxima pars vatum pater & iuuenes patre digni *In art.*
Decipimur ſpecie recti. *Poët.*
Fallit enim vitium ſpecie virtutis, & vmbra, *Iuuenal.*
Quum ſit triſte habitu, vultuq́; & veſte ſeuerum, *Satyra. 14.*
Nec dubiè tanquam frugi laudatur auarus.

Fit enim plerumq; Cicerone teſte, *Tuſcul. 3.*
vt nonnulli optima conſectati non tàm voluntate,
quàm curſus errore fallantur. Sic Paulus Iudæ- *Rom. 10.*
ós non prorſus à pietate alienos cenſet,
verùm aliquo duci ſtudio, Zeloq́; Dei,
ſed absq; iudicio, ita non omnino er-
rent in affectu pietatis, ſed propter in-
ſcitiam, & quòd in delectu hallucinan-
tur, ac cæcutiunt, ſpiritu Dei deſtituti
ſunt. Cui vitio affines ſunt qui inuete- *Zelus abſ-*
ratos errores pertinaciter vel tuentur, *que iudi-*
vel tolerant, nec ſuſtinent quidquam *cio.*
immutari eorum quæ irrepſerunt: qui
ſi imbuti eſſent ſpiritu illo munifico,
non eſſet tanta in animis opinionum
ac doctrinæ diſſenſio. Cæterùm nemo
hæc parerga eſſe exiſtimet, atq; ab inſti-
tuto aliena, nec illud Horatij impingat.

Amphora cœpit *In arte*
Inſtitui, currente rota cur vrceus exit? *Poët.*

Quum ſpiritus cœleſtis mentis innouator, dux ſit ac moderator ſpirituum humani corporis, qui ſedatiores exiſtunt ac magis placidi, vbi hoc ductore reguntur, atq; in officio continentur. Si enim tumultuari pergant, ac ſeditionem in corpore concitare,

Aeneid. lib. 1. *Ille regit dictis animos, ac pectora mulcet.*

De corporis humani elementis, primisq́ qualitatibus, ac generationis principijs, ex quibus homo conſtat, ac conflatus eſt.

CAPVT QVARTVM.

AB elementorum, non humorum facultatibus omnis temperamenti ratio deducitur, illisq; vniuerſam corporis ſtructuram atq; opificiū acceptam ferre par eſt. Elementa ſtatuuntur quatuor Ignis, Terra, Aër, Aqua, quibus totidem ſubſunt qualitates, Calida, Frigida, Humida, Sicca, quæ ex circumfuſo nobis aëre, atq; alimentis vel commoda, vel detrimenta concipiunt: illorum enim exceſſu defectuque vitiantur qualitates, ac corruptela aliqua deprauatæ innumeris morbis

Elementa quatuor.

præ-

præbent ſeminaria. Cæterùm quæ corpus noſtrum afficiunt, ea teſte Galeno, ſunt genere duplicia, altera nobis congenita, & quæ euitare nequeas, ex ipſis generationis principijs velut radice orta: altera quæ & declinare poſſes, & aliena ſunt à corporibus noſtris, non inſita, ſed aduentitia atq; externa, quæ tamen non minus, quam inſita, corpus noſtrum conficere atq; infeſtare ſunt idonea, Cibus ſcilicet & potus, quibus reſtituimus quidquid ſiccioris vel humidioris ſubſtantiæ effluxit, quę tamen ſi immodica ſint, aut vitioſa, excrementorum copiam ac morbos pariunt. His proximè accedit aër nos ambiens, qui vbi impenſè calidus eſt, vel ſiccus, aut immodicè humiditas vel frigidus, manifeſto habitum corporis immutat. Cæterùm vt propius, magisq; appoſitè rem ipſam deſignem, humanæ naturæ primordia, ac generationis principia ſanguis maternus, ſemenque genitale exiſtunt. Ille ceu materies quædam apta concinnaq;, & opifici, vt argilla vda, ceraq; fluxa ac tractabilis,

Tuend valeb. lib. 1.

Cibus & aër aquè neceſſarius.

ad quiduis effingendum ſequax: Semen opificis rationem obtinet. Conſtat horum vtrumq; ex iiſdem genere elementis, ac qualitates iam memoratas in ſe complectitur: diſſident tamen inter ſe temperamenti ratione ac menſura. Siquidem in ſemine plus eſt igneæ ſubſtantiæ atq; aëreæ, hoc eſt, ętherei ſpiritus eſt particeps. In ſanguine plus aqueę & terreæ: quanquam in poſtremo hoc calidum præpolleat frigido, humidum ſicco. Neq; enim ſanguis ſiccus ſtatui poteſt, vt oſſa, ſed humidus: at ſemen ſanguine quidem ſiccius eſt, cæterùm ipſum quoq; humidum fluidumq́; ac fluxile. Itaq; vtrimq; ex humida ſubſtantia geniture origo producitur, ſic tamen vt ex eo reliquæ corporis partes ſiccæ, nerui, venæ, arteriæ, oſſa, cartilagines, elaborentur. Quod enim in vtero ex illis principijs conceptum ac conglobatum eſt, ſiccius redditum, veluti rudimenta ac lineamenta cuiuſque membri capeſſit, poſtmodum exactam ſpeciem conſequutũ incrementa concipit atque ad iuſtam decentemq́; magnitu-

Primordia hominis.

Seminis & ſanguinis natura.

[illegible] oſſium natura longitudo.

gnitudinem prouehitur: vbi verò ad ſummum deuentum eſt, oſſibus ob alimenti penuriam non vltra ſequacibus, incrementum augmentumq́; ſiſti contingit, nec progredi, aut amplius in longum latumq́; proferri. Ex copioſo enim calore & humore ſpiritu vndiq; perfuſo corpus decoram longitudinem aſſequitur. Quod ſi cui vel ingrauesſcente ætate, vel etiam adoleſcentibus ex morbo aut affectione aliqua frigidus ſiccusq́; habitus obtigerit, corpus ijs macilentum fit, rugoſum, gracile, ſquallidum, ſtrigoſum, membraq́; inualida atq; incurua. Simile enim quiddam ijs euenit quod iumentis, quibus pabulum ſubducitur, atque arboribus herbisq́; virentibus, quibus terræ ſuccus ſubtrahitur, ac prohibetur irrigatio. Quò mihi improbè atq; inhumaniter facere videntur ludimagiſtri quidam, & quotquot erudiendis alendisq́; adoleſtibus operam impendunt, qui imita quidem ac conſtituta non exiguæ pecuniæ pactione, inſalubri, tenuiq́; victu conuictores domi alunt, ac non ſolùm

Longitudinis cauſa.

Simile à ſatis.

Pueri non domandi inedia.

ſordidè tractant, ſed carne ſubrancida, piſcibus olidis, pane mucido tenuiter paſtos, ad ſubeundos ſtudiorum labores minacitèr inſtigant: quo efficitur vt color ijs defloreſcat, corporis ſpecies, omniſq; decor & venuſtas aboleatur, nulla ſit alacritas, nullus vigor, mentiſq; erectio, ſpiritus deiectus, virtus minus viuida, indoles omniſq; vis animi quæ vel naturę beneficio, vel parentum induſtria, aut denique diuino munere inſita, erant prorſus extincta, adeò vt non facilè ad præclara ijs incaleſcat animus, nec emergant ad quæ erant deſtinati, aut natura oppoſiti. Quod ad externum verò habitum adtinet, corpus plerumq; circumferunt fœda ſcabie deformatum, atq; ob vitioſos humores puſtulis vndiq; exhulceratum. Quò fit vt raro ad legitimam maturitatem, ac iuſtam magnitudinem, ad vires ingenuas, membrorum robur ac firmitatem, ad decentem partium compoſitionem ac ſtaturam deueniant, quòd in ætate tenera ac pubeſcenti fame atq; media domitis humori na-

Vitioſus cibus naturam deprauat.

Staturæ breuitas vnde.

ri natiuo qui continenter foueri poſtulat, alimenta ſubtracta ſint: quò fit vt exhauſto ſucco vitali, præmaturè ſeneſcant, ac properata morte confici contingat. Vocatur autem hæc affectio quæ frigidum ſiccumq́; corporis ſtatum inducit ſenium, quòd omnibus quum animantibus tùm ſtirpibus corruptelæ interitusq́ue cauſæ exiſtit. Eſt enim mors non aliud, quam naturæ, hoc eſt caloris genuini, inſitiq́; humoris, in quibus vita conſiſtit, extinctio: ad quam nonnulli properantius deueniunt, vel ex alimenti inopia ac defectu, vel ex intemperantia vitæ, immodica Venere, intempeſtiua vigilia, mœrore animi, tùm plerisq́; alijs quæ præter ætatis rationem ac naturæ curſum, feſtinatam ſenectutem, mortemq́; inopinatam accelerant. Quam multos autem videre eſt ſeniculos corpore vegeto ac ſucculento, membris validis, ingreſſu firmo, cruda prorſus viridiq́; ſenecta, non ob aliud, quàm quod vitæ ſuæ optimè moderatè ſint, nec adoleſcentiam intemperanter aut libidino-

Senium.

Mors quid.

Cruda ſenecta vnde.

ſe tranſegerint: quum iuuenum pleri-
que conſpiciantur effœti, elumbes, e-
neruati, corpore arido, colore pallido
atq; exangui, quod tota pubertas, ac iu-
uenilis virtus immoderato vitæ Vene-
riſq; vſu & conſuetudine ſit exhauſta,
A floribus Simile. ac flos ætatis attritus. Vt enim flores
Martij, quibus incunte vere nihil ſpe-
ctatius, aquilonio vrentiq; vento de-
cuſſi, marceſcunt: ſic omnis iuuentus
Iuuentus vnde effœta. & floreſcens ætas accepto incommo-
do, intempeſtiuè atq; ante maturita-
tem areſcit. Quocirca vt quis noxia
euitare poſſit, ac vitam quàm maximè
longam efficere, tùm ſenectutem con-
ſequi minus grauem atq; oneroſam,
ineunda ratio, qua valetudo firma per-
fici poſſit, ac ſtabilis, aut ſi inclinata ſit,
Quæ valetudini officiunt. qua erigi poſſit atq; inſtaurari. Sunt au-
tem non parum multa, quæ illam labe-
factant ac ſubruunt, quæq; ingenitum
nobis temperamentum conuellunt,
variant, alterant, corrumpunt. Siqui-
dem ex alimentorum facultatibus, vi-
ctusq; ratione humores diuerſas quali-
tates aſciſcunt, quibus accedunt bal-

nea, æſtus, exercitatio, frigus, laſſitudo, ſitis, inedia, ſomnus, quies, aëris ſtatus, affectusq; animi, quæ corporis noſtri habitum multifariam immutant, ac magna ex partein deteriorem rapiunt. Sic corpus quod calidum humidumq; extitit, in frigidum ac ſiccum, vel etiam aliam qualitatem ſenſim delabitur: ætatis quoq; acceſſu, tempore decurſu, rebus ſecundis vel aduerſis, fortunæ ſucceſſu vel inclinatione multa homini obueniunt, quæ valetudinem labefactant. Quò mihi appoſitè dixiſſe viſus eſt Horatius.

Multa ferunt anni venientes commoda ſecum,
Multa recedentes adimunt. *In arte Poëtica.*

Cui conſentanea eſt illa Iobi ſententia, qua naturæ humanæ conditionem fragilem, fugacem, inanem, momentaneam, multisq; incommodis, periculis, mutationibus obnoxiam graphicè expreſſit, Homo natus è muliere, breuis æui eſt, ac plenus miſeriæ, qui quaſi flos ſpectatiſſimus, exoritur ſed conteritur, atq; euaneſcit velut vmbra, nec vnquã in eodem ſtatu perſiſtit. Singulis enim *Cap. 14.*

ætati-

ætatibus,hoc eſt,certis annorum inter-uallis ac ſpacijs mutationes incidunt.

Quid ætas. Eſt autem Aetas vitæ curriculum ac decurſus,vel ab infantia ad ſenectutem progreſſus,in quo conſtitutio corporis humani immutatur, atq; aliud ex alio temperamentum acquirit,quod ipſum poſtremo ad interitum deuergit calore natiuo extincto.

Aetatum mutatio.

Infantia. Sic infantia, quæ omnium humidiſſima eſt, plurimum caloris innati continet, quarto anno aut ſeptimo mutationem ſuſtinet, ac plerumq; ijs annis periclitamur. Huic

Pueritia. proximè ſuccedit pueritia, quæ ad annum plus minus decimum quintum producitur, ac non parum multis incommodis diuexatur.

Pubertas. Pubertas verò quæ & ipſa plurimis malis expoſita eſt, anno decimo octauo perficitur.

Adoleſcentia. Adoleſcentia autem præceps ac lubrica anni quinti & vigeſimi termino includitur,quę ætas partes quàtuor complexa, primum ætatem conficit,quarum nullam non varias mutationum vices ſubire quotidiana experimenta commonſtrant.

Iuuentus. Porrò Iuuentus ſeu ætas florida, in qua

in qua corpus animusq́; viget ac floreſcit, ad annum quintum & triceſimum profertur, in ea quæ ætate affatim inualeſcit ſanguis, atq; humor nonnihil abſumitur, quò fit vt id temperamentum progreſſu temporis calidum ſiccumq́; cenſeri incipiat, quùm adoleſcentia humore ac calore abunde fuerit perfuſa. Conſtans verò & virilis ætas ad quinquageſimum annum; aut paulo vltra progreditur, quo tempore tempeſtiua maturitas ſe profert, ac mens conuerſis ſtudijs, omnia conſideratè, prouidè, prudenter agit: Corpus verò æquabiliter, atq; in eodem tenore conſiſtens non magnam mutationem percipit ad annum vſq; ſexageſimum tertium aut quintum: tunc enim labenti atq; inclinatæ ætati iam iamq́; ingraueſcenti frigidus & ſiccus ſtatus inducitur, qui primus eſt ſenij ingreſſus ac veſtibulum, proximus autem ad decrepitam ætatem, ad mortem aditus, quæ vt non exoptanda temere, ita non pertimeſcẽda viris Chriſtianis, quum mens concepta fiducia ſuauioris vitæ, ac reſurre-

Virilis ætas.

Senecta.

Vt mors non ſit formidabilis.

ſurrectionis ſpe fulta, alacriter hinc emigrandum ſibi perſuadeat. Interim quiſq; efficere poteſt in huius æui decurſu, vt ſuperioris ætatis temperantia, ac vitæ moderatione nonnihil præſidij ſibi paret, aliquid priſtini roboris conſeruet, quo ſenectutem minus effœtam ac laborioſam experiatur: quũ enim omni ætati certus præſcriptus terminus, tùm huic nullus conſtituitur, niſi vitæ exitus mortisq; expectatio. Cætcrùm Pythagoras non inſcitè quadripartitas anni varietates ac temporum viciſſitudines hoc eſt, Veris, Aeſtatis, Autumni, & Hiemis diſcriminata tempora duobus æquinoctijs, ac totidem ſolſtitijs comprehenſa quatuor hominum ætatibus accommodat, cuius ſententiam hac verborum ſerie complexus eſt Ouidius.

Temporum anni & ætatum comparatio.

Meta. li. 15

Quid, non in ſpecies ſecedere quattuor annum
Aſpicis, ætatis peragentem imitamina noſtræ?
Nam tener & lactens, puerique ſimillimus æuo
Vere nouo eſt, tunc herba virens & roboris expers
Tranſit in æſtatem poſt Ver robuſtior annus,
Fitq; valens iuuenis neque enim robuſtior ætas

Vlla,

Ulla, nec vberior, necq; magis ardeat, vlla eſt.
Excipit Autumnus poſito feruore iuuentæ
Maturus, mitiſq; inter iuuenemq; ſenemq;
Temperie medius, ſparſus quoq; tempora canis.
Inde ſenilis Hiems tremulo venit horrida paſſu
Aut ſpoliata ſuos, aut quos habet alba capillos.

Quæ rerum viciſſitudo, ac naturæ totius conuerſio, mutabilitas, inconſtantia, atq; ex vno in aliud inclinatio, commonſtrat omnia eſſe momentanea, caduca, fragilia, ruinoſa, fluxa, & quæ non firmis radicibus defixa, vt floſculi, citò decidant. Quum itaq; corpus continentur defluat, ac detrimenta patiatur, multaq; intus & foris vires noſtras depopulentur, non oſcitanter huius conſeruationi incumbendum, quò ſtabilis illa ac quàm maximè longa effici poſſit. Nihil neceſſe eſt exemplis, rationibus, experimentis commõſtrare (quum nulli non ſit exploratum) quàm grauatè, animoq; iniquo ac repugnante ab hac vitæ ſuauitate, diuelli ſe quisq; patiatur, quanta cura, ſtudio, induſtria vindicare ſe à morbis contendat, qui non ſolùm doloribus nos conſi-

Omnia caduca.

Natura abhorret ab interitu.

conficiunt, contundunt ac dilacerant, ſed mortis ſpeciem oculis obijciunt ne his addam mentem inquietam ac turbulentam, animumque affectibus oppreſſum. Cui cedo in tantis calamitatibus, ærumnis miſerijs, tantaq; æui huius moleſtia, ac breuitate, non parandum aliquod dolorum lenimen, non conquirenda aliqua laborum ſolamina atque alleuamenta? quæ ſi conſectari velis atq; aſſequi, nunquam in animum induxeris hæc præſtare res momentaneas, opes, honores, latifundia, operoſa ædificia, veſtes ſumptuoſas atq; artificioſè elaboratas: ſed mentem quietam ac ſedatam omnibusq; perturbationibus liberam: proximè corpus ſalubre, nullisq; morbis implicatum, quibus diuino munere nihil homini obtingere poteſt melius aut optabilius.

Vnde petenda tranquillitas.

Eccleſ. 30.

Quid Craſis ſeu temperamentum, in quo cuiuſq; habitus, ac corporis conſtitutio conſiſtit.

CAPVT QVINTVM.

Temperamentum quid.

CRaſis ſeu temperamentum, (nam operis inſtituti ratio exigit, vt id defi-

definitione explicetur) eſt primarum qualitatum atq; elementorum inter ſe conuenientia: vel qualitatum ex elementis æqualis miſtura ac proportio omnis vitioſi exceſſus expers: Intemperies verò quæ diſparibus elementorum ac qualitatum viribus continetur, atq; à moderatione deſciſcit. Vt autem in fidibus concentus quidam percipitur, ac concors harmonia, ſic vt nihil diſſonum aut diſcrepans aures teneras feriat, offendatque: ita in temperato corporis habitu exiſtit elementorum ac qualitatum apta concinnaq; temperatio, adeò vt monſtrari nequeat vlla per ſe qualitas, ſed conſtans, abſoluta, perfectaq; elementorum ac qualitatum coagmentatio. Quemadmodum enim quum ex varijs herbis condimenta aut pharmaca conficimus, fit vna concretio, ac ſingula ita coaleſcunt, vt nihil eorum quæ compoſitio complectitur, appareat, aut diſcerni poſſit, aut percipi: ita in elementorum qualitatibus euenit, ex quarum miſtura primaria naſcendi origo ducitur, quæ nouem

Intemperies quid.

A fidibus simile.

Simile ab herbarum miſtura.

Nouem tempera-menta. temperamentorum conſtituit differentias, vnam temperatam, omnibusq; ſuis numeris abſolutam, in qua nihil deſideratur, nec vlla qualitatum elementarium aliam ſuperat, ſic vt æquali pariq; menſura inter ſe omnia conſiſtant, nullo vitio, nullaq; intemperie imbuta: Intemperatæ octo, ſimplices quatuor, & totidem compoſitæ ſeu iugatæ. Calida tantùm in qua calor frigori antecellit, humoris verò & ſiccitatis eſt æqualitas: Frigida, in qua frigus dominatur: Humida, quòd illã primas potioresq; partes obtineat: Sicca, vbi humore ſuperior eſt ſiccitas, reliquis paribus, hoc eſt, calida & frigida temperatis: Compoſitæ vero temperaturæ, quæ ex duabus qualitatibus implicatæ ſunt, numerantur, Calida & humida, Calida & ſicca, Frigida & humida, Frigida & ſicca, à quibus corporis conſtitutio quam κρᾶσιν Græci, vulgares complexionem vocant: appellationem apud Medicos, ac nomenclaturam adepta eſt ab eo ſcilicet, quod in mixtura pollet, apud quos id corpus

cali-

calidum dicitur, in quo vberior eſt caliditatis portio. Siccum in quo ſiccitas potior, pari modo ratiocinando de reliquis. Sic medicamentorum compoſitio, in qua multa congeri ac coaceruari ſolent, ab vno eorum quod præcipuum eſt, nomen ſortitur, vt Dianucum, diacapper, hiera, picra, diaphenicum, oleum vulpinum, &c. Quò autem omnia exactè percipi queant (eſt enim id non modo Medicis, ſed omnibus, quibus ſecunda valetudo curæ eſt, ſalubre cum primis ac frugiferum) ſingulorum rationes ac modos quàm poſſum accuratè explicabo, ac primùm temperatæ naturæ conditionem exequar, aut ſaltem eius ſpeciem atq; imaginem mente primum conceptam, oculis exhibeo: non quòd talis in natura rerum exiſtat, aut in aliquo commonſtrari poſſit, niſi quis fortè diuiniorem aliquam ſupernè originem ſit nactus, ſed quod huc referri debeant reliquæ hominum naturæ, atque ad hanc amuſſim exigi, quò cuiq; pateat, quid vel ſuperet vel deficiat. Neq; enim

A maiore denominatio.

expeditè quiſquam animaduerterit in calido corporis habitu præponderare humido calidum, ac frigidum præualere ſicco, niſi ad exactam hanc temperiem ſit intentus, in eamq́; tanquam ſcopum defigat oculos.

De temperato exactoq́; corporis habitu ac conſtitutione.

CAPVT SEXTVM.

DE temperato atque omnibus numeris abſoluto corporis ſtatu dicendum accuratius, quod in hunc mentem animumque dirigi velim, ac tanquam ad normam ſeu perpendiculum reliquos habitos accommodari, quo quiſq; obſeruet, quantum à temperamenti integritate deflexerit, & quid moliri debeat, vt in priſtinum ſtatum, quo ad eius fieri poſſit, reducatur. Quantò enim quis ab hoc remotior, tanto valetudo deterior, atq; ad corporis morbos, animique ægritudines lapſus grauior. Corpus hoc omnibus ſuis partibus conſummatum aptiſſimè Policleti regula dici meretur. Id enim pro-

prouerbium ijs rebus accommodari *Policleti* ſolet, quæ ad vnguem facta ſunt, & in *regula.* quibus nihil deſideratur, adeò vt ad hanc, tanquam ad lapidem Lydium reliqua debeant explorari. Deſumpta eſt Metaphora à Policleto ſtatuario, *Lib. 20.* cuius artificium ac decor, teſte Fabio, *cap. 10.* laudem meruit ſupra mortales omnes: hic tanta arte ſtatuas expreſſit, ſuiſque numeris ita abſoluit, vt cæteri celatores ac ſtatuarij in formandis effigiandisq́; ſimulachris, hunc tanquam archetypum ſibi proponerent. Vſus eſt *Lib. 1.* prouerbiali hoc ſchemate de tuenda valetudine Galenus, qui ſtatuit optimum corporis habitum, tanquam Policleti regulam, hoc eſt, tàm concinne ac decenter expreſſum, vt nihil in eo culpari poſſit, ſed mirificè afficiat congruens ſymmetria, nullaq́; ſui parte claudicans commenſutatio. Quocirca *Ad ſumma* quæ de ſtatu corporis optimo conſcri- *enitendum.* buntur, meritò ad rem abſolutiſſimam referri debent. Talem itaq; corporis habitum exhibemus, qualem Oratorem Cicero, ac Fabius imitandum pro-

ponit, qualem Eccleſiaſtem ſeu concionatorem inſtituit Chryſoſtomus atq; Eraſmus, quò ad horum exemplum ſe componant, qui eloquentiæ parandæ, aut erudiendis rudibus ſunt deſtinati. Et quamuis non penitus quæ animo conceperit, aſſequatur: aliquem tamen progreſſum facere par eſt, nec committendum quantumuis ardua ſunt quæ conſectamur, vt ſpes infringatur, aut langueſcat induſtria. *Nonnulli enim*, vt Cicero teſtatur, *deſperatione debilitati experiri id metuunt quod ſe aſſequi poſſe diffidant.* Nam neq; illud ipſum, quod eſt optimum, deſperandum, & in præſtantibus rebus, magna ſunt ea, quæ optimis proxima. Quocirca optimum corporis habitum conſtituere, atq; adumbrare viſum eſt, quò illis ſpecies animo inſideat, in eamq; oculis ac mente defixus talem imitari quiſq;, atq; exprimere curet, aut quàm proximè ad illam accedere. Huic itaque cuius ſpecimen exhibendum ſuſcepimus, omnes ſenſus vigent, atq; inſitæ facultates functiones ſuas ac munia citra vllum incommodum obeunt.

De Sacer.
De ratione concionandi.
De Oratore.
Nota temperati corporis.

eunt. Memoria illi ſtabilis ac firma, quòd cerebrum nec ad immodicam humiditatem, nec ſiccitatem declinet, animus acer & induſtrius, quiq; ſoler- ter ac prouidè omnia aggrediatur, mo- res integri atq; incorrupti, & qui in nulla actione à decoro deflectant, in- genium ſingulare atq; eximium, mens placida ac ſedata, nulliſq; affectibus vi- tioſis expoſita, vt quæ excluſa remeri- tate iudicium delectumq; adhibeat, in- doles generoſa, multis magniſq; doti- bus affatim exculta, inſignis ac ſpectata vitæ probitas adeò vt in eo expreſſum ſit illuſtre virtutis exemplar, hoc eſt, abſoluta atque ad ſummum perducta naturæ perfectio. Siquidem in eo ſe cumulatè proferunt humanitas, man- ſuetudo, frugalitas, æquitas, modeſtia, & continens cupiditatum moderatio: in aggrediendis conficiendiſq; negotijs nec præceps, nec cunctator, aut qui pro craſtinando tardius omnia perficiat, ſed conſilium in prouidendo, in per- agendo maturitatem adhibeat: in ca- ſibus humanis, euentiſq; fortuitis quæ

inopinatu ingruunt, non temere concutitur aut expaueſcit, eoq; fit vt non inſoleſcat rebus proſperis, nec deijciatur ſuccumbatq́; aduerſis, ſed omnia vitæ incommoda alacri atq; infracto animo perfert, nec à conſtantia ſuſceptoq́; conſilio abduci ſe patitur. Quo ſpectat illud Horatij, quod illi cōgruit.

Lib. 3. Ode. 3. *Iuſtum & tenacem propoſiti virum*
Non ciuium ardor praua iubentium,
Non vultus inſtantis tyranni
Mente quatit ſolida.
Si fractus illabatur orbis,
Impauidum ferient ruinæ.

Ad quem habitum ſe compoſuit Rom. 8. Diuus Paulus, ac ſimilem affectum in ijs qui Chriſto initiati ſunt, ac deuoti, exigit, vt quod illi perſuaſum erat, quiſque pro certo ac fixo habeat, nulla re quantumuis ſæua ac formidabili diuelli poſſe ab eo, cui ſumus addicti. Is itaq; cuius ſpeciem ac formam adumbramus, ita animo ac mente conſtitutus eſt, vt neutram in partem moueatur, aut hinc inde fluctuet, ſed ſtabiliter atque inconcuſſe conſtantiam tueatur.

Inſiti ſunt quidem illi affectus ſed naturales, ac minimè improbandi, vt amor ac propenſio erga ſuos, quibus vt non nimis indulget, ita in illos non acerbus eſt, non ſeuerus, amarulentus, præfractus, ſic vt in congreſſu familiari comitas ſeria grauitate ſit condita, cui nulla ſubeſt dicacitas, nulli dentati ſales, non indecora parumq; vrbana feſtiuitas, aut obſcœnæ facetiæ, & quemadmodum à ſcurrili ioco ac ſcenico geſtu longiſſimè abeſt: ita à cenſoria ſeueritate, ac ſtoica indolentia remotiſſimus. Quis enim non illos ab omni humanitate, ac culciore vita alienos cenſeat? *Naturales affectus.*

Quos non vlla magis ſermonum gratia mollit,
Quàm ſi dura ſilex, aut ſtet Marpeſia cautes. *Aeneid. lib.4.*

Similiter & moribus & vitæ inſtituto Democrito atq; Heraclito prorſus diſſimilis, quorum vterq; Satyrica dicacitate exagitatur. Siquidem.

Perpetuo riſu pulmonem agitare ſolebat.
Democritus, quoties à limine mouerat vnum
Protuleratq; pedem: flebat contrarius alter, *Iuuenal. Sat. 10.*

Nec ſolùm in animo elucent, atque

Democriti & Heracliti natura. expreſſe ſe proferunt hæc ornamanta, ac naturæ munera, ſed inſigne quoque decus enitet, atq; amplitudo in externa corporis ſpecie ſe profert. Siquidem in vultu qui imago eſt animi, in oculis qui mentis indices, colore, lineamentis, totóq; corporis habitu heroica quędam dignitas, ac ſpectabilis forma ſe exhibet nulli non amabilis ac gratioſa, ſic vt conſpectus ipſe quenq; alliciat, ac ſympathia quadam, hoc eſt, tacito naturæ conſenſu nulla emolumenti ſpe in amorem ſui rapiat. Corpus decenter & concinne compoſitum eſt, omniumq; partium abſoluta conſtructio. *Spadix color qui.* Caput non obliquum aut anguloſum, ſed in globi figuram rotundum, quod capillorum honeſti ſpadices, qui calor caſtanearum proprius eſt, exornant: frons ſerena, nulliſque rugis deformata, quam ſuperciliorum decor commendat, atq; oculorum eminentium amabilis aſpectus cohoneſtat. Color floridus ac ſuauis: buccæ ac genę roſeo rubentiq;, ac natiuo pigmento perfuſæ, præſertim vbi adoleſcit ætas.

Status corporis erectus, inceſſus decenter compoſitus, non affectatus, vt perſonatis quibuſdam hiſtrionibus, qui ementito quodam atq; exotico ingreſſu ſe plebi oſtentant, quò maior accedat autoritas ac veneratio. Lingua expedita ac prompta, quæ articulatè & ſignificanter verba enunciet. Accedunt præter hæc non parum multa, quæ ex neceſſitate, atq; humanæ naturæ conditione conſequuntur. Siquidem edit bibitq; moderatè, atq; adhibita ſalubri exercitatione, quæ vel viua intentaq; voce, vel ambulatione perficitur, alimenta probè concoquit, atq; in habitum corporis digerit: quò fit vt perexigua coaceruetur excrementorum redundantia, ac ſomnus ſuccedat placidus, nulliſq; abſurdis aut tumultuoſis inſomnijs interruptus: & ſiqua ſpecies aut ſimulachra antelucano peractaq; concoctione atq; elaboratis cibis, menti ſe ingerunt, aliqua ſubeſt diuinatio, hoc eſt, rerum futurarum non vanum, nec inane præſagium. Cæterùm in hac fragili vita ac caduca, tantoq;

Factitius inceſſus.

toq́; naturæ lapſu atque inclinatione non video, cui iſta aptius accommodari debeant, quàm Chriſto, de quo vaticinatus Dauid, *Speciosus*, inquit, *forma præ filiis hominum*, ſuauitate ac gratia verborum vndiq; perfuſus eſt, nec eſt vllus hominum, qui illi conferri poſſit. Is ſiquidem ſuprà reliquos mortales omni virtutum genere cumulatus, integritate vitæ, morum probitate, excellentia doctrinæ, miraculorum prodigijs diuinitate inaudita, maximam orbis partem in ſui admirationem, atq; amorem pertraxit: ſic nihil ei defuit eorum quæ aut excogitari poſſunt, aut mente concipi. Cui corpus etiam obtigiſſe ſpectabile ac viſenda ſpecio, quis poſſet ambire? Et quanquam in illo ſpectanda potius diuinitas, & in quem vſum nobis exhibitus eſt, nihil tamen vetat eam formam ac corporis ſpeciem animo complecti, quæ digna fuit illius maieſtate atq; amplitudine. Erat enim externus habitus ac ſtatura heroica appoſita ad dignitatem, ac diuinitati omnibusq́; internis animi dotibus, quas

Pſal.44.

Chriſtus exemplar perfectionis.

opu-

opulentè in nos effudit, conſentanea. Quocirca vnus hic ſtatui debet, in quē exacta hominis conſtitutio ſit referenda, ſeu corpus, ſeu animum ſpectes. *In eo ſiquidem,* vt Paulus ait, *omnes theſauri ſcientiæ ac ſapientiæ reconditi ſunt,* atque inhabitat omnis plenitudo Diuinitatis corporaliter. Et quanquam ab illo humani nihil alienum eſſet, *Nulla tamen labes, nihil vitij illi inhæſit, nec morbo, aut peccato fuit obnoxius.* Nam quod ſubinde incanduiſſe legitur, ac vitia inſectatus acerbius, tùm lachrymis perfuſus indoluiſſe, ac fremitu teſtatus facti alicuius indignitatem: ſummæ humanitatis, atq; ex animo benè cupientis argumentū erat: quum enim ſalutis humanæ vnicè eſſet auidus, indignabatur complures, quos emendatos, non extinctos voluit, tàm pertinaciter in errore perſiſtere, ac tàm opportunè oblatam reſipiſcendi occaſionem aſpernari ac reſpuere. Hęc de corporis humani abſoluto habitu dicta ſufficiant, cui floreſcens ætas atq; adulta confinis ac finitima, præſertim vbi à primis annis laudabiliter inſtituta eſt,

Iohan. 1.

Coloſ. 2.

Hebr. 4.

Iohan. 11.

Chriſtus à vitioſis affectibus alienus.

ta eſt, & liberalis acceſſerit educatio, quæ tamen continenter labitur, ac progreſſu ætatis deficit. Vt enim in rebus alijs: ita in humana natura, omnia orta occidunt, & aucta ſeneſcunt, atq; ab initio ad finem progreſſa, decurſo vitæ ſpatio dilabuntur, ac vergunt ad interitum. Quæ mutabilitas atq; inconſtantia quemq; noſtrum commonefacit, vt neglectis rebus caducis ac breui interituris, ad ea quæ æterna ſunt animum, mentemque erigamus. Quod ipſum Paulus nobis inculcat, quum inquit. *Si conſurrexiſtis vna cum Chriſto, ſuperna quærite, vbi Chriſtus Deo dexter aſſidet, ſuperna curate, non terreſtria. Neq; enim habemus hic manentem ciuitatem,* hoc eſt, ſedes fixas ac ſtabiles, aut diuturnitate confirmatas, *ſed futuram inquirimus,* cuius opifex & conditor Deus, qui vt Petrus ait, *vocauit nos è tenebris in admirabilem ſuam lucem, atq; æternitati nos deſtinauit.*

Salubris admonitio. *Coloſ. 3.* *Hebr. 13.* *Hebr. 11.* *1. Cap. 2.*

De Calido corporis ſtatu.

CAPVT SEPTIMVM.

INter hos qui à modo delapſi ſunt, atq; à temperie deflexerunt, calidus corporis habitus primus ſtatuitur. Hic

Hic enim vt ordine prior ita in conſeruandæ ſanitatis ratione cæteris potior. Cenſetur autem is potiſſime Calidi nomine, in quo reliquis moderatè conſtitutis, hoc eſt, humido & ſicco temperatis, qualitas illa exuperat. Cuius ſi conditionem explorare libeat, eiusq; notas ac ſigno obſeruare, depræhendes huiuſmodi conſtitutionis hominem, ſtatura decenti, ac ſpecie formaq; ad dignitatem virilem appoſita, corpore non obeſo, nec abdomine, multoq; adipe: ſed mediocri carne, eaque ſolida, conſtipata: nam calore pinguia quæq; liqueſcunt, ac defluunt: colore vero rubicundo, aut ſi ſanguis plus ſatis ferueſcit, vt ijs aſſolet qui loca æſtuoſa incolunt ac torrida, fuſco vel rufo. Sunt enim in quolibet corpore pro aëris ac regionis conditione complures caliditatis gradus ac varij quum huius qualitatis, tùm aliarum modi ac rationes. Sic Indi, Aethiopes, Mauri, Aſiani, Aegyptij, Paleſtini, Arabes, Græci, Itali, Hiſpani, Sarmatæ, Germani, Galli, Belgę diuerſos ſortiuntur corporis

Calidus habitus.

Signa calidi corporis.

Gradus caliditatis in homine.

poris habitus, atq; in ſuo quiq; genere aut per ſingulas ſpecies, varias caliditatis differentias conſequuntur. Vt enim ignita quæq; alia alijs ſunt magis vrentia ac pro ſubiecto fomite, vel ex carbonibus aut glebis bituminoſis, naphta, oleo, pice, reſina vel deniq; ex lignis è quercu robore, larice, betula, vlmo, populo, ſalice accenſus ignis, focus incaleſcit modo ardentius, modo mitius: Sic in quolibet corpore pro loci natura, ac victus vitæq; ratione vel augeſcit calor, imminuitur, eoq; fit vt colores hominibus exiſtant varij, ac capilli diuerſi. In omni ſiquidem corporis ſtatu calido, cui moderatus humor ſubeſt, cutis pilis vndiq; denſis obſita eſt, ac barba decora, ſed crines paulo erumpunt diuerſius, atq; alios ſibi colores, pro caliditatis ratione adſciſcunt. Quũ autem pili generantur ex fuliginoſo craſſoq; excremento tertiæ concoctionis, nigri hi euadunt, ſiquando diuſto vi coloris vapore, excrementum in exactam fuliginem mutatur. Criſpi verò efficiuntur atq; intorti, propter tempe-

Simile ab ignitis.

Vnde barba & capilli.

Pilorum origo. Vnde nigri pili.

Criſpi capilli vnde.

ramenti ſiccitatem, quam calor immodicus infert, vel meatum in quibus radices ſingunt, anguſtiam atq; exilitatem: ægre enim eluctari poſſunt, aut rectam viam ſibi moliri: quo fit vt inflecti contingat, atq; in obliquum ferri, præſertim quibus id natiuum, non aſciticum eſt, vt mulierculis quæ ſe comunt ac poliunt, tùm tortis crinibus criſpantiq; capillo gratioſæ videri affectant. Omnes itaq; qui calidas ſiccasq; regiones incolunt, nigros atq; exigui incrementi crines obtinent, tùm criſpos ac fragiles: Vt ſunt Aegyptij, Hiſpani, Aethiopes, Mauritani, & quotquot natura aut conditione ijs affines exiſtunt. Siquidem in ſingulis regionibus etiam qui ad ſeptentrionem ac polum arcticum vergunt, complures ſpectamus qui inter exteros potius, quàm inquilinos videntur referendi, ſi crines ac colorem totiusq; corporis habitum obſerues. Sic inter Belgas maritimos plurimi ſunt nigro criſpantiq; capillo, ac cute fuſca, præſertim qui æſtiuis menſibus Solis ardorem perferunt, ac

laboribus ſubeundis ſunt aſſueti: quanquam hæc corporum varietas in multas cauſas referri poſſit, nempe vel regionis naturam, vel alimentorum vires ac facultatem, vel deniq; in mulieris latentes tacitasq; imaginationes, quarum vis tanta eſt, tamq; efficax, vt quæ ſub ipſo conceptus momento animo mentiq; obuerſantur, in fœtum elaborentur. Quum enim is ſexus laſciuus ſit ac ludibundus, atq; oculos in obuia quæq; continenter defigat, fit vt naturalis facultas quæ operi formando perficiendoq; inſiſtit, eò cogitationes mentisq; conceptus dirigat, atq; aſciticiam formam infanti inducat, à parentum natura ac conditione prorſus alienam. Sic obſeruatum eſt noſtra & auorum memoria, quum Imperator Carolus eius nominis Quintus ex Hiſpanijs in Belgicam inſtructiſſima claſſe eſſet delatus, ac numeroſa clientela, amploq; procerum ac ſtipatorum apparatu has oras impleuiſſet, mulieres quæ paſſim geſtabant vterum, ex crebro Hiſpanorum contuitu, exactis nouem

Vnde corporum varietas.

Imaginationis vis.

Mulierum intemperantia.

Vnde Belgæ Hiſpanis ſimiles.

Regi geſtæ narratio.

uem menſibus, decurſoque anni do-
drante infantes edidiſſe ſupercilijs ca-
pilliſq; nigris ac criſpis, tùm calore illi
nationi vndiq; aſſimili, nòn quidem
triobolares ac meritorias, quas genti
feruidæ ac ſalaci ſe ſubieciſſe credi par
eſt, ſed ſpectatæ probitatis atq; incor-
ruptæ pudicitiæ matronas huiuſmodi
affectus in ſe ſuoſq; concepiſſe. Simili
ratione, quum Belgis imperaret Maxi-
milianus Cæſar ex Pannonijs, hoc eſt, *Pannonia*
Auſtriaca gente oriundus, fœminæ ob *Auſtria.*
Germanorum conſuetudinem ac con-
ſpectum, flauis rutiliſq; crinibus infan-
tes ediderunt, ac Germanis prorſus af-
fines. Hi ſiquidem & quotquot frigi-
dam humidamq; regionem occupant,
graciles ac rectos rufoſq; pilos obti-
nent, ac flauentes comas, barbaſq; Ae- *Aenobarbi.*
neas à metalli colore ſortiuntur, quòd
pili nec à Solis calore, nec etiam inter-
no adurantur, quippe quum humidi-
tas copioſa ſit, & tranſitus per meatus
facilis, excrementorum abundantia
quibus aluntur, efficit vt denſa ſit ceſa-
ries, ac deuſtio qua color niger perfici-

Coloris pilorum cauſa & differentia. tur, imbecillis. Niger itaque pilus fit, quum deuſto vi caloris vapore, excrementum in exactam fuliginem elaboratur. Flauus verò, quum vapor minus torreſcit, quippe quod tùm eſt impactum cuti, ac erupturum ſit, flauæ bilis, non nigræ feculentum excrementum eſt. Albus verò pilus ex pituita humoreq; frigido & humido enaſcitur. Rufus ſicut coloris flaui albiq; eſt medius, ſic eius generatio ex pituitoſæ biliosæque fecis media quadam natura prouenit. Qui verò inter hos temperatum tractum colunt, hi crines plurimi incrementi & robuſtos, modice nigros, mediocriter craſſos, tùm nec prorſus craſſos, nec omnino rectos edunt. Quas *Lib. 2. de Tempera.* differentias Galenus ſingulis ætatibus accommodat. Aſcribit enim Infantium capillos, quod ad colorem ſpectat, Germanis: florentium ætate, Hiſpanis aut Mauritanis: eorum verò qui pubeſcunt atq; in ephebis conſiſtunt, ijs qui temperatum locum inhabitant. In corporum quoq; naturis ad ætatum ac regionum differentiam, pilorum ratio

ac diſcrimen ſe habet. Tenella enim ac puerilis ætas nuda pilis eſt, aut tenui tantum lanugine, quòd aut nullus exiſtat in cute meatus, per quem erumpere exhalatio poſſit, in pilorum argumentum, ac deſit effluxus ſeu excrementum fuliginoſum, ex quo elaborari ac deduci pilorum ſtamina ſoleant. Quum verò pubeſcere incipiunt, paruos atq; imbecillos proferunt. At quæ floreſcit ac viret ætas, valentiori efficitur capillo, tùm numeroſo ac nigricante, quòd iam meatus ac ſpiracula pateſcere incipiant ac dilatari, denique fumida exhalatio in his partibus redundetq; generandis producendiſq; pilis ſunt accommodæ vt ſunt caput, mentum, alæ, pudenda, nam tametſi thorax, brachia, fœmora hirta conſpiciantur in his qui impenſè calent, & fuliginoſus vapor redundet: minus tamen copioſè aut affluenter pili erumpunt, nec in vllam longitudinem porriguntur, quod in locis quibuſdam aridis ac muſculoſis, nempe ſupercilijs & palpebris liquido perſpici poteſt. Co-

Quur pueri imberbes.

Vnde capillorum copia. pia itaq; ac denſitas capillorum ex humorum redundantia atq; influxu: color verò à caliditate intenſiore prouenit. Omnes itaq; illæ partes in corpore humano maximè hirſutæ ſunt ac ſetoſæ, quibus calor ineſt vberior: nam is vaporoſos halitus qui ex humoribus emanant, allicit, atq; in piloſam naturam effingit: eoq; fit vt adoleſcentium plerіq; nullo ſint barbæ apparatu, nec vllæ partes pilorum ſegete ſilueſcant.

Quid crines eliciat. Quocirca qui me adeunt, ac conſilium captant, quò pubeſcant, venuſtaq; lanugine mentum decoretur, meatus laxos efficio adhibitis iis quæ calorem in his partibus excitant, humoresq; eliciunt, atq; in vſum pilorum immutant ac concoquunt. Tale enim linimentum à me confici ſolet, quod, Recipit radicis arundinis, quæ Theophraſto Donax dicitur, Latinè aquatica Canna, radicis brioniæ, betæ, raphani, Iridis, Cepæ, ſingulorum partes æquales, ſeu trientem, hoc eſt, vncias quatuor, ficus pingues minutatim inciſas ſex, adianthi quæ vulgo Capillus Veneris

Arundo Riet.

Ad producendam barbam remedium.

dici-

dicitur, abrotani, anethi, ſingulorum faſciculum manualem, hoc eſt, quantum manu complecti poſſis, coquantur in vino odorifero; deinde effuſo expreſſoq; liquore, piſtillo ſubacta per cribrum adigantur, adde butyri recentis non ſaliti, mellis electi ſingulorum ſextantem, ſeu vncias duas, olei amigdalini dulcis & amari, olei Seſamini, vnciam plus minus vnam, Oxymil, ſcyllitici ſemunciam, farinæ ſeminis lini, melanthij vulgo nigellæ, fœnograeci cribro pollinario accuratè excuſſi, pugillum vnum: ladani vnciam vnam: hæc igni admota tantiſper bacillo aut rudicula agitentur, dum in linimenti formam coaleſcant. Elicit enim crines cuicunque etiam corpori adhibetur, ac mento maliſq; glabris, ſi eo delibuta eſſe contingat, decoram barbam conciliat. Relaxat ſiquidem cutem denſam, atq; humoribus, ex quibus calor emoliri ſolet pilorum germina, facilem tranſitum perficit, ac vias patefacit. Quod ſi non ætatis aut ſenectutis ratione, ſed vel ex morbo,

aut vitioſis humoribus, vt corporibus morbidis, ac lue Venerea contaminatis aſſolet, caluitium contractum eſt, quibus vndiq; omniq; ex parte etiam abditiſſima crines defluunt, vt arboribus folia, vbi ſalſugine, aut venænato aliquo liquore radix perfuſa eſt, præſentaneum etiam remedium adfert, modo corpus à contaminatis fœdisq; humoribus primum vindicetur, atq; adhibitis purgationibus ſordes internæ eluantur. Cæterùm, vt incepta perſequar, mulieres eadem qua impuberes ratione toto corpore glabræ ſunt, ac lænore perpolitæ, præter caput ac verticem in quo capilli affatim erumpunt ac cumulantur, quod vapores in ſublime affluenter aſſiliant. In cæteris verò partibus pilis nudata cutis eſt, quod humor calorem ſuperet. Quæ verò inter has prurire incipiunt ac tentigine affici, in abditis partibus, ipſisq; faucibus ac veſtibulo quo viri illas ineunt, copioſè frondeſcunt, ac denſa pilorum ſegete luxuriant: eoq; fit vt quò denſius fruticentur, pili, eò ſint congreſſus virilis

Simile à ſalſugine conſperſis.

Mulier capite capillato, non cute.

Mulier crinita ſalax.

rilis auidiores, magisq; fœcundæ. Quod autem nonnullæ non concipiunt, licet excremento genitali abundent, caloris penuria efficit. Vt enim in ſolo paluſtri ac vliginoſo, terraq; plus ſatis humida ſuffocantur ſata, nec in ſtirpem emergunt: ita in vtero lubrico conceptus non perficitur. Simili ratione iuuenes quidam inito primum coniugio, infœcundi ſunt, ac quamlibet ſe concubitu fatigent, à generandi ſpe excidunt, ac ſperatæ prolis deſiderio fruſtantur, quòd virili robore deſtituti ſint ac genitura frigeſcat, ipſaque ſit, quam par eſt, dilutior. Caloris itaque ratione hirſuti ſunt viri, & magis, quã ſexus muliebris, audaces. Quòd ſi ſuprà mediocritatem calor in virili corpore augeſcat, atq; accenſa bili ſanguis inflammetur, in deſperatam feritatem ac rabiem nonnunquam deuergit. Quò fit vt pleriq; iritati, ac vel publicis vel priuatis odijs laceſſiti, crudeliter in hoſtem ſæuiant atq; immani furore graſſentur. Quocirca quò quiſq; plus ſatis caleſcit, atq; vltra temperamenti moderati-

Simile à terra & Semine.

Vnde ſterilitas, & generandi impotentia.

Calor audaciam parit.

derationem excurrit, eò corpore magis hiſpido eſt, animoque ferociore.

Sat. 2. Quod Iuuenalis ſcitè expreſſit.

Hiſpida barba quidem, & duræ per brachia ſetæ
Promittunt atrocem animum.

Intenſus ſiquidem calor animoſos homines efficit, feroces, iracundos, callidos, verſipelles, induſtrios, ſolertes, quibus non ſolùm in extimo corpore, ſed internis etiam partibus pilos innaſci proditum eſt. Quod de Ariſtomene Miſſenio refert Plinius, *qui ſtratagemate ac aſtu militari integras cohortes ſolus profligaſſe memoratur.* Eſt autem id quum calliditatis atque aſtutiæ, tùm eximiæ admirandæq; fortitudinis argumentum. *Quum enim vir is ter centum Lacedæmonios confeciſſet, atq; ab illis ſemel atq; iterum captus eſſet, per cauernam elapſus eſt anguſtos vulpium ac muſtelarum aditus ſequutus. Rurſus deprahenſus, ſopitis ſepultisq; ſomno ac vino cuſtodibus, ad ignem aduolutus, lora quibus deuinctus erat, cum corpore exuſſit. Tertium capto Lacedæmonij pectus diſſecuerunt, videndi cauſa, hirſutumq; cor repertum eſt.* Ex his conijcito, quantum virilis caloris ac roboris Sampſoni inerat, *qui mandibula aſini mille viros confecit, qui auulſis poſtibus ac repagulis, vrbis portas*

Lib. 11. cap. 37.

Ariſtomenis aſtutia.

Samſonis virtus. Iudic. 16.

portas in montis cacumen extulit, qui ruptis funibus ac loris, quibus vinctus erat, ſe inſidiatoribus intrepidè oppoſuit, qui conuulſis columnis quibus triclinium fultum erat, numeroſam hominum multitudinem oppreßit. Nec minus ſpectabilis aut admiranda Dauidis virtus extitit, *qui impetu* 1.Reg. 17.
facto in leonem & vrſum, quum pecori inhiarent, vtrumq; proſtrauit: deiectoq; formidabili hoſte, optima ſpolia, amplaq; trophæa ac victoriæ inſignia in vrbem retulit. Quo nomine etiam apud Hebræos Sangar Anathi filius nobilitatus eſt, *qui ſexcentos Paleſtinos vomere, vel vt alij verterunt, fuſte quo boues ſtimulantur, confeciſſe memoratur.* Et quanquam huiuſmodi conditionis hominem magna ex parte excelſi inuictiq; animi magnitudine ac robore exiſtant, pleriq; tamen eorum præcipites ac temerarij improba quadam cupiditate ad patranda facinora impelluntur, qui quum virtute duce ad res præclaras eniti poſſent, nec his conſectandis deſint adminicula, ad vitia deflectunt, atq; inſidijs, dolis, fraudulentijs, rapinis, cæde, ſanguine, ad opes, ad imperia, ad potentiam, ſibi aditum patefaciũt, qui à magnimitate ac fortitudine

Dauidis robor.

Iud. 3.

Ingenia proba improborum commertio deprauari.

dine alimenti, audaciæ potius ac crudelitatis, quàm fortitudinis nomen merentur: præbent quidem ſe animoſos in adeundis periculis, atq; audaces in obeundis rebus arduis, ſed cupiditate priuata ac crudelitate inhumana, ſic vt omnes ſuos conatus ac molimina non ad vtilitatem communem, aut Reip. commoda, ſed ad ſuas cupiditates, priuatasq; libidines referant maximo ciuium ac populorum detrimento. Sic plerunq; obſeruamus ſummæ expectationis ac maximæ ſpei adoleſcentes, in quibus elucet generoſæ mentis indoles, improborum commercio ac conſuetudine degenerare, atq; à morum integritate deciſcere, qui quum virtute poſſint innoteſcere ac celebres effici, malis artibus potius id tentare pergunt, in quibus non minus ſe præbent induſtrios ac ſolertes, quàm vbi ad res præclaras aditum ſibi patefaciunt. Et quemadmodum homines ignaui mentisq; inertis ac ſomniculoſæ in neutram partem memorabile aliquid moliri ſolent, nec ſublime quiddam

Temeraria audacia.

Virtutibus vitia permixta.

dam

damvel aggredi, vel meditari: Sic iſti ad quæuis ſunt appoſiti, ſeu vitia, ſeu virtutes ſpectes, nec quicquam in confectā-dis perficiendisq; rebus illis aut operoſum eſt, aut difficile, adeò vt quacūq; via graſſari velint, qua ratione ac modo ſe illuſtres præſtare, id facile aſſequātur ac perficiant. Quò mihi rectè Plato iudicaſſe viſus eſt, *Nefanda ſcelera ac perditam profligatamq; nequitiam nō ex ignauo ſtupidoq; ingenio, ſed generoſo potius educatione corrupto procedere.* Sunt autem huiuſmodi conditionis homines calido corporis habitu, qui illis ad obeunda facinora eſt incitamēto. *Nam frigidi, quòd meticuloſi exiſtant ac timidi, nunquam,* vt habet Prouerbium, *trophæum ſtatuunt, nec quicquam egregij aggredi, aut experiri audent,* Quibus itaque corpus qualitate calida imbutum eſt, ij ingenio ſunt vario ac verſatili, viuido, alacri, erecto: lingua fluxa ac flexanima, quæ articulatè ac ſignificanter verba proferat, ſonitu vocis non exili: nam robuſtam vocem efficit partim pectoris ac vocalis arteriæ amplitudo, partim inſitus calor, vnde emergit impetus animi,

Lib. 6. de Rep.

Prouerbium in ignauos.

Quid vocem robuſtam efficiat.

men-

mentisq́; ardor & concitatio. Quòd ſi proba deſit educatio, nec animo cultus adhibeatur, verſipelles plerumq; euadunt, veteratores, ſubdoli, aſtuti, in compilandis rebus mirè dextri, animo inquieto ac tumultuoſo: ingenio verò vafro, verſatili, ventoſo, mobili, infido, rerum nouarum auido.

Aeneid. lib. 1.

Cui triſtia bella,
Iraq́;, inſidiaq́;, & noxia crimina cordi.

Et quoniam calor lumbos incitat, ſunt hi magna ex parte impendio ſalaces, atq; in Venerem proni, omneſque corporis voluptates profuſiſſimi. Cui vitio ſi impotentius ſuccumbunt, ac ſupra mediocritatem ſunt dediti, ob immodicam humoris profuſionem, præmaturè caluefcunt, atq; in anteriori capitis parte quæ ſynciput dicitur, efficiuntur glabri, color quoq; ijs defloreſcit, oculi caligant ac lippitudine vitiantur, tempera collabuntur, tibię cluneſq́; gracileſcunt atq; extenuantur, labaſcit vigor, facies macie deformatur, omniſq́; corporis decor ac venuſtas obſoleſcit ac deperit, multiſq́; alijs in-

Veneris moderatio.

com-

commodis ſunt expoſiti. Primum κα-χεξία, hoc eſt, ſquallido maloq́; habitu, febri hectica, quæ intimis partibus infixa, atq; oſſibus medullisq́; penitus inhærens, corpus tabe conficit. Quòd ſi eiuſmodi conſtitutionis homines tuendæ conſeruandæq́; ſanitatis rationem habeant, ac corpori mentiq́; vllam curam adhibere pergant, præ cæteris valetudine fruuntur inculpata, nec facile morbis eos tentari contingit, aut aliquos humorum aceruos congeri, qui corpori putrefactionem aut corruptelam inferant: ab ijs enim moderata caloris innati ſubſtantia illos liberos præſtat atq; immunes. Quocirca optima inſtituenda victus vitæq́; ratio, & præter hæc quæ corpus humanum conſtituunt, ſex illæ res quæ nos conſeruare poſſunt, modo ijs commodè vtamur (nam id noſtræ electionis & arbitrij, naturæ parens eſſe voluit) accuratè obſeruandæ: vocantur autē Galeno *cauſæ conſeruatrices, quòd corporis noſtri conſtitutionem conſeruare idoneæ ſunt, modo ijs cōmodè atq; opportunè vtamur.* Recētiores medici res non *Res non naturales.* *Artis medicæ. 85.* *Cauſæ conſeruatrices.*

natu-

natulares vocant, non quòd præter naturam exiſtant, ſed quoniam extra nos conſtitutæ ſunt, nec nobis inſitæ, tùm quòd vſu effectuq́; ſuo, ac qualitatis aut menſuræ ratione naturam, eiusq́; facultates vel lædant vel vitient ſi ſiniſtrè ac parum aptè adhibeantur. Cuius generis ſunt Aër qui nos ambit, Alimenta, Motus & quies, Somnus & vigilia, Excretio & retentio, Affectus animi, quæ calor natiuus ad ſui conſeruationem ac tutelam exigit. Primum enim Aër ſubinde tacitè ac latenter, ſubinde manifeſtè in corpus ſe ingerit, ac ſpiritus quum fœdo halitu, tùm ſalubri afflatu vel vitiat vel reficit. Plus autem detrimenti infert Aër inſalubris, auraque contagioſa & peſtilens, quàm venænoſæ qualitatis cibus: iſte enim vomitu excuti poteſt, quum aër ac liquida quæq;, ſi quando vitalia corripiunt ac venas ſubeunt, ita inhæreſcant, vt ægrè expugnari queant: quum itaq; circumfuſus aër corpora noſtra variè afficiat, (nam præter exhalationes peſtiferas, quæ ſe pulmonum fibris infe-

Aëris vis.

Aura peſtilens.

Aer vitioſus cibo nocentior.

inferunt, vel plus iuſto calefacit, exiccat, frigefacit, humectat) ſedulò ſibi quiſq; proſpiciat, ne quid noxæ aut incommodi ex illo contrahat: nam quum temperatis corporibus ſaluberrimus aër accommodus, qui nulla extranea aut vitioſa qualitate infeſtus eſt, aut temperiē vitiat, ita à temperamento delapſus is aër inducendus in quo contrariæ qualitates exuperant: ſic calido æſtuantiq; corpori frigidus, ſicco humidus accommodatus, quod etiam arte moliendum eſt, vbi ille deſit, aut alias obtineri nequeat. Quocirca in morbis calidis ac ſiccis, aut ſtatu cœli æſtuoſo. *Contraria contrarijs expugnari.*

Quum Sirius ardor
Ille ſitim morboſq; ferens mortalibus ægris
Naſcitur, ac leuo contriſtat lumine cœlum, *Aenei. 10.*

Quò ardores abigi arceriq; poſſint atq; æſtus mitigari, irriganda pauimenta ſcaturientibus aquis, ſternendi carices, ac frondibus virentiq; gramine aut pampinis adornanda cœnacula: quod quum Belgę factitare ſoleant, tùm nulli, quàm Britanni, quos Anglos modo *Canicula vis.*

 vocant,

vocant, decentius, aut apparatu ornatuq; magis ſpectabili ac viſendo: quum enim æſtate ſuperiore eò me contuliſſem, partim vt Inſulam opibus viriſq; heroicis cum primis illuſtrem ſpectarem, partim vt Guilielmi Lemnij, cui, vt æquum eſt pari, vnicè afficior, conſuetudine fruerer, multa mihi in ipſo aditu (nam ad Cantium promontorium delatus partim equo, partim nauigio Londinum deuectus ſum) conſpecta ſunt & obſeruata, quæ quemuis ad colluſtrandam hanc regionem poſſent allicere. Siquidem quum D. Lemnius qui ob ſingularem medendi artem, quam felici ſucceſſu, magnoq; procerum ac populariũ applauſu exercet, huic genti charus acceptusq; eſt, in cœtum ac clariſſimorum virorum conſeſſum me deduxiſſet, cœpit ilico ex optimatibus quiſq; erga hominem exterum, & qui nunquam illas oras attigiſſet, humanitatis officia exercere, ac prehenſa dextra in amplexus ruere, atque effuſè aduentum gratulari. Sunt enim in prouectioris ætatis homines,

& quibus eſt aliqua doctrinæ exiſtimatio, mirè propenſi, quod non facile perſuaderi poſſet ijs quibus ſunt ſuſpe- *Angli docti & ſenibus afficiuntur.* cti nationis huius mores & conditio. Itaq; vt ingenuè fatear, amabilis mihi viſa eſt incredibilis gentis huius comitas, affabilitasq; ſermonis, oblectabat me, elegans & exquiſita dignaq; ſpectari rerum domeſticarum mundicies, recreabant triclinia virgultis herbisq; redolentibus paſſim conſtrata, nec non faſciculi manueles ac olfactoriola ex floſculis verſicoloribus concinnè congeſta, quæ culcitris thorisq; inſperſa ſuaui halitu conclaue vndiq; complebant. Quo effici credo, quum alimenti *Anglorum vita conditio.* tùm aëris ſaluberrimi ratione, vt indigenæ colore florido exiſtant, oculis, facie, vultuq;, atq; oris ſpecie quæ honeſtatem ac decus præ ſe ferunt, voce blanda quidem, ſed moderatione temperata nullisq; lenocijs indecoris, aut verborum illecebris corrupta. Et quum *Quur Angli florido colore.* in accubatione epularum, ac ſympoſijs ſumptuoſi exiſtant, tùm potu ſe minus onerant, nec quenquam immodicè vr-

gent, ſed patiuntur pro ſuo quenq; arbitratu, ſapidiſſimo quo ferè vtuntur, liquore madeſcere atq; irrigari: quòd verò ad vrbium frequentiam, ſoli vbertatem, fontium ſcatebras, fluminum rapidiſſimos decurſus, armentorum ac pecudum greges, texendi artificium, iaculandi peritiam attinet, ſuperuacaneum eſt referre quidquam: quum negotiatores qui apud hos mercaturam exercent ac mundinantur, aut legationes obeunt, abunde teſtari poterunt nihil earum rerum quæ in hominum vſum ac commoditatem expeti poſſint, deeſſe illis, aut deſiderari.

Cibi & potus facultas.

Cæterùm vt argumentum incepti operis proſequar, quemadmodum de aëris, ita alimenti quoq; ratione ſtatuendum, ac cibi potusq; ſimilis habenda conſideratio. Quocirca vt corpus non facilè morbis tentetur, vllisq; febribus ſit expoſitum, optimis quiſq; cibis aſſueſcat, qui nihil ſucci vitioſi, aut humoris praui pariant, eoſque aſſumat quum tempeſtiuè atque ordine, tùm

quan-

quantitate moderata. *Quemadmodum enim* Columella teſte, *imbecilliorem agrum eſſe decet, quàm colonum vel agricolam, quoniam quum ſit colluctandum cum eo, ſi fundus præualeat, allidi dominum:* ita cibum infra naturæ vires eſſe conuenit, quò minimum negotij ventriculo faceſſat alimentorum redundantia, ac maturius concoctio digeſtioq; perficiatur: quod ipſum ægrè obtineri poteſt, vbi immoderatius cibos ingeri contingit, illiq; vel vitioſi ſint, vel repugnantium inter ſe qualitatum, deniq; nec obſeruata temporis, conſuetudinis, horæ, ætatis, menſuræ, ordinis ratione ác modo. Quod in exercenda Venere ijs quoq; præſcribendum cenſeo, qui inito primum matrimonio frequenti concubitu domari poſſe nuptas credunt, quum illæ non ſatientur, ac viros funditus exhauriri contingat. In victu autem inſtituendo hoc cum primis obſeruandum, præſertim vbi corpus temperamenti limites non excedit, nec à moderatione delapſum eſt, vt ſimilia ac naturæ quàm maximè conſentanea exhibeantur, nam con-

Li. 1. cap. 3.

Simile à cultura agri.

traria dediſſe, cum primis noxium eſt ac pernitioſum: quod ſane in omni ætate, tempore, regione, conſuetudine quæ aſcititiam naturam gignit ſummopere ſpectandum. Sic pueri humidum victum exigunt, illiſq; impenſe calida & exiccantia præſcribi non debent, quod incremento officiant, ac corpora prohibeant adoleſcere. Quocirca Plato & Galenus illi ætati vinum interdicunt, ac ne guſtare quidem permittunt, quippe quod hauſtum, corpus calefaciat, & caput halitu impleat dãnumq; menti inferat, adeò vt etiam adultis parcè id exhibendum cenſeant quòd ad iram ac libidinem præcipites faciat, ac partem animi rationalem, hebetem turbidamq; efficiat. Qui verò pubeſcunt, quoniam in optimo temperamento conſiſtunt victum ſalubrem ac temperie medium expoſcunt, qualis eſt vitulina caro, ouilla, ſuilla, gallinacea, hædina, oua gallinacea, panis primarius ex laudatiſſimo tritico confectus: Iuuenilis autem viriliſque ætas quoniam ad caliditatem ac nonnullam

Pueri victum humidum exigunt.

Lib. 2 de legibus.

Lib. 1. de tuenda valetud.

Vinum pueris noxium.

nullam ſiccitatem deuergit, illisq; æſtiuis potiſſimum menſibus ferueſcit ſanguis, moderate humidus calor diluendus eſt, cuius generis ſunt bugloſſus, atriplex, malua, aut lapathi id genus quod à ſpinoſo ſemine Spinachium dicitur, hippolapathum, & hydrolapathum, cuius naturæ nobis vocata eſt patientia, lactuca, portulaca, melones, cucumeres, ceraſia, corna, quorum nonnulla, ne ſtomachum offendant, ac ventriculo nocumentum inferant, elixari poſſunt, aut vbi ijs crudis in acetarijs vtimur erucam naſturtium, mentham, ſiſambrium & quo nunc paſſim horti niteſcunt, drococellam admiſcere. Sic enim obtinebimus, ne calor plus ſatis inualeſcat, atq; humiditatem natiuam depopuletur. Vbi itaq; in calido aut alterius qualitatis ſtatu ad intemperiem lapſus eſt, alterare naturam ad contraria expedit nam ſimilibus morbos acciri, atq; intemperie foueri contingit. Siquando igitur habitum corporis mutare conſultum erit, ac morbos demoliri, contrariam victus vitæq;

Quæ ſanguinis feruorem temperant.

Draconitiu hortenſis, vulgo Dragons.

 ratio-

rationem imperabis, ſic tamen vt pedentim natura ad diuerſam conſuetudinem transferatur. *Vt enim ſapientis eſt,* Cicerone teſte, *amicitias quæ minus delectant, minusq́ probantur, ſenſim potius diſſuere, quàm repente præcidere:* ita inveterata inolitaque conſuetudo lentè certaq; ratione mutanda eſt. Subita enim ac repentina innouatio non abſq; inſigni valetudinis iactura inducitur, præſertim in corpore: nam in animo ab improbis moribus ac flagitioſa vitæ conſuetudine confeſtim reſiliendum. Porrò quum in iuuenibus omnia ſunt ad temperamenti amuſſim reducenda, ac nihil non agendum, quò errores emendari, habitusq́; corporis ad iuſtam ſymmetriam ſeu conuenientiam reduci poſſit, tùm in ſenili corpore nihil temere moliendum, vt cui vtilius eſt rebus cõſuetis inhærere, etiamſi modicè noxiæ ſint, quàm in victu vitæq; genere quidquam innouare: Contra iuuenibus ea mutare quæ nocent, tentandum, etiam ſi à puero ijs maxime aſſueuerint: poſſunt enim eorum vires moderatam muta-

Lib. 1. Officio.

Simile ab hominum moribus.

Mutatio, ſubita quando vtilis.

Mala conſuetudo ſenſim mutanda.

mutationem perferre, & quoniam multum vitæ ſupereſſe poſſet, ſperandum eſt aliquem eos fructum ex aſcita meliore conſuetudine ac viuendi inſtituto conſequuturos. At ſenex ſiquid tentare pergat, ac longo vſu familiarem ac domeſticam vitæ rationem vel excutere, vel immutare velit, prorſus operam luſerit: ſiquidem tametſi aliquem progreſſum fecerit, & nonnihil obtinuiſſe viſus eſt, deficiet tempus, ac per exiguum vitæ ſpacium reſtabit, quo optatis bonis perfrui poſſit. Simile enim quiddam is animo concipit, vt qui exacta ætate, decurſoq; æui ſpatio, ac metæ proximus, quo Catoni nihil viſum magis abſurdum, eò plus viatici parare ſibi pergat, quò minus vitæ peragendum reſtat. Fruſtra enim is operam inſumit non aliter, vt appoſitè Galenus, quàm ſi quis iam deuexa atq; inclinata ætate artem quampiam addiſcere velit, quum properandum ſibi, ac non multò poſt ſarcinas ſibi colligendas meminerit atq; emigrandum. Quum itaq; ſenilis ætas nullam ex per-

Periculoſa mutatio in ſenibus.

Cicero in Senectute.

Lib. 5. de tuenda valetud.

Exacta via viaticum quærere.

mutata victu's vitæq; ratione commoditatem ſit perceptura, præſtat quocunq; modo illam fulcire, atq; appoſitis alimentis corpus frigidum ſiccumq; calefacere atq; humectare, quàm ambigua dubiaq; via inſiſtere, ac præter ætatis rationem quidquam aggredi: quum ſenectus inualida ſit, parumq; firmis viribus, nec leuiſſimum errorem perferat, in quem ſi labi contingat, ęgrè admodum poterit eluctari.

Exercitij commoda. Cæterùm quum motu ſeu exercitatione vbi ea moderata exiſtit, calor natiuus augeſcat, ac virile robur concipiat, Corpus verò animusq; humanus occupatione moleſta, ac negotioſa cura defeſſus, quiete ſe atq; otio reficit, puſillumq; laxamenti ſibi conſtituit: Horum vt in quouis habitu (nam ſingulis hæc pro naturæ ſuæ conditione accommodari poſſunt) ita in calido corporis ſtatu, quo valetudo firma conſiſtat ac ſtabilis, habenda ratio. *Exercitationis commoda.* Nihil enim agitatione corporis, motuq; decenti ac compoſito ſalubrius. Siquidem reuiuiſcit eo vigor animi, ac ſpiri-

tus

tus ſopitus languiduſq; excitatur, exhi-
lareſcit mens, omneſq; partes corporis
ac ſenſus quum interni, tùm externi
agiles efficiuntur, alacres, erecti, atq; ad
obeundas actiones expediti, color ef-
floreſcit, appetentia acuitur, recludun-
tur meatus, ac venarum conceptacula
dilatari incipiunt, humoreſq; liberius
vltro citroq; commeant, excrementa
commodè expurgantur, concoctio
maturius perficitur, ac ſucci elaborati
in habitum corporis diſtribuuntur: po-
ſtremò, quum mens ſit ſedatior, ſom-
nus accedit placidus, nulliſq; nocturnis
imaginibus interruptus, modo omnia
opportune ac legitimo tempore adhi-
beantur, hoc eſt, concocto cibo atque
excrementis accuratè expurgatis, quæ
intenſiore motu in habitum corporis
rapiuntur, ac meatus exiles anguſtoſq;
obturant. Quum autem exercitatio-
nem aggredi viſum erit, præparandum
corpus flexuoſis geſtibus, neruos æque
partes quæ ob intermiſſum forte exer-
cendi vſum ad motum obriguerunt, *Exercendi*
agiles præſtandæ: ſic enim nulla mole- *modus.*

ſtia,

ſtia, nullaq; laſſitudine illam obire poterit, ac tantiſper agitationi corporis inſiſtere, dum membra intumeſcant, ac color floridus ſe proferat, rubentiq; ſpecie, cutis ſudore madefacta appareat, quæ quum ſpectari incipiunt, ſiſti ilico ac cohiberi exercitatio debet: ſi enim vltra progreditur, nec conquieſcat, confeſtim color euaneſcit, ac corpus aridum fit ac ſtrigoſum. Et quemadmodum ſi calidæ conditionis homines citatiore vtantur motu, atq; in agitandis exercendisq; membris incaleſcant, ac plus ſatis ſint feruidi, corpore efficiuntur gracili, atq; abſumpto humore naturali ad ſiccitatem inclinantur: ita, ſi otioſam vitam agant, ac veterno torpeſcant, aut deniq; luxu, vitæq; intemperantia, languore, ignauia, delicijs, ſocordia, ſegnicie, deſidia, inertia eneruati ab exercitatione deſiſtant, humoribus vndiq; turgeſcunt, atque opimi obeſiq; euadunt. Hæc fortaſſe videbor faſtidioſo lectori diſſeruiſſe verboſius, verum eò intelligat ſpectare conſilij noſtri rationem, vt quum

Deſidia noxia.

Quid ſtudioſis faciendum.

quum omnes tùm maxime philomuſos vireſq; patricios & qui literis continenter ſunt addicti, commonitos velim, ne laborioſas validáſq; motiones ſubeant, præſertim ieiuni, vel ſtatim aſſumpto cibo, nec intempeſtiuis lucubrationibus ſint dediti, vitaq; vmbratili implicati, ſpiritus annales, omnéſq; naturales facultates attenuent: vtrobique enim deeſſe illis modum obſeruo: qua de re vberius in ſicco temperamento tractare inſtitui. Porrò quum ſint varia exercitationum genera, nec quæuis omni ætati vel apta eſt, vel decora: ſeipſum quisq; exploret, ad quam natura maxime ſit appoſitus,

Quid valeant humeri, rurſus quid ferre recuſent. *In arte Poët.*

Nam & luctari, diſco vel pila ludere, globos torquere, decertare cæſtibus, immenſa pondera librare, atq; in ſublime efferre, iaculari, equitare, curſu, ſaltu, balliſtis, aut natandi peritia cum æqualibus contendere: in equeſtri certamine vibrare haſtam, ac commilitones in pugnam laceſſere, inter robuſtorum hominum exercitationes referuntur; *Varia genera exercitationis.*

runtur: quanquam earum nonnullæ quoniam violenter ac validè obiri ſolent, aliquando ex plauſibili ſpectaculo luctuoſum funeſtumq́; exitum conſequuntur, vt ſuperiori anno in Galliarũ regeHenrico eius nominis ſecundo excelſi inuictiq́; animi viro contigit, qui multa quæ perficere deſtinarat, meditatus, dum in pompa nuptiali incitato equo congreditur, ſoluta caſſide, ac galeæ ligulis, lanceæ fragmentum capiti impactum eſt, ac lætale vulnus inflixit: ſiquidem poſt dies aliquot oborta febri vt in huiuſmodi calamitate aſſolet, ex plaga ſublatus eſt. Sunt autem alia minus operoſa, minusq́; moleſta exercendi corporis genera, nempe vectiones quæ vel vehiculo vel nauigio perficiuntur: frictionum complures differentiæ: ambulatio quæ vel lento, vel citatiore ingreſſu peragitur: Cantilenæ ac muſici concentus qui viua voce, vel inſtrumentis modulatè reſonãtibus aures animumq́; ſuauitate permulcent, ac diſcuſſis nebulis, ſpiritus ſopitos excitant, mentemq́; depreſſam

Henrici 2. Galliæ regis mors anni 1559.

Mitiora exercitia.

Muſica mentem exhilarat.

eri-

erigunt. Quòd ſi certis interuallis accedat clara lectio, ac vocalis ſoniq; intenſioris canora declamatio, vt Comici noſtri factitant, qui Rhetoricam rythmis metiuntur, dici vix queat, quantum pectori eiusq; muſculis commodi attuleris: nec minorem fructum percęperis in dilatandis pulmonum fiſtulis, ac diſcutienda fuligine quæ ijs partibus inhęret, ſi cohibito parumper anhelitu ac labris excitato popiſmate, ſonituq; bomboſo ſpiritum explodas: verum id ex Galeni ſententia moderandum in iuuenibus vſq; ad ætatē conſiſtentem, ac prima luce ſeu antelucano, vbi corpori nulla ſubeſt repletio, nec nocturni labores, qui in concubitu amplexuque mutuo obeundi ſunt, hominem afflixerunt. Hæc quoq; exercitatio his potiſſimè conuenit, qui vel vitio naturæ, vel nutricū incuria gibbo ſunt deformati: nam quū thoracis muſculi pulmonūq; folles retracti ac curuati in dorſum deliteſcant, hac reſpirandi ac dilatandi pectoris ratione leuamentum percipiūt, minusq; efficiūtur anheli. Quin & equi

Rhetorica popularis.

De valet. lib. 5.

Gibboſis apta exercitatio.

vbi

Generoſi equi naribus ſonitum excutiunt.

vbi incitati calcaribus greſſum glomerare incipiunt ac curſu incaleſcere, quod homines ore inflatiſque buccis moliuntur, id illi ſpirante ſonitu ac narium flabris perficiunt exploratiſſimo generoſæ indolis argumento: ſic hippopolæ, hoc eſt, qui equos venales exponunt, quò ſonitum eliciant, nares vellicant, quem ſi incunctanter proferant, nihil ſubeſſe latentis occultique vitij perſuaſum eſt: nam in curſu minus agilem eſſe ac calcitroſum, pedibuſq; rigidis: aut viſu caligante, oculorum iudicium exigunt, aut alijs argumentis explorari debent. Poſſem equidem plura oblectandi genera referre, vt quæ reſonante fritillo, quæ teſſeris, quæ talis in pyrgum miſſis, quæ ſaliente alea, aut enumerandis chartis nonnullos recreant. Sed quoniam ea ſunt otioſorum hominum auocamenta, qui ſtatariam potius aut ſedentariam, quàm motoriam fabulam exoptant, de his nihil inſerendum putaui. Siquidem ſpectatæ probitatis viri ea potius oblectamenta, has à rebus ſerijs vacationes

Vt generoſi equi explorandi.

Oblectatio minus honeſta.

tiones requirunt ac conſectantur, quæ ab honeſtatis actionibus non ſunt aliena, vt ſunt ruris amœnitates, atq; agriculturæ occupatio, quæ non ſolum voluptatem, ſed emolumentum etiam, quæſtumq; præbet vberrimum nullo tædio aut laboris moleſtia: nihil enim neceſſe eſt here ſundiq; domino agris deſertis culturam adhibere, noualia ſementi præparare, occationi, ſubigendisq; glebis inſiſtere, agrum repaſtinare, ablaqueare arbores, quum herus leuioribus occupatus, colonis vicillisque ea demandare poterit, atq; ad penſum diurnosque labores illos inſtigare, ac quid effici velit, voce, manu, nutibus præſcribere atq; indicare. Quod illud Terentij edocet. *Ruſticatio laudata.*

Quod in opere faciundo, opera conſumis tua,
Si ſumas in illis exercendis, plus agas. *Heaut. ſcena. 1. Actus 1.*

Fertiliſſimus enim in agro oculus domini, cuius etiam veſtigio ſaginantur iumenta ac pingueſcunt. *Prouerbium ruſticum.* Iam verò vbi ab exercitatione deſiſtimus, atq; ad cibum potumq;, quo vires inſtauramus, deuentum eſt, ſumma cura euitanda ſatietas ac redundantia: *Satietas vitanda.*

quum enim ſæpe vtilis nimia inedia, tùm nunquam vtilis nimia ſatietas: ea ſiquidem ventriculum diſtendit ac crudelitate afficit, quæ parit opilationem atq; humorum putredinem, vnde pullulant febrium omniumq; morborum examina. In conſtituenda autem valetudine firma ac ſtabili, omnia ordine, ratione ac modo, adhibitoq; delectu ac iudicio peragenda, ſic vt ex Hippocratis ſententia: *Labor ſeu exercitatio, cibus, potus, ſomnus, Venus omnia medıocria ſunto, ſuoq; ordine incedant ac perficiantur*: quocirca ſanitatis tutelam ab agitatione motuq; corporis auſpicandam cenſet, quem ſubſequi debet cibus & potio, deinde ſomnus, mox Venus: in his, vt Galenus ait, quibus ea ex vſu eſt, minusq; incommoda; vt iuuentuti floridæ, nam prouectæ ætati ac ſenili, tùm ſiccis corporibus cùm primis noxia ac pernicioſa: Nec verò calidis temperaturis ſatis tuta eſt, præſertim ſi intempeſtiuè vel immodicè, tùm ſtatu cœli calido illi aſſueſcant. Vernis autem menſibus ſalubrior, vbi moderato cibo potuque conca-

Ordo in ſanitate tuenda.

Epidimio 6. Aphor. 5.

Veneris incommoda.

concalefactum atq; irrigatum corpus, antequam ſomnus obrepat, Venerem exerceat. Sic enim laſſitudo quæ ex concubitu contrahi potuit, obdormiſcenti ſtatim remittitur ac relaxatur.

Inanitio & Repletio.

Hæc quoq; moderatio etiam in alijs rebus obſeruanda, ſi quando corpus cibo potuq; refici vel humoribus oppletum inaniri poſtulat ac euacuari, exploratis viribus & quid natura perferre poſſet, tùm quò prodire ac progredi liceat: quod etiam in venæ ſectione, prouocando ſudore, deiectione alui, proluendisq; inteſtinis, in ciendo vomitu ſpectari debet, obſeruata temporis, ætatis, conſuetudinis, naturæ, regionis ratione ac modo. Nec quiſquam vlli horum aſſueſcere debet, aut temere quidquam in ſe moliri, niſi res vrgeat, aut aliqua ſubſit humoris redundantia, quæ vel purgationem vel euacuationem exigat. Sunt enim in omnibus ferè regionibus, qui ſingulis anni partibus vel venam ſecari, vel cucurbi-

Vena non temere incidenda.

Sanguis & ſpiritus vita theſaurus. tulas ſcarrificata cute ſibi admoueri patiantur, maximo valetudinis detrimento: ſiquidem vnà cum ſanguine vitæ theſauro non minima ſpiritus vitalis portio emanat atque excernitur: quo fit vt tota moles corporis ad frigiditatem deuergat, naturæq́; opera ac functiones perficiantur deterius. Sic *Sani ne medicamentis aſſueſcant.* alij nullo Medicorum concilio catapotia quas pilulas vocant, ſubinde deuorant, ac medicatas potiones ebibunt, quibus vires ſibi deijciunt, ac præmaturam ſenectam accelerat. Quod ipſum *Vomitus raro prouocandus.* nonnullis in vomitu identidem prouocando vſu venit, qui perſuaſum ſibi habent, Semel aut bis in menſe ſalubre eſſe ſentinam exhaurire: quum ſanis non expediat, aut conſultum ſit, in belluinam illam conſuetudinem deuenire, aut tale quiddam præſcribenti acquieſcere. Nam quod pleriq; Hipocra- *De ratione victus lib. 1* tis autoritate id ſtabilire pergant, non videntur mihi viri illis mentem ſatis excuſſiſſe. Quum enim inter illos ver- *Pergræcari.* ſaretur, ac medicinam factitaret, qui pergræcari ſolent, hoc eſt, Genialem vitam

vitam agere, atq; affluentius cibo potuq; perfundi, non præſcripſit illis vomendi leges: ſed ſi grauari illos contingat, ac crapula diſtendi, conſultius cenſet, vt is qui ſingulis menſibus vomere conſueuit, biduo id continuet potius, quò ſecundus dies prioris reliquias excutiat, quàm vt interpoſitis quindecim diebus illud tentare pergat. Sic enim contractam ex ingluuie atq; intemperantia, humorum plenitudinem, euacuabit, ac corpus à morbis tutum reddet. Ita is ſenex neminem ad vomitum hortatur ſalubritatis ratione, ſed huiuſmodi excretiones illis vſui cenſet, qui ex crapula, ingeſtoq; immoderatè cibo grauari ventriculum ſentiunt, vel ex cruditate, ac cibi corruptione acidos vel nidoroſos ructus percipiunt, quorum illud in frigido, iſtud in calido ventriculo fieri conſueuit. Sic ſapiens Hebræus quum ad frugálitatem nuſquam non hortetur, tùm ſi largius quam valetudo expoſcit, cœnatum ſit, atq; ex accubitu vis à conbibonibus illata eſt, ad vomitum excitat.

Quando vomendum.

Nidoroſi & acidi ructus.

Eccle. 31.

Quod ſi inquit, ad intemperantiam fueris coactus, teipſum ſubducito, ac vome, ne corpus tuum morbis expo- nas, ſed non vult vt illi rei quis aſſueſ- cat, aut in illam conſuetudinem deue- niat: quiſquis enim velit ad maturam ſenectam perduci, ne ſæpius id iterare pergat, præſertim ſi longo teritiq; col- lo ſit, ſi corpore vel nimis gracili vel obeſo, vel aſtricto pectore, thoraceq; anguſto: quicunq; autem temperanter vitam inſtituit, nihil neceſſe illi erit aliqua ex vomitu valetudinis præſidia comparare.

Vomitus quibus noxius.

Somnus & vigilia.

Par eſt ſomni ac vigiliæ ratio, quæ ſi moderata ſint, atq; intra mediocritatis limites conſiſtant, plurimum commo- ditatis conferunt. Eſt autem Somnus animalis facultatis quies, atq; à diurnis actionibus reſpiratio, qua virtutes lan- guidæ, ac vires reſolutæ inſtaurantur, defeſſaque corporis membra ac ſenſus eriguntur. Siquidem vegeta erectaque vi naturali, calor natiuus intro colle- ctus

Quid Somnus.

ctus vires concipit, ac validè concoctioni incumbit, quam non ſolùm in ventriculo, ſed per totius etiam corporis habitum perficit, cuius vapore, ſuauiq; halitu madeſcit cerebrum, ac vapore roſido irrigata ſenſuum inſtrumenta in ſomnum reſoluuntur. Quocirca nihil corpori humano poſt alimenta moderatè abſumta tempeſtiuo ſomno ſalubrius: nam vires delaſſatas reficit, ſpiritus ſopitos excitat, animum recreat, ac mœrorem diluit, mentemq; placidam reddit & quietam. Nec ſanè vlla ſui parte conſtare poſſit tueriq; ſanitas abſq; ſomni & vigiliæ, amabili grataq; viciſſitudine, qua nobis nunc à rebus ſerijs laxamentum quærimus, ac ſtatis horis ſomno dediti, erigẽdis viribus fomenta paramus: nunc verò excuſſo ſomno ad occupationes, ac corporis animiq; intentiones denuo nos conferimus. Qui enim ſubſiſtere poſſet humanę mentis vigor, ſi deſint harum vices, iſta vitæ varietas, atq; à diurnis actionibus, quæ ſomno perficitur, otioſa ceſſatio? Hæc enim efficiunt, ne

Somni commoditates.

Grata viciſſitudo.

hominis conditio moleſta ſit atq; oneroſa, nec vitæ tædium nos capiat aut ſacietas. Siquidem vt appoſitè Ouidius.

Heroidum epiſt. 4.

Quod caret alterna requie, durabile non eſt.
Hac reparat vires, feſſaq́; membra nouat.

Nam emerſo Solo, luceq́; nobis rurſus exhibita, confeſtim ſe proferunt varia oblectamenta, innumera mundi ac naturæ ſpectacula, quæ nobis moleſtias excutiunt, curasq́; edaces anxijs ac ſolicitis animis eximunt. Quod autem interdiu occupationes, id noctu ſomnus nobis præſtat. Vt enim dies vigilijs exercendisq́; negotijs, atq; obeundis laboribus dicatus, corpus exercet ac ſpe. ſomni omnia leuiora efficit: ita nox quieti deſtinata, diurnarum actionum obliuionem adfert, ac laborioſis moleſtijs finem imponit. Quocirca harum rerum non oſcitanter habenda ratio, ac ne ordo deſit atq; inuertatur, ſuum cuiq; tempus, ſuus modus aſſignandus, ſic vt ſomnus nocti attributus, certis horarum ſpatijs, nempè plus minus octo abſoluatur, vel vbi liberalius cœnatum

Dies labori, nox quieti dicata.

Somnus octo horarum.

natum eſt, paulò ſit productior: quanquam in nonnullis illum metiri ſoleam non tàm horarum numero, quàm profunditate, vt ſunt baiuli, nautæ, pugiles, vectores: hi ſiquidem & quibus cerebrum affluenter humore perfunditur, in vtramq; aurem, vt dicitur, dormiunt, ſomnoque altiſſimo oppreſſi egrè excitari poſſunt, quod nimia exercitatione reſoluta naturæ virtus ſomno refici poſtulet, atq; humiditate quæ à cerebro defluxit, inſtaurari: quò fit vt ſopita facultate animali, atq; occupatis deuinctisq; ſenſuum inſtrumentis arctiſſime ſomnus illos complectatur: quod autem in his qui ſe exercent aut immodicis conficiunt laboribus, efficit laſſitudo ac defatigatio: id in ebrijs ac pueris adfert humiditas ac refrigeratio: vtrobiq; enim retracto calore ad cor vitalis facultatis fontem, impletoq; vapore capite, ſomnus obrepit. Qui verò tenui humore imbutos habent cerebri ſinus ac cauernas, hi vel leuiter vellicati expergiſcuntur, atque euigilant, quòd vapor ratus, halituſq;

Qui ægrè excitentur.

Qui profundè dormiant.

Pueri & ebrij quur ſomnolenti.

Qui citò excitentur,

tuſq; tenuis ac minimè denſus qui capiti incumbit, citò euaneſcat ac diſſipetur. Noui ſiquidem multos quum ſtudio immodico, tùm febri ac venere extenuatos, qui aſſidentium voces inter dormiendum planè intelligerent, ſic vt minimo ſtrepitu experrecti, cōplura eorum referrent, quæ ab ijs eſſent enarrata: non equidem eorum more ac conſuetudine qui in conuiuijs ebrios ſomnolentoſq; ſe eſſe ſimulant: illi enim (quod facile ab oculatis, emunctæq; naris hominibus obſeruari poteſt) quaſi ſomno vinoq; ſepulti, ac prorſus ſopiti inſidioſè adorantur atq; obſeruant quæ in conuiuijs prolixioribus, incaleſcente vino animo, agitari, atq; incautius effutiri ſolent, vt quadruplatores atque excurſores emiſſarij factitant, qui omnia paſſim explorant, atq; in aliorum vitam moreſq; inquirunt non contemnendo ſanè quæſtu ac præmio: nam ex delatione atq; accuſatorio munere ac artificio quarta bonorum pars illis decernitur: quæ res illos admodum ſagaces reddit, atq; in conſe-

Simulatores in conuiuijs.

Quadruplator.

Delator.

conſectandis inſequendisq; ijs, ex quibus emolumentum ſperant, atq; opibus inhiant, eorum acuit induſtriam. Hunc morem etiam vſitatum fuiſſe lenonibus, & qui tacitè proſtituebant vxores ſuas mercedes ſpe, vel quũ nonnullos haberent ſuſpectos, indicat Iuuenalis optimus vitiorum caſtigator: quò enim mœchi licentius perfrui poſſent contactu coniugum ſuarum, concubituq; potiri, tanquam alijs rebus intenti, menteq; atq; oculis aliò conuerſis, quaſi ſpiritus atq; animales facultates in alias cogitationes eſſent defixe, contemplati ſunt laquearia, aut graphicè expreſſas in cœcaculis imagines. Sic enim, vt ex vno conijcias cæteros, quendam carmine Satyricus illuſtrat. *Iuuenalis locus explicatus.*

Doctus ſpectare lacunar, *Sat. 1,*
Doctus & ad calicem vigilanti ſtertere naſo.

Quod ipſum quoq; deſignat Ouidius, ſed captata alia occaſione:

Si bene compoſitũ ſomno vinoq; iacebit *Li. 1. Amo.*
Conſilium nobis resq; locusq; dabunt.

Cæterum, vt ab excurſu ad inſtitutum

paralyſi, ſpaſmo, apoplexiæ reddantur obnoxij: qui morbi his quoq; mirari ſolent qui meridianis horis lecto affixi diem ſomno tranſigunt. Quocirca nemo aſſiduitate quotidiana diurno ſomno aſſueſcat, niſi laſſitudo ex æſtu ac labore contracta vires afflixerit, aut nox pridiana intempeſtis vigilijs, atq; intempeſtiuis ſympoſijs peracta ſit. Tunc enim citra incommodum admitti poteſt meridiatio. Et quemadmodum ſomnus niſi opportunè adhibeatur, ſiue is diurnus ſit, ſiue nocturnus, ac modus deſit, ſtupidos homines efficit, obliuioſos, languidos, inertes, grauedinoſos, nullo ingenio, nullaq; memoria: ita vigilia, niſi intra mediocritatem conſiſtat, cerebro ſiccitatem adfert, ſenſus afficit, memoriam labefactat, oculis caliginem offundit, ſpiritus depopulatur, humorem natiuum exhaurit, concoctioni officit, omnem corporis ſpeciem ac venuſtatem abolet.

Diurnus ſomnus noxius.

Meridiari capere ſomnum diurnum.

Vigiliæ moderationem exigit.

Perturbationes affectusq; animi.

Quid detrimenti, quantamq; iacturam

Affectus vitioſi homini noxij. ram menti inferant perturbationes, atqui enormes impetus, Odium, ira, indignatio, inuidia, timor, triſtitia, geſtiens atq; effuſa lætitia, angores, ſolicitudines, curæ, anxietates, multiq; alij turbidi animorum motus rationi non obſequentes: nemo non vel in ſe eſt expertus, vel in alijs obſeruauit: quis eſt enim in tanta humanæ naturæ imbecilli ac lapſu, qui horum aliquo non *Omnes affectibus expoſiti.* vrgetur vel afficitur? Et quanquam alius alio melius, affectibus vel obſiſtere nôrit, vel mederi, nullus tamen eſt mortaliũ, quin ijs ſit expoſitus: Quam verò ſint affectus in nonnullis qui his impotentius indulgent, violenti ac feroces; tùm quam grauiter non modo mentem, ſed corpus quoq; conuellant ac deijciant, quotidiana exempla com- *Affectus quas noxas inferant.* monſtrant. Nam multis furor, iracundia, pudor, effrenata lætitia præſens exitium attulit, quòd cor ſanguine ac ſpiritu vitali deſtitutum labaſcat ac diſſoluatur: quod ipſum etiam, ſed diuerſa ratione in metu, pauore, mœſtitia, repentino ſubitoq; terrore euenit, op-

preſſo

preſſo corde copia atq; affluentia ſanguinis, ſpirituq; vitali ſuffocato: Ira vero, qua nihil furori, nihil inſaniæ magis affine, ac proximum, quid efficiat, quantumq; habitum corporis, atque externam ſpeciem immutet, indicant inprimis vultus, color, aſpectus horridus, oculi truces ac ſcintillantes, ſpirantes ac corrugatæ nares, os rabidum, artus tremuli ac vacillantes, inceſſus inſtabilis, vox titubans ac tremebunda: quæ animi affectio vel perturbatio potius, vbi excuſſo rationis imperio, ingraueſcere incipit atq; efferari, quum alijs ſit infeſta, tùm proprium corpus vel in mortem, vel periculoſas ancipitesq; ægritudines conijcit. Quocirca moderanda ratione ac temperantia mens eſt, ne affectibus cedat, parandaq; optata illa animi ſecuritas, & quæ Cicerone teſte, *caput eſt ad beatè viuendum tranquillitas:* qua frui certè non poteſt humanus animus, niſi domitas habeat cupiditates, ac vitiorum tyrannidem excuſſerit, quod non alijs viribus efficere poterit, quàm firma in Deum fiducia,

Ira vis.

Irati habitus.

Tuſcul. 5.

Tranquillitas.

ducia,

Temperantia quid efficiat.

Doctrina cœleſtis affectus ſedat.

ducia, ſtabili eius verbo, cæleſtiq; ſpiritu fulta, qua conſequetur vt omnium cupiditatum moderatrix Temperantia, à libidine, ab inſolentia, gaudio immodico, effuſa letitia, odio, iracundia, vindictæ cupiditate, auaritia qua inflammata mens auiditate inſtabili ad conquirendas opes impellitur, alijsq; affectibus vitioſis auocet atq; abducat. Sic enim vtraq; hominis pars, nempe corpus & anima quæ ſympathia, hoc eſt, mutuo conſenſu ac conſpiratione inter ſe cohærent, incolumes ſubſiſtent, nec vllis morbis, vlla ægritudine vexabuntur.

De frigido Corporis habitu.

CAPVT OCTAVVM.

QVoniam Calidæ conſtitutioni frigida ex diametro opponitur, nec eſt vlla deterior, atq; ab optimo ſtatu remotior: de hac proxime diſſerendum, quo aliò reuocari poſſit, & ſi fieri queat, in meliorem reduci. Siquidem quum vita in calidi humidique

que temperie conſiſtat, qua augeſcunt corpora ac virile robur capeſſunt, decentemq; magnitudinem conſequuntur merito hæc deterrima cenſeri debet, atq; inter poſtrema referri, quod nulla ſui parte ea quæ ad fouendas vires, tuendamq; valetudinem ſpectant, promouere poſſit, aut ijs ad incrementum aliquid adiumenti adferre. Quum enim illi deſit calor, omniq; vi ac facultate naturali ſit deſtituta, non poteſt alimentum humidum allicere atq; elaborare, vtq; aſſimuletur corpori ac membris coaleſcit, perficere, inſtrumentis, inualidis, atq; ob imbecillitatem torpeſcentibus collapſisq; organis. Vt itaq; calor natiuus omnium facultatum corporis noſtri vehiculum & inſtrumentum ad perficiendas functiones efficaciſſimus: ita frigiditas illi contraria, nulli functioni idonea, præſertim ſi actiones naturæ circa nutrimenti altercationem ſpectes. Nihil enim vtilitatis aut commodi ad corporis conſeruationem ac tutelam confert ſeu concoquendi digerendiq; mu-

Vitam quid fulciat.

Calore vita ſubſiſtit.

Frigus vitæ pernicies.

nus obſerues, ſeu reliquas naturæ virtutes ac potentias proferas. Huic tamen qualitati, quamlibet ab integritate ac temperie delapſa ſit, ſemper aliquis ſubeſt calor ſed languidus, & qui frigore rigeſcit, atque obtunditur. Si enim illi deeſſet calor, aut is penitus eſſet extinctus, nullaq; inhæreret huius qualitatis portio, non poſſet vita ſubſiſtere, atq; ab interitu ſe ipſa vindicare. Itaq; non penitus abſumptus eſt in hoc corpore calor, ſed cum ſuperat frigiditas quæ in mixtura cæterarum qualitatum intenſior eſt ac potior, eoq; fit vt ab ea nomen atq; appellationem ſortiatur. Quocirca dum aliquid vitæ ſupereſt, ac nonnulla vitalis caloris portio corpori inhæret, omnibus modis excitanda fouendaq; natiua caliditas appoſitis alimentis atq; exercitatione, ne à frigiditate opprimatur: nihil enim ignauia vitaq; otioſa ac cibis frigidis ijs nocentius, vt paulo poſt indicabimus. Mirum autem nonnullis videri exiſtimo, qui poſſint ſubſiſtere vitamq; tueri huiuſmodi conſtitutionis homines,

Frigida vniuntur calore.

Frigidis corporibus non deeſt calor.

quum

quum frigeſcente ſanguine animalis ſpirabiliſq; vis concidat atq; emoriatur. Verùm hoc quiſq; obſeruet multa animantia frigidiſſimæ eſſe naturæ, vt ſunt Salamandra, pyrauſta vermiculus, torpedo marina, ac nonnulli piſces, quorum pleraq;, quoniam ſunt algidiſſima, ignem contactu extingunt, vt glacies: nonnulla ſtuporem torporemq; membris inferunt. Nullum eſt autem piſcium genus, quod obſeruaſſe me teſtari poſſum, cui calidus ſanguis ineſt, præter balenas, focas, vitulosque marinos, quos noſtrates canes vocant, piloſo tegmine, deniq; Thynnos ac delphinos, & quotquot vel pilo veſtiuntur, vel coracea cute exiſtunt, vt ſunt inter amphibia, hoc eſt, aquatica ſimul & terreſtria fiber ſeu caſtor & lutra, quibus ferueſcit ſanguis, quum reliquis gelidus exiſtit: eoq; fit vt belluæ marinæ aquis exemptæ diu viuant ob inſitum calorem, ac feruidi ſanguinis copiam: alterius verò generis piſces quum marini, tùm fluuiatiles aquis deſtituti, e veſtigio moriantur, aut in lit-

Animantia tactu frigida.

Piſcibus ſanguis friget.

Vituli marini Seehunden.

Fiber, beber.

Lutra, otter.

Qui piſces diu viuant mari exempti.

tus delati, paululum modo ſpirantes animam efflent, firmiſſimo argumento illis plurimum frigoris ac concreti humoris, caloris verò minimùm ineſſe: quo fit vt non diu aſſeruari poſſint, ſed cito putreſcant, niſi confeſtim, nullaq́; interiecta mora ſale obruantur. Ex his conijcito, qua ſint valetudine, quo corporis habitu, qui continenter piſcibus victitant, atq; à commercio ac conſuetudinę hominum alieni, ſolitudini ac ſilentio ſe addixerunt, interdictoq́; eſu carnium, quem naturæ parens omnibus indulſit, ſalſamentis plerumq; putridis veſcuntur: quibus ego ſuadere ſoleo, nam multos annos huiuſmodi inſtituti homines me vſi ſunt medico, vt meraco vino illa perfunderent, excuſſoq́; otio atq; ignauia exercitationi inſiſterent. Obſeruaui enim ex his complures qui lethargum, apoplexiam, ſpaſmum, paralyſim, oris torturam contraxerint ex craſſa tenaciq́; ac glutinoſa pituita. Nec eſt ex eorum ſodalitio quiſquam, qui non phlegmate ſcateat, atque excrementis pitui-

Piſcium eſus ſolitarijs noxius.

Geneſ. 1. Acto. 10. 1. Tim. 4.

Solitarij apoplexiæ obnoxij.

pituitoſis obruatur, quæ efficiunt vt ſomnolenti exiſtant, obliuioſi, corpore animoq; tardi, colore exangui, atq; albeſcente, niſi aliquando amicorum aduentu vino incaleſcant, mentemq; exhilarari contingat. Sic enim effloreſcit color, atq; animo veternus excutitur. Itaq; ſi frigidæ conſtitutionis homines deſcribi tibi velis, huiuſmodi conditionis homines ob oculos conſtitue, qui ex inſtituto vitæ ac victus conſuetudine in talem habitum deueniunt, etiamſi ab hac prius fuerint alieni: viuunt illi quidem, ſed vt cochleæ, vt limaces, ac teſtitudines, quæ quum ex liquore concreto, coactaq; humiditate conſiſtant, tùm in illam liqueſcunt ac ſoluuntur: quod obſeruari poteſt, vbi ijs animalculis ſalem aut vitrum, aut alumen inſperſeris: confeſtim enim in tabem reſoluuntur. Cæterùm vt homines atq; animantes: ſic ſtirpes nonnullæ & frutices hac qualitate imbuti ſunt, quæ deleteria frigiditate animantibus perniciem adferunt, vt hyoſciamus, mandragora, napellus, ſolanum

Cochlea vitam viuere.

Venenatæ herbæ.

mortiferum, aconitum, papaueris nigri ſuccus ſeu opium, quæ licet temperamenti atq; elementaris qualitatis ratione frigida exiſtant, abſceſſu quarto, graduq́; extremo, calore tamen vitali qui ſe à cæleſtibus rebus in hæc inferiora diffundit, viuunt ac vireſcunt. Inſidet autem quum omni, tùm præcipuè humanæ naturæ vis quædam cœleſtis ac diuina præter eam quæ ex ſemine maternoq́; ſanguine conſtituitur. Siquidem ſpiritus calorificus, quem paulò ante toti mundo, eiusq́; partibus infuſum oſtendimus, elementis incumbit, cunctaq́; animat, ac vita imbuit, deniq; eam virtutem atq; efficaciam confert, qua propagationi inſiſtunt, ac ſimilem ſpeciem emoliuntur, eiuſdemque naturæ animal conformant. Quum enim prima animantium procreatio ex elementari concretione, ac progenitorum ſemine quod purioris excoctiq́; ſanguinis pars eſt, producatur, tùm natura cuius ſolertiam nulla ars, nulla manus, nec vllus opifex conſequi imitando poteſt, ſupernè origi-

Frigida quomodo ſubſiſtunt.

Rerum natura ſpiritu diuino perfuſa.

nem

nem ſortita, operi inſiſtit, omniaque perficit, ac facultates animales, vitales ſpiritus, vireſq́; efficaces in ſubiectam materiam deuehit, quorum miniſterio artus omnes conſummat, lineamenta membris inducit, eamque ſpeciem atq; effigiem rebus animatis confert, qualem quotidie oculis noſtris conſpiciendam exhibet. Hæc admirabilis naturæ vis, quam aliâs teſtati ſumus ab vberrimo Diuinitatis fonte promanare, vndique diffuſa, corporis molem agitat, mentem atque animum regit ac moderatur, varijſq́; actionibus inſtruit: cuius munere etiam quæ frigore torpeſcunt, viuunt ac ſubſiſtunt, licet calor ſubſit languidus, qui ne prorſus flacceſcat ac ſopiatur, nec frigida qualitas, cui ſicca affinis, plus ſatis ingra[illegible]eſcat, calidis fomentis excitandus eſt. Siquidem exhauſta humiditate natiua, atq; inſito calore extincto, mors imminet, totaq́; moles ſpectat ad interitum. Fit enim quod eleganti ac concinna ſimilitudine indicat Solomon, *vt ſoluta corporis compage, eneruatisq́; viribus reuertatur*

Lib. 1. de naturæ miraculis ca. 1.

Eccleſ. 12. *tatur homo in terram, vnde deſumptus eſt, ac ſpiritus demigret in æternam ſuam ſedem, atq; ad Deum à quo originem eſt conſequutus, regrediatur.* Cætterùm vt cuiq; innoteſcat huius conſtitutionis natura ac conditio, eius notas atq; indicia, quibus deprӕhendi poſſit, obiter commonſtrabo. Frigida autem qualitas, ſi calidæ conferatur, omnia contraria obtinet. Vt enim calor vndiq; diffuſus, humores ſua qualitate imbuit, ac corpus eiusq; partes rubicundo colore illuſtrat: ita frigus ſuam qualitatem membris atq; humoribus impertit, tùm pallidum minusq; ſuauem colorem inducit. Atqui ſi ſingulatim omnes notas obſeruare libeat, nihil non in frigido corporis habitu à calido diuerſum deprӕhendes: ſiquidem corpus glabrum eſt, nullisq; pilis obſitum: capillus laxus ac mollis, rufi albiq; coloris particeps, & qui cito euaneſcat. Cutis tactu frigida, cui nonnulla adipis portio ſubeſt: quum enim calor in corpore humano languidus fit atq; hebeſcit, adeps ac pinguedo innaſcitur: quod quum muliebri ſexui, tùm

Simile à contignatione aditum.

Frigidi habitus ſigna.

pleriſ-

pleriſq; alijs vſu venire ſolet, qui vitam deſidem agunt, atq; otioſam, quorum cuti, interniſq; membranis adeps ſub-naſcitur: eoq; fit vt moderata corporis frigiditate pingueſcat corpus atq; adipoſum efficiatur: calore vero immodico, quod eo pingue liqueſcat, macilentum fiat atque aridum. Sunt autem quàm plurima non natura, primaq; ab origine hominibus inſita: ſed aduentitia, atq; àliunde aſcita, nempe vel ab immutata vitæ conſuetudine, ac victus ratione, vel ab æſtu, labore, deſidia, ſolitudine, ignauia, metu, mœrore animi, ac pleriſq; alijs quæ multifariam ſtatum corporis immutare ſunt idonea, eumq; nunc gracilem efficere, ac macilentum, nunc pinguem atq; obeſum: quæ etiam in colore conciliando non minus momenti obtinent, quæcunq; enim calorem natiuum excitant, vt riſus, letitia, exercitatio, vinum, colore florido faciem perfundunt: quæ vero refrigerant ac calorem opprimunt, vt aër frigidus, auraq; plus ſatis gelida, immodicus aquæ potus,

Otium & deſidia obeſum corpus reddit & frigidum.

Vnde color bonus vel malus.

Calor colorem excitat.

Frigus colorem depopulatur.

ſomnus immoderatus, frigidorum ciborum nimius vſus, timor, triſtitia, ſolicitudo, pauor, albo colore corpus imbuunt. Sic qui frigido corporis habitu conſtant, albeſcunt, ac candore perfuſi ſunt, niſi hæc qualitas ingraueſcat, aut intendatur. Sic enim ad liuidum accedit, ac plumbeum, qualem ferè obſeruamus hibernis menſibus flante Aquilone in hominibus, quorum genæ, nares, labia, digiti, aures liueſcunt, ac frigore rigent, fœdoq; ſqualore deformantur: hoc tamen illis præſtat frigus, vt cibi ſint auidiſſimi, ac non facile ſatiari queant, licet illum minus concoquant: quod ſi ventriculi tunicæ vnà cum frigiditate acido humore ſint imbutæ, inſatiabili torquentur edendi cupiditate, ac nunquam finiendo ciborum deſiderio: qui affectus Canina appetentia dicitur, quem ſedat vini meraciſſimi potus. A cui autem frigiditate appetendi vim, declarant acetaria, tùm alia quædam condimenta ſubacida, quibus æſtiuis menſibus appetitum excitamus. Cæterùm quum calor inſitus

Color quis frigidis.

Liuidus color.

Canina appetentia.

agiles

agiles atq; actuoſos homines efficiat, tùm frigus deſides, oſcitantes, inertes, ignauos, ſomniculoſos, atq; ad ſubeundos labores vllasq; actiones perficiendas ineptos, quod ijs deſint inſtrumenta quibus aliquas functiones aut munia obire poſſint. Eſt enim huius conſtitutionis hominibus lingua inexercitata, parumq; expedita, vox mollis ac muliebris, facultates naturæ inualidæ, memoria minus firma, ingenium retuſum, mens ſtupida, animus ob caloris penuriam, ac ſpiritus vitalis exilitatem, pauidus ac meticuloſus, quiq; ad leuiſſimum ſtrepitum expaueſcat. Hęc autem, & ſi quæ alia ſe proferant naturæ vitia, pro virili corrigenda, adhibita ſalubri diæta, atq; exquiſita victus viuendiq; ratione quæ conſiſtit in calidi humidiq; temperamento. In primis autem in hoc corpore excitare ac fouere inſitum calorem expedit cum exercitatione ac vino meraco, tùm alimentis calorificis, cuius generis ſunt alites quæ ſe volatu exercent paſſerculi, miliariæ, frigilli vulgo fincken, columbæ,

Frigida appetitum excitant.

Frigidi minus agiles.

Medela frigidi corporis.

lumbæ, perdices, phaſiani, merulæ, turdi, ficedulæ, atq; inter cicures, Capi, ac galli gallinacei: nam anates, olores, anſeres, fulicæ, mergi, ardeolæ, aliæque aquaticæ volucres valentem ventriculum exigunt. Quæ verò quadrupedum generi adnumerantur huic naturæ accommoda, ſunt vituli, verueces, porcelli, cuniculi. Inter arboreos verò fœtus, & quæ ex terra cultu atq; induſtria hominum proueniunt, amigdalæ dulces & amaræ, nuclei perſicorum, dactili ſeu palmulæ, ficus aridæ, vuæ paſſæ, exemptis vinaceis, paſſulæ Corinthiacæ, nuclei pinei. Et quoniam hortorum prouentus multa nobis in hunc vſum ſuppeditat, ea quoque referre viſum eſt, quod paſſim obuia ſint, ac minimè ſumptuoſa, aut vllius pretij: cuiuſmodi ſunt apium hortenſe quod petroſcilinum vocant, paſtinacæ aliquot ſpecies, eringium, ſiſarum, carduus, cinara, & quæ articoccus dicitur, napi raphanus, ſeu vulgaris radicula, cicer, naſturcium, eruca, mentha, abſynthium Ponticum,

Alites concoctu difficiles.

Cibi apti frigidis.

Prouentus hortenſis.

cum, & quæ brumali tempore in condimenti vſum veniunt, cepe, allium, porrum, aqua macerata, quò graueolentiam deponant, aut ſi quis horum grauitatem ferre nequeat, exotica aromata, quod paſſim Germani ac Britanni factitant, cibus admiſceat, vt ſunt Zinziber, crocus, piper, cardamomum, caſia; quæ veterum cynamomum creditur, nux myriſtica: aut ſi tenuioris fortunæ homines ſumptum ferre nequeat, ea quæ illis facultate ac viribus reſpondent, ex domeſtico fundo decerpant, nempe roſmarinum, ocymum vulgo baſilicum, cunulam, ſeu ſatureiam, origanum, amaracum vulgo maioranam, anethum, ſaluiam, meliſſophyllon: His enim ac plerisque alijs expugnari poſſunt naturæ vitia, ac corpus ſenſim ad ſecuriorem habitum reduci. Si enim huic qualitati accedat ſiccitas, non poteſt vita quæ in calido humidoq; ſita eſt, diu ſubſiſtere: ſed neceſſe eſt illam eueſtigio morte terminari: qua de re ſequenti capite fuſius diſſerere inſtitui. *Condimenta calida.*

De

De ſicco aridoq́; corporis habitu.

CAPVT NONVM.

QVum ſicca corporis habitudo frigidæ affinis ſit,& cognata, illique proximè aſſiſtat : quid de hac ſtatui debeat, & qua ratione expugnari poſſit, obiter indicabo. Sunt autem duæ qualitates pari propemodum interuallo ab optima temperie remotæ, in quamcunq; etiam ætatem inciderint, licet in ſenectute ſicca intemperies ægrius expugnari poſſit, quàm in adoleſcentia, vbi ex morbo is habitus contractus eſt, aut ex incontinentia, vitæq; intemperantia hûc deuentum eſt. Vt enim ſenes ætatis ratione,atque annorum decurſu, effœto arido atque exhauſto corpore efficiuntur : ita Iuuenes ex deprauata vitæ inſtitutione, ex intempeſtiua vigilia, immoderata Venere in frigidam, ſiccamq́; intemperiem incidunt, atq; abſumpto vitali humore non ſecus, quàm ſenes, licet properantius, atq; ætate immatura, naturali morte vitam finiunt : quæ ea ra-

Senectus præmatura

tione

tione naturalis dicitur, quod omnibus immineat, ac declinari euitariq́; nequeat. Neq; enim ſenium aut hominis interitus naturalis ſtatui debet, vt auctio & nutritio, quæ naturæ opera exiſtunt, & quibus ſe facultas naturalis propagat ac tuetur: ſed quod neceſſario, ac naturæ curſu atq; ordine conſequatur. Ille ſiquidem eſt naturæ ordo ac ſeries, rerumq́; exiſtentium fatalis quædam continuatio, vt omnia orta occidant, & cuncta ſeneſcant, alioqui impropriè parumq́; appoſitè mors naturalis diceretur, quum præter naturam potius ſit, vitæq́; noſtræ aduerſetur. Si enim morbus, quem mortis inſtar deputo, eſt habitus contra naturam qui actionem eius vel vitiat vel impedit: quantò magis mors, quæ vitam abolet, ac deſpoliat, cenſeri debet naturæ contraria? Nihil enim naturæ legibus repugnantius, quàm extingui, luceq́ue ſuauiſſima ac ſpiritu priuari. Quod in ſe quiſq; experiri poteſt, ſi quando ſubit animum eius rei cogitatio, quę eam trepidationem, terrorem, formi-

Mors naturalis qua ratione.

Mors contra naturam.

Si morbi formidabiles, ergo & mors.

formidinem incutit, vt niſi mentem alterius vitæ certiſſima ſpes & expectatio fulciat, nihil foret humana vita calamitoſius, nihil afflictius. Siquidem quid nobis metum, anxietatem, deſperationem, diffidentiam eximeret, ni concepta in Deum fiducia, in æternas ſedes mens eſſet defixa? Mortem autem non inuexit natura, communis rerum parens, ſummiq; opificis inſtrumentum: ſed vitiorum corruptela, ipſaq; à prima mundi origine peccati labes hanc cladem, hoc mortiferum vulnus, hanc letalem plagam inflixit. Itaq; mors non naturæ, ſed conſequentiæ ratione naturalis dicitur, quod *omnibus ex æquo impedeat, illiusq; finibus omnia concludantur*. Quum autem duo conſtituantur mortis diſcrimina, alterum violentum, naturale alterum, ea mortis ſpecies philoſophis ac medicis naturalis dicitur, quæ citra vllum doloris ſenſum ſenibus & quotquot in ſenilem affectionem, hoc eſt, frigidum & ſiccum habitum deuenerunt, obuenire ſoleat: in his enim corpus moribundum animam,

Mors quibus formidabilis.

Peccatum morbos ac mortem inuexit.

Sapien. 2.

Galen. de marcore.

Plato in Phedo.

mam, non anima corpus deſerit, quò vt ſenſum placideq́; ſopiantur, & quodammodo obdormiſcant, quum alij qui caſu, ruina, igni, ferro, angina, pleuritide, peripneumonia, alijsq́; morbis qui in humorum plenitudine conſiſtunt, opprimuntur, violenta morte intereant, atq; acerbè cum illa colluctentur, ſic vt anima corpus derelinquere cogatur, vti hoſpes ædes ruinoſas, vi tempeſtatum conquaſſatas ac conuulſas. Hinc appoſitè Cicero, adoleſcentes, quiq́; in ætate florida conſtituti, ſucculento corpore exiſtunt, ac vegeto, ſic obrui ſtatuit, vt quum affluentiore aqua flamma opprimitur: Senes verò vt ignis qui ſua ſponte, nullaq́; adhibita vi extinguitur. Quantum autem fumi ac fuliginis, quas fauillas in aëra diffundi videmus? quos edi ſtrepitus ac ſtridores? quæ ex concurſu ſcintillarum crepitacula? vbi luculentum ignem, aut incenſos lignorum aceruos effuſa aqua reſtringere tentamus. Ex quibus coniecturam facere licet, quanta ſit in iuuenili corpore luctatio,

Duo mortis genera hominiimpendent.

A ruinoſis ædibus ſimile.

De Senectute.

Elegans comparatio.

quàm acris pugna, qui tumultus, quæ concertatio: cum violentia morbi, vel alio fati genere inexhauſtus naturæ vigor, calor feruidus, ſpiritus alacres ac viuidi ſuffocantur: quò ſpectat ſcita illa ac concinna Ciceronis comparatio: quemadmodum poma ex arboribus ſi cruda ſunt, vi auelluntur, matura ac cocta, ſponte vel leui attactu decidunt: ſic vitam adoleſcentibus vis aufert, ſenibus maturitas. Hæc quoniam ab inſtituto non ſunt aliena, præfari viſum eſt, atq; inculcare ſtudioſè, quò quiſq; ab ineunte ætate, primiſq; annis declinet quæ corpori infeſta ſunt, ac minus commodam valetudinem conſtituunt, ſeu extrinſecus incidant, ſeu ex internis cauſis proueniant.

Vt corpus diu ſubſiſtat.

Quiſquis itaq; præmaturam ſenectam euitare velit, ac vitam proferre longius, eamq; quàm maximè diuturnam efficere, quum multis quæ vitæ noſtræ inſidiantur, tùm potiſſimè ſiccæ corporis habitudini obſiſtere curet, ab eaq; eſſe remotiſſimus: quod qua ratione obtineri poſſit, poſt deſcriptas huius

ſtatus

ſtatus conditiones ac notas, quàm poſſum dilucide explicabo, commonſtrata proxima ac compendiaria via, qua id perfici queat: id enim futurum eſt philomuſis, virisque politicis ſalubre cumprimis ac frugiferum. Quibus itaq; corporis habitus vel natura, vel progenitorum origine, vel aſcita aliqua vitæ conſuetudine, nempe inedia, ſolicitudine, vigilia, mœrore animi, labore immodico inductus eſt, corpore ferè conſpici ſolent gracili atq; extenuato, cute vbi ſiccitas augeſcit, ſcabra, ſqualida, ſtrigoſa, vt equis aſſolet, quibus nulla ſaginandi cura adhibetur: colore deformi, lurido ac giluo, vbi ad extremum deuentum eſt, aſpectu horrido, vultu tetrico, facie cadaueroſa, illuuie obſita ac macie confecta, obiter tali prorſus ſpecie, qualem expreſſit Ouidius in deſcribenda Inuidiæ larua, ſiquidem. *Nota ſicci habitus.* *Simile ab equis macilentis.* *Li. 1 Met.*

Pallor in ore ſedet, macies in corpore toto,
Nuſquam recta acies, liuent rubigine dentes,
Riſus abeſt, niſi quem viſi mouere dolores,
Nec fruitur ſomno vigilantibus: excita curis,

Sed videt ingratos, intabeſcitq́; videndo,
Succeſſus hominum carpit, ac carpitur vnà.

Caluitium ex humo, penuria.

Et quoniam ſiccitas humorem omnem depaſcit ac depopulatur, capillo ſunt raro, & qui citò defluit, vnguibus aduncis atq; incuruis: voce obtuſa atq; exili, quæq; aliquando ſtridore quodam prodeat ſiccitate exaſperante vocalem arteriam: pulſu languido, ingreſſu tardo, oculis reconditis atq; excauatis, labris pallidis, collapſis temporibus, genis pendulis, frigidis contractisq; auribus, ſtatura minus procera: ſomno vero, qui eſt omnium laborum ac ſolicitudinum ſuauiſſimum perfugium, ob cerebri ſqualorem tenui ac modico. Quòd ſi cerebrum penitus areſcat, ac ſi torridum, nulla ferè memoria exiſtunt, ſed obliuioſi, ac mente ignaua, minusq; erecta: quum enim ſpiritus deſint: qui, vt vapor lucidus & ſyncerus, ex ſanguine puriore caloris munere emanant, vim conferant in exercendis actionibus, fieri nequit, vt facultates naturales illorum viribus deſtitutæ ſuas functiones obeant. Sin

Cerebrum aridū quid efficiat.

verò nonnihil vigeat animalis virtus ac potentia, nec cerebrum caliditate prorſus ſit deſtitutum, memoria ſtabilis eſt ac firma. Quum enim humiditas immodica obliuioni cauſam præbet ac deſipientiæ, vt infantes ac temulenti demonſtrant, tùm moderata ſiccitas memoriam fidam animiq; prudentiam parit modico calore adiuta. Splendor ſiquidem ſiccus mentem prudentiſſimam ſtatuit: quantum autem humoris acceſſerit, tantum prudentiæ adimitur, quod etiam in cœlo minus ſereno perſpicimus: non enim collucent aſtra aut ſplendeſcunt, nubibus aut nebuloſa caligine offuſa. Quod autem nonnulli ſenectutis metas ingreſſi delirent ac ſint obliuioſi, quum hæc ætas maxime ſicca prædicetur, non ob ſiccitatem id euenit, ſed frigiditatem, quæ omnibus palam munijs animi officit atq; aduerſatur: ex illa enim amẽtia, alienatio mentis, ſtupor, deliratio, ac ſenſuum inopia proueniunt, quibus naturæ virtutes ita obruuntur, vt vel languidæ, vel nihil omnino functio-

Memori ſtabilis vnde.

Ab aſtris ſimile.

 nes

Quomodo memoria inſtauranda.

nes ſuas obire poſſint. Quum itaq; memoria perijt, vel affecta eſt, frigida ſubeſt intemperies, quæ expugnari debet moderatè calidis: nam humectare aut arefacere conſultum non eſt: ſed ſi frigiditas humiditati copuletur, exiccare: ſi ariditati, madefacere atq; irrigare. Cæterùm ſi non prorſus firmata ſit ac radices egerit iſta qualitas, hæc iam memorata ſigna atq; indicia non exactè, nec amuſſim deſcriptioni reſpondent: verum inualeſcente ſenſim intemperie, indies magis magisq; ſe oſtētant ac proferunt: quod ijs potiſſimum vſu venit, quibus hic habitus non naturalis, ſed aduentitius eſt, aut fortuito atq; ex accidente, vel morboſa aliqua affectione atq; animi ægritudine aduenerit: nam temperamenta multiplices variasq; mutationes ſuſtinent: pleriſq; enim calor dum humorem abſumit, ſiccam intemperiem adfert: nonnunquam nimia humiditas calorem extinguit: multis intenſa frigiditas ſiccitatem inducit: quæ intemperies naturę aduerſiſſima, vt quæ intempeſtiuo

Habitus corporis mutationibus obnexijs.

ſenio

ſenio ac præmatura morte hominem conficiat. *Corpus autem cuiuſq; intrinſecus ſiccum efficitur, quum nec adtrahere in venas alimenta valeat, nec ijs ſufficienter frui:* quò ſit vt præcipuè partes, ac viſcera concoquendis cibis deſtinata areſcant, reliqua verò excrementis purgandis accommodata humoribus pituitoſis redundent: quæ res nonnullis impoſuit, qui ſenes humido eſſe corporis habitu ſunt ſuſpicati, quum ſolidæ partes, arteriæ, panniculi, membranæ, nerui, muſculi non humeſcant: ſed ipſa capacitates ac ſinus, tùm meatus qui corpori ſubſunt, ac homini ad excernendos humores ſuperuacuos inſeruiunt, humiditate aliena implentur, eoq; fit vt corpus ob calorem imbecillem atque inualidum nutriri deſinat, deniq; in extremam ſiccitatem deuoluatur. Quare non iniuria Galenus hunc corporis habitum deterrimum cenſet: ſiquidem quod temporis ſpacio ſeneſcentibus accidit, id adoleſcentum nonnullis ſtatim ab initio contingit: quocirca illos humectare ac calefacere oportet exercitatio-

Gale. li. 5. de tuend. valet.

Li. 6. tuen valetud.

ne moderata, nutrimento humectante & calido, præſertim vino calorifico ac ſubdulci: auſtera enim & acerba

Vinum minus generoſum. (quale eſt noſtrum Pictonicum) quum huic conſtitutioni, tùm maximè ſenibus inimica, niſi Zaccaro aut melle dulceſcant: quod etiam in lacte exhi-

Lactis vſus. bendo obſeruari debet: cuius vſus illis commodus, vbi huiuſmodi condimēta adhibentur. Sic enim nulla ex his incidit obſtructio, nec vllus futurus eſt in renibus calculi metus: quibus nequando obnoxios eſſe contingat, quod ex craſſo lentoq; humore, ac cibo concoctu difficili euenit, quæ opilationes expediunt, ac lotium moliuntur præſcri-

Vrinam prouocantia. benda, vt ſunt apium hortenſe, aſparagus, veſicaria, gingidium, cuius naturæ noſtrum cherephillon, ſaxiphagon, Crithmon vulgo Criſta marina quæ in Gallijs copioſe prouenit, bethonica, adianthos, roſmarini floſculi: & ſi al-

Quæ aluum ſoluunt, uus ſit aſtrictior, mercurialis fumaria Cnicus vulgo Carthamus cum ptiſana, braſſica marina ex carnium elixarum liquamine, malua, atriplex, blitus,

lapathi

lapathi genera, vrticæ, lupi ſalictarij ac ſambuci turiones ſeu cacumina, vernis præſertim menſibus, aut ſi quæ alia æſtate atq; autumno vigent, vt ſunt ceraſia, pruna, ficus, mora, primis menſis illata: nam quod Horatius docto quidem ac eleganti carmine mora commendauit, eaq; poſtremo peractoque prandio edenda conſuluit, non ex artis medicæ, aut ſalubritatis ratione id fecit, ſed ex communi vſu ac vulgata conſuetudine, quum inquit.

Mora quomodo edenda.

Lib. 2. Sat. 4.

Ille ſalubres.
Aeſtates peraget, qui nigris prandia moris
Finiet, ante grauem quæ legerit arbore ſolem.

Hæc ſiquidem, vt vuæ, perſica, corna, & quæcunq; æſtate diu aſſeruari nequeunt, cibos præire debent, nam præpoſterè aſſumpta putreſcunt, ac corpori corruptelam inferunt, ventremque flatibus diſtendunt. Brumali quoque tempore multa obuia ſunt, quæ aluum laxam efficiunt, quæq; inteſtina proluunt, vt eſt muſtum, caricæ hoc eſt, ficus aridæ, atq; vuæ paſſæ, quæ in fiſcellis reconditæ ex Hiſpanijs in has oras

deferuntur, pruna Damaſcena, eaq; vel elixa, aut liquore aliquo macerata, cui pluſculum Zacchari aut mellis admixtum ſit: quibus accedunt quæ exiguam medicamenti vim obtinent, Senna, polipodium, mel aëreum vulgo manna, epithimus, caſſia fiſtularis, ac cylindracea, rhabar: atq; hebeni, hoc eſt, ligni Inditi dilutum, mirabolani, Thamar ſeu dactili Indi, eaq; omnia vel ex ſero lactis, vel iure gallinaceo. Et quoniam non ſolum ſenibus, ſed omnibus qui morboſæ alicui affectioni obnoxij ſunt, nihil reſina Teberinthina in ſanitate tuenda, profligandisq; morbis ſalubrius: hæc quoq; prædictis annumeranda. Siquidem non ſolùm aluum citra noxam ſoluit, ſed viſcera omnia, internasq; partes, iecur, ſplenem, renes, pulmonem expurgat, modo perlucidà ſit, non adulterina, nempe ex latice pinea vel abiete lecta. Sum enim efficaciſſimam hanc expertus in eliciendo ſuppreſſo lotio, in comminuendis calculis, in ſtranguria, atq; vrinæ ſtillicidio, hulceroſo ac fœdo, quem Belgæ

Terebinthinæ, efficacia.

Belgæ vocant. *Den druyper*, in podagra ac Chiragra, in pudendorum atq; obſcœnarum partium affectibus etiam à contage Venerea contractis: in expugnandis internis doloribus, quos idem morbus inuexit, quorum nonnulli oſſibus videntur infixi, quod membranæ, nerui, muſculi, tendones qui oſſibus adhærent, humorum ſæuitia contundi ac dilaniari contingat. Quum autem Galenus nucis Ponticæ, vel auellanæ magnitudine, nonnunquam duarum aut trium hanc exhibere ſoleat, tùm ego quò commodius dimanare in venas parteſq; corporis vniuerſas ſubire poſſit, in potionis formam conficio, ac liquore aliquo ſtillaticio, aut vino dilúo: àbſq; igni enim liqueſcit, candoremq; eximium agitatione continua aſciſcit, quod in hunc modum perfici ſolet: Terebinthinæ Piſticæ, hoc eſt, probatæ, & cui tuto citra vllam fraudis ſuſpitionem poſſis fidere, vnciam aut ſextantem in mortario piſtillo diſſoluo, adiecto luthei ſeu vitelli oui puſillo, deinde admiſceo certis vicibus aquæ

Gal lib. 5. tuen. vale.

Li. 5. tuen. valet.

Terebinthinæ præparatio.

Terebinthina in liquorem redacta, poculenta ſit.

veſica.

veſicariæ, vel apij, vel alterius liquoris (vt exigit morbi natura, aut hominis conditio) vncias duas aut tres, hæc tantiſper ſubigo, dum omnia coaleſcant, mixtura tàm ſuauiter candore lacteo albeſcit, vt colloſtro, aut Belgis vocato cremori prorſus reddatur aſſimilis, nec aliud eſſe ſibi perſuadent, quibus huiuſmodi potiones ebibendas offero. Soleo quoq; eam in orbiculos ac catapotio quas pilulas vocant, redigere, atq; inuolutam pane azymo ex amilo confecto, qui læuore perpolitus Pontificijs canonibus hoſtia vocatur, quod hoc ſacra peragantur, deglutienda exhibere, vel deniq; Cydoniato (carnes Coroneorum vocant) incruſtare, prius tamen Terebinthina aqua roſacea, aut feniculi elota, quo reſinatum ſaporem exuat. Cæterùm quum nihil ſit huic conſtitutioni quam deſcribendam ſuſcepimus, Somno placido ſalubrius; quod eo membra vndiq; irrigari contingat, ac tèpori perfundi, illi in culcitra mollius ſubacta largius ac liberalius indulgendum: eſt enim nocturna quies cor-

Bieſt. Roem.

Somni vtilitas.

es corporis mentisq; laxamentum ac refocillatio.

Pax animi quam cura fugit, quæ corpora duris
Feſſa miniſterijs mulcet, reparatq́; labori.

Quod ſi diſcuſſo Somno, frictioni inſiſtant inter mollem ac durum mediocri, dici vix queat, quantum commodi ex ea ſint percepturi. Siquidem vitale robur excitat ac moderatè calefacit, deniq; efficit vt diſtributio in corpus fiat facilior, ac nutritio promptior, præſertim ſi vncta manu vel ſubuuido panno ac villoſo perficiatur: quis enim non percipit manus, genas, brachia, collum, aures confricatas rubeſcere, atq; effuſo in illas partes ſanguine calorem concipere? Et quanquam defricandi vngendique vſus apud nos in diſſuetudinem venit, atq; exoleuit, eo tamen veteres in conſtabilienda valetudine, firmandisq; viribus cerebro vſi ſunt. Sic Auguſtus Cæſar aliquando conſpicatus Pollionem comitem annum centeſimum prætergreſſum, ſciſcitatus eſt, qua ratione obtinuiſſet vires tàm validas, tàm crudam viridemq́; ſene-

Frictionis vſus.

Pollionis ſcita ſententia.

ſenectam: qui reſpondiſſe dicitur: Intus vino, foris oleo. Neque enim ad luxum atq; effœminatas molleſq; delicias vnguentis atq; oleo abuſi ſunt ſuperioris ætatis homines, ſed in ſanitatis tutelam, & quò morbis minus eſſent expoſiti. Vnctiones enim & frictiones certa ratione ac modo adhibitæ (ſunt enim Galeno teſte complures differentiæ) corpus vel denſum præſtant, ne aëris ac ventorum impulſu feriatur: vel rarum, ne interna humorum fuligine ſtranguletur. Sic dura corpus cogit ac condenſat. Mollis laxat ac reſoluit. Multa extenuat atq; imminuit. Mediocris augendi implendique vim obtinet. Aſpera ad extimas partes elicit. Lenis nihil adimit, ſed vim in partibus retinet. Ex his frictionum generibus illa quæ in mediocritate conſiſtit, ſeniculis ac macilentis ex vſu eſt. Vt enim ocreæ duriores ac coria quæ obrigeſcunt ac ſitu obducta ſunt, macerata oleo molleſcunt: ſic ſenum atq; aridorum corpora, intus vino, foris oleo perfuſa ac mitigata, ſeueri-

Intus vinum, foris oleum.

Li. 2. tuen. valet.

Frictionum differentiæ ſex.

Simile à rigido corio.

ritatem exuunt. Quod autem olim multiplex fuerit vnctionum vſus, præter Euangelicas conciones, præter Solinum & Plinium, Strabo quoq; teſtatur, qui Indorum mores conſcribens, *Medicina, inquit, plurimum apud eos per cibos perſicitur, non autem per medicamenta: ex medicamentis maxime vnctiones probari & cataplaſmata cætera, vt illi ſentiunt, maleficij non eſſe expertia.* Illis enim morbos propulſare ſolent, æſtum mitigare, laſſitudines diſcutere, ac defatigatas vires, ſopitosq; ſpiritus erigere, quemadmodum nos odoribus animam fouemus, ac facultates naturæ collapſas inſtauramus. Nec minus vtilitatis huic corpori adfert aquæ dulcis calidum balneum: humectat enim & calefacit, laſſitudinem diſſoluit, duras denſasq; partes emollit, humorum redundantiam quæ cuti ſubeſt, per halitum diſſipat, flatus reſoluit, ſomnum allicit: quoniam madore ſuaui, ac roſido vapore cerebrum imbuit. Naturalia vero balnea, ſeu thermæ quæ ab alumine, ferro, calceo, ocra, ſulphure, nitro, bitumine, plumbo, ære, cupro vi-

Luca 7.

Lib. 15.

Vnctionis vſu vetuſtus.

Artificiale balneum.

Naturale balneum.

res ſortiuntur, non vſq; quaq; huic naturæ accommodæ, niſi quis conſulto fido expertoq́; medico, corporis ſui conditionem illi exponat, atq; explorandam offerat, quò poſſit diſpicere, an tale quiddam aggredi expediat. Venus autem ſeu concubitus quum ſiccis omnibus naturis inimicus, tùm ijs qui præter ſiccitatem frigidi quoque exiſtunt, nocentiſſimus: nec minus noxia nimia exercitatio, laſſitudo, vigilia, ſolicitudo, inedia, mœror animi, iracundia, qua raro quidem horum mens exardeſcit, at vbi incanduit, quæ non facilè ſedari queat. Et quoniam intempeſtiua lucubratio ſtudioſos fatigat, ac corpus macie conficit, illi quoq; modus ſtatui debet. Videre ſiquidem eſt nonnullos qui literis continenter addicti, nullam valetudini, cuius fulturis animus ſubſiſtit, operam impendunt, colore eſſe exangui, minusq́; florido, corpore extenuato, ventriculo inualido ac langueti, attritis deiectisq́; viribus: nam quum ſe nocturnis vigilijs macerant, ac ſtudia in multam no-

Quæ præter Venerem ſiccis noxia.

Nocturnæ lucubrationes noxiæ.

ctem

ctem producunt, ex intentione immodica ſpiritus animales reſoluuntur, atq; humiditas natiua exareſcit. Quocirca adhibenda moderatio, ac ne corpus aſſiduo meditandi labore exhauriri contingat, illius incolumitati ſedulò inſiſtendum, nam vt Plutarchus aſſerit, *omnium bonorum quæ præſtat homini cultura animi, nihil excellentius dari poteſt corpori, quàm vt omni careat impedimento vel ad virtutis cognitionem vel ad vſum vitæ neceſſarium.* Siquando enim morbus incidit, aut capitis vertigo oboritur, confeſtim mens corporis adminiculo deſtituta langueſcit, nec ſe alacrem ac vegetam præſtare poteſt in exercendis animi munijs, ſed vnà cum collega, omniumq; laborum ſocio ac comite afficitur, pariq; incommodo inuoluitur. Quò rectè monuiſſe Platonem accepimus, vt neq; corpus quis exerceat abſq; animo, nec animum ſine corpore: ſed veluti coniugij cuiuſdam æquilibrium conſeruet, ac conſenſum vtriuſq;, æqualitate maritali conſpirantem. Quum itaq; inſitus calor exercitatione motuq; corporis augeſcit

Cura corporis non negligenda.

De tuend. valetud.

Corpus & animus mutuò afficiuntur.

Simile à conſenſu connubiali.

geſcit ac vires concipit, animusq́; fit erectior ac reuiuiſcit, danda cùm primis opera, vt ſtudioſi quiq;, & quotquot valetudine vacillanti ſunt ac dubia, huic aſſueſcant, præſertim illi exercitationis generi, quod nullam adfert laſſitudinem, atq; intra mediocritatem conſiſtat, qualis eſt concinna vocis modulatio, ac clara, ſoniq́; intenſioris lectio vel declamatio, dici enim vix queat; quantopere illa ſpiritus excitent, ac fuliginem denſasque nebulas cordi offuſas diſcutiant. Interim hoc accuratè obſeruari debet, ne quis vuidus, ac vino immodicè perfuſus, ciboq́; diſtentus, inconditè vociferetur. Siquidem inæqualis ſpiritus, ac violentus clamitandi impetus vocalem arteriam exaſperat, ac nonnunquam vel inflammationem gutturis, vel ruptis venarum fibris, cruentum ſputum inducit. Non deſunt autem alia oblectamenta, quibus huiuſmodi conditionis homines ſe reficere poſſint, remiſſisq́; ſtudijs atq; occupationibus, animum relaxare moderatis conuiuijs, atq; inter

Salubris exercitatio ſtudioſis.

Moderata conuiuia non improbanda.

hæc

hæc feſtiuis lepidiſq; ſodalibus qui ſe- *Relaxatio animi.*
ueritatem rebus ſerijs, iocoſis leporem adhibere norint, ac ſermones, dicendiq; peritiam tempori, ætati, perſonæ, vitæq; vtilitati accommodare, ſic vt ea proferant quæ tàm ſint vſui auditori, quàm oblectamento: in quo pleriq; à decoro deflectunt, nec magnam apud conuiuatores gratiam fauoremq; ineunt, quod eos ſermones menſis inferant, qui nec tempori deſeruiant, nec vtilitate aut venuſtate auditores efficiant. Quum enim de rebus anxijs ac tor- *Decorum in ſermone conuiuiali.*
tuoſis diſſerant, difficileſq; atq; arduas quæſtiones agitent, aſſidentibus graues ſunt ac moleſti. Sic pleriq; in vehiculis, piſtrinis, compitis, nauigijs, imò inter ſpumantes pateras de rebus diuinis controuerſias mouent, ac de religione diſceptant, ſed vt ſaturi de frugalitate, quod genus hominum iure optimo perſtrinxit olim Perſius in re minus ſeria, quum inquit.

Ecce inter pocula quærunt *Sat. 1.*
Romulidæ ſaturi, quid dia poëmata narret.

Quin potius Horatio ſic admonenti *Li. Ser. 2. Saty. 2.*
acquieſcant.

Diſcitite non inter lances, menſaſq; nitentes,
Quum ſtupet inſanis acies fulgoribus, & quum
Acclinus falſis animus meliora recuſat:
Sed verum impranſi ſemper diſquirite: cur hoc?
Dicam ſi potero: Male verum examinat omnis
Corruptus iudex.

Hinc enim eſt, quod multi qui verſantur in ſumma rerum diuinarum ignoratione, affectibus impotentius indulgeant, quod ſcopum in quem defigenda mens, non attingant, quod ſcrupulis ſe torqueant, quod de rebus manifeſtis ambigant, ac dubitationem mente concipiant, quod animus doctrina parum ſyncera imbutus, ac ſuperſtitione contaminatus vacillet ac fluctuet, nec in tutum portum, fidamq; ſtationem, ſed in humanarum opinionum atq; errorum ſcopulos deferatur. Quoniam itaq; mens hominis variè intra ſe tumultuatur, nec in opinionibus, dictis ac factis, omniq; vitæ ratione ſatis firmiter conſtantiam tuetur, nulli non perſuaſum cupio, ſi pacatus eſſe velit, vitamq; ſuauiter agere exoptet, vt omnes ſuas actiones, conſilia, men-

Quid à pietate nos abducat.

Ne animus curis diſtrahatur.

mentisq; conceptus ac cogitata quæ vel aggredi vel perficere meditatur, in certa ac diſcriminata tempora partiatur ac diſtribuat, ſuáſq; vices cuiq; functioni aſſignet, nec alterum alteri admiſceat aut inuoluat, quæ etiam Eccleſiaſtæ mens eſt, ac ſententia, qui rerum tempora ex ordine vitæ diuidens, cuilibet eorum quæ geruntur, officium attribuit, ſic vt nox quieti deſtinata, excuſſis quæ obrepunt phantaſijs, ſomno tranſigatur, nec patiatur quidquam diurnorum negotiorum menti inhærere. Edendi verò tempus, reficiendi corpus, viribuſq; inſtaurandis aſſignatum, ita obſeruet, vt auerſa à rebus alijs cogitatione, excuſſiſq; moleſtijs, in patinas oculos habeat defixos, nec ſinat ſe interpellari, aut à ſuauioribus ferculis ac ſalubri victu abduci. Sic in delibandis concionibus, in perficienda precatione, in obſeruandis obeundiſq; ſacris, ſingula quæ tale quiddam meditanti officere poſſunt excludi debent atque abigi quò mens ſola in Deum erecta, non aliò quàm in maieſtatem numi-

Eccle. 3.

Actiones quotidianæ ſuo quæque tempore atq; ordine procedant.

 nis

nis rapiatur. Hoc quoq; in publicis priuatisq; rebus, in forenſibus ac domeſticis, in exercenda mercatura ac negotiandi induſtria, obiter ſi tecum quid agas, aut cum alijs contrahas: obſeruari debet, quod hac inſtituendæ vitæ ratione ac ſtabilitate maxima commoditas, ac fructus vberrimus, in peragendo huius æui ſtadio percipiatur.

De Humido corporis habitu.

CAPVT DECIMVM.

QVoniam autem Humidum primigenium natiui caloris fomes exiſtit, vitamq; alit ac conſeruat, vt oleum in elychnio flammam, temperamentum non prorſus pœnitendum conſtituit. Eſt enim quum Medicis, tùm Philoſophis humida temperies laudata, nec pœnitus viſa à naturali diſpoſitione aliena: quanquam enim in initio ac primis annis paulo deterior cenſeri poſſit, ætatis tamen ac caloris acceſſu, præſtantior euádit. Siquidem humiditas calorem prom-

prompte concipit, atq; illius actioni- *Humidiſta*
bus obſequitur, vtq; argilla vda, ſubigi *tus conditio*
ſe fingiq; patitur. Quocirca ad nutriti- *Simile ab*
onem mirificè confert, atq; ad longi- *argilla.*
tudinem, proceritatem, augmentum,
plurimum adminiculatur: tametſi e-
nim humiditas cæteris functionibus
officiat, atq; perficiendis actionibus
ſuapte vi nihil adferat adiumenti, ſed
prorſus inefficax ſit & inualida, quum
nec attrahere idonea ſit, nec contine-
re, nec expellere: calore tamen perfu-
ſa nonnihil efficit, atq; in alterandis ijs
quæ inter ſe coniuncta ſunt, illi quali-
tati aſſiſtit, atq; auxiliatur. Vt enim *ſimile à*
aqua, quæ non minus frigida, quàm *feruenti*
humida percipitur, ignis ardore con- *aqua &*
calefacta cruda elixat, eaq; eſculenta *oleo.*
efficit: Vt deniq; oleum, ſubditis ſar-
tagini prunis, aut accenſis carbonibus
feruet, ac piſces frixos eſui efficit ido-
neos: ſic inſita corpori humano hu-
miditas calore natiuo imbuta, multa
in corpore perficit, vt Luna in terra
Solis radijs ac ſplendore illuſtrata.
Quemadmodum enim hoc ſidus men-

Calor humanus. ſtruo decurſu ſaltus reficit ac nemora, rebusq; terrenis auctus & incrementa *Soli, humor* confert, æſtus marinos concitat, ſinus, *Lunæ comparatur.* port9, ſtationes, littora, acceſſu receſſuq; reciprocante fluctu nunc implet, nunc deſerit, vt oſtrea concilia: Sic ſalutaris *Lunæ vis in inferiora.* vitalisq; humor membris vndiq; perfuſus corpus madidum efficit, atq; irrigat: eoq; fit vt huiuſmodi naturæ homines longæui efficiantur, atq; ætatem in multos annos proferant, ſi accedat moderatio, nec humiditas calore de- *Simile ab aqua.* ſtituta plus ſatis inualeſcat. Vt enim affluentior aqua ignem extinguit: ita nimia humiditatis copia calorem natiuum opprimit. Quod ſi moderate inter ſe hæ qualitates conſiſtant, nec humor, quam par eſt, ſit redundatior, nec calor plus ſatis remiſſus, aut languidus qui humiditati incumbit, omnia natu- *Calor humorem obſequacem habet.* ræ munia exactiſſime perficiuntur. Siquidem quur calor humorem obſequentem habeat, cibum attractum optime concoquit, atq; in roris ſpeciem reductum, in intimos abditosq; corporis receſſus recondit, vtq; aſſimuletur mem-

membris ac coaleſcat, efficit: itaq; humiditas caliditatis munere ad nutrimentum conferendum mirificam vim obtinet, atq; vt corpus tùm augeſcat, tùm extendatur præſidium adfert, in cæteris functionibus imbecillis atq; inualida: neque enim vlla attrahendi, concoquendi, alterandi, digirendiq; vi pollet, ſed nonnullam expellendi facultatem obtinet, ob lubricæ naturæ conditionem. Videre ſiquidem eſt illos qui obeſi ſunt ac ſucculenti, vdoq; corporis habitu, cita ferè aluo eſſe ac profluenti ob retinentem facultatem parum firmam, & quod meatus laxiores humoribus tranſitum patefaciunt. In calidis verò ſiccisq; corporibus contrariè euenit, vt quibus retinendi virtus robuſta ſit, expultrix verò ob ariditatem, & quod meatus collapſi ſint, languida exiſtat: quò fit vt in deijciendis excrementis ac proluendis inteſtinis, in tuſſi, ſcreatu, vomitu, irritos aliquando labores ſubeant, nihilq; promoueant. Humida itaq; conſtitutio ſiccæ aduerſaria, omnia ferè contraria *Sicci aſtricta, humidi laxa aluo.*

Pueri & ſenes inter ſe contraria. obtinet, vt pueri & ſenes. In ętate enim pueri calor innatꝰ ſenſim augeſcit, atq; affluēti humiditate perfuſus, vſq; dum adoleuerit ætas, ac virile robur conſequuta eſt, auctus atq; incrementa concipit. In ſenili verò paulatim calor deficit, abſumtoq; humore in frigidam ſiccamq; intemperiem, deniq; in mortem homo deuoluitur. Quarū qualitatum conditio cū paulo ante à nobis deſcripta ſit, orationis continuatio ac ſeries expoſcit, vt quibus argumētis, quibusq; indicijs humida conſtitutio depręhendi poſſit atq; obſeruari, demonſtrare aggrediar. *Humidi corporis ſigna.* Conſtituit autem hæc temperies, corpus contra quam ſicca, molle, non ſcabrum nec aſperum, cute candida atq; albeſcente, tùm glabra, venis articulisq; parùm expreſſis, nec ſatis conſpicuis, capillo plano, denſo plerumq; ac numeroſo, quod in ſexu muliebri perſpici poteſt: nam & in puellarum vertice, modo ſint progreſſę paululum *Mulier cur viro magis comata.* ætatis, coma denſior eſt, ac magisquam adoleſcentibus, longa: hoc tamen huic corpori nonnunquam vſu venit, quod

ſolo paluſtri atq; vliginoſo, in quo ob immodicā humiditatē nulli innaſcuntur frutices, nulla vireſcunt gramina, vt nec inarida, terraq́; ieiuna ac ſiticuloſa. Siquidē vbi humiditas affluentior exiſtit, q̃ par eſt, rari emergūt crines, quod deſit calor, aut is ſit impotētior, aut minꝰ efficax, q̃ vt humorē qui cuti ſubeſt, in capillamentū poſſit elaborare, ac laxatis meatibus foras producere, qua ratione etiā efficitur vt crines colore albo exiſtant, vel ſpiceo vel flauo aut deniq; ruffo, qui tamen progreſſu ætatis, & vbi calor ſit auctior, modicè incipiunt nigreſcere, quibꝰ frons ſubeſt læta & ſerena; oculi ferè cæſij ac ſubglauci, qui color ex viridi & labo contēperatur, prominētes ac vegeti, ob criſtallini humoris puritatem ſplēdidi, gratioſa venuſtate blandi: quæ omnia integritatis, placidi ingenij, ſedatæ mentis, animi aperti ac ſimplicis, minimeq́; fucati, poſtremo bonę indolis (quę humanitatis ſpecimē non dubium nec fallax exhibet) ſunt indices atq; argumēta: nihil enim ijs ſubeſt fellis aut amarulentiæ, vt choleræ aut

Simile ab agris vel humidis vel ſiccis.

Oculi glauci vnde.

Humidi corpore non malitioſi.

aut atræ bili obnoxijs, quibus maligni humores ad turbulentos affectus ſunt incitamento: nám humido temperamento homines minus irritari contingit, nec ira, nec vindictæ cupiditate diuexari. Siquidem quum calor humorem non accendat, minus feruefcit animus, pauloq; mens eſt quàm illis, ſedatior. Quod verò ad corporis decus, ad ſpeciem, formamq; ac figuram ſpectat: Sunt ferè huius notæ homines ſtatura mediocri, ampla magis, quàm procera, ventre obeſo ac protenſo, quod non ſolùm à natura conſequuntur, verumetiam à vitæ conſuetudine, ab otio, atq; exercendi diſſuetudine, à victu humectante, ac prolixiore ſomno, tùm pleriſq; alijs, quibus corporis moles opima ſit, atq; ingraueſcit. Poſſem equidem reliqua partium humani corporis ſigna, quæ ſe in humido habitu proferunt referre, vt naſum ferè ſimum ac depreſſum, circa extremium atq; ima ſui parte, qua in cartilaginem tractabilem deſinit, obtuſum; inflatas tumidaſq; buccas, mentum rotundum, tùm

Humidi ad iracundiam minus procliues.

Quæ forma ac figura humidis.

tùm pleraq; alia, ſed ea ſingularem partium, non totius qualitatem ac naturam indicant, ſic vt ex vna particula non liceat de toto corpore pronunciare, verùm de quoq; membro propriò ſumenda conſideratio, tametſi magna ex parte membra naturam ſuam ac temperamentum ex principe ac præcipuo viſcere ſortiuntur, nempe corde & hepate. *Quæq; pars ſuum temperamentum obtinet.* Quod verò ad internas notas attinet. Mens huius naturæ hominibus, quemadmodum & lingua eius interpres, minus agilis & expedita, quòd immodicæ humiditati immerſa non facile proferre ſe aut illucere poſſit: *Animi conditio in humido corpore.* Ingenium nec acre nec eximium, animus humilis ac demiſſus, qui nihil ſublime meditatur, ob imbecillitatem caloris, qui ſtimulos atq; incitamenta ad res præclaras admouet, eoq; fit vt viri magis, quàm fœminæ, ſagaces ſint, ſolertes, induſtrij, nam mulier omnia deterius perficit, nec ea vtitur dexteritate in negotijs peragendis ac contractibus: *Quur viri feminis prudentiores.* quò ſpectat ac referri poteſt id ſapientis, *Melior eſt iniquitas viri, quam mulier* *Eccle. 42.*

benè

benè faciens, caloris ſcilicet ratione, atq; effectu; quo qui ſunt deſtituti, eumq; languidum obtinent, molles plerumq; exiſtunt, effœminati, inertes, ſomnolenti, ignaui, eneruati, atq; ad excitãdas proles minus appoſiti: quoniam diluta ſit genitura, ac plus ſatis iuſto humida: quò fit vt nequeat coaleſcere cum muliebri ſemine ac conglobari. Quanquã enim Veneris intemperantia vt plurimum ex lubrico vdoq; corporis habitu proficiſcitur, illiq; hominum generi minus ſit noxia, cum tamen calor humorem ſegnius impellit, nec genitales partes ſpiritu turgido impleat, ad concubitum ſegnes ſunt, aut non magnopere illo afficiuntur: atq; hinc eſt quod mulieres optimæ atque obeſæ æſtate magis ſint ſalaces ac pruriant, quam hieme, quod calor æſtiuus humorem accendat ac Venerem ſtimulet, in viris verò extinguat: nam calore immodico virile robur reſoluitur ac flacceſcit. Pari ratione thymus, ruta, ac pleraque impenſe calida & ſicca viris vim concubandi eripiunt, quod humorem geniti-

Venus æſtate viris noxia. Ruta in fœminis Venerẽ acuit, in viris extinguit.

nitiuum depopulentur, in fœminis verò acuant irritentq́; inducta obſcœnis abditisq́; partibus caliditate: quò fit vt vbi genitalia frigeſcant, atq; humor gignitiuus ab inſito calore non incitetur, nec incaleſcat, ea exhiberi debeant quæ lumbos incitent, ac concitata tentigine humorem genitalem in excurſum extimulent. Qua autem ratione iſti valetudinem tueri debeant, atq; à morbis ſe præſtare immunes, obiter indicabo. *Quæ vis lumbos incitet.* Principio quoniam in calidi humidiq́; temperamento ſanitas cōſiſtit, conſeruari debet ea cōſtitutio humido victu, *Quem victum exigant humidi.* hoc eſt, alimēto illi familiari ac cognato, cui pluſculum caloris ineſt, quale eſt vinū ſubdulce, lac, panis ſiligineus, oua ſubliquida, caro vitulina, ac ſuilla, porcelli, atq; adultiores agni, aues aquaticæ & paluſtres, fabę, caſtaneæ, cicer, palmulæ, vuæ paſſæ, ficus amigdalæ, nuclei pini, vuæ penſiles ac dulces, quales ſunt apianę quæ vulgo muſcatulę dicuntur, piſces marini, cerebella. Ex oleraceis, lactuca, atriplex, rapa, daucus, paſtinaca colore rubenti aut purpureo, quæ

carota

carota vulgo dicitur, milones, cucumeres: quorum tamen nimius vſus interdicendus, ne corporis humiditas plus ſatis inualeſcat. Siquidem ex immodica humidi victus ratione pituitam coaceruari contingit, humoresq́; frigidos ac glutinoſos, qui letales morbos adferunt: nempe apoplexiam, ſpaſmum ex plenitudine ac phlegmatis redundantia, lethargum, paralyſim, epileptiam, ſtuporem qui excuſſa facultate animali, ſentiendi mouendiq́; vim eripiunt, ſic vt animal derepente, tanquam irati numinis vltione ſtranguletur: oppreſſo ſpiritu ac facultate animali, quocirca intra ſanitatis ac temperamenti terminos limitesq́; conſeruari debet huius corporis ſtatus, adhibita exercitatione, excuſſoq́; otio atq; ignauia: imprimis autem expurganda ſunt corporis excrementa, atq; exonerata aluo ac veſica, diluculo horisq́; matutinis obire exercitationes expedit, ac concitatiore motu, vel ambulatione inſitum calorem excitare. Quod verò ad ſomni rationem attinet, mo-

Victus plus ſatis humidus noxius.

dera-

deratus huic corpori is eſſe debet, nec ſex horarum ſpatio productior, præſtat enim ſomno frui parcius, ac vigilia nonnihil macerari, quàm illo immodicè turgeſcere ac ſaginari. Siquidem videre eſt illos qui ſomno ac ventri liberalius, quàm par eſt, indulgent, tam obeſos effici ac corpulentos, vt mentum pectori committatur, ac vt ait Perſius. *Moderatus ſomnus vtilis humidis. Humidis parcè dormiendum.* *Sat. 1.*

Pinguis aqualiculus propenſo ſeſquipede extet.

Quò fit vt nonnunquam inopinatis ſubitisq; morbis opprimantur: nam quum venæ his & arteriæ exiles ſint, & anguſtæ, tùm ſanguine ac ſpiritu vacuæ, cito ipſis vel paruam ob cauſam calor natiuus ſuffocatur, quod Hipocrates deſignat, quum inquit: *Qui natura admodum craſſi ſunt, nec citius intereunt, quàm qui graciles:* quod iſti laxiores obtineant meatus, ac ſanguinis conceptacula ampla, ſic vt non facile ab externis interniſq; cauſis offendantur, qui tametſi ex delicatiore victu, vitaq; otioſa, ac ſomno immodico ad corporis plenitudinem nonnunquam deueniant, minus *Lib. 2. Aphor. 44.* *Obeſi periculo expoſiti.*

tamen periclitantur oborta ęgrotatio-ne aliqua, quàm quibus ab ineunte ætate is habitus obtigit: licet enim pinguedo, caro, adeps, ijs adnaſcatur qui primis annis gracili, tenuiq; corporis contextu extiterunt, venæ tamen & arteriæ, tùm meatus reliqui ampli perſiſtunt ac patentes: quod perſpici poteſt, ſiquando inclinata valetudo venæ ſectionem expoſcit: non enim in aſcititio habitu, quamlibet obeſus ſit effectus, venæ deliteſcunt, vt in ijs quibus craſſitudo naturalis eſt, ſed ſe proferunt ac commodè ſecandas exhibent. Quamquam itaq; Humidus corporis ſtatus, vbi illum calor foueat, laudabilis ſit, quod vitam diuturnam ac longæuam efficiat, quod ſenectutem remoretur, ac corpus exiccari prohibeat: ſi quando tamen ad ſummum progreſſus eſt, atq; in extremo conſtituerit, periculoſus. Quum enim oppletis venis corpus nutriri deſinat, naturæq; facultates quæ alimenta diſtribuuntur, ceſſent atq; ab opere deſiſtant, nec habitus vlterius progreditur, neceſſe eſt, vt ve-

Humidus habitus quando noxius.

vt velit ruina quadam prolabatur in deterius, ſic vt vel repentina mors immineat, vel vaſorum venarumq́; ruptura incidat. Quocirca maturè ſoluere hunc habitum expedit, atq; euacuatione moderata, inedia, vigilia anticipare periculum, adhibita præſcriptaq́; ea victus ratione, qua corpus ad ſecuriorem, minusq́; ancipitem ac periculoſam conſtitutionem poſſet reduci. Statui enim debet corpus ea ratione debere eſſe humidum, non ob excrementi atq; humorum redundantiam, ſed à partium omnium ac totius humiditate temperata, qua calor natiuus tanquam fomite vtitur, ac vitam maxime longam efficit.

Habitus periculoſus.

Humor caloris fomes.

Libri primi de habitu corporis finis.

LEVINI LEM-
NII MEDICI, ZIRIZAEI
DE HABITV ET CONSTITV-
tione humani corporis.

LIBER SECVNDVS.

In quo quiſq; graphicè, atq; ad viuum expreſſam naturæ ſuæ conditionem atq; imaginem, tanquam in ſpeculo, poterit intueri.

SENATVI AM-
PLISSIMO AC SPECTA-
TISSIMIS COSS. IMANNO NICO-
laidæ reconditæ eruditionis ac ſingularis ingenij, exactiq; iudicij viro, Adriano à Liſſa Liuini F. viro ſagaci atq; induſtrio, cæteriſq; ciuibus ac populo Zirizæo, Magiſtratui addictiſſimo.

L. LEMNIVS MEDICVS.
S. P. D.

Quo-

QVoniam à me aliâs viri ampliſsimi ſcriptis ac literarum monumentis illuſtratum eſt ciuitatis huius decus & ornamentum, adeo vt exteris quoq; innoteſcat, quo Magiſtratus vtatur conſilio, qua dexteritate ac ſucceſſu, in conſtituendo Reip. ſtatu in cònſtabiliendis ſacratiſsimis legibus, in ſpectandis fouendisq; Ciuium ac popularium commodis, in emendandis vitioſis erroribus, qui olim irrepſerunt vel conniuentibus, vel parum oculatis legum conditoribus: ſuperuacuum mihi viſum eſt hac in re plus operæ ac laboris impendere, aut ambitioſè multa congerere, magnoq; atq; operoſo verborum apparatu honores ac dignitates veſtras amplificare, quum nihil aliud mediter, quàm vt ſecundum lucubrationum noſtrarum partum veſtro ordini atq; amplitudini dedicarem. Neq; enim eius eſt conditionis vel animi veſter LEMNIVS, *vt ex vna fidelia, iuxta prouerbium, duos parietes dealbare velit: quod nonnullos factitare video, qui ſingulos libros ſingulis Patronis conſecrant decidantq; vel emolumenti ſpe, vel inſidioſa quadam ciuilitate & aucupio, vt qui eblandita oratione, ac ſermonis quum lenocinio tùm illecebra captent aliquid ac venentur. Quod quàm ſit alienum à noſtris moribus atq; ingenio, ſuperioribus annis editi à me libri abunde teſtari poterunt. Hoc enim vnicè ſpecto, idq; ſedulo eniti non deſino, vt viros primarios obſequio poſsim demereri, meisq; ciuibus quorum potiſ-*

Vna fideli i duos parietes dealbare.

ſima pars literæ exiſtit, ac doctrinæ ſtudijs affatim exculta, huiuſmodi munere gratificari. Siquidem quum ſeptem continuatis luſtris rem Medicam apud vos exercui, noſtramq́ operam infimis æquè ac ſummis præſtare ſtudui: hoc in tanto annorum decurſu potiſſime fuit in votis, vt ars noſtra, cui ex profeſſo ſum addictus, omnibus eſſet expoſita, ac me pro virili parte exhiberem ijs quibus cum verſari ſoleo, cum fidum Medicum, tum ſyncerum minimeq́ fucatum amicum. Ita enim edoctos decet eſſe nos, eaq́ perſuaſione imbutos, vt nulla non humanitatis officia promptè & alacriter, nulloq́ habito delectu in ſingulos exerceamus. Quæ res effecit, vt propenſa in meos ciues voluntate, ac iuuandi ſtudio, non dimidiata operis noſtri pars, aut ſemiſſis, ſed totum opus ex aſſe (vt Iuriſconſulti loquuntur, quum herciſcundæ partiendæq́ hæreditati inſiſtunt) cederet atq́ aſſcriberetur. Quamobrem viri integerrimi gratum acceptumq́ eſſe cupio hoc munus quod vobis offero, veſtriq́ nominis fauore ac patrocinio plauſibile effici, omnibusq́ ſtudioſis commendari. Quod ipſum euenturum non vana ſpe, ſed certa prope atq́ explorata ominor, quum operi rudi ac primum imchoato multi inhiarent, atq́ auidiſſime eius guſtu explere ſeſe cuperent.

Ex Chriſti ac Pauli documento. Ad Rom. 5.

Valete.

Calendis Ianuarijs, anno redempti orbis. 1561.

LIBER

LIBER SECVNDVS LEVINI LEMNII MEDICI.

De compoſita humani corporis habitudine ac temperamento.

CAPVT PRIMVM.

COmpoſita temperamenta ac iugata in quibus geminatæ qualitates inter ſe implicatæ ac connexæ peculiarem corporis ſtatum conſtituunt, quatuor, vti & ſimplices, differentias complectuntur, Calidam & humidam : Calidam & ſiccam ; Frigidam & humidam : Frigidam & ſiccam, quibus totidem humores ſubſunt atq; inſeruiunt, per corpus vndiq; diffuſi, Sanguis, Pituata, Flaua bilis, & Atra ſeu Melancholia : quæ alimentis vel augeſcunt vel comminuuntur, ac pro nutrimenti natura alias qualitates concipiunt, atq; alij in alios promptè tranſeunt ac commutantur. Et quanquam humores iſti, quorum vis corpus variè

Humores alimentis augeſcunt vel diminuuntur.

Humorum fuligo menti infeſta eſt, vt vini vapor.

ac multifariam afficit, mentiq́; etiam plerumq; tetro atq; inſuaui halitu infeſta eſt, vt vitioſum vinum cerebro, elementa cenſeri nequeant, nec temperamentum conſtituere, elementari tamen qualitate ac virtute imbutæ ſunt, vtq́; tota moles ſubſiſtat ac conſeruetur, non leue adiumentum adferunt. Vt enim ignem fomite nutriri, atq; accenſas tædas, faces, funalia, lucernas, aliaq́; ignita affuſo oleo, aut reſinata pinguiq́; materia ali videmus: ſic elementares qualitates omnisq́; naturæ vis & facultas ex vitali progenitorum ſemine in nos deriuata, nutrimentis indigent, niſi enim alimenta corpus fulciant, atq; humoribus, quibus ſingula membra irrigantur, vires ac fomenta miniſtrent, concidat neceſſe eſt, ac diſſoluatur humani corporis compago & concretio, omnisq́; naturæ vigor effluat, atq; in ſuum quodq; ſimile ex quo conflatum eſt, aut cuius naturam in ſe continet, euaneſcat, ſeu ignis, aëris, terræ, aquæ ſit particeps, aut vlli horum cognatum ac familiare. Omnia

Simile à rebus ignitis.

verò

verò à ſe mutuo dependent, atq; alterum alterius ſubſidio fultum, ſtabilitatem conſequitur. Nec eſt vlla pars in corpore humano tàm minuta, tàm vilis & abiecta, quin ad decorem ac conſeruationem totius ſpectet, ſuoq; munere atq; officio nō perfungatur, quod non ſolùm de membrorum ac ſingularum partium vſu atq; vtilitate accipi velim, ſed de humoribus qui corporis temperamentum alimentorum præſidio fulciunt, omnibusq; membri caloris natiui facultate ac viribus auctus & incrementa conferunt. Quocirca Hippocrates & Galenus non abſurdè quatuor humores naturales quum nihil ijs vitij ſubeſt, nec ſunt deprauati, animantium ſanguine præditorum elementa ſtatuunt: ex his enim ſecundaria procreationis noſtræ origo producitur. Siquidem materiam elaborandi fœtus conferunt vberem quidem & copioſam, ſi corpus optimis cibis ſaginetur, ac ſubinde vino incaleſcat: absq; illo enim langueſcit Venus, quòd indicaſſe viſus eſt Terentianus adoleſcens

Concentus & harmonia in corpore.

De natura humana. 2. de ſemine.

Humores aliquo modo elementa hominis.

Chremes, qui ſobrius odiſſe cœperat ſcortum, at vuidus affici eo cœpit, nec prorſus à contactu abhorrere, quod prouerbiali ſententia profitetur.

Eunucho Act. 4. ſce. 5.

Verbum hercle hoc verum eſt,
Sine Cerere & Baccho friget Venus.

Nam teſtes parteſq; genitales ex præcipuis membris humores inquiſitè elaboratos, in conficiendi ſeminis vſum alliciunt, quod efficaci atq; affluenti vndiq; ſpiritu perfuſum, caloris, omniumq; facultatum eſt opifex, ac præcipua propagandæ ſobolis parens effectorq; exiſtit. In eo enim conſiſtit diuinitus infuſa conformandi figurandiq; fœtus vis admirabilis, ſic vt ſpecioſum producat opificium, ac ſpectabile, omnibus ſuis numeris abſolutum, modo ex ſalubri corpore profluat: monſtroſum verò ac deforme, ſi ex morbido ac purulento dimanat ac deriuatur. Quocirca vt orationis ſeries lectorem magis afficiat, ipſumq; argumentum ſit plauſibilius, ac magis populare, dominantium in corpore humorum naturam & conditionem depingam, vt quibus

Seminis efficacia.

Ex ſanis ſana produci.

bus ſimiles qualitates incumbunt: nam ſanguis calidi & humidi, Flaua bilis calidi & ſicci, Pituita frigidi & humidi, Melancholia frigidi & ſicci eſt particeps. Itaq; temperamentum calidum & humidum ſanguineo homini accommodari non abſurdè poteſt, Calidum & ſiccum bilioſo, obſeruata de reliquis eadem ratione ac modo, ſic tamen vt hominis temperiem non ex alijs, quàm ex elementaribus qualitatibus fateamur conflari: ab illis enim appellationem ſortiuntur, non ab humoribus. Primum itaq; elementa ſtatuuntur, Ignis, Aër, Terra, Aqua, rerum conditarum primaria initia: Proximè qualitates, hoc eſt, calidi, frigidi, humidi, ſicci mixtura, à qua temperamentorum differentiæ emergunt. Poſtremò humores quatuor, quorum vim ac naturam ſemen in ſe complectitur, cui præter qualitates quæ inſtrumenti non opificis vice exiſtunt, formandarum partium, ſecundum DEVM, ac Diuiniorem ſupernè originem, cauſa tribuitur. Sunt autem

Humores qualitatũ quatuor participes.

Elementa, qualitates humores quatuor.

autem liquores hi ſalubres, ad conſeruationem tutelamq; vitæ ac ſanitatis cum primis neceſſarij atq; vtiles: nam ex ijs ſolidæ animalium partes conſtãt, ac nutriuntur, quò fit vt nunquam homini, dum ſupereſt ac ſpirat, deeſſe poſſint absq; ſummo valetudinis detrimento ac iactura. Qui tamen pro temporis circumacti ratione, anniq; circuitu ac decurſu, pro ambientis aëris qualitate, ac loci conditione, pro ætatum natura, modo augeſcunt, modo diminuuntur. *Sanguinis natura.* Siquidem ſanguis ſuccorum optimus ac calore humoreq; præditus vere viget, florenti ætati quæ ferè ſanguineo rubentiq; colore perfuſa eſt, peculiaris ac propria, tametſi alijs etiam naturis non deſit. *Pituitæ conditio.* Phlegma ſeu Pituita aquæ affinis, frigidæ humentiſq; naturæ, hieme incrementum concipit, ſuique generis morbos parit. *Choleræ vis.* Cholera ſeu flaua bilis, calida & ſicca qualitate imbuta, igni proximè accedit, atq; æſtiuis menſibus inualeſcit, quæ tametſi aſpectu tactuq; humida appareat, vt vinum creticum; quod Maluaticum vulgo

vocant,

vocant, colore fuluo, poteſtate tamen & effectu calida eſt vrentisq; naturæ. Melancholia terræ non diſſimilis, frigida & ſicca, autumno augeſcit ac vires concipit, eſt autem ſiccior denſiorque pars ſanguinis, ac feculenta eluuies. Hæ omnes humorum differentiæ ſecta vena (neq; enim ſyncerus ſanguis ex hac promanat) omnibus conſpici poteſt. Primum enim antequam refrixerit, aëreum ſpumantemque ſpiritum qui confeſtim euaneſcit, oculis exhibet, deinde defecatum ac ruboris exuberantiſſimi liquorem qui purus putusque ſanguis eſt, cui flaua bilis innatat, ac nunc glutinoſa lentaq; pituitá, nunc liquida pro hominis conditione ac natura: poſtremo ſi maſſam inuertas, atro colore Melancholia. Ita humor quiſq; in corpore redundans, ſuo ſe colore prodit, ſic vt aliquando qui ex venis promanat ſanguis, in bilem vel pituitam liqueſcat, ac diſſoluatur, aut in melancholicum humorem denſeſcat, nullumq; aut perexiguũ ſanguinis colorem exhibeat. Quod ſi cui deguſtare humo-

Melancholiæ qualitas.

Sanguini cæteri humores immixti.

Inciſa vena omnes humores conſpici.

Humoribus color & ſapor ineſt.

humores libeat, vt colorem illorum oculis, ita lingua ac palato ſaporem diiudicare poterit. Eſt enim dulcis ſanguis, ac tantum non lactis ſapore, quod illi affine ac cognatum. Amara flaua bilis ex fellis natura: Inſipida, atq; vt aqua, omnis qualitatis expers pituita, modo ne computruit, aut alijs humoribus permiſcetur, tunc enim vel ſalſa efficitur, vel aceſcit: Acerba atq; acida, melancholia: has omnes ſaporum qualitates nemo non aliquando percipit, vbi incitato vomitu aliquis horum eijcitur: quin & in ſudore ac ſaliua ſapores hi manifeſtò dephrehendi ſolent: concipiunt enim ex his humoribus vires & facultates, illorumq; qualitatibus ſunt imbutæ.

Saliua & ſudor ex humoribus vires concipiunt.

De Calido & humido corporis ſtatu ac temperamento, obiter de ſanguinei hominis conditione ac natura.

CAPVT SECVNDVM.

POST deſcriptas ſimplices temperies, quæ ex vna tantum præ cæteris

ris eminente qualitate appellationem conſequuntur, propoſiti ſuſceptiq́ue operis ratio expoſcit vt compoſitas quoq; tractare aggrediar. Siquidem in ipſo ſtatim argumenti ingreſſu, primoq́; aditu, atq; orationis veſtibulo abſolutum omnibusq́; numeris conſummatum corporis habitum commonſtrare, ac perficere inſtitui, omniaque amoliri ac propulſare incommoda quæ valetudinem conuellere atq; ab optimo ſtatu dimouere poſſint, aut vlla ex parte ſanitati officere. Itaque calidum & humidum temperamentum huic ordini ac loco inſerere viſum eſt, quod optimo ſit affine ac proximè aſſiſtat: nullus eſt enim corporis ſtatus, ſi ſummum ac præcipuum demas, hoc commendatior, magisq́ue laudatus, aut qui vitam longius proferat, ac ſenectutem magis remoretur, modo intra temperamenti, hoc eſt, calidi & humidi limites conſiſtat. Quocirca cum hic habitus inter compoſitos præcipuus cenſeatur, accuratius de illo differendũ, eoq́; magis quod pleriq; medicorum

qua-

quatuor tantum diſcrimina ſtatuant, quibus non prorſus futili ratione perſuaſum eſt, fieri non poſſe, quod Galenus etiam teſtatur, *vt temperies vlla, vel intemperies diu ſola ac ſimplex ſubſiſtat.* Quandoquidem neceſſario ſibi aſciſcat alteram: nam & calidum, dum humiditatem abſumit ac depopulatur, ſiccitatem parit: frigidum, dum nihil conſumit humoris incremento quodammodo confert. Simili modo ſicca qualitas per eas ætates quibus augeſcit animal, calidius ipſum efficit, vbi vero decreſcit ac deficit, vergitq́, ad interitum, refrigerat ac ſiccat quidem ſolidas corporis partes; at capacitates ac humorum conceptacula excrementis implet, quod in ſenibus liquido apparet, qui pituita redundant, ac ſputo mucoque eos ac nares habent oppletas. Quod recentiores ac noſtræ ætatis medici etiamnum obſeruantes, reiectis ſimplicibus, quas tamen obſoleſcere atque obliterari non expedit, quatuor duntaxat nempe compoſitas temperaturas ſtatuunt, quibus non à qualitatibus,

Tuen. val. lib. 6.

De temp 1.

Temperamenta mutationi obnoxia.

Senes ſicci natura, conditione humidi.

bus, ſed parum appoſitè ab humoribus illis famigeratis ac nulli non cognitis appellationem aſſignant, nempe Sanguineam, Cholericam, Phlegmaticam Melancholicam, ad quarum amuſſim quatuor haſce temperamenti differentias exigunt, quod vt populariter faciunt ac doctrina plauſibili, ita non ex eorum arbitrio ac cenſura, qui in vrgendis dogmatibus rigidi ſunt. Interim vt controuerſiæ opinionis medicos, atq; in ſtudia parteſq; diſtractos conciliem, quod vtinam in componendis Religionis diſſidijs obtineri poſſit, ne tam multi periclitentur: patietur vtraque pars Calidæ & humidæ temperaturæ (temperatiſſima ſemper excepta, in quam tanquam in ſcopum defigenda mentis acies, vt ſuam quisq; naturam ad hanc exploret) principem locum aſſignari, quæ vbi in ſuo vigore perſiſtit, ac qualitates ſuas tuetur, ſanguineum hominem producit. Sic paruo diſcrimine, quodque neutri parti fraudi futurum ſit, Calidam & humidam temperiem appellaueris, aut ſan- *Periculoſa opinionum diſſenſio.*

O gui-

guineum hominem qui humoris ſalutaris beneficio illas qualitates in ſe ipſe complectitur, quanquam ſang[illegible]is ipſe, vt omnia ſuis finibus ſint limita[illegible] non pariat nec producat caliditatem & [illegible]miditatem, ſed calor & humor ſangui[illegible]nem. Eſt autem ſanguis ſuccorum optimus, homini familiare ac cumprimis domeſticum alimentum, vitæque pabulum: ſiquidem per arteriarum venarumq; riuos ac decurſus ſpiritus vitalis impulſu, qui natiui caloris fomes eſt & vehiculum, vndiq; diffuſus, corpus alit ac vegetat. Et quoniam ſyncerus hic & defæcatus, aſpectuq; amabilis liquor quodq; animal conſeruet, in eoq; conſiſtat vita ac ſpirabilis omnis naturæ vigor, ob id Hebræorum le[illegible]giſlator Moſes ex DEI præſcripto *ſanguinis vſum interdixit*, quòd ſua cuiuſque animalium anima in ſanguine demerſa ſit, ac vita ſanguine ſubſiſtat, illoq; foueatur, vt ellychni flamma affuſo oleo, argumento quòd immodico ſanguinis profluuio homo vndiq; frigeſcat, totusq; exanguis ac tantum non exani-

Sanguinis vtilitas.

Leuit. 17.
Quur ſanguine abſtinendum præceperit Moſes.

exanimatus animi deliquio periclitetur: noui enim complures exhauſto venâ cum ſanguine vitali ſpiritu, in ſummum vitæ diſcrimen adductos. *Sanguis non temere detrahendus.* Quocirca hic vitæ theſaurus ſolicitè conſeruandus eſt, quod nullus ſit humor illo præſtantior aut magis ſalutaris. Cæterùm vt arteriæ, quæ ſpiritu vitali affluentius, quam ſanguine turgeſcunt, à corde: ita venæ quæ plus ſanguinis continent, quàm aërei ſpiritus, ab hepate oriuntur, ac longè lateq; exporrectos ramos ac propagines in vltimos membrorum receſſus diffundunt. *Vnde venæ & arteriæ oriantur.* Eſt autem Hepar craſſi turbulentique ſanguinis officina, atq; architector, licet prima origo cordi aſſcribatur, cuius vi ac facultate ſanguis elaboratur, vitalique ſpiritu imbutus calorem natiuum ad ſingulas partes deuehit. *Hepar ſanguinis officina.* *Cor fons ſanguinis.* Viget autem ſanguis ac vitalis ſpiritus vberrimè in florida virentiq; ætate, tametſi nulli ætati deſit, licet in effœto corpore frigeſcat, nec tàm calido atq; efficaci ſpiritu perfuſus ſit, quod vt ex actuoſis geſtibus, ac crebra corporis eiusque *Color humores indicat.*

partium agitatione, tùm maximè ex colore obſeruari poteſt, qui in adoleſcente ac iuuenili corpore, vbi optimè cónſtitutum eſt, rubicundus eſt & floridus: In prouectioribus aut ijs qui ab hoc temperamento ſunt remotiores, minus ſpecioſus, vt quibus omnis decor ac venuſtas defluxit, aut ex prauis humoribus, occultaq; labe aliqua, longè quàm illis, deterior ſe proferat. Sic pleriq; ex ſplenis, vteri, hepatis, ventriculi, pulmonis vitioſa affectione colore conſpiciuntur vel pallido, flauo, lutheo, giluo, muſtellino, vel alia quauis coloris ſpecie deformati: *nulla eſt autem, Galeno teſte, ſucci animalis conſideratio certior, quàm quæ ex colore atq; externo corporis habitu ſumitur.*

Tuen. val. lib.4.

Si enim corpus plus ſolito albeſcit, pituitoſum abundare ſuccum indicat: ſi vero pallidum aut flauum ſit effectum, reſtagnante bili, bilinoſum ſubeſſe humorem declarat, rubicundum autem ſanguinem effloreſcere: quod ſi ad nigrum vergat nigram ſupereſſe bilem, atq; aduſtam choleram oſtendit maxime vbi nihil forinſecus inciderit, vt ex æſtu,

æſtu, labore, laſſitudine aſſolet, aut nullus ſubſit animi affectus, vel iræ, lætitiæ, mœroris, anxietatis, ſolicitudinis: iſtis enim humores in cutem modo irruunt, nonnunquam deliteſcunt, ac ſe recondunt: quo fit vt non ex ægrotatione aut vllo vitio, ſed humorum motu atque agitatione iracundi caleſcant, palleſcant verò pauidi ac mente perculſi: videre præterea eſt nonnullos ceu plumbi colorem, oculis ſpectantium exhibere, alios ex albo liuidoq; confuſum, aliquando liuorem ſolum ſine albo conſiſtere, nonnunquam varios colores ſe oſtentare, quæ omnia crudos dominari ſuccos declarant, vel ex vitrea, vel alterius generis pituita, aut plurimos in corpore coaceruatos putridos humores, qui ſuis ſe iudicijs in externa ſpecie produnt. Qui itaq; calida & humida conſtitutione exiſtunt, ac quibus ſanguinis copia ſuppetit, purpureo ac velut roſeo colore ſuffuſi ſunt, cute tangenti, calida ac molli: ſtatura decenti ac magnitudinis moderatæ, corpore carnoſo, modice hirſuto,

Affectus colorem immutant.

Verſicolor ſpecies quid deſignet.

capillo ſub nigro, barba rufa vel rutila, cæſarie comaq; decora, quali corporis habitu ac ſpecie Dauidem fuiſſe ſcriptura teſtatur, *qui quum reiecto Saule imperio deſtinatus, à Samuele in regem conſecratus eſt*, rubenti decoraq; facie deſcribitur, atque aſpectu eleganti, vultuq; amabili ac gratioſo. Quale oris decus ac ſpeciem ſuperiore anno Ziriʒææ nobis inhibuit inuictiſſimus Hiſpaniarum Rex & Belgarum princeps Philippus non ſine maximo mitiſſimi ingenij ac ſedatæ mentis argumento. Accedunt verò huic conſtitutioni complures notæ atque indicia, quibus tamen non totò poſſis fidere, vt quæ ætate & annorum decurſu, omnique ferè momento immutari ſoleant, ſic tamen vt certa ſemper & indubitata optimi quondam ſtatus argumenta appareant, atque immutatæ vel collapſæ conſtitutionis veſtigia quædam conſpiciantur. Quemadmodum enim magnificæ ædes vbi conuulſæ ac labefactatæ corruerunt, ruinæ demonſtrant quanta fuerit ædificij moles, quàm operoſa ſtructura, qualis

1. Reg. 16.

Philippi Hiſp. regis decus, atq; oris ſpecies.

Simile à collapſis ædibus.

qualis architecti atque artificis induſtria: ita in laudabili corporis ſtatu atque humanæ naturæ opificio, quod delapſum eſt, & inclinatum, aliquæ eminent reliquiæ, nonnullæ laudati temperamenti notæ atque indicia. Quanquam ex grauiſſimis morbis, vel ingruente calamitate aliqua externa eam cladem nonnunquam humana natura accipit, vt omnis corporis vigor, omnis formæ decor ac venuſtas conteratur, non ſecus quàm ſpectabile ædificium tempeſtate valida conuulſum ac diſſipatum, vel incendio funditus deflagratum. Sic metus, conſternatio, repentinus terror, atq; inprouiſa ſubitaque periculorum aut mortis intentatæ formido, ita vires & formam depopulentur, vt nonnulli ſui prorſus diſſimiles appareant. Cuius rei exemplum memorabile noſtra memoria edidit Iuuenis quidam generoſus ac nobilis, *qui quum in aula Caroli Cæſaris verſaretur, indecorè parumq; reuerenter atq; inhoneſtè ſe geſſit: ſiquidem virginis cuiuſdam quam deperibat, pudicitiam expugnauit, quod in cœtu conſeſſuq; hero-*

Corpus mutationi obnoxium.

A conflagratis ædibus ſimile.

Rei geſtæ narratio.

icarum virginum capitale cenſeri ſolet, ac morte pian-
dum, tametſi nulla vis illata ſit, ac puella tacito quo-
dam conſenſu, non magnopere repugnare obluctariq́ue
videretur: itaq́ue in carcerem coniectus eſt, poſtridie
plectendus capite: nam id rigide obſeruare ſolent, ne
quis impune tale quiddam adtentare, ac decus auli-
cum ſtupro fœdaq́ue libidine contaminare audeat.
Quum autem ea nocte tædio ac mœrore conficitur, ex
angore mentis conceptaq́ue mortis formidine ita im-
mutatus eſt, vt ſequenti die quum pro tribunali conſi-
ſteret, à nemine eorum quibus cum familiariter vixe-
rat, ne à Cæſare quidem agnoſci potuit: adeo illi mor-
tis horror vitaq́ue deſperatio paucarum horarum ſpatio
colorem vigoremq́ue corporis ademerat, vt omnis ſpecies
formaq́ue, decor ac venuſtas defluxiſſe appareret, ſic vt
ſuprà quam credi poſſet, ſquallida ſit effecta facies,
color ex florido luridus & cadauerosus, aſpectus horri-
dus, indecora canicies, barba ſitu & padore fœdaq́ue
illuuie deformata. Cæſar quum in illum defigit oculos,
ſuppoſititium eſſe ſuſpicatus, ac fucum ſibi factum, ex-
plorari iuſſit, an ipſus is eſſet, & an ementita aut adul-
terina canicies, barbaq́ue medicato aliquo liquamine
oblita foret ac delibuta: quum autem nihil tale ſub-
eſſe animaduerteret, aſpectu viri attonitus atq́ue obſtu-
pefactus ex vindicta in commiſerationem animum
deflexit, itaq́ue ſatis pœnarum dediſſe ratus, culpam illi
remiſit, ac violatæ ereptæq́ue pudicitiæ crimen condona-
uit. Cauſam autem tàm prodigioſæ

Memorabile exemplum de ſubita canicie.

Vnde ſubita canicies.

ſubi-

ſubiectæq; mutationis quum nuper à me ſciſcitaretur in accubatione epulari illuſtriſſ. vir D. Nicolaus Micholdius ab Indeuelda, apud ſummos principes, omneſq; proceres gratioſus: illam in ſupplicij imminentis intentiſſimam cogitationem quæ intimis ſenſibus penitus inhæreret, ferendam pronunciaui: ea ſiquidem animi affectio tàm fuit illi grauis & acerba, vt propemodum extincto ſopitoq; vitali calore ac ſpiritu, ſingulæ corporis partes amiſſo florido ac ſpectabili colore, in deſpicatum habitum deuenirent, adeo vt capillorum radices quæ fumido vapore qui cuti ſubeſt, aluntur ac frondeſcunt, vt gramina terræ ſucco, concepta frigida ſiccaq; qualitate, areſcerent ac natiuum colorem exuerent. Vt enim arborum folia ac vitis pampini qui vuam à cæli iniuria defendunt, æſtu, grandine, pluuia, Aquilonio ac Boreali flatu qui æſtiuis aliquando menſibus ingruit, ex viridanti in lutheum flauumq; colorem elangueſcunt ac demutantur: ſic genuinus corporis vigor, ſic color,

D. Nicolaus Micholdius ab Indeuelda.

Ratio quur homines ſubito coloris ſpeciem exuant.

Simile ab areſcentibus folijs.

ſic externa ſpecies defloreſcit, ac crines qui non exiſtunt corporis partes, ſed appendices, ſublata oppreſſaq́; vi qua aluntur, intempeſtiuam caniciem contrahunt, quod ferè omnibus obuenire videmus qui in labore militari, in periculis maritimis verſantur, aut cum morbis conflictari ſolent, in quibus eſt mortis quoddam inſtar: nihil enim aliud meditantur, nihil animo magis concipiunt, vbi ſtat in procinctu acies, ac res agenda cominus, quàm extinctum iri ſe, nec facile poſſe eluctari: niſi fortè animus longa aſſuetudine ad pericula occalluit, ac ſit obfirmatus, quod ferè perſpicimus inveteranis militibus, atq; ijs qui tempeſtatibus ac mari ſæuitiæ ſunt aſſueti. Tantæ eſt autem efficaciæ profunda ac continuata imaginatio, quod alias multis argumentis à me commonſtratum eſt, vt mulier infanti notas quaſdam ac conſpectarum rerum veſtigia imprimat: quod etiam viris vſu venire ex ardenti fixaq́; cogitatione palam eſt. Sic erecti in crucem Chriſti contemplatio Franciſci mani-

Nautæ & milites cur cito caueſcant.

Imaginationis quanta vis.

manibus pedibuſque lituras ac ſtigmata impreſſit, ſi eius inſtituti affectatoribus qui illi ſunt addicti, habenda fides: nam picturæ ac ſtatuæ eius nomine expreſſæ talem in æde ſacra exporrectis manibus exhibere ſolent. Quanta verò Seruatorem oppreſſerit anguſtia, quis animum confecerit mœror, quæ trepidatio, vel id cuique documento eſſe poteſt, quod mens in præſens periculum defixa, ac velut intuita inſtantem imminentemq́; mortem, ſanguinolentum ſudorem expreſſerit adeo effuſè promanantem, vt in terram defluxerit, ac ſolùm in quod inclinatus erat, pronusq́ue decubuit, ſanguineo madore cruentaret. Eſt autem horror mortis, ſi quando hominem corripit, aut eius imaginatio mente concipitur, ipſa morte atrocior: multis enim cum illa vitæ finem imponit, ſenſus obſtupeſcunt, nec vllum dolorem percipiunt, quod ijs accidit qui apóplexia, vel lethargo opprimuntur, vel deliquio animique defectu velut conniuentes ſomno conſo-

Pauor Chriſti.

Lucæ 22.

Metus mortis ipſa morte acerbior.

Quibus mors placida.

conſopiuntur atq; obdormiſcunt, nullo ſpectantium oculis exhibito doloris ſenſu. Sic in adeundis terra mariq; periculis quæ mortis imaginem oculis ac menti obijciunt, nemo non contremiſcit ac trepidat, metuq; exalbeſcit, refugiente ad intimas partes ſanguine: quum enim omnes corporis partes vitali ſucco deſtitutæ ſint, nulla ſatis probè ſuo officio fungitur, ſed titubant vacillantq; pedes, caligant oculi, labaſcit vigor, mens hebeſcit, animus deiectus eſt, genæ pendulæ ſunt ac flacceſcunt, lingua hæſitat, dentes crepitant.

Vnde tremor in periculis.

Lib. 3. Aeneid.

Arrectaq; horrore comæ, vox faucibus hæret.

Adeo nullus eſt quamlibet conſtantis robuſtiq; animi, cui non repentinus aliquis caſus ſit formidabilis, ac mentem concutiat, ſic tamen vt confeſtim diſcuſſo metu, ac concepta diuinitus fiducia intrepidus interritusq; ſubſiſtat, ac ſi res poſcat, quæq; ingruunt aduerſa, declinari nequeant, alacri atq; infracto animo ſe illis opponat. Nulli itaq; naturæ ſpirabili mors non horribilis ac formidoloſa, quod interitum adferat,

Sapiens metu concutitur.

rat, niſi quibus mens obſtupeſcit, ac ſenſus minus vigent, vt ſunt decrepiti, infantes, ſtolidi, amentes, deliri, quibus non ſubit vlla rei formidandæ cogitatio, nec vt cæteri quibus cerebrum eſt firmum, nec vitiata animalis facultas, dolorem percipiunt, præſertim qui lethargo, apoplexia opprimuntur, vel qui deliquio defectuque animi velut conniuentes ſomno ſenſim conſopiuntur, nulloque doloris ſenſu placidè obdormiſcunt. Huc autem ſpectat longius, quam par eſt, producta narrationis ſeries, vt quamlibet multa ſpecioſè ſe proferant in corpore humano, variaq; eluceant animi ornamenta, innumeris tamen caſibus vita humana expoſita nuſquam non aliquam cladem accipit, ac laceratur, omniq; ex parte ea ingruunt, quibus vigor labefactari ſolet ac labaſcere. Quod ſi nihil incommodi alicunde irruat, in multos annos ſubſiſtere poteſt, & obdurare inculpata temperies frugalitate vitæ, atq; omnium cupiditatum temperantia ſtipata, ſic vt etiam in ſenilem deuexamque

Mentis ſtupor, doloris ſenſum priuat.

que ætatem optimi habitus veſtigia ſe proferant, quod in quibuſdam obſeruari poteſt qui cruda viridiq; ſenecta exiſtunt, atq; animo iuuenili, ac corpore, quàm adoleſcentes, minus effœto. Cæterùm quum ætas adulta quæ in calidi humidiq; temperamento conſiſtit, omni ferè ex parte, præter exactum illud, moderata atq; æquabilis eſt, ſuasq; actiones inculpatè exerceat, tùm etiam quod ad ſomni rationem attinet, nihil magnopere culpari poteſt: eſt enim is placidus, ac minimè turbulentus, cui nulla ſubeſt intemperies, aut inquies nocturna. Siquidem ſuauis halitus madido rore cerebrum irrigat, reficitq;, ſic vt animo nihil abſurdi obſeruetur, ſed diurnæ tantum actiones, ac quotidiana vitæ munia, quorum occupatione dies nobis tranſigitur: hæc enim antelucano, primoq; exacto ſomno qui ferè profundior altiorq; eſſe ſolet, quàm vt quis ſomniorum poſſit reminiſci, menti ſe ingerunt: quod ſi alia quædam ſit animi ac ſpiritus agitatio, aut quid occurrat

Quis ſomnus ſanguineus.

Cur in initio ſomni, ſomnia non percipiantur.

rat inter ſomniandum à negotijs quibus interdiu implicamur, alienum, aut inconſuetum: vitioſos humores redundare in corpore declarat, ex quibus ſpiritus turbidi in arcem mentis delati confuſas imaginationes ac viſa quædam vana ac futilia offerunt, ex quibus euentus aliquos ariolari, ac temerarias interpretationes comminiſci ineptum eſt, nec minus impium, quàm ſuperſtitioſum, vt ſcriptura palam teſtatur. Nonnunquam tamen ſomnijs, ſed quæ diuinitus immittuntur, aliqua ſubeſt diuinatio ac rerum futurarum non fallax nec inane preſagium. Vellicat enim ſubinde ſopitas atq; oſcitantes mentes ſupremus opifex, ac viſiones ſomniaq; obijcit nunc læta, nunc luctuoſa ac funeſta, quæque nobis vel ſalutaria, vel noxia denunciant, quò animos noſtros exploret, an illius monitis ad extremum futuri ſimus obſequentes, aut ab illius præſcriptis defecturi. Multi enim nugis hominum ac commentitia doctrina dementati, à DEO eiuſque verbo

Leuit. 19. *Deut. 13.*

Somnia diuinitus immiſſa.

verbo deſciſcunt, ac relicto vberrimo atq; inexhauſto aquæ viuæ fonte, arentes riuulos conſectantur, aut vt Hieremias ait, *effodiunt eruuntq́; ſibi ciſternas diſſipatás ac perfluentes, qui nullum ſalutaris doctrinæ liquorem continent.* Iobus quoq; exercitatus ille miles queritur ſe tumultuoſis inſomnijs inquietari. Quum enim ſomnus ſit laborum omniumq́; moleſtiarum lenimen, atq; à diurnis occupationibus relaxatio, illas non ademit illi nocturna quies, ſed auxit ac conduplicauit animi ægritudines, mentem ſcilicet ſomniorum terrore exagitata: has enim effundit querimonias in celebri illo Dialogo, vel potius Tragicomœdia: Quod ſi cogito fore, vt meus me lectulus conſoletur, ac dolorem mitiget, meumq́; cubile, ſopito pauore ac tædio, omnia leuiora efficiat, tu autem in ſomnijs perterres me, ac viſionibus ſpectrisq; nocturnis, horrore concutis, adeo vt malorum omnium finem morte terminari cupiam. Cæterùm quod ad internas huius corporis notas, atq; animi propenſiones attinet (nam

Cap. 2.

Cap. 7.

Somnus in quem vſum

(nam intus & in cute homo exhiberi ſpectariq́; debet) calida & humida qualitas quæ ſanguine inſidet, illiusq́; operam expoſcit, varias hominum naturas producit, ac pro humorum aliorum vel partiore vel affluentiore mixtura, varios mores conſtituit. Qui enim merè ſanguinei ſunt, ac nihil aut perexiguum melancholici vel biliosi humoris admixtum habent, vt qui proxime accedunt ad naturam ſenſumq́; pecudum, ſtolidi ferè ſunt, ac ſtultitiæ nota inſigniti, aut ſaltem quibus non admodum multum ineſt prudentiæ. Nam quum, Galeno teſte, Acrimonia animi ac ſolertia à bilioſo humore proficiſcatur, Conſtantia ac firmitas ex melancholico: Pituita verò ad formandos fingendosq́; mores inutilis, tùm ſimplicitas ac ſtoliditas ex ſanguine emergit. Sic animantes iuniores quibus præ cæteris humoribus plurimum ſanguinis ineſt, magna ex parte inſulſi ſunt, inepti, ſtolidi: vt hœdi, vituli, ouiculæ, agni, capreoli, catelli felis ac reliquorum animalium pulli,

Sanguinis vis in conſtituenda animi natura.

Purè ſanguinei ſtultitia perfuſi.

Comment. 1. de natura humana.

Homo belluis affinis. inter homines verò, quò quiſq; propius accedit ad brutorum naturam, eò magis illorum conditionem ac mores exprimit, quod ex oculis & vultu, (quorum quodque mentis ſpeculum eſt, & animi index) quiuis in naturæ operibus vel tenuiter exercitatus dijudicare poterit. Eſt enim pleriſq; cum cæteris animantibus magna cognatio & affinitas, qui quantò remotius à temperamenti puritate dilabuntur, tantò minus in illis viget ratio, iudicium, intelligentia, recti voluntas, mentis præſtantia, delectus rerum, omniumque eorum quæ belluis communia ſunt, efficiuntur participes. Sic nonnulli vitio, *Homo lupus.* ac deprauatione vel educationis, vel naturæ, in belluas degenerant, atq; in omnibus actionibus quiddam ijs obtinent ſimile. Siquidem nonnulli vt lupi, ſanguini inhiant, ac prædæ auidi ſunt. Pleriq; vt leones, crudeles, feroces, immanitate ſæua & efferata, qui vt Micheas ait, *ſanguini inſidiantur, ac fratrem ſuum ad mortem venantur*. Princeps poſtulat, & Iudex in reddendo eſt, hoc eſt, Principis

cipis poſtulatis iudex obſequitur. Similiter Ezechiel, *Ioachimus, inquit, factus eſt leo, didicit prædas rapere, & homines deuorare, viduas facere, ac domos illarum in deſertum adducere.* *Cap. 19.*

Sic & ſimijs quidam aſſimiles ſunt, geſticuloſi, ridiculi, ad quiduis imitandum apti atq; appoſiti: Nonnulli vulpium naturam imitati, ſubdoli ſunt, aſtuti, inſidioſi, in perſequendis innocentibus callidi. Sic alij aliorum animantium naturam ac mores referunt, atq; ab integritate ac præſtantia humana dilapſi in feras degenerant, aut illis efficiuntur aſſimiles. *Homo ſimiis ſimilis.* *Homo vulpinis moribus.*

Pueri verò & qui pubeſcere incipiunt ob meraciſſimum ſanguinem ſpiritu vndiq; turgido perfuſum, inquieti ſunt, agiles, laſciui, immodeſti, petulantes, petulci, inſolentes, inepti, ludo iociſq; immoderatius dediti: nam illos vitulari videmus, hoc eſt, ore, voce, geſtu, nutibus, plauſu, cantilenis, alacritati inani, atq; effuſa lætitia, motu incompoſito atque inſtabili, vagę ac volubilis naturę conditionem, atque animi mentiſq; mobilitatem & inconſtantiam teſtari, idq; ebullientis *Vnde agilitas in pueritia.* *Vitulari quid.*

Sanguinis feruor cum muſto comparatur.

ſanguinis effectu, qui non ſecus in venis, quam muſtum in dolijs, efferueſcit. Hinc Belgis enatæ aliquot adagiorum formulæ, quibus denotare ſolent ac perſtringere hilariores quàm par eſt, iuuenes, qui alacritate quadam futili, profuſaq; lætitia geſtientes, ridiculos moriones, ac ioculare ſpectaculum aſtantibus ſe præbent, ad quæ illos incitat non ratio vlla, aut placidus mentis impetus, ſed impotentia animi à temperantia, à moleſtia, à moderatione diffidens & auerſa, cuius impulſu effuſè atq; inaniter exultat animus, atq; iactatione quadam puerili ſe effert inſolentius. Quin ex capitis crebra motione, ac continenti manuum pedumque mobilitate inconſtantiam quandam, ac mentis animiq; imbecillitatem præ ſe ferunt, ſic vt noſtrates quidam, veſaniæ illos inſimulent, mentiſque nonnihil imminutæ, aut quæ paululum à ſede ſua excidit: neque enim vlla re ſeria occupantur, nec in dictis factisq; vel minima ſe profert prudentiæ pars, ſed præter ætatis rationem ac

Quid denotet capitis crebra motio.

deco-

decorum pueriliter iuuenantur ac laſciuunt, quum pro exacti temporis ratione frugi eſſe conueniret, vitamque compoſitè ac decenter agere. Hinc ſumpta eſt prouerbialis ſimilitudo à vitulorum natura ac moribus, qui vernis menſibus in viridante prato, vbi pabuli copia ſuppetit, ridiculis ſaltibus ſe exercent, ac nunc dextrorſum, nunc ſiniſtrorſum ſolo inſultant, nunc corpus in gyrum flectunt, nunc excuſſis poſterioribus, mox prioribus pedibus in ſublime ſaliunt: quorum mores quum Iuuenculini in quotidiano vitæ vſu & conſuetudine exprimunt, *Vitulari* dicuntur: *Nondum excuſſiſſe vitulinos dentes: Adhuc prurire vitulantium mandibulas:* In illo cœtu peragitur vitulatio, Liber autem Sapientiæ qui Solomoni aſcribitur, *Spuria, inquit, vitulamina non agent altas radices, nec ſtabile fundamentum collocabunt*. Quibus loquendi formulis deſignamus crudam illam ætatem atq; indomitam, cui deeſt tempeſtiua maturitas, ac nondum adoleſcentia deferbuit, aut iuuenilis animi impetus reſedit: quò fit, vt cum

A vitulorum laſciuia prouerbium.

Vitulini dentes prouerbium.

Sapien. 4.

Catullire. necdum ætate corroborata firmataq́; exiſtant, adhuc *catullire* ac láſciuius inſoleſcere non deſinant, nec quidquam ſerij meditari, aut animo menteque concipere laborent. Quum itaq; ætas adulta ac iuuenilis tota in calidi & humidi conſtitutione verſetur, ac præ cæteris ſanguine ſcateat, hûc præcipue referenda eſt; neq; enim vllus corporis habitus aptiùs illi poſſet accommodari, nam omnes huius ſtatus conditiones ac notæ illi quadrant, Quód Horatium quoq; obſeruaſſe video in depingenda iuuenilis ætatis natura & inclinatione.

Aetas iuuenilis ſanguinea.

In ar. Poë.

Imberbis iuuenis tandem cuſtode remoto,
Gaudet equis, canibusq́;, & aprici gramine campi
Cereus in vitium flecti, monitoribus aſper,
Vtilium tardus prouiſor, prodigus æris.
Sublimis, cupidusq́; & amata relinquere pernix.

Conſultor improbus. Cui ſi accedant improbi conſultores, vt fere in ipſo tirocinio, atq; ætatis lubrico aſſolet, facile ægrotum ac mutantem animum in deteriorem partem rapiunt. Quum enim in binio conſiſtant, atq; in virtutis vitiorumq́; conſi-

confinio conſtituti, rerum ſint imperiti, ac conſilij inopes, multitudinis errore, ac comitum blanditijs dementati, ad peſſimum vitæ genus impelluntur. *Per. Sat. 5.*
Namq; iter ambiguum, tum vitæ neſcius error
Deducit trepidas ramoſa in compita mentes.

Quod ſi fidus aliquis conſultor optima commonſtret, rectamq; ac ſalutarem educationem adhiberi curet (proba ſiquidem eſt materia, atq; indoles egregia, ſi probus accedat artifex) in vberrimam frugem ſolet adoleſcere. Eſt enim ſanguinis in corpore humano ea vis ac facultas, præſertim vbi ætatis acceſſu calorem concipit, ac ſpiritu vitali in dies magis magiſq; perfunditur, vt expeditam mentis agitationem, celereſq; diſcurſus ac ſolertiam pariat, quæ quotidiano vſu & exercitatione, prudentiam, multarumque rerum cognitionem quæ ſapientia ſtipata eſt ac munita, conſequitur, quò fit vt naturæ pariter atq; educationis beneficio, eximijs dotibus exornari illos contingat, & quod facultate dicendi, ſummiſque eloquendi viribus ſint inſtructi, Reip.

Conſultor ſalutaris.

Prouerbium ab artifice & materia.

Sanguis alijs humoribus vtitur ad formandos mores.

vſui ſint atque ornamēto. Et quanquam calidæ atq; ſiccæ naturæ hominibus, nempe Cholericis non deſit eloquendi peritia, dicendiq́; feruor, & linguæ volubilitas: non tamen tanta eſt iſtis ſententiarum ac verborum grauitas, minusq́; affectibus ſuis moderari norunt, quum ſint in perorando acres & concitati, quod in huiuſmodi hominibus non ſolum in pronunciandis vocibus, ſed etiam in inceſſu plus ſatis feſtinato ac celeri perſpici poteſt. Hoc quoq; inter hoc eſt diſcriminis, quod quum Cholerici amarulenti ſint ac dicaces, ſalibusq́; dentatis ac ſcommate obuios quoſq; feriant, tùm ſanguinei nuſquam exercent caninam facundiam; nec quenquam figuratis dicterijs impetunt aut laceſſunt, quibus homines offendi ſolent tanquam lotio perfuſi; ſed ingenio ſunt lepido ac feſtiuo, excuſſoq; ſcurrili lepore, atq; obſcœnis facetijs, vrbano prorſus ac venuſto; quin & foro, vt dicitur norunt ac ſcenę ſeruire, rebusque præſentibus ſeſe accommodare; quò fit vt omnibus ſint

Quod diſcrimen inter Sanguineos & Cholericos

Cholerici dentati.

Sanguinei non acerbi.

Vti foro.

ama-

amabiles ac gratioſi, nulliſq; graues ac moleſti. Quod ſi ſanguinem alijs humoribus dilui contingat, atq; ætatis acceſſu caleſcere, flauamq; bilem qua incitari humores contingit, illi commiſceri, aut alterius humoris effici participem, varij hinc emergunt atq; exoriuntur pro mixturæ ratione, hominum mores, ſtudia, animi propenſiones, vitæ inſtituta, quibus quiſq; in diligendo vitæ genere applicare ſe, atq; addicere ſolet, vehementi quadam ad rem aliquam conſequendam auiditate. Sic vbi pars ſanguinis dupla exiſtit, ſeu beſſis quæ octo vncias complectitur, bilis verò flaua ac atra æquali portione inter ſe diuiſa, triens ſeu vnciæ quatuor, quæ tertiam aſſis partem conficit, ex ijs tribus ita permiſtis ea ſtatuitur corporis habitudo, quæ multiplices animi motus, mentisque impetus & inclinationes profert, quæque mentes hominum atque ingenia intus effingit formatque etiam antequam in verba erumpant, ad quamuis perſonam quæ vel aſſumi à nobis ſolet, vel à natura

Vnde naturæ propenſio.

Sanguis qua menſura dilui debeat alijs humoribus.

 ac

ac publica functione nobis aſſignari.

Ex arte Poëtica.

Format enim natura prius nos intus ad omnem,
Fortunarum habitum, iuuat aut impellit ad iram,
Aut ad humum mœrore graui deducit, & angit
Poſt effert animi motus interprete lingua.

Simile à florum & herbarum artificio.

Quemadmodum autem natura rerum in producendis pingendisq; floribus inimitabile artificium exprimit, ac tot tantaq; herbeſcentis viriditatis diſcrimina profert, quorum alia lacteo dilutoque virore nitent, alia ſaturato vergentiq; in atrum virore oculos afficiunt, alia ceruleo, ceſio, glauco, herbaceo, incano, porraceo, colore virent, ſuoſque effectus ac vires obtinent: Ita ſanguis alterius qualitatis humoribus permiſtus, alias vires, alium colorem concipit, licet ſanguineum non prorſus exuat, ſic vt etiam in animi mentiſque receſſus penetret, atque ad varias actiones ſit incitamento.

Aſtraminus efficacia humoribus.

Et quanquam aſtra in res inferiores efficaciter vires ſuas exerant, humores tamen atque elementares qualitates corporis humani habitum conſtituunt, diuerſaque ingeniorum ac morum diſcrimina pa-

na pariunt. Sic iſta qua de loquimur, conſtitutio in hoc orbis theatrum Thraſones producit, paraſitos, moriones, philautos qui inſolentius ſibi plaudunt; aulœdos, perditos, ac profuſos nepotes, hoc eſt, qui patrimonium diſſipant atq; abliguriunt, aleatores, Gnathonicos, qui ſcitè aſſentari norunt, obiter mimos ſcenicis Comicisq; geſtibus mire inſtructos, Circulatores, agyrthas, hoc eſt, qui plebem ad nugas conuocant, quibus accedit ex promiſcua multitudine immenſa hominum colluuies. *Sanguinei hominis varij mores.*

Qui numerum complent, fruges conſumere nati,
Sponſi Penelopes, nebulones, Alcinoiq;,
In cute curanda plus æquo operata iuuentus
Cui pulchrum fuit in medios dormire dies, &
Ad ſtrepitum citharæ ceſſatum ducere curam. *Hora. lib. 1. epiſt. 2.*

Quum enim vitæ ſuæ nulla ratione moderentur nec laudabili inſtitutioni, ſed malorum contubernio aſſueſcant, improbis corruptisq; moribus efficiuntur atq; ex ſanguinis feruore ac redundantia in omnibus libidines atque effrenatas cupiditates effuſi, ſic vt ſummum *Sanguis ad luxum incitat.*

mum bonum non alijs, quàm voluptatis finibus metiantur. Cuius generis ſunt omnes Dionyſiaci artifices, ſeu Veneris ac Bacchi affectatores cupedijs ac ganearum nidori addicti, quorum omnis induſtria ac vigilandi labor in antelucanis cœnis exprimitur, Siquidem, vt prouerbio dicitur, *Muſica ætatem agunt, ac Tibicinis vitam viuunt*, hoc eſt, molliter, lautè, delicatè, otioſè, ac ſumptu ferè alieno: qui quum cupiditatibus nullum nec modum nec finem ſtatuant, atque ex immodica ingluuie, intempeſtiua vigilia, concubitu immoderato laſſeſcant ac defatigentur, morbis qui in plenitudine humorum conſiſtunt, efficiuntur expoſiti, vt ſunt angina ac faucium tumores, tonſillarum atq; vuulæ inflammationes, condilomata, ac mariſcæ, hæmorrhoides, ſanguinis è naribus profluuia, pleuritis ac laterum dolores, pulmonis inflammatio, multaq; alia quæ venæ inſectionem expoſcunt: quibus accedit febris ephemera ſeu diaria, ſic dicta, quod vno die ſiſti ſoleat, licet aliquando ad quar-

Muſici viuere.

Tibicinis vita.

Morbi ex plenitudine.

Diaria febris.

quartum producatur, ad quam referri debet Sudor Britannicus, cuius morbi ſymptoma ſeu accidens eſt Cardiaca ſyncope vel animi defectus qui ex ſtomachi morſu contractus non minori affectu hominem conficit, quàm ſi cor vitæ fontem halitu contagioſo forinſecus ingruente, opprimi contingat: quod obſeruatum eſt anno 1529. menſe Septembri in peſtilenti ephemera quæ ex aëris contagio exorta totam Belgicam inuaſit magno terrore, animique deliquio ac cordis palpitatione. Cui hoc acceſſit incommodi, quòd empirici quidam præter artis rationem, nec obſeruatis naturæ viribus, duodecim horarum ſpatio in ſudore ęgrotos violenter detinerent, ac culcitris etiam puluinisq; identidem impoſitis opprimerent. Quum autem aër vitiatus infectusq; huic malo ſeu ephemeræ febri cauſam præbeat, ſymptoma verò atq; accidens quod comitatur, vt vmbra corpus, Cardiacus ſit affectus, atq; animi deliquium, tùm ſudor ipſe Criſis ſtatuitur, quo naturæ robur excuſſa madi-

Sudor Anglicus ephemeræ febris ſpecies.

Sudoriferus morbus in belgica quando.

Sudoriferi morbi contagium.

Empiricorum error.

Cardiacus affec

madida olentiq; fuligine, morbum diſcutit, quocirca neceſſe eſt moderatus is ſit, nec quatuor aut ſex horarum ſpacio productior pro virium imbecillitate ac robore: immodicus enim vires deijcit ac ſpiritus vitales depopulatur. Quod autem morbus hic Britannicus dicitur, vel Sudor Anglicus, hinc enatum ominor, quod in ea regione populares frequentius illo corripiantur, partim ob operoſas lautasq; menſas, ac ciborum affluentiam qua illos diſtendi contingit, vt Germanos ac Belgas potu, partim (vt ſuperiore anno à me obſeruatum eſt ipſo etiam ſolſtitio æſtiuo) ob aërem turbulentum ac nebuloſum denſaq; caligine paſſim offuſum, quo fit vt concepta intus ac foris morbi cauſa atq; origine non ſine ſanguine & ſudore cum illo colluctentur, quaſi cum valido ac præferoci hoſte certamen ſit initum, quem ſummis viribus excuſſiſſe laborent, hinc corporis animiq; defectus ac deliquium, hinc ſpiritus languidi, ac collapſæ vires, hinc intercepta voce occluſisq; ſpirandi fiſtulis,

Sudandi modus.

Sudor Britannicus vnde nomen adeptus.

Cur Angli ſudorifero morbo obnoxij.

ſtulis, vitæ propemodum interitus atq; exanimatio. Quum enim gens iſta non ſit obdurata laboribus, nec malis occalluerit, vtpote molli ac delicatæ vitæ aſſueta, cito morbum hunc concipit, ac valide deijcitur, quocirca refocillari debent ac refici odoribus, vinoq; meraco foueri. Hinc ſiquidem eſt quod huic nationi peculiaris ſit ac propè quotidianus vini Cretici quod Maluaticum vocant ac muſcatum, vſus: illo enim languidum ac nimio ferculorum apparatu oneratum ventriculum erigunt, inſtaurantq;, quod veteres quoq; in medendis huiuſmodi morbis factitaſſe comperio, qui Cordis dolorem ac puncturas, animi deliquium, colicos atq; illiacos cruciatus ac tormina tali vino expugnari ſolent. Sic auari cuiuſdam ſordidam opulentiam atq; inhumanitatem Iuuenalis perſtringit quod amico defectu animi collapſo atq; ex immodico ſudore periclitanti vinum denegaret.

Britanni in morbis flaccidi.

Angli quum meraco vino vtantur.

Ipſe capillato diffuſum conſule potat,
Calcatamq; tenet bellis ſocialibus vuam, *Sat. 5.*

Cardiaco

Cardiaco cyathum non porrecturus amico.

Inuadunt quoq; huius conſtitutionis homines, præter iam memorata incommoda, aliæ febres exitiales ac pernicioſæ, quarum altera ex putreſcente ſanguine accenditur, altera nulla exiſtente putredinis nota in ſanguinis inflammatione conſiſtit, vtrumq; hoc genus febrium Synochi nomine comprehendunt Græci, Latini continui, quod continenter affligat, nullis admiſſis inducijs, aut reſpirandi ſpatio, ingruente enim primo paroxiſmo ſeu inſultu, in multos ille dies abſq; intermiſſione porrigitur. Eſt verò ætas calida & humida præ cæteris huiuſmodi febribus obnoxia, promptiſſime enim ex opilatione putredinem incipit vernis præſertim menſibus, quibus humores augeri ſolent, eoq; magis ſiqua ſubeſt intemperantia; atq; ab exercitatione diſſueta reſidem vitam agat atque otioſam: ſiquidem occluſis meatibus ac ſpiramentis per quæ difflari ſanguis ſolet, ac vapores diſcuti, putreſcere illum neceſſe eſt, ac vitalia tetro halitu infici,

Synochus ſeu continens febris.

Putredini obnoxij calidi & humidi.

infici. Quemadmodum ædes inſtructæ ac flatibus ventiſq; minus expoſitæ: vt etiam veſtes, culcitræ, puluinaria, lodices, tegeticulæ ſitum contrahunt, ac pædorem aſciſcunt, niſi concutias atq; auræ ſubinde exponas: ſic corpus humanum putre fit atq; olidum, niſi labori atq; agitationi corporis aſſueſcat: hac enim viuendi ratione excrementa euacuari contingit, atq; emanantes ex ijs fuligines diſſipari. Quò itaq; morbis minus periclitentur, nec febribus reddantur expoſiti, adhibita moderata victus, ſomni, vigiliæ, Veneris ratione, excuſſaq; ignauia ac veterno, exercitationi tempeſtiuæ inſiſtant: deniq; ineunte vere percuſa vena ſanguinem ſibi adimi patiantur, aut admotis cucurbitulis cutem ſcarrificari: quod ſi ad eum modum inaniri recuſent, medicamentis quæ aluum leniunt, expurgandi, vt ſunt caſſia fiſtularis, Syrupus roſaceus laxatiuus, diaprunum ſimplex, ſyrupus de epithimo & fumaria, polypodium, mercurialis, mana ſeu mel aëreum, Serum lactis. In exercitatione

Simile ab ædibus & veſtimentis ſitu obductis.

Quæ aluum leniant.

Exercitationis modus. tione autem obeunda id ſtudioſè obſeruandum, ne aut humoribus atq; excrementis oppleti, aut cibo potuq; diſtenti illam adeant. *Caput ab infimis mẽbris noxam concipit.* Siquidem caput à quo vt in imperio grauiſſimi morbi diffundi ſolent, fumo ac vaporibus implet, catarros ac diſtillationes excitat, hepati ponderis ſenſum atq; opilationem infert, *Iecoris opilatio vnde.* nam motus violentus cibos inconcoctos in venarum anguſtias adigit, qui quum humoribus tranſitum intercipiunt, putredini occaſionem præbent: tale quiddam vbi inciderit, protinus occurrendum ijs quæ in vijs eius hærentia atq; impedita expediunt: qualia ſunt Galeno teſte, abſynthij *Tuen. val. 6.* Pontici in vino macerati dilutum, aut vinum abſynthites, Seridis ſpecies, nempe Cichorium & quæ vulgo Scariola dicitur, Caſſutha, argemona, Rhabarbarum, aniſi & feniculi ſemen, *Abſynthium hepati confert.* nuclei perſicorum, amigdalæ amaræ, vuæ *Quæ opilationem diſcutiant.* paſſæ acini exemptis vinaceis, oximeles ſimplex, quorum quodq; exhiberi debet ante cibum concoctione iam peracta. Eadem quoq; in re Venerea adhi-

adhibenda cautio nam ex immodico concubitu vires deijci contingit, atque oborta inflammatione dolores articulares excitari, ſunt enim horum pleriq; qui nulla habita concoctionis aut cruditatis ratione, nullo noctis & diei diſcrimine, neglectaq; illius rei opportunitate, auide (vt eſt prurigo moræ impatiens) hac voluptate perfrui feſtinant, qui cum nihil non ſibi permittunt in obeunda Venere, nec vllas leges moderandæ libidinis ſibi præſcribunt, totius corporis robur ac neruos elidunt, ſiquidem coitus illam vim corporis eripit ac depaſcitur, qua ciborum concoctio perficitur, atq; in ſanguinem elaboratur, quo non ſyncere confecto, plurima redundantium humorum excrementa congeri contingit, quæ innumeris morbis initia præbent ac ſeminaria: quanquam pleriſq; horum, niſi modus deſit, Veneris vſus nihil officit, nam magna pituitæ pars atque aliorum humorum colluuies tempeſtiuo concubitu illis adimitur, quæ præter rationem cohibita

Veneris incommoda.

Veneris commoda.

corpori mentiq; noxam inferre ſolet: quod in virgunculis quæ ſerius coniugio deſtinantur, aut quibus ex voto caſtimoniam profeſſis aditus ad connubia intercluſus eſt, obſeruari poteſt: nam præter indomitam tentiginem ac flammas, præter latentes tacitoſque ardores quibus vri ſolent, colore quoq; inamabili efficiuntur, ac fœdo, menteq; tantum non furioſa ex vapore tetro qui ſurſum rapitur, ac cerebrum obnubilat. Hinc à concepta concumbendi imaginatione ex virorum contuitu contactuq; incubus nocturnus, ac ſeminis effluxus quo ſe polluunt: hinc cordis tremor & palpitatio ob denſiſſimos fumos ac fuligines quibus pericardon hoc eſt, cordis inuolucrum opprimitur, quaſi ſtriges ac nocturni Lemures graui mole corpori incumbant.

Semen corruptum quid noxæ adferat.

His autem quibus libera eſt matrimonij lege concumbendi poteſtas, aut etiam qui in conceſſa Venere, vagoq; atque illicito concubitu ſe contaminant, præcepiſſe expedit, ne impotentius huic rei ſuccumbant, ac poſtmodum deplo-

Veneris moderatio.

deplorent ſe eneruatos atq; clumbes, exhauſtoq; vitali ſucco prorſus effœtos: qua de re extat ſalubris apud Solomonem exhortatio, qua quemq; commonefacit, *ne addicat decus & honorem ſuum ſcorto, nec florentes annos meretrici crudeli dedat: nec concubinam* auidè & facultatibus & viribus inhiat, vt quæ nec ſaturari amplexibus, nec largionibus expleri poſſit; ne poſtremo ingemiſcat, ac ſpirio deploret corpus attenuatum, atq; opibus viribusq; ſe eſſe exutum. Quo circa ne quid detrimenti ex immodico Veneris vſu accedat, tantum interualli ex Galeni præſcripto intercedat, vt neq; reſolutio aliqua ſentiatur aut laſſitudo, ipſeq; homo leuior atq; erectior, tùm exhauſta ſentina, melius ſpirare ſe ſentiat. Tempus quoque oportunum captari debet, quum ſcilicet corpus mediocriter conſtitutum eſt, nec ſupra modum plenum, nec vacuum: qua de re aliàs vberius. Cæterùm ſi quem ſanguineum, pietatis amore, celibatus delectat, ſuſceptoq; caſtitatis inſtituto pudicitiam illæſam tueri cupiat, huic conſulo

Prouer. 5.

Meretrix nec concubitu, nec muneribus ſatiatur.

Artis medicin. 86.

Sanguinei ad celibatum parum idonei.

vt vires ſuas ipſe metiatur, & an affe-ctum hunc indomitum ac preferocem coërcere poterit, ſtudioſe exploret. Omnibus enim modis in adeunda re tanta prouidendum, ne quid inconſi-deratè aggrediatur, ne inconſulta te-meritas rationis iudicio ac rerum dele-ctu deſtituta, pœnitentiam adducat, vbi ſuſcepti oneris mole obrui ſe per-cipit. Quum enim genitale ſemen ſit excrementum redundans, atq; humor ſuperfluus, qui ex vltimo alimento ſu-pereſt, ac ſit reſiduus, ipſumq; è vaſis teſtium in quibus exactè elaboratur, in progignendæ ſobolis vſum depromi-tur, naturæ vis ac facultas illam humo-ris collectionem expurgari cupit, illi-uſque excretione, intolerandi oneris moleſtia leuari, non ſecus quàm aliæ partes corporis exonerari cupiunt ſu-peruacaneis excrementis ac ſordibus, nempe lotio, oletis, ſputo, ſudore, muc-co narium ac faucium pituita. Quocir-ca ſalubris mihi ſemper viſa eſt ea Chriſti, cui & Pauli eſt conſentanea, ad monitio ac conſilium, vt qui ſunt hu-

Semen quid.

Math. 19.
1. Cor. 7.

ius

ius rei capaces, ad eamq; perficiendam idonei, illam adeant, arripiant atq; amplectantur, non defuturum eſt diuinæ virtutis adminiculum, ſine quo omnis noſter conatus inanis eſt atq; irritus, vt præter Paulum Solomon teſtatur. Nihil autem eſt ambigendum, quin effici poſſit, vt domitu deuictoq; affectu illo lubrico, tametſi id operoſum ſit, in eo ſtatu ſe poſſet inculpatum præſtare, quæq; animo conceperit, perficere, modò celeſtis doctrinę ac pietatis ſtudio id propoſitum ſuſceptum ſit. Qui enim moleſtiſſimis curis ſunt implicati, excuſſaq; deſidia atq; ignauo otio: vigilijs, inedia, ardenti ſtudio, intentis pijſque precibus, iugi ſacrarum literarum meditatione, ac diurnis nocturniſq; concionandi laboribus, *quibus hoc genus dæmoniorum eijcitur*, ſe fatigant ac macerant, non magnopere illius rei deſiderio afficiuntur: ſiquidem ſponte & libera voluntate, non coacti, nec vlla ſuperſtitione inducti hoc vitæ gen⁹ adeunt, quo expeditius munus Euangelici ____ obeãt, ac ſacris functionib⁹ liberius inſiſtant.

Sapient. 8.

Continentia voluptatum diuinitus contingit.

Matth. 17.

De frigidi & humidi corporis habitu & constitutione, ex qua Pituitosi seu phlegmatici conditio eruitur, eiusq; natura explicatur.

CAPVT TERTIVM.

CAlidæ & humidæ conſtitutioni proxima ſtatui debet frigida & humida temperies, in qua redundat Pituita ſeu Phlegmaticus humor, cuius poſt ſanguinem non minima pars per corpus vndiq; diffunditur: accedit verò is humor nonnihil ad ſanguinis naturam, illiq; affinis eſt cum eſſentiæ ratione, tùm conceptaculorum ſocietate: eſt enim velut ſanguis quidam inconcoctus, atq; inchoati ſeu imperfecti ac nondum exactè elaborati ſanguinis rudimentum: quale nobis ſpecimen exhibet feruefcens ac recens ex torculari expreſſum muſtum. Siquidem vt venuſtè Galenus ait, id quod tenue atq; aëreum, nempe flos vini ebulluit, atq; in ſublime fertur, cui ſubeſt atq; innatat humor inſipidus aut ſubdulcis aquæ naturam obtinens, qui excoctus atq; à ſordibus defeca-

Pituita ſanguinis naturalis materia.

Humorum mixtura muſto comparatur.

ſecatus, vini naturam conſequitur. Et quanquam pituita albeſcat, nullaq; ſit rubedine perfuſa excocta tamen, expugnataq; frigiditate caloris vi & efficacia, in rubicundum floridumq; liquorem redigitur. Et quemadmodum pituita naturalis quæ dulcedinis eſt particeps, vi caloris in ſanguinem elaboratur, ac colorem rubicundum aſciſcit: Sic ſanguis in vberibus partim ex loci cui immoratur natura, partim à cordis calore cui mammillæ incumbunt, in lacteum nitidiq; coloris liquorem conficitur. Hinc Pithagoricæ ſuperſtitionis philoſophi præter interdictum carnis vſum ouis & lacte abſtinebant, quod illa inter carnes liquidas referrent: quum poſt paucos dies ſi foueri contingat, alitem proferant, alterum colore immutato ſanguinem eſſe ſtatuerent. Hoc vero viſum eſt nonnullis prodigij quiddam ſimile, quod infantibus etiam maſculis recens in lucem editis, ex papillarum conis vel ſponte vel leniter prementibus digitis, lac proflueret: cuius rei quum aliquando

Sanguis lactis materia.

Lac ex ſanguine.

Cur Pythagorici lacte abſtinebant

Impuberes lac in mammillis habent.

experimentum facerem, conſului: vt ſubinde id exprimerent, ne colloſtrare ac lapideſcere contingat: colligitur autem in pueris lacteus ille liquor ex copioſo atq; affluenti alimento, quod in illis epiſtomijs ex loci natura, ac cordis qui caloris fons eſt, adminiculo lacteſcit. Quum enim mammillæ ſeu lactis conceptacula fungoſa ſint, & adenes illis innatæ, exangues & albæ, efficacem vim obtinent; ſanguinem qui in illas influit alterando in lactis ſubſtantiam: quælibet enim pars corporis nutrimētum immutat, ac ſibi aſſimilat, cognatumq; ac familiare efficit. Sic generatio lactis ac ſpermatis ex ſanguine accuratè excocto conficitur, atq; à natura illarum partium in quibus elaboratur, candorem aſciſcit, ac lacteſcit. Sic hepar quum ſit velut ſanguis concretus, liquorem rubicundum profert, pulmo ſpumoſum continet, articulorum compagines glutinoſum humorem pariunt, lingua ſaliuam, oſſa vero cauernoſa atque excauata medullam candidam, quemadmodúm & ſpina dorſi & cere-

Adenes vulgo Elder.

Pars quæq; ſuis viribus imbuta.

brum vbi omnia exactè elaborari contingit: nam in agnis atq; ouiculis alijsq; animantibus minus adultis medulla cruenta perſpicitur: ita quæq; pars ſimilem ſibi humorem emolitur, atq; in ſui naturam immutat. Quocirca nemini abſurdum videri debet: Pituitam hepatis vi ac facultate in ſanguinem demutari. Habet autem is humor liquidus, fluidusq; vſum in corporibus animalium non minus vtilem, quàm neceſſarium: ſiquidem in venas delatus ac quaquauerſum dimanans, ſanguinis ac flauæ bilis feruorem temperat diluitque, deniq; articulis mobilitatem confert, ac ne ariditate rigeſcant efficit, poſtremò membra phlegmatica alit, ac vegeta præſtat. Et quanquam pituitæ nullæ nullus certus locus aſſignari ſoleat: maxima tamen pars ventriculum occupat, in quo primum cibus in ſuccum liqueſcit atque elixatur: videmus enim copioſam glutinoſæ lentæque pituitæ ſentinam vomitu aliquando excuti, aut per inteſtina prolui in ijs qui immoderata edendi bibendique

Vſus effectusq; pituitæ.

Pituitæ locus.

auidi-

Simile à vaſculis diſtillaticijs. auiditate atque ingluuie ventriculum obruunt, quibus quum caput etiam madido vapore oppleri contingat, atq; vt in turbine ac meta diſtillatitia fumoſus halitus in ſublime ferri, qui in muccoſam pituitam denſeſcunt, cerebri frigiditate pluribus morbis redduntur expoſiti, nempe grauedini, Coryſæ, brancho, raucedini, tuſſi, multisq; alijs, quorum genus eſt Catarrhus ſeu diſtillatio, quam hibernis menſibus in Belgica ſummi pariter atq; infimi experiuntur, quorum nemo non. *Pituita morbi.*

Hor. lib. 1. epiſt. 1. *Præcipuè ſanus, niſi quum pituita moleſta eſt,*

Adeo vt mirari ſubeat tantam ineſſe capiti mucci affluentiam, quam modo per os, modo per nares, faucesq; natura expurgat. Caput itaq; ac ſtomachus præ cæteris pituitæ excremento ſcatent, præſertim ſi quis frigidis humidisq; cibis aſſueſcat, atq; exercitationi minus ſe dedat, quo fit vt humor iſte plus ſatis crudus ægrè concoqui poſſit, atq; in ſalutarem ſuccum, quiq; vſui eſſe poſſit corpori, confingi. Siquidem vligo quædam eſt ac ſuperuacaneum *Caput & ventriculus pituitoſi humoris conceptacula.*

caneum excrementum, quod expurgari potius debet via qua maxime natura vergit, ac qua proxime commodeque exonerare ſe ſoleat. Quemadmodum enim initio ex ſtomacho, mox à capite prima mali labes, ac fundi calamitas, omniſq; malorum ſcaturigo exoritur (vt obſeruare licet in vino affluentius hauſto, quod licet in ventriculum deferatur, caput tamen impedit) danda cum primis opera, vt illæ partes quam minimum pituitoſo excremento opprimantur: nam malum in totius corporis detrimentum vergit. Vt enim in imperio: in Repub. in cœtu conſeſſuq; ciuili: in illuſtri amplaq; familia: Ita in corpore humano grauiſſimus eſt morbus qui à capite præcipuiſq; membris diffunditur: redundat enim malum in ſubiectas infimaſq; partes, quæ inſigni incommodo afficiuntur. Exemplum quiſq; ſumat ex ædibus quarum vſu & commoditate fruitur. Vt enim nunquam illæ ſalubres atq; ad tuendam valetudinem idoneæ, quæ ſtillicidijs ventiſq; peruiæ ſunt, atque

Corporis & Reip. mala à capite.

imbri-

A perſluentibus adi bus ſimile. imbribus expoſitæ, aut vbi ſumma tectorum culmina male materiata ac ruinoſa fatiſcunt: ita caput fluxionum vitijs obnoxium nunquam firmam valetudinem conſtituit. Quum enim frigidæ ſit humentisq; naturæ, promptè à fluctuante ventriculo vapores combibit, atq; humiditate imbuitur, qua liqueſcente ſubditas partes conſpuit, ſtillantiq; pituita infeſta eſt, *vt mulier rixoſa ac iurgatrix viro placido.* Siquidem è capite cõtinenter humores defluunt, atq; vt fuligines ex fumario, in fauces, aures, nares, oculos, pectus, pulmones decumbunt, hinc oculorum tumores, lippitudines, caligines, hinc aurium ſuſurri, tinnitus, audiendi grauitas, nonnunquam abſceſſus pone aures, ac glandularum concretio: obiter variæ ac multiplices exoriuntur ex defluxu in ſingulas partes morborum differentiæ: nam & linguæ inſtrumenta affici contingit, ac vocem offuſcari, ſic vt aliquando immobilis fiat, atq; homo obmuteſcat: nerui enim, membranæ, muſculi, venæ iugulares, quæq; forman.

Prou. cap. 17. & 27. Mulier per ſtillanti tecto comparatur.

Quos morbos catarrhus pariat.

mandæ voci inſeruiunt, immodico humore (quod in tumulentis perſpici ſolet) imbutæ, linguam inualidam reddunt atq; impeditam, omnesq; artus titubantes, ſic vt identidem verba iterata ingeminent, nec articulatè ac ſignificanter vocem proferre, ſenſaq; mentis indicare queant: quibus quùm aliquando naturæ vitio lingua ſit impeditior, tùm vuidis vinoq; perfuſis hæſitantius illa voluitur, ſic vt ſingultatim verba proferant: quò fit vt tales ſubmiſſe, tacitaque voce eloqui neſciant, quòd offenſaculo quodam vox ſiſti ſoleat ac cohiberi. Quocirca maximè illis enitendum eſt, vt commodè atque exertè verba formare conſueſcant, alioqui lingua imbecillitatis ratione ſubminiſtrare nequit intellectui verba, nimirum ſtabilitate deſtituta: hinc enim efficitur, vt vix pauca verba vno tenore, ac continuata ſerie effari poſſint, vt quibus nunc cunctanter, nunc præcipiti volubilitate ſermone perficiatur. Quod autem iſtis intemperantia ac biben-

Temulenti cur balbutiant.

Balbi ſubmiſſe loqui neſciunt.

Vnde lingua balbuties & membrorum titubatio.

bibendi aſſuetudo adfert, hoc catarrho obnoxijs humorum defluxus ac pituitæ moleſtia, quæ & complura alia comitantur incommoda, quæ quiuis emunctæ naris facile obſeruare poterit. Nam ſi frigidæ humidæq; qualitatis notas libeat excutere, depræhendet illos ex humoris ac qualitatis illius redundantia ſomnolentos eſſe, deſides, inertes, veternoſos, minusq; agiles & expeditos: quales ferè ſunt qui abdomini, ventriq; ſaginando dediti, raro exercitationi inſiſtunt. Videmus autem etiam inter animantes cicures ac ſilueſtres illas præ cæteris inſalubriores atq; eſui minus aptas quæ exercitatæ ſunt atq; in latibulis deliteſcunt, aut incluſæ tenebroſis caueis ſaginantur, pingueſcunt illæ quidem atq; in molem attolluntur, verum alimentum minus ſalubre præbent, atq; excrementorum copiam adferunt, vt inter aquatilia anguillæ & lubrici alij piſces, qui cœno lutoq; inhæreſcunt, nec vlla agilitate ſe exercent: quo fit vt anguillæ exanimes piſcium ſolæ non fluitent, quod palu-

Phlegmaticorum conditio.

Quæ animantia eſui ſalubriora.

Anguilla mortua cur non fluitet.

aludoſa, ſtagnantiq; aqua paſtæ ſint. Cæterùm vt corporis huius ſtatus & onditio cuiq; penitus innoteſcat, ſuis la coloribus depingi debet, ſuisq; inicijs demonſtrari. Eſt itaq; illis qui in iunc habitum referuntur, corpus obeum, adipe vndiq; conſtipatum, modò iaturalis ſit ea conſtitutio, non aliunle aſcita: ſtatura non tàm procera, quàm ampla, cutis mollis ac candida ttractanti, glabra, nullisq; pilis obducta, muſculis ac venis deliteſcentibus, quæq; ſe non proferant, ſic vt quum res venæ ſectionem expoſcat, nuſquam appareant: Capilli capitis vel albeſcunt, vel in dilutam nigredinem deiergunt, aut ſpiceo colore exiſtunt, qui erius quidem defluunt, ac caluitium patiuntur, ac maturè caneſcunt ob caloris penuriam ac membri imbecillitatem, quæ excoquere nutrimentum nequit in pilorum vſum ac decorem. Eſt autem canicies velut ſitus quidam pituitæ quæ computruit, aut mucida vligo quæ cuti ſubeſt, ex qua ob caloris defectum emergit incaua cæſaries. Ex-

Nota frigidi & humidi corporis.

Spiceus color à ſpica vel culmo ordei.

Vnde canicies.

Situs in cibis. hibent autem tale quiddam panes & artocreæ ſupra legitimum tempus aſſeruatæ, quæ lanugine ac mucore olido obductæ conſpiciuntur, & fornices ac concameratæ teſtudines, tum ſpecus ſubterranei, aliaq; loca ſqualida, ſenta, opaca, ſitu ac pedore horrida. Lotium verò ijs album, ac nullo propemodum aut perexiguo rubore ſuffuſum: alui excrementa atq; ægeſtiones liquidæ, ſomnus autem profundior, & *Ex ſomnijs corporis ſtatus docetur.* quàm valetudo exigit, productior, quem inſomnia comitantur varia, ex quibus non futili ſanè nec fallaci coniectura corporis diſpoſitio deprehendi, atq; humorum redundantium decurſus indicari poteſt: nam harum rerum cauſæ & origines ex corpore emergunt, quæ etiamſi in externas cauſas ſint referendæ, aut in diurnas actiones, quæq; mens interdiu vel concipit, vel ſecum intentè agitat, ac ſubinde *Naturalium ſomniorum interpretatio.* verſat, promptum eſt perito expertoq; medico, quò ſint euaſura, & quos habitura euentus, explicare. Nam quæ diuinitus immittuntur, nec ex naturæ re-

bus

us progrediuntur, non cuiuis procli-
è eſt, niſi afflatu cœleſti de his quid-
uam pronunciare. Sic frigidæ humi-
æq; conditionis homines vrinare ſe,
c caput aquis perfundi imaginantur,
ut in balneis thermiſq; verſari, quæ
rgam ſubeſſe pituitæ copiam decla-
ınt ex capite in ceruices, fauces, voca-
m arteriam, pulmones primo quoq;
mpore decubituram. Pari modo ſi
randinem, niuem, glaciem, imbres,
er ſomnium mente concipiunt, nunc
oncreti, nunc liquidi phlegmatis re-
undantiam indicat. Quod ſi quis ſuf-
ocari inter ſomniandum videtur, aut
bi vocem intercipi ſentit, huic vel an-
ina, vel linguæ ſtupor ac grauedo vel
eniq; lethargus, aut apoplexia immi-
et. Sic quidam Galeno teſte ſomnia-
it alterum crus illi lapideum factum,
ui paulo poſt ex defluxu in illum fri-
idi humoris, paralyticus eſt effectus,
t quanquam anxia nimis ac curioſa
omniorum obſeruatio prohibita ſit,
ihil tamen vetat ea, quæ in rerum na-
uralium, quarum Deus autor & con-

Diuina ſomnia Dei afflatum exigunt.

Quæ ſomniant pituitoſi.

Leuit. 19. Deut. 13.

ſeruator eſt, ratione conſiſtunt, excutere, excluſa diuinationis vanitate, excuſſaq́; euentorum quum ſpe ac fiducia, tùm metu ac trepidatione. Si quando itaq; naturalia incidunt ſomnia, quibus nulla ſubſunt ludibria ac mentis illuſiones, (nam illa erecta in Deum fiducia diſcutiuntur) commonefaciunt, vt valetudini quiſq; inſiſtat, atq; illa amoliri curet, quæ ſanitati vel obſint vel officiant, vel vllas ſomniorum perturbationes inferant. Siquidem imaginationes, & quæ per quietem ſimulachra menti obijciuntur, vel animo obſeruantur, ex humorum vapore ac ſpiritus animalis agitatione excitantur, quorum alij refricant nobis vel diurnarum actionum memoriam, vel humorum abundantiam indicant, vel quarundam rerum auiditatem, quarum deſiderio expleri cupimus, commonſtrant. Hinc ſiticuloſi affatim ſe potu reficiunt, famelici auiditate inſatiabili cibos deuorant. Sic quibus excremento ſeminali genitales partes turgeſcunt, aut interdiu in puellam

Non temere fidendum ſomnijs.

ſpecta-

ſpectabili forma, oculis menteq́; fue-
rint defixi, Venereo affectui in ſomno
indulgent, ac ſe imaginaria Venere, ef- *Pollutio vn*
fluxuq́; nocturno coinquinant. Ani- *de ac ſemi-*
ma enim, corpore oppreſſo ſomno, *niseffluxus.*
ſopitisq́; externis ſenſibus, in profun-
dum corporis demerſa, diurnas cor-
poris actiones ſentit atque intuetur,
ex quibus ſe corpus explere cupit, ijs
tanquam præſentibus imaginatione
quadam fruitur. Hinc manaſſe pro-
uerbium ominor, Canis panem, Ca- *Canis pa-*
nis agros ac venationes ſomnians. *nem ſom-*
Quæ enim quiſque impenſe expedit, *nians, pro-*
quæque fixius animo menteque con- *uerbium.*
cipit, ea in ſomno meditatur, earum-
que rerum ſpecies noctu obſeruan-
tur. Ad quæ alluſiſſe Eſaiam veriſimile *Cap. 29.*
eſt, quum inanes eſſe improborum co-
natus, & conſilia indicat, illaq́; vt fu-
mos ac ſomnia euaneſcere. *Vt enim, inquit,* *Eſaiæ locus*
ſomniat famelicus ſe comediſſe, experrectus autem *explicatur.*
adhuc eſurit: Et ſicut ſitiens ſe bibiſſe ſomniat, ex-
pergefactus verò vacuus eſt: Sic accidit ijs qui inno-
centum ſanguini inhiant, illoq́; ſatiari cupiunt, tan-
quam enim ſomniantes fruſtrabuntur, nec obtinebunt,

 quod

quod impenſe cupiunt, aut ſe aſſequutos opinantur.

Indicia frigidi & humidi ſtatus. Cæterùm ſi quis forte frigidi humidi- diqúe ſtatus ac phlegmatici hominis internas notas atque indicia requirat, illa obiter patefaciam, quaque ſint natura, conditione, moribus, viuendi inſtituto, commonſtrabo, tametſi non eſt quod de his multa ac magnifica vllus ſperet, quum perexigua in illis eluceat vis mentis, animi præſtantia, acumen ingenij, doctrinæ ſtudium, rerum gerendarum ſcientia, quam cum prudentia ac ſapientia coniunctam eſſe par eſt. *Pituitoſi ignaui.* Sunt enim qui in hunc ordinem referuntur, non admodum acri exactoque iudicio, aut *amunctæ naris*, vt à quorum obturatis pituita muccoque naribus: *Obeſæ naris*, prouerbium deductum eſt, à corpore ad animum tranſlato vitio. *Prouerbij origo, Obeſæ & emunctæ naris.* Vt enim palato minus ſapiunt, nec odorantur, aut ſenſu oblata percipiunt: ita mente quoque inſipidi ſunt, atque obtuſi, ſtupidi, ignaui, inertes, nec deniqúe natura aut vſu ſagaces, vel acuti, vel callidi, quod calor natiuus

ſopi-

ſopitus ſit, immerſusq; humidæ qualitati, atque humori frigido: quò fit vt memoria quoque ſit fluxa ac prope nulla: Sermo vt pulſus atque inceſſus tardus ac remiſſior. Verùm illud præcipuè in ijs laudem meretur, quòd placido ſint ingenio ac ſedato, quòd Veneris minus dediti, quòd nec iracundi nec iritabiles: vt qui etiam laceſſiti non incandeſcant: obiter nullis dolis, inſidijs, fraude, aſtutijs, technis, verſutijs, ſycophantijs vt Cholerici, inſtructi. Sed quoniam multis varijsque morbis tentari ſoleant, quod ſedentarij ſint atque otio dediti, poſt imperatam præſcriptamque calidam victus rationem, de qua in frigido corporis ſtatu, tùm humidi abunde tractatum eſt, vt exercitationi aſſueſcant, extimulandi ſunt: Ignauia enim ac deſidia corpus, vt Celſus ait, hæbetat, labor ſiue exercitatio firmat: illa præmaturam ſenectam, hæc longam adoleſcentiam facit: quocirca valentiores hi motus exigunt, ne humor plus ſatis augeſcat, &

Pituitoſi hominis laus.

Pituitoſi exercendi labore. lib. 1.

calor ſopiatur. Itaq; matutinis ambulationibus inſiſtant, per acliuia editaq; loco ventriculo inani ac vacuo: nihil tamen vetat ab aſſumpto cibo tale quiddam aggredi, ſed has corporis agitationes maxime lentas eſſe conuenit, meridianas verò magis celeres ac citas, (quod & calidis & humidis obſeruare expedit) non tamen vt Galenus ait, quales feſtinabundis opere aliquo vrgente perfici ſolent. Hoc quoq; ijs præcepiſſe ex vſu eſt, vt diutius ieiuni perſiſtant, ac cœnent parcius: quum enim omnibus quibus inculpata valetudo obtigit, liberalior cœna eſſe debet, niſi conſuetudo obſtet, tùm iſtis parca conuenit ac frugalis, quò cerebrum nocturnis exhalationibus, quæ è ventriculo emanant, minus obnubiletur: iſtæ enim diſtillationibus ac catharris materiam præbent ac ſeminaria, ex quibus tanta morborum examina pullulant, quæ vt declinari euitariq; poſſent, phlegmatici humoris differentias, & quo ſint effectu, quos illæ morbos pariant, paucis explicabo. Statuuntur autem

Tuen. valet. lib. 5.

Pituitoſis cœna parca ſit.

Pitui.

Pituitæ ſpecies ac diſcrimina quatuor, Dulcis aut ſi crudior ſit, inſipida, quæ ſomnolentos homines efficit, & maio- rem ſomnum conciliat, quàm natura exigit, humectato ſcilicet & frigeſcen- te ſenſuum principio, nempe cerebro. Acida famelicos reddit: ſiquidem os ventriculi, ſeu ſtomachus vbi illo hu- more imbutus eſt, ac ciborum appe- tentia excitatur: Salſa quæ ſiticulo- ſos facit, ac ſtomachum vellicat, Vi- trea verò quæ & tenacitate & algore cæteros ſuperat, cibi faſtidium adfert ad nauſeam: Harum omnium mitior minuſq; noxia dulcis eſt, quæ conco- ctione domita melioreſcit atq; in ſan- guinis naturam commigrat: cui tamen ſuum non deſit virus ac malitia, niſi omne vitium penitus calore excoqua- tur: nam tumores laxos, molles, infla- tos excitat, albos nullaq; rubedine per- fuſos, tùm aliæ quædam pituitæ eru- ptiones in extima cute emergunt, vt præhumida ſcabies, tùm mulierum atq; impuberum papulæ puſtulæq; tu- mentes, quæ nonnunquam in ſaniem

Quatuor Pituitæ ſpecies & effectus.

Galen. de plenitu.

Pituita dulcis.

ac rulentum humorem erumpunt: verùm non magnum pruritum & ardorem excitant, vt ea ſcabies quæ ex ſalſa pituita aut choleræ affluxu contrahitur, quæ acri mordaciq; ſalſugine imbuta eſt.

Pituita acida. Acida Pituita ſucco melancholico qui ſubinde in ventriculum confluit, qualitate effectuque aſſimilis & cognata, minus quàm vitrea, magis quàm dulcis, frigida: hæc pungit ac ſtimulat ſtomachum, illique morſus infert: ſiquidem quum is exquiſitiſſimo ſenſu polleat, acerbiſſimi humoris qualitate offenditur: tam auſterus enim ſapor illi ineſt, vt ſi vomitu excuti contingat, vti hyeme & autumno aſſolet, linguam, palatum, fauces, dentes radat ac ſtupore afficiat: non ſecus, quàm vuæ acerbæ ſuccus quem Omphacion cultiores medici, *Omphacion quid.* populares agreſtem vocant, ſic vt ægrè expugnari eluiq; eius ſapor poſſit. Hæc *Appetitus caninus.* quoq; pituitæ ſpecies ſiquando os ventriculi occupauit, ſuoque acore atque acerbitate imbuerit, inſatiabilem ac pror-

prorſus caninam appetentiam excitat; quę grauidas ferè infeſtat circa tertium à conceptu menſem, præſertim vbi fœmellam geſtant, in quibus quum ſit calor languidus, ac vires flacceſcant, non facile natura pituitoſos humores concoquere poteſt, quo fit vt nauſeabundæ ſint ac fluctuationibus, crebriſq; ructibus moleſtentur. Quum enim acida atq; acerba potiſſime concupiſcant, ventriculum vitiant, multoſq; prauos humores coaceruant. Sunt autem & præter mulieres viri etiam huic malo obnoxij, quibus cibi calorifici exhibendi ſunt, & vinum maxime meracum. Quod ſi humorem hunc in corpore putreſcere contingat, febris excitatur Epiala, ſic dicta, quod interiora caleant, rigeſcant autem ac frigore concutiantur externa, nam is humor accenſus, ſimilem flammam edit virentibus humectiſque lignis, ex quibus denſi craſſique fumi humida quadam ſubſtantia imbuti aſſurgunt, adeò vt calor ab humore prohibitus, nequeat erumpere, ſic vt non ſolum colo-

Epiala febris.

Simile à lignis virentibus accenſis.

colorem ita affectis vitiari contingat, ſed etiam in animo menteq́; aliqua percipere incommoda. Salſa pituita quæ nonnihil affinitatis cum cholerico humore habet, conficitur ex bilis vel ſanſæ vel ſeroſæ humiditatis commiſtione, aut putreſcente phlegmate, à cuius acrimonia non rigor, ſed horror, totiusq́; corporis concuſſio oboritur, vbi is accenditur, nulla eſt autem inter pituitæ ſpecies hac nocentior. Siquidem dolores intenſos excitat, vbi in partem aliquam incubuit, ac vi mordaci vlceroſas laſſitudines membris infert, cutem deniq́; aridis ſquammoſisq́; ac fœdus eruptionibus deformat, nempe mentagra, impètigine, lepra, pſora, ſcabie pruriginoſa; vbi verò cum melancholia, alijsque vitioſis humoribus coaluit, elephantiaſim parit, quæ Hebræorum lepra eſt, herpeta, phagedenam, morbum Venereum, compluresq́; alios, qui membra erodunt ac crudeliter depaſcunt.

Pituita ſalſa. *Pituita ſalſa noxia.*

Vitrea autem Pituita ſic dicta, quod eliquato fuſoq́; vitrò ſit aſſimilis, omnium

Pituita vitrea.

nium frigidiſſima eſt; quocirca egerrime concoqui poteſt, atq; ad ſalutarem domeſticumq; humorem reduci, obſidet autem magna ex parte caput, ventriculum, atq; inteſtina, quibus acerrimos cruciatus infert. Siquidem pungit, vulnerat, dilaniat, quum enim iſta pituita glutinoſa ſit, ac viſco aſſimilis, vt eſt ea materia, ex qua vitrea pocula effinguntur, propter lentorem ac tenacitatem ægre diuellitur, atq; anguſtis conceptaculis adhæreſcit, ſic vt natura cum alieno atq; extraneo humore dimicans, acerbos dolores concipiat, priuſquam excutere poſſet infeſtum corpori humorem, qui varios atq; intollerandos morbos ſecum deuehit, nempe Colicos, Iliacosq; dolores, inteſtinorum difficultates, egeſtiones mordaces, teneſmum quæ nihil aliud eſt, quàm frequens & irrita egerendi cupiditas, quæ magno enitendi conatu & molimine vix minimam vitreæ pituitæ partem excludit, ac paucas quaſdam ſordes ac ſtrigmenta deijcit, quibus affectibus, & ſi quæ alia exoriuntur tormina,

Quæ partes pituitæ obnoxiæ.

Teneſmus quid.

mina,

mina, ego nulla re efficaciùs mederi ſoleo, quàm foris adhibitis fomentis, intus verò iniecto clyſtere quo omnes illæ pituitæ collectiones prolui ſolent & abſtergi. His autem morbi ac valetudinis incommoda in infimis partibus citra febrem vere conſiſtunt, niſi dolorum faces admoueri contingat, quod nulla ſubſit vel putredo vel inflammatio, ac membrum ſit ignobile: verùm ſi in principem aliquam precipuamq; partem hæc pituitæ ſpecies decumbit, ac putrefacta inflammari incipiat, febres excitat Lipyrias vocatas, atq; in imis viſceribus frigus æger percipit, externis calorem. Quemadmodum enim Solis calore glacies, nix, grando, liqueſcit ac diſſoluitur, fluidaque ſingula efficiuntur: ita æſtus febrilis craſſum illud & concretum phlegma liquefactum diffindit, quo fit vt in eodem corpore calor & frigus percipiatur, quemadmodum in ijs qui humidis madidiſque veſtibus foco aſſident, aut manibus niuem vel glaciem attrectant, quorum membra eodem temporis

Clyſteris vſus.

Lipyriæ febres.

Calor humorem, vt Sol glaciem diſſoluit.

poris momento frigidam calidamque qualitatem ſentiunt. Cæterùm quum magna mortalium pars, hibernis potiſſime menſibus aut vna aut altera pituitæ ſpecie infeſtari ſoleat, omnibus modis efficiendum, vt calidis cibis aſſueſcat, ac concoctionem exacte perficeret: ſiquidem ex cruditate & fruſtrata ventriculi concoctione maxima pituitæ noxa in corpore congeri ſolet, quæ ſi quid aliud, euidens certe detrimentum valetudini infert, quo circa quæ impenſe frigida humidaque exiſtunt, inprimis euitanda, vt ſunt Auſtrini flatus, plani piſces ac lubrici, fructus arbutei, ex herbis lactuca, portulaca, cucumeres, melones, cucurbitæ, fungi, aut ſiquid horum in vſum veniat, calida condimenta adhibeantur, ac tẽpeſtiua exercitatio, tùm quæ craſſos viſcoſosq; humores attenuant, quæ flatus diſcutiant, ac quàm minimum humoris excrementiq; pituitoſi in corpore reſidere patiantur: nam ij quoq; mentem tranſuerſum rapiunt.

Simile à madido homine.

Pituitæ incommodo omnes ob-noxij.

Cruditas pituitam parit.

De

De Memoria excolenda, demoliendiq́ eius detrimentis atq́ incommodis.

CAPVT QVARTVM.

QVoniam autem frigida humidaq́ue intemperies, tùm frigida quoq; & ſicca, vbi plus iuſto inualeſcit, memoriam obruit, ac lethaliter afficit, huic operi nonnulla inſerenda putaui, quæ illi cultum adferre poſſint, atque efficere, vt quam minimum illa detrimenti concipiat, aut vlla ſui parte iacturam patiatur. Qua autem ratione id perfici poſſit, obiter indicabo. Eſt enim non modo ſtudioſis, ſed nulli non mortalium ſalubre cum primis & frugiferum. Siquidem omnes actiones ac munia publica quæ vel publicè vel priuatim obire ſolent, omniaq́; cogitata, conceptus, conſilia, meditationes, curæ, ſtudia, dicendi agendique labor & induſtria, quæq́; vel animi vel mentis agitationem expoſcunt, memoriæ adiumento perfici debent. In hoc enim theſauro potiſſima rationis, intelligentiæ, iudicij pars conſiſtit,

Memoria omnia perfici.

ex eoq; tanquam è locuplete atq; opulentè inſtructo penu depromitur, eruiturq; rerum reconditarum vberrima ſuppellex. Quæ memoriæ vis niſi, vt fidus tutor ac conſeruator ijs rebus quę à nobis excogitæ perceptæq; ſunt, adhibeatur, omnia protinus, etiamſi præclariſſimi ſint ingenij monumenta, effluunt atq; obliterantur. Aſſignatur autem memorandi facultas Cerebro, mentis omniumq; ſenſuū domicilio, quo affecto aut intemperie aliqua vitiato, omnes naturæ functiones ac munia affici contingit ac labefactari, ſic vt imminuta mente, conuulſaq; ratione, intellectu, iudicio, deſipientia oboriatur, obliuio, ſtupor, delirium, ſtultitia, alienatio, fatuitas iners ac ſtolida, qui affectus ac mentis errores multifariam hominibus obuenire ſolent, nempe ex capitis ictu ac vulnerei, cranei ruptura, caſu, ruina, contuſione, peſtiferis morbis, qui ex ambientis aëris contagione homines inficiunt, ac præter æterna quæ nonnunquam euitari nequeunt, illa quæ ipſi nobis damna inferimus, vt *Memoria in cerebro conſiſtit.*

S eſt

Memoria perniciosa. eſt Crapula, ebrietas, ingluuies, intempeſtiuæ vigiliæ, cibi frigidi & pituitoſi, immoderatus cōcubitus, quo mens obſtupeſcit, ratio, intellectus, iudicium obſcurantur, ac naturæ robur ſic plerisq; deijcitur atq; eneruatur, vt corpꝰ tridui operam curamq; expoſcat, & amplius antequam inſtaurari poſſit, atq; in priſtinum ſtatum reſtitui: ex quo incommodo accedunt morboſæ aliquot ac fœdæ affectiones, quæ non minorem menti, quàm corpori cladem inferunt, ac reminiſcendi vim obruunt. Vt autē immodica cerebri ſiccitas à nimia crapula, inedia, Venere contracta, memoriæ officit, quod ea qualitas inidonea ſit ad ſuſcipiendas rerum formas, vt quas ariditas ac durities reſpuit: ita affluentior humiditas ex otio, deſidia, immodico ſomno, cibis humidis parta, memorandi facultatem opprimit. Suſcipit illa quidem celerius rerum formas ac ſimulachra, verùm ob mollitudinem non inhæreſcunt, ſed effluunt, vt ſigilla quæ vbi in nimis vdam ac fluxam materiam imprimuntur, nullam rerum for-

Venus torpus eneruat.

Cerebrum ſiccum non concipit imagines.

Cerebrum humidum non retinet imagines.

formam ac veſtigia referunt, ſed confeſtim euaneſcunt ac dilabũtur. Quum itaq; memoriæ vis conſiſtat in fida ac ſtabili imaginum conſeruatione: pueris & quotquot humido ſunt cerebro, imbecillior eſt, quàm vt imaginum impreſſionem retinere queant. Senibus quoq; vis ea inualida eſt, quod ob cerebri frigiditatem & ariditatem nihil inſculpi poſſit, eoq́; fit vt vtriq; obliuioſi exiſtant, ac debili minusq́; tenaci memoria. Siquidem huius, omniumq́; ſenſuum internorum vis ac facultas ad cerebri temperiem eſt exigenda. Nam ex craſſa eius partis ſubſtantia, aut cum in ea ſpiritus atq; humores denſeſcunt, multisq́; vaporibus obſita ſunt & obducta, obliuio ſuboritur, ac quum intelligentiæ tarditas, tùm percipiendi difficultas. Ex humecto verò cerebro, nimiumque liquido ſenſus emergit obtuſus & hebetior, minimeque diuturna memoria aut ſtabilis. Siccior verò cerebri conſtitutio, labilem ac fluxam memoriam parit parumque tenacem: non enim concipit imagines,

Pueri & ſenes obliuioſi, ſed diuerſa ratione.

Cerebri temperies memoriæ præſidium.

Simile à ferri ac chalibis natura.

atq; ægrè inſculpi eas patitur, non ſecus quàm ferri aut chalibis lamina obdurițiem celaturas non admittit, ac ſtili mucroniſq; aciem reſpuit. Memoria itaq; ſtabilis ac firma ad cerebri temperamentum referenda eſt, eaq; vis mentis naturæ muneri aſſcribitur, ſic tamē vt iuuetur arte, excultaq; vigeat, aut ſi collapſa ſit, aut detrimentum acceperit, cura atq; induſtria erigatur. Quocirca cum primis danda opera, vt valetudo inculpata exiſtat, ac corpus optimè conſtitutum, vt moderata ſit victus vitæq; ratio, ac frugaliter, ſummaq; temperantia inſtituta, vt cibus exactè concoquatur, vt mens affectibus libera, animus tranquillus ac placidus, ne quà ingruat quod menti caliginem poſſit offundere: plurimum enim confert ad memoriæ præſidia, corporis animique vigor, aëris ſalubritas, cerebri temperies, ſenſuum omnium optima conſtitutio, ſpiritus animalis ac vitalis, qui ab humoribus promanant, lucidi minimeq; turbulenti. Hæc enim efficiunt, vt omnes animæ facultates, inter quas

Memoria natura munus arte iuuatur.

memo-

memoria præcipuas partes obtinet, vigeſcat, nec quidquam earum rerũ, quas vel aſpectu, cogitatione, ingenio, doctrina, meditatione concipimus, mente excidat, aut aboleatur: quanquam enim ſopita viſa ſunt & obliterata, poſtliminio menti ingerũtur, ac velut recens tranſacta oculis obijciuntur, ſic vt heſternorum im memores, acta pueritiæ, quæq; reuolutis aliquot luſtris, atque annorum ſpatijs menti animoque infixa erant, reminiſci nos contingat ac recordari, hac, opinor, ratione, quod auide atq; attente, ſummaq; admiratione tenella ætas, quæq; adoleſcit atque ad capeſſendas præceptorum traditiones prompta ſit, alacris, expedita, erecta. Siquidem quum nondum rerum ac verborum mole mens obruatur, nec negotijs, vllisq; occupationibus grauioribus ſit diſtracta, tenacius inhærent quæ primis annis animisq; puris inſtillantur. Cæterùm quum Memoria rerum in priore capitis parte quæ ſinciput dicitur, concipiatur, vbi ſenſus primarius ſeu communis viget, tùm verò

Ratio cur pueri anteactorum memores.

quæ eius munere parta ſunt in poſteriore ſeu occipitio reconduntur, atq; aſſeruantur. Quocirca conſultò faciunt qui nucham ac ceruices à frigore ventisq; tuentur ac muniunt: nam hæ partes affectæ epilepſiam, lethargum, ſtuporem, paralyſim, tetanũ, obliuionem inducunt. Quamobrem omnia ea amoliri par eſt, quæ memoriæ officiunt, aut vllam illi iacturã inferre poſſint. Quoniam verò multa animo obuerſantur, atq; in memoriam recurrunt etiam inuitis ac repugnantibus, quæ obliuionis tenebris obruenda potius, quàm ea patiamur diutius menti inhærere, vt inhoneſta quædam, ac vitioſè parumq; decore peracta: plurima autem quæ meminiſſe expedit, ac ſalutaria ſunt, excidunt, horum accuratè habenda ratio, ne vt vulgo fit, iſtarum rerum delectum ac diſcrimen ſuſtuliſſe, aut nonobſeruaſſe videamur: quamobrem quæ quisq; meminiſſe velit, ſubinde ab animo repoſcat, atq; in mentem reuocet, eaq; crebro meditetur ac reuoluat: quæ verò excuſſiſſe velit atq; obliuiſci, tan-

Nucha & ceruices munienda.

Obliuio aliquando grata.

Memoria rerum renouanda.

tanquam noxia ac menti pernicioſa, ijs ratione ac iudicio acriter obſiſtat atq; obluctetur. Vti enim natura compara- tum eſt., vt mens humana quæ ab inte- gritate delapſa eſt, peſſima pro optimis amplectatur, eaq; promptius concipiat atq; addiſcat: ita quoq; tenacius ac fixi- us inhereſcunt deteriora, adeò vt ægerrimè excuti queant. Quæ res effecit, vt Themiſtocles ab illo qui artem memorandi profiteretur, ſciſcitatus ſit, *eſſetne ars aliqua quæ nonnullarum rerum obliuionem polliceretur: meminiſſe dum libet, ſed non æquè facile quæ ſe præter voluntatem menti ingerunt, obliuiſci.* Sunt enim quorum obliuio nobis gratior eſt, quàm memoria, ſic vt plerique grauatè ferant, obductas cicatrices refricari, ac redintegratione quadam iam pridem ſopita ſepultaque in mentem reduci. Quò ſpectat Prouerbium, *Malum quod benè conditum eſt, ne moueas.* Cæterùm quum multa paſſim apud Rethores obuia ſint atq; expoſita quæ memoriam fulciunt, multaq; illi adiumenta pollicentur, non viſum eſt operæpretium, lectorem ijs

Natura vitioſa in deterius prona.

Themiſtocles obliuionem quære optauit.

Obliuio rerum quando expetenda.

Prouerbium. Non mouenda noxia.

commemorandis demorari, eoq́; magis quod pleraq; operoſa ſint, ac vix anxia cura obſeruari queant. Siquidem ingenij mentisq́; acies huiuſmodi præceptionibus hebeſcit, ac natiua memoriæ vis obruitur. Inter alia autem ſtabiliendæ memoriæ præſidia, hoc præcipuè ſpectari debet, vt corpus ſalubre conſiſtat, nec vllis morbis præſertim qui capiti noxam inferunt, expoſitum. Somnus ſit moderatus corpore non in dorſum, ſed in latus exporrecto: anim⁹ tranquillus ac placidus, mens ſedata, omnibusque ſuperuacuis ac negotioſis occupationibus libera. Atqui cum hæc animæ facultas fragilis ſit & delicata, nulla re grauius afficitur, quàm cruditate, luxuria, intemperantia, crapula, ebrietate. Interim in excolenda fouendaq́; memoria, omnia acciri debent adiumenta, omnia adhiberi adminicula, quibus illa fulciri poſſit, & augeſcere: inter quę eſt aſſiduus legendi dicendiq́; vſus & exercitatio, adhibito ordine, ratione, ac modo, excuſa tumultuaria ac confuſa lectione. Nihil eſt quod magis

Sanitas memoriæ robur.

Memoriæ pernicies cruditas ex crapula.

cura,

cura, ſtudio, induſtria, diligentia, cultu vigeſcat ác roboretur, nihil quod æquè incuria, ignauia, oſcitantia, inertia, intercidat atq; obſcuretur. Et quemadmodum vanitas eſt, vt is ait, & iactatio circa memoriæ miraculum arte potiꝰ, quàm natura gloriari: ita ſapientis ego iudicio, naturæ dotes atq; animi mentisq; munera, vt agros excolere, ac fœcunda efficere. Iam verò vt aliqua præcepta medica referam, quo minus hic fundus ſterileſcat, hoc meminerit qui hanc vim ſtabilem præſtare velit, cœnandum parcius, aut ſi largiꝰ cœnatum ſit, inambulet, feſtiuus videri affectet, nihil ſerij meditetur, aut ſe anxijs ac ſcrupuloſis rebus defatiget: vbi verò inter ſomnum ac cœnam ſeſquihoræ interuallum interceſſerit, quieti ſe dedat, ac lateri incumbat dextro: diluculo experrectus omnes meatus expurgandis proluendiſq; excrementis deſtinatos exoneret, primum linguam defricare pergat, caput eburneo pecti ne placide demulceat, capillos ſibi adimi patiatur, præſertim ſi anni tempus, regio, con-

Ad Herennium lib. 3. titul. 7.

Memoria cœnam parcam exigit.

ſuetudo id expoſcat: nam hibernis menſibus id tentare, cœloq; Aquiloni ac polo arctico expoſito non minus inſalubre eſt, quàm ridiculum; adimunt enim ſibi naturæ præſidia ac munimẽta quæ frigus arcent, atq; externis iniurijs obſiſtunt, aliaq; aſcititia tegmenta capita applicant. Vbi verò aura placida eſt, regio temperata, cœlum nec aſperum nec rigidum, raſo eſſe vertice non improbo: effumant enim liberius vapores denſi qui memoriæ officiunt. Itaque videntur mihi ſalubri conſilio pleriq;, qui nonnullis Diuis addicti ſunt, atq; illorum inſtitutum profeſſi, non ſuperſtitionis ratione geſtare caput glabrum, atq; ad viuam cutem detonſum: ſubleuantur enim hac re omnes qui pituita, qui catharrus, qui dolore capitis conflictari ſolent, aut quibus ex humorum redundantia caligant oculi, aures obſurdeſcunt, nares obeſæ atq; obturatæ, ſic vt in morbis quibuſdam capitis in mentis alienatione, deſipientia, delirio, phreneſi, mania, melancholicis affectibus, furore, inſania, conſultum viſum

Præpoſtera capitis raſura.

Memoria raſum caput confert, nonnullis officit.

Memoriam barba raſa adiuuat.

viſum ſit medicis abradi capillos: quod ipſum non vanum exiſtimari velim; cumquiſq; experiatur, adornata comptáq; barba, vel ea penitus adepta, hilariorem eſſe ſe, minuſq́; moroſum: Quin multis conſultor eſſe ſoleo, qui vitioſis ſunt oculis ac caligantibus, qui ſurdaſtri ſunt, aut grauedini obnoxij, vt frictione capitis, barbæ raſura, aliaq́; illarum partium commoditate vtantur, atq; vt cuiq; nationi peculiare eſt, tonſoris opera illas partes permulceri patiantur: non ſolum enim venuſtior quiſq; efficitur, ſed animo mitiore, magiſq́; tractabili, ſic vt mens exhilareſcat, ac ſit erectior, memoria magis elu- ceat, ſpiritꝰ qui ad quaſuis actiones nos impellunt, excitentur, omneſq́; ſenſus paulò ante ſopiti ſe proferant atq; eniteſcant. Quod ſi os, fauces, palatum ſubinde colluat, dentes defricet, nares emungat, aures à ſordibus ſcapello expurget, pectus tuſſi, ſcreatu, ſternutamento, popiſmate dilatare nō deſinat, parteſq́; infernas, ventriculum, lienen, iecur, inteſtina, aluum, veſicam ſuis

excre-

excrementis exoneret: non ſolum memoria, ſed omnia mẽtis organa, ac ſingulæ animæ facultates citra offenſam munere ſuo defungẽtur. Quoniam autem magna ex parte frigida humidaq; qualitas memoriam infeſtat, illamq; obruit, hæc contrarijs eſt expugnanda, ijs ſcilicet quę humorem ſuperuacaneum abſumunt, ac cerebro robur conciliant: vt ſunt nux myriſtica ſeu muſcata præſertim quæ non exucca eſt & cariosa, roſmarini flos, eiusq; frutex, & quidquid ex his confici ſolet, amaracus, meliſſophillos, vulgo meliſſa: vtriuſque differentię ſtechas ab inſulis nomẽ ſortita, Pæonio radix, eiusq; baccæ fruticulus quem viſcum vocant, Satureia, hiſſopus, thimbra quam vulgo neſcio qua inducti ratione nunc Oreganum vocant, quæ alia eſt à Cimula, odoris ſaporisq; inter elixas carnes gratiſſimi: nam hibernis menſibus non exoleſcit aut emoritur: quibus accedunt bethonica, verba ſcul⁹ odoratus, vulgo herba paralyſis, maron, vel origanum vulgare, aut ſilueſtris maiorana, ocymum quod

Memoria quæ conferunt.

Herbæ quæ mentem acuunt.

Thimbra alia à Cimula.

quod baſilicon vocant vtriuſq; diffe- rentiæ Iridis radix, Inula vulgo enula cãpana, raphanus, hoc eſt, radicula quæ æſtate nuſquam nõ menſis infertur ad acuendam appetentiam, atque edendi auiditatem: inter exotica autem & pe- regrina Zedoarium, gariophilli, macer quæ nucem muſcatam ambit. Zinziber præſertim viridi ac melle conditum, acorus non adulterinus, caſia ac cina- momum, carpeſium vulgo, vt opinor, cubebe, mirabolani conditi ſeu in mel- le aſſeruati. Horum pleraq; vel in ſyru- pos redigi poſſunt, vel in pulueres aut condimenta reduci, vel eorum deco- ctum ſumi aut dilutũ, ab ijs præſertim qui loca frigida humidaq; incolunt, ac natura pituitoſi ſunt. Nam ſeniculis aridis, exhauſtis, irrigari poſtulant quũ corpus tùm ſenſuum inſtrumenta, ac ſuaui alimentorum rore madeſcere ac perfundi, vt ſunt cortices citri, hoc eſt, mali Medici conditi, glycyrhriza, nym phea vulgo nenuphar, bugloſſus & quę nobis borago dicitur, vuæ paſſæ exem- ptis vinaceis, paſſulæ Corinthiacæ quę-

Memoria remedium vbi exſiccitate & humiditate contractum eſt vitium.

Memoria quæ exigit à ſiccitate orta.

ac catarrhis expoſitum, pedes verò abluere ex decocto foliorum lauri acros marini, feniculi, non equidem improbauerim, auertit enim à capite vapores ac fuliginem quæ mentē offuſcat. Quo verò fumi reprimi poſſint, ac cerebrū minus vaporum concipere, peracta cœna aliquot Coriandri grana prius macerata aceto in quo ſamſuchus decoctus ſit, mox zaccharo incruſtata ac tenuiter obducta, occluſo ore dentibus conficiantur, dici vix queat, quantum memoriæ profuerit: nec minus efficax eſt id, quod ex cotonijs conficitur, ſi ab aſſumpto cibo nonnihil aſſumatur, diſcutit enim fumos, ac prohibet vapores ſurſum eniti, quod ipſum etiam præſtant aliquot grana maſthicis degluti- ta. Odorifera quoq; identidem naribus admoueri debent, præſertim quæ ſunt vibrantis naturæ ac calorifica, vt lignum aloës, gariophilli, roſmarini flos, ocynum, nigella, ſuccinum orientale quod ambra griſea vocatur, zubetum roſæ rubentes, caprifolij flos, ſpica Celtica, multaque alia quæ nullam

Coriandrū incruſtatum.

Diacidonion vulgo carnes cotoniorum.

Mens odoribus recreatur.

grauí,

grauitatem expirant, ſed iucundum gratumq́; odorem exhilant. Omnia enim hæc ſpiritus recreant, ſuoq́; effluxu cerebrum reficiunt. Quod ſi res propemodũ deplorata ſit atq; ad extremam obliuionem quis deuenerit, vt in lethargo, foris nucha & ceruices iniungi debent oleo caſtorei, nigellæ, euforbij, coſti, erucæ: intus verò momentum exhibeatur confectionis Anacardinę, aut ipſa lingua defricetur: diſſoluit enim extremè frigidam humidamq́; ac viſcoſam pituitam: ſic vt apoplexia perculſis loquelam reſtituat, linguámque hærentem refulciat, quod ipſum & oximelle, Scillitica perfici poteſt, ac vino ardẽte in quo grana aliquot erucæ macerata ſunt, ad hæc enim tanquam ad ſacram anchoram confugimus in deploratiſſimis morbis, in mitioribus verò alia iam memorata adhiberi poſſunt, vt ſerapion de ſtechade, dianthos dulcis, aurea Alexandrina, diacaſtorium, pliris cum muſco, theriaca ad Mitridaticum. Experimento autẽ ac quotidiano vſu comprobatum eſt Agalochum

Memoria deplorata vt inſtauranda.

Anacardina confectio memoriæ vtilis.

Quid loquelam reſtituat.

Vt loquela reſtituatur apopleticis.

chum quod vulgo lignum aloes voca- tur, vel ſuffitum vel naribus admotum mirifica eſſe vi in corroborando cere- bro ac ſenſibus excitandis, adeò vt ſi in puluerē redigatur admixtis aliquot ga- riophillis, atq; oſſe de corde corui, eaq; oleo nigellæ commiſceantur, eas vires conferre cerebro, vt ſi galli gallinacei vertex eo oblinatur, cantillare ac cro- cire non deſinat.

Agalochi aut ligni aloes vis.

Gallus vt continenter & indefeſſe cantillet.

De Calidi & ſicci corporis ſtatu & habitudine: Obiter quaſit natura, conditione, ac moribus animiq; propenſione homo biloſus ſeu Cholericus.

CAPVT QVINTVM.

QVum nihil ſit in externis naturæ rebus diuturnum ac ſtabile, nec quidquam vigorem ſuum con- ſtanter tueatur, ſed omnia iacturā pa- tiantur ac vergant in deterius, tùm hu- manæ quoque res varias mutationum vices ſubeunt, grauesq; lapſus atq; in- clinationes patiuntur. Sic Calidus & humidus corporis ſtatus ætatis pro- greſſu ad calidum ſiccumq; habitum

Omnia mutatione obnoxia.

deuoluitur. Siquidem calor humorem natiuum ſenſim taciteque abſumit ac depopulatur, totiq; corpori ſiccitatem adfert, quæ qualitas ad proferendam vitam naturæ eſt aduerſiſſima. Vt enim accenſis ceries ac funalibus flamma pabulum & quo alitur, fomitem depaſcitur, quo exhauſto, vtriq; extinctio imminet & interitus: ita inſitus calor ſuccum geminum quo ſubſiſtit ac fouetur: pedetentim imminuit, ſibiq; atq; vniuerſo corpori exitij cauſam miniſtrat. Corporis autem conſtitutio quæ ex calida ac ſicca qualitate emergit, ab eaq; appellationem ſortitur, adaucto per eas qualitates humore feruido, hominem bilioſum conſtituit, ob flauem ſcilicet bilis redundantiam: cuius humoris duo conſtituuntur diſcrimina, vnum naturale, alterum quod præter naturam corpori ineſt. Naturalis autem bilis excrementum eſt concocti ſanguinis ſapore amaro, colore verò effectuque igneo. Flaueſcit enim ac ſplendida eſt, vbi hæpatis calor moderatus exiſtit; vbi verò viſcus hoc plus

Simile à cereis ac funalibus.

Homo cholericus.

Bilis naturalis & præter naturam.

ſatis accenditur, ebullit quoq; bilis atq; efferueſcit: illiq; color in luteum obſcuratur: quaſi conſpici ſolet exoticus ille liquor aut zythus qui Belgis Joyenbier nominatur, aut vbi oleum ac butyrum liquefactum vritur, nimioque feruore torretur, atq; nigeſcit, quo fit vt fuluus color in opacum atrumque colorem demigret, qui etiam in externa cute nonnunquam ſe profert, vbi diffuſus bilioſus humor in cutem erumpit. Flaua autem bilis geminum in corpore munus obit: nam pars eius ſanguini mista tranſit in venas, quò is commodius anguſtos quosq; meatus penetret, atque ad membra quæ bilis nutrimentum expoſcunt, deferatur. Pars cætera ad fellis folliculum, iecoris infimæ parti ad nexum relegatur, mira ſolertia id prouidente naturæ opifice, vt cui viſceri attrahendi perficiendique alimenti vim admirabilem eſſet elargitus, conceptaculum quoque ſuperuacanei inutilisque humoris adiungeret, ne quid incommodi ad reliqua membra hinc poſſint deriuari,

Simile à Ceruiſiæ & olei colore.

Flauæ bilis munus.

ſiquidem bilis eius eſt naturæ, vt vim igneam proferat, cuius motu atq; agitatione velut face ſubdita excandeſcimus atq; animo concitamur. Vnde appoſitè Ira definitur ardor & ebullitio quædam ſanguinis circa cor, quam cerebrum quoq; incaleſcit ab humore bilioſo excitata, quæ ſi quando illata eſt iniuria, vltionis eſt auida. Inferioribus verò partibus eum vſum præbet vt inteſtina ad excrementorum deiectionem extimulet, irritetq;: cuius rei cauſam prouida ſolersq; natura excogitauit ac emoluendisq; huiuſmodi ſuperuacaneis humoribus, nempe renes atq; vrinarios tramites: inteſtinum ieiunum, quod ab influente bilis acrimonia continenter excrementa excutit, veſicam, aures, & ſubcutanea ſpiracula quæ pori vocantur, diſcutiendis ſudoribus deſtinata, quorum pleraq; ſi obſtructione laborant, totam noxij humoris colluuiem intus cohiberi contingit, atq; in præcipuas aliquas partes impetum facere. Sic vbi folliculus fellis ſeu bilis flauæ receptaculum, ea ſentina

Ira quid & vnde.

Bilis per quas partes expurgatur.

tina quam ab hepate exhauſit, exonerare ſe nequit, illam vel in ventriculum, vel in iecoris cauitatem refundit: quò fit, vt per vniuerſum corpus bilis effuſa ſanguinem quum qualitate ſua, tùm colore inficiat: hinc Ictericus & morbus Regius, ſic dictus, quod exquiſitiſſimum victum ac menſam regalem exigat, qui corpus vndiq; aurigino ſum efficit, hoc eſt, luteo ac flauo corceoq́; colore perfuſum vt argentum incruſtatum auroq́; obductum. *Morbus Regius vnde dictus.*

Quod ſi gracilia inteſtina ſeu Ilia affici contingat, intolerandi cruciatus, clamoſiq; dolores ac torturæ excitantur. *Ictericus inauratus.* Ilion hoc malum vocant, & conuoluulum, quod ad cordæ ſimilitudinem inteſtina conuolui ac contorqueri videantur. *Iliaca paſſio.* Contrahitur autem hic morbus vel ab inflammatione, vel ab aridi toſtiq; ſtercoris obſtructione, quum bilioſi humoris minor copia eò confluat, quàm vt excrementa poſſint excuti, ita ſi ſuperior inteſtini pars affecta eſt, cibus: ſi inferior, oleta per os egeruntur, podice tam arctè occluſo, vt ne fla-

tus quidem ab illo prodeat: multos præterea affectus flaua bilis parit, vt tertianas, vrentesq; febres, vbi extra venas illi putreſcit: verùm quum in Medicorum libris paſſim obuij ſint & accuratè deſcripti, illorum narratione ſuperſedendum exiſtimo. Cæterùm quæ ſit calidi & ſicci temperamenti, deniq; bilioſi hominis natura & conditio, tùm quibus argumentis depræhendi poſſint, obiter indicandum. Principio, vt externas notas perſequar: Corpus huic conſtitutioni calidum, gracile, macilentum, muſculoſum, longitudine decenti ac moderata: quorum pleriq; tametſi ſtatura puſilla conſpiciantur, ac minus procera: alacres tamen ſunt, erecti, agiles, inquieti, atq; vt apes inſecti genus exile & minutum,

Nota calidi & ſicci ſtatus.

Simile ab agilitate apum.

Ingentes animos paruo ſub corpore verſant.

Virg. lib. 4. Georg.

Color verò ijs fuſcus aut rubore quodam perfuſus, præſertim vbi incandeſcunt, aut incaleſcit exercitatione corpus, pleriſq; autem pallidus aut ſubluteus, Cutis hiſpida arterius veniſque amplis ac conſpicuis (neque enim

ſub

ſub carne deliteſcunt) vt quam ſimul cùm adipe calor diſſoluat, Vrina rubicunda, crocea, flaua pro bilis ac feruoris ratione, Pulſus citus ac velox, vti etiam inceſſus, Lingua volubilis & expedita, Capillus verò niger, plerisq; criſpus, atq; intortus, vbi calor & ſiccitas eſt intenſior, qui ſerius caneſcit, at ob ſiccitatem citò defluit, Naſus magna ex parte aquilinus, & aduncus: nonnullis autem præſertim Germanis, Sarmatis, Pannonijs ac Belgis rutila barba, ac flaua cæſaries, quod euenit ex ſplendida lucidaq; ac ſyncera bili, quæ à calore feruido non deuritur. In Belgica autem à popularibus notari ſolent Aenobarbi, hoc eſt, rutila æneaque barba inſigniti, aut quibus capilli ruſeſcunt, quod illorum moribus aliquid vitij ſubeſſe cenſeant, aut improbitatis quandam maculam in animo menteque occultari ac reſidere. Vt enim Themiſtoclis pædagogus nihil mediocre in illo futurum pronunciauit, ſed aut inſigne Reipub. commodum, aut detrimentum: ita Belgæ

Vnde flaua cæſaries.

Prouerbium in rubenti barba homines.

Themiſtoclis ingenium.

quoq; dictitant ab eiuſmodi homini-
bus aut ſperanda optima, aut deterri-
ma. Quin & hæc iactatur Prouerbialis
ſententia. Roter Bart ſelten gut / offt
von Jüden art / hoc eſt, luteæ aut flauæ
barbæ homines rarò laudatæ eſſe indo-
lis, aut ſpectatæ integritatis: quod in
vita ac moribus omniq; actione im-
proba quædam calliditas, & inſidioſa
aſtutia lateat, quæ in negotijs, contra-
ctibus, mercaturis, alterius diſpendio ſe
prodit, ac palam facit quibus ſint arti-
bus & fallacijs inſtructi: Quod vt in
pleriſq; eius notæ hominibus, quoni-
am laudabilis deſit inſtitutio, obſerua-
ri fatear: ita complures commonſtrari
poſſe video, quibus is color, ac barbæ
apparatus ad ſummum decus & orna-
mentum nihil officiat, quin potius ad
decorem ſit adiumento: paſſim enim
in aulis principum, in conſeſſu cœtuq;
procerum, inter negotiatores hone-
ſtos, & quotquot præ cæteris Aquilo-
nios tractus occupant, multi conſpici-
untur virtutis ſpectatæ ac ſingularis
prudentiæ, qui in rerum publicarum
fun-

Suſpecti ænobarbi.

Barbarutilia non ſemper improbum deſignat.

functionibus præclarè ſe gerunt, omnibusq; ſe integros præbent & inculpatos: vt vir illuſtris Petrus Carbonarius Brugis oriundus, qui non vni ſuo Lemnio, ſed optimatibus quibusq; vnice charus acceptusq; eſt, qui ſibi demandatas ac commiſſas legationes, quæſturas, prætorias functiones ſumma cum laude obit atq; exequitur. Quod autem triobolares quidam, infimæq; ſortis homines ea barbæ ſpecie & colore futiles ſint, pleni rimarum, qui hac atque illac profluunt, nec quidquam penſi habent, aut frugi ſunt: corruptæ educationi tribuo, quæ naturæ procliuitatem ad vitioſos mores pertrahit: hinc enim efficitur, vt quisq; tales inconſtantes experiatur, fallaces, ſubdolos, vafros, aſtutos, ingenio vario, verſatili, verſipelli, πανοῦργῳ, obiter Punica lubricaq; fide, ita vt in negotiandi contractibus non deſit conſultum illis fidere: vt qui tanquam anguillæ murenæ, elabantur, atq; in negotio quamlibet intricato ſe expediant atq; eluctentur. Quibus ſi accedant alia corporis

Petrus Carbonarius.

Vnde praui rutiliorum mores.

Homines lubricæ fidei.

ris vitia, deterior eſt illis naturæ conditio, magisq́; improba, hinc ſcitè Martialis.

Lib. 6. *Crine ruber, niger ore, breuis pede, lumine leſus:*
Rem magnam præſtas Zoile ſi bonus es.

Quæ vis illis indita eſt partim ab aſtrorum influxu, nempe Solis & Mercurij vi, partim quæ mihi videtur præcipua ac potior, ob humoris bilioſi ac ſpirituum tenuitatem, quæ calore ſubtili perfuſa ad huiuſmodi actiones illos incitat atq; impellit. Sunt præterea inter hos variæ conditionis homines, nempe ardeliones, hoc eſt, homines inquieti, clamoſi, feruidi, volubiles ac præcipiti quadam dicendi celeritate, quibus vt appoſitè Iuuenalis: Ardelio qui.

Sat. 3. *Ingenium velox, audacia perdita, ſermo*
Promptus & Iſæo torrentior, obiter illos
Eſſe putes quemuis hominem: tum dicier aptè
Grammaticus, rethor, geometres, pictor, aliptes,
Augur, ſchenobates, medicus, magis omnia nouit.

Quales fere conſpici ſolent pantomimi, hiſtriones, circulatores circumforanei, agyrthę, hoc eſt, qui plebem ad nugas conuocant, rabulæ, ſpermologi, buccentę qui inceſſu, manu, vultu, oculis,

142

voce, geſtibus actuoſi ſunt ac actabundi, omnibuſq; ſe negotijs, contractibus, actionibus, conciliabulis, ſodalitijs immiſcent atq; ingerunt. In ſomno tumultuoſi vt qui exilant, ob feruidos ſpiritus qui etiam ſopore oppreſſos erigunt atq; ad motum incitant. Multifariam enim flaua bilis mentem hominum informat, varioſq; mores, ſtudia, animi propenſiones ac motus profert. Hinc ſiquidem euenit vt quicunq; calida & ſicca conſtitutione exiſtit, atque inter cholericos cenſeri ſoleat, ferox ſit, imperioſus, indomitus.

Impiger, iracundus, inexorabilis, acer. — Hor. in arte Poëtica.
Iura negans ſibi nata, nihil non arrogat armis.
Hoc volo, ſic iubeo, ſit pro ratione voluntas. — Iuue. ſat. 6

Qui tamen vt leni momento incandeſcat, ac ſit natura iritatior: ita ſubſidente bile confeſtim deferueſcit ira, ac redditur placabilis. Cæterùm quum præter flauam bilem quæ vua naturalis dicitur, plures ſint humoris huiusdifferentiæ, ac ſua cuiq; natura & conditio: de ſingulis obiter diſſerendum. Principio à flaua bili procreatur pallida, eo, *Pallida bilis vulgo citrina.*

quo

raq; etiam citra febrim euenire ſolent, bilis fuligine ac fauillis in cerebrum delatis. Quæ ſi quando corpori mentique infeſta eſſe pergunt, confeſtim expurgata bili vomitu, ſudore, alui deiectione, quæ radice Pontica perfici poteſt, atq; vrinam prouocantibus, vt eſt veſicaria, aſperagus, apium hortenſe, aniſi & feniculi ſemen, immutanda victus ratio, reiectisq; calidis, pinguibus dulcibus quę in bilem promptiſſimè tranſeunt, præter vuas paſſas & glycyrrhiſam, hoc eſt, radicem dulcem, exhibenda quæ ſanguinis feruorem temperant diluuntq;. In primis autem ſomnus inducendus lactucis atq; acetarijs, quæ cerebrum omnesq; partes humectant ac reficiunt. Quum autem calidis & ſiccis omnibusq; bilioſis multa noxia ſint & pernicioſa, tùm nihil immodico labore, vigilia, inedia, iracundia, Venere immoderata nocentius. Singula enim horum vires exhauriunt ac depeculantur: neq; enim aridis ac macilentis quidquam adimi poteſt, quin potius ſaginari poſtulant, atq; vt pecudes opima

Bilis qualiter purganda.

Somnus bilioſis vtilis.

Simile à ſaginandis pecoribus. ma irriguaq; paſcua : ita illi delicatas menſas exigũt. Quemadmodum enim arbores & virgulta quæ ramis & fronde minus luxuriant, putationem reſpuunt, nec coërceri ferro ſuſtinent: ita extenuata corpora & quibus multa deſunt, quod ad firmum corporis habitum ſpectant, nulla ſui parte mutilari, aut ijs quidquam eripi debet. Cæterùm alia eſt bilis ſpecies quæ à naturali ratione ac modo exceſſit ac degenerauit, Vitellina medicis dicta ab oui luteo, cuius colorem refert & conſiſtentiam : nam immodico calore craſſeſcit, atq; igneum intenſeq; luteum colorem concipit, quàm ſi putreſcere contingat, atq; inflammari, ardentiſſimas illa febres excitat. Quocirca quum hæc bilis à mediocritate deſciuit ac delapſa ſit, contraria inſtituenda victus ratio, quæ extraneam qualitatem demoliri poſſit atq; excutere: nam ſi ſimilibus nutrimentis illam fouero tueriq; pergas, exaſperabis intemperiem, atq; oleum flaminæ adieceris. Eſt & alia bilis ſpecies Porracea à porri

Simile ab arborum putatione.

Vitellina bilis.

Oleum camino.

Porracea & praſina bilis.

viroro

virore nuncupata : nam virideſcit atq; herbaceo colore conſpicitur, quæ in ventriculo ex vitioſis prauisq; ſuccis gignitur, atq; oleraceis, cuius generis ſunt allium, porrum, cepe, nauſturtium, eruca, braſſica, beta, cheriphillon: quum enim huiuſmodi alimenta à natura domari vinciq; nequeant, ac concoctione in ſalubrem ſuccum elaborari, ex his porracea bilis conflatur, quæ nõnunquam vomitu excuſſa linguam & fauces amarulento acutoq; ſapore imbuit ita, vt ægrè ſuauiori liquore elui queat atq; aboleri. Solet quoq; noxius is humor nonnunquam in iecore ac venis ex grauiſſimis morbis produci, ſi quando bilis lutea deuritur vehementi extranei caloris incendio, quẽ vomitione excuſſiſſe pernicioſum atq; exitiale Hippocrates pronunciat. Ex hac producitur aliud etiam excremẽtum tùm reliquis deterius, ab æruginis ſimilitudine Aeruginoſa bilis vocata, quæ ex porracea vehementiùs deuſta conficitur. Siquidem excocta intenſiore calore humiditate inareſcit, atq; æruginis

Lib. 2. prædict. ca. 59.

Aeruginoſa bilis.

ſpeci.

ſpeciem æmulatur, quod ex ignitis rebus, quibus bilis natura aptiſſimè componi poteſt, dilucidè perſpicimus: nam ignis vis primum in candentes prunas ligna demutat, deinde in atroces carbones, poſtremò deflagrante prorſus igne ſopitoq; calore, in cineres: Ita in corpore humano, primo crocea bilis conficitur: deinde inualeſcente calore præter naturam porracea, cui ſuccedit æruginoſa, poſtremò glauca ac cærulea, quod Glaſti & Iſatidis herbæ qua fullones ac tinctores pannos inficiunt, colorem referat, qui poſtremo in exactam atram bilem tranſmutatur. Quę bilis ſpecies venenatis qualitatibus imbutæ, memtem malitioſis moribus, corpus verò fœdis morbis contaminant, quorum pars magna ægrè expugnari poſſunt, ac medicantis opem reſpuunt, vt ſunt Carcinomata, cancri, phagedena ab exedendo nomen ſortita, mentagra, morphea, carbunculus, ſacer ignis, qui vulgo Antonio aſcribitur, herpes, Eſtionemus quam Aulici qui ferè illi obnoxij ſunt, Lupum vocant,

Simile ab igne & carbonibus deflagrat.

Glaſtum weet.

Bilis malignitas.

cant, nam cutem exhulcerat, àc carnem ad oſſa vſq; depáſcitur, illaq́; carioſa efficit, ac membro vitam ſenſumque doloris adiuit, quibus accedunt complures alij formidandi ac contagioſi morbi, quos hæc humorum colluuies ſecum deuehit, ſic vt non aliud, quàm olidum & putre cadauer homines circumferant. *Lupus morbus.*

Atq; artus fœda ſanie, taboq; fluentes. *Virgil. Aene.1.*

De frigido & ſicco corporis habitu, Cui quoniam homo Melancholicus ſubeſt, atq; atræ bili obnoxius, illius quoq; natura & conditio explicatur, quaq; ratione expugnari poßit edocet.

CAPVT SEXTVM.

FRigida & ſicca qualitatum coniugatio habitum conſtituit longe deterrimū, quum enim vitæ ſalus & conſeruatio in calido & humido conſiſtat: cui cedo illa qualitas & corporis conſtitutio approbari poſſet, quæ vitæ fomenta, ac valetudinis præſidia conterit ac depopulatur? Videmus enim in tota natura rerum ac viciſſitudine

ſtirpes, animantes, homines, quæq; ſpirant, ſi quando calida & humida qualitatę ſpoliari contingit ac deſtitui, ſpectare ad interitum. Neq; enim Mors aliud ſtatui poteſt, aut aptius definitione explicari, quàm vitæ ac ſpirabilis naturæ abolitio, atq; interitus, primarumque qualitatum quibus humores ſubſiſtunt ac fouentur extinctio. Siquando itaq; ad has qualitates deuentum ſit vel ex morbi conditione, ac natura, vel ætatis ratione atq; annorum decurſu, quiſq; ſibi mortem imminere perſuadeat, ac non procul abeſſe vitæ terminum, nam incertos atq; inopinatos caſus qui omnibus momentis cuiq; noſtrorum impendent, huc non referendos duco, quod præter naturæ rationem ac violenter ingruant, vitamq; præmaturè depopulentur: qui vt nemini terrori eſſe debent, aut metum incutere, vbi vel iter ingreditur, vel mari ſe committit, quum Chriſtiani hominis ſit ſucceſſum euentumq; totius negotij, diuinæ prouidentiæ cui innititur, cõmendare: ita etiam in

Mors quid.

Homo multis caſibus expoſitus.

Securitas hominis Chriſtiani vnde.

in hoc corporis habitu cui extrema minantur, non eſt quod ſpes infringatur, aut langueſcat curandi corporis induſtria: ſed dum aliquid vitæ ſupereſt, ea adminicula ac fomenta adhibere nō deſinat, quæ vſui eſſe poſſint in producendis annorum ſpatijs, nam multa nobis Dei munificentia ſuppetunt, quibus id cumulatè perfici poſſit, Vt enim arbores infœcundas, cultu atq; induſtria feraces reddimus, atq; agros ſteriles, longoq; arandi ſerendiq; vſu exhauſtos, ſtercorando inſtauramus, ac reſtibili fœcunditate poſt liminio ſementi meſſiq; reddimus idoneos: ita quoque corpora arida atq; ad ſiccitatem inclinata alimentis naturæ fouendæ accommodis erigimus atq; ad deſtinatum præfixumq; vitæ terminum, tanquam ad optatum portum prouehimus, cuius rei potiundæ ſpem, ac conſequendæ productioris vitæ fiduciam, nemo, ſi æquus ſit rerum humanarum æſtimator, improbare poterit, modò erecta in opificem penes quem omnia conſiſtunt, mente ac voluntate,

Non deſpondendus animus.

Simile ab arborum & agrorum cultura.

Quatenus aliquid optandum.

ad illam ſua quiſq; vota referat, illiusq́; arbitrio ſingula moderari fateatur. Cæterùm quum humor melancholicus frigidæ & ſiccæ qualitati ſubſit, nec vlla ſtatui poteſt habitudo, quæ hinc emergit deterior, aut minus commodam valetudinem conſtituat, de huius conditione, natura, effectu, viribus, differentijs, & quantopere corpus animumq́ue efficiat, differendum. Eſt enim maxima hominum pars ineunte vere & autumno, quibus anni temporibus is humor redundat atq; effunditur, melancholicis affectibus obnoxia, præſertim qui rebus politicis aut ſtudijs literarum atq; intempeſtiuis lucubrationibus ſunt addicti. Siquidem ex immoderata mentis agitatione natiuus calor extinguitur, ac ſpiritus quum animalis, tùm vitales attenuati euaneſcunt, quo fit vt exhauſto vitali ſucco ad frigidum ſuccumq; habitum deuergant. Duæ autem conſtituuntur melancholici humoris differentiæ, vna naturalis, altera quæ præter naturam corpori ineſt. Melancholia verò quæ homini

Melancholia nemo non particeps.

Li. 2, apho. 20.

Studioſi melancholiæ expoſiti.

Melancholia duplex.

mini natiua exiſtit ac familiaris, cæteris mitior eſt, minusq́; infeſta. Nam cùm ſanguine in ſenas delata, ſuæ ſortis ac conditionis membra alit, illisq́; nutrimenta miniſtrat, vt ſunt oſſa, cartilagines, ligamenta, nerui. Eſt enim is humor decoctis ac liquatis quadrupedum pedibus non abſimilis, qui lentore quodam inter edendum digitis labriſq́; vt viſcus, adhæreſcunt, quo fit vt retinendi vi ſanguinem imbuat, acreddat ſpiſſiorem: quoniam quando verò ſanguini ſubeſt, atq; eius dulcedine diluitur, vt acerba vua melle vel zaccharo, ob id ſapori exiſtit non acido prorſus aut peracerbo, vt ea quæ fauces exaſperant, ſed ſubauſtero quem Ponticum vulgo vocant, qualis eſt matureſcens vua ex qua muſtùm exprimitur, quum nondum exactam maturitatem conſequuta eſt, quale deſinente autumno è Germania ac Gallia in Belgicam defertur ad explendam hominum auiditatem ac deſiderium, quod quum guſtu ſit acerbiſſimum vt linguam radat, melle ac fauo condiunt,

Melancholia cui humori ſimilis.

Simile ab elixatis animantum pedibus.

Qui ſapor humori melancholico.

Simile ab acerbo villo.

quod faſtidioſis magis ſapiat, ac palato ſit gratius. Atqui vt fraces & amurca olei, vt fex vini naturam redolet, eundemq́; ſaporem atq; odorem aliqua ex parte refert: ita ſuccus melancholicus qui à ſanguine defluxit, eius ſaliuam guſtumq́; retinet, quo circa minus appoſitè atra bilis hic humor vocari ſuſtinet, quum nulla adſit aduſtio, ſed vt Galenus ait, ſanguis aut ſuccus melancholicus, quæ nihil aliud eſt, quàm ſiccior denſiorq́; pars ſanguinis, feci qui ſubſidet atq; in imum dolij decumbit, vigoremq́; vini conſeruat ac prohibet euaneſcere, prorſus aſſimilis. Et quemadmodum vini infimum ſeu floces, hoc eſt, purgamenta ac feculenta proluuies quæ Dröſen Belgis dicitur & moeder/ vel potius à lutentia turbidaq́; fece modder/ vſui eſt noſtratibus in conficiendo vino cauſtico ſeu vrenti, quod aquæ vitæ vel ardentis nomine plebi innoteſcit. Ita ſuccus melancholicus qui vt triuiali verbo rem deſignem, ſedimen eſt & colamentum ſanguinis ſalutarem vſum habet atq; vtilitatem: nam

De locis affect. lib. 3. cap. 5.

Quid Belgis Droeſen in muſto.

nam pars vna venas ſubit, ſuamq; operam ſanguini præſtat: altera ſuperiori cognata & affinis, ab hepate in ſplenem deriuatur, quæ poſtmodum in ventriculum effuſa; cui ſiniſtra parte incumbit, ſuaq; acrimonia ad ciborum appetentiam, atq; edendi auiditatem ſtimulat, irritatq;. Eſt autem id viſcus molle, rarum fungoſum, ſpongiæ aſſimile, conceptaculum eliciendis ſanguinis fecibus deſtinatum, quod plerumq; ita turgeſcit, in eamq; molem attollitur excrementorum affluentia, vt hominem oppreſſurum videatur, quod ipſum queritur Plautinus leno Cappadox: *Splenis vſus & natura.* *In Curcul. Act. 2.*

Valetudo decreſcit, accreſcit labor.
Nam iam quaſi zona liene cinctus ambulo,
Geminos in ventre habere videor filios,
Nihil metuo, niſi ne medicus diſrumpat miſer.

Quæ corporis pars quoniam agilitati officiat, ac veredarijs, curſoribus, velitibus, ferentarijs moram inferat, atque impedimento ſit: perſuaſum fuit olim imperitæ plebi vel eximi id viſcus, vel admoto cauterio aduri: quum *Splen agilitati officit.*

 abſq;

Splenem non poſſe adimi.

abſq; vitæ iactura adimi nequeat, vt nec caſtori amphibio, hoc eſt, ambigui generis animanti teſtes, quos nugantur venatores ab illo mordicus abripi, atq; inſequentibus obijci, quò vitam redimat: quanquam id viſcus ſi ſupra modum intumeſcat, cohiberi poteſt ac reprimi abſynthij Pontici ac vulgaris vſu, aſplenio, polypodio, ſena, epichimo, roſmarino, cappare, caſſutha, fumaria, phyllitide quæ vulgo ſcolopendria ac lingua ceruiua nominatur, amigdalis amaris, nucleis perſicorum, tamarice ac mirica: nam ſi excreſcat, corpus attenuatur ac macillentum efficitur, ſic vt appoſitè Traianus imperator fiſcum ſpleni pronunciarit aſſimilem. Vt enim vbi fiſcus atq; ærarium principum augeſcit ac locupletatur, atteritur populus: ita excreſcente ſplene contabeſcit corpus ac macie conficitur. Quum itaq; excogitatum ſit hoc membrum à naturæ opifice, vt hepar deſpumet, atq; ab impuro lutulentoque ſanguine reddat purgatius: modis omnibus efficiendum, ne quid incom-

Quæ ſpleneticis vſui.

Splen fiſco aſſimulatur. Traiano Cæſari.

incommodi concipiat: ſiquidem liene obſtructo aut imbecillitate affecto, ſuccus melancholicus per corpus vndiq; diffuſus fuliginoſo ac fuſco colore cutem inficit, mentiq́; varijs imaginibus ac ſpectris infeſtus eſt.

Quod ſi munere ſuo probè defungitur, ac ſordes ſanguinis exactè combibat, hilaritatis ac geſtientis effuſæq; lætitiæ occaſionem hominibus præbet: ex ſyncero enim, atq; à limoſa fece expurgato ſanguine ſpiritus lucidi puriq́; emanant, à quorum puritate mens exhilareſcit, atq; inter feſtiuos ſodales in ioços, riſus, facetias, lepôres, laſciuiam ſunt effuſi: quod etiam vuidis vinoq́; liberalius perfuſis vſu venire ſolet, qui tametſi natura tetrici exiſtant, atq; in omni vitæ actione, fronte, oculis, ſupercilijs, inceſſu ſeueritatem quandam præ ſe ferant, vbi vino incaleſcere incipiunt, atq; inter præſtantioris formæ nymphas verſantur, frontem exporrigunt, omnemque ingenij ac morum aſperitatem excutiunt. Sic noui ſpectabiles aliquot ac Senatorij ordinis

Splen vnde riſum moueat.

Seueri vino exhilareſcunt.

Melancholici quando effuſe hilares.

viros vel ex naturæ conditione, vel vitæ aſſuetudine ab omni prorſus hominum contubernio alienos, facie vultuque ſeuero, caperata fronte, adductis ſupercilijs, oculis toruum intuentibus, & qui ſubinde in obliquum detorti, obuijs minitari videantur, ipſoq; aſpectu terrorem incutere: qui tamen in puellari conſeſſu, cœtuq; Geniali detecta perſona habituq; Stoico, in obeundis ſaltationibus ac tripudijs perficiendis, agiles eſſent, & expedit; verùm peracta nuptiali celebritate, rurſus ad ingenium, ad priſtinos mores, ad ſolitam grauitatem erat reditus. Quibus ego conſultor eſſe ſoleo, vt huiuſmodi ſodalitijs ſe ingerant, illosq; congreſſus crebro venentur: quò expoliri poſſint humanitatis vſu & conſuetudine, atq; ab illa perſonata ſeueritate deſueſcere, ſibiq; ad connubij ſocietatem aditum patefacere. Spleneticis itaq; & quotquot natura mœſti ſunt, menteq; obnubila, moderatus vini vſus, corporis agitatio, hominum conuentus & frequentia, commodam valetudinem vitæq;

Tetrici aſſueſcant ſodalitijs.

tæq; ſuauitatem pariunt: hac enim vi- uendi ratione, calor natiuus vires con- cipit, atq; vt ignis crebro motu ſplen- deſcere ac ſcintillare incipit, ſpiritus quoque ſopiti exhauſta atri humoris ſentina, diſcuſſaq; fuligine, reuiuiſcunt ac fulgore ſuo omnes ſenſus quorum mens vtitur miniſterio, colluſtrant, atque ad ſingulas actiones inſtruunt. Quò mihi non prorſus abſurdum, nec à veritate alienum exiſtimari ſolet car- men id, tametſi triuiale ac minus ela- boratum. *Simile ab ignis agitatione.*

Mens ſapit, & pulmo loquitur, fel ſuſcitat iras,
Splen ridere facit, cogit amare iecur.

A quorum viſcerum functionibus non excluditur cor, vitæ ac caloris in- ſiti fons, vitaliſq; ſpiritus origo, vt cui vis adſit ac facultas in obeundis naturæ munijs vel præcipua: ab eo enim viri ſapientia celebres, ac rerum cogniti- one imbuti, Cordati appellantur, & qui ab ijs remotiores, vocabulis deſi- gnantur ab impotentia animi deſum- ptis, alijsque affectibus qui à tempe- rantia ac moderatione longè diſſident: *Cordis principatus.* *Cordati qui.*

hinc

Socordes qui. hinc Socordes denominati, qui deſidiæ, languori, otio, ignauiæ ſe dedunt, quos nôſtræ ætatis Theologi Accedioſos vocant, hoc eſt, tardos, improuidos, inertes, oſcitantes, diſidioſos, negligentes, quiq; ijs rebus non inuigilant quæ optimi patris, ac ſeruatoris Chriſti nomen illuſtrant, nec ea conſectari curant, quæ illis ad beatè viuendum ſalutaria ſunt ac fructuoſa. *Vecordes qui.* Vecordes verò cæteris deteriores exiſtunt, qui non aliud, quàm fraudes, impoſturas, cædes, inſidias, incendia, proditiones, ciuium damna, ac patriæ clades meditantur, *Mentis turbatæ ſigna.* atq; nefanda ſcelera animo menteq; concipiunt: quæ internæ labes, ac mentis veſaniæ in oculis, facie, vultu, fronte, ſupercilijs, totáq; externa ſpecie ac corporis habitu euidenter ſe proferunt, in quibus depræhenſi æſtuant, obmuteſcunt, hæſitant, diſſimulant, tergiuerſantur, diffidentur, aut ambiguè *Geneſ. 2.* ac perplexè reſpondent, deniq; vel culpam in alium transferunt, vt Aedamus, vel ægrè ſe expurgant: quale nobis exhibuit ſpecimen apud Saluſtium

Cati-

Catilina homo factioſus, atq; in patri- *Catilinæ*
am ac ciues ſeditionis facibus armatus, *vultus.*
cui ex conſcientia ſcelerum, ac mentis inquietudine, color exanguis, fœdi oculi, citus modò, modò tardus inceſſus, prorſus in facie vultuq; vecordia inerat. Simili quoq; furore Saul rex ad *1.Reg.10.*
perpetrandas cædes multaq; funeſta impulſus eſt. Cain quoq; iiſdem furijs *Geneſ.4.*
ac mentis ſtimulis agitatus, quòd fraterna cæde cruentus eſſet, omnem ſibi ademit ſalutis ſpem, omnem intercluſit veniæ aditum. Quum enim Dominus patrati ſceleris confeſſionem extorqueret, atq; illum de immani crudelitate appellaſſet, Cain tanquam *Cain diffi-*
nullius ſibi culpæ conſcius, nihil com- *dentiæ ex-*
pertum ſe habere teſtatur, quo loco *emplum.*
hæreat frater, qua ſit valetudine, quid rerum gerat, & quibus ſit implicatus negotijs, impudenter ſe ignorare profitetur.

Emergunt præterea ab imminuto corde menteq; parum firma, à qua appellationem ſortiuntur Excordes, qui- *Excordes*
bus nonnulla melancholię pars ſubeſt, *qui.*

ſed

ſed pecunia. Sunt enim rationis inopes, ſtolidi, inſulſi, inſipientes, ſtupidi, deliri, quos ſcriptores minus culti inſenſatos vocant, Diuus Paulus quum Galatas ſtultitiæ inſimulat, ἀνοήτους vocat, hoc eſt, craſſos, indociles, tardos, ſtultos, ac rerum ſalutarium minus capaces, aut qui confeſtim ab inſtituto conceptaq; doctrina reſiliunt. Quocirca cerebrum ſeu mentis principatus tùm cordis robore ac viribus conſentit, mutuaſq; inter ſe operas conferunt, ſic appoſitè cordati appellantur, in quibus viget mens, ratio, iudicium, intelligentia: illis enim præſidijs res magnas fortiter atque animoſè aggrediuntur, quæq; animus concipit, ſapientia duce perficiunt atq; exequuntur. Cætera verò iam memorata viſcera ſua quoq; vi atq; efficacia instructa ſunt, ſic fel iracundiæ cauſam miniſtrat, atq; ad iram, rixas, contentiones, iurgia, pugnas occaſionem præbet: Hepar verò ſanguine redundans, ac vino concalefactum, renes in amplexus ac concumbendi deſiderium, in libidinem, in luxum, laſciuiam

Galat. 3.

Cordis & cerebri conſenſus.

Mens cordi miniſtrat intelligentiam.

Fel iræ fons.

Hepar libidinis cauſa & renes.

ciuiam incitat: Cor autem cogitatio- nes & conceptus, ſenſaq; mentis pul- monis ac vocalis arteriæ adminiculo, tùm vſu linguæ quæ proferendæ voci inſeruit, exprimit, ac mentis conſilia denunciat: Splen niſi quid obſtet, hoc homini præſtat, vt in iocos, riſus, ca- chinnos, laſciuiam, petulantiã effuſus, nihil minus, quàm ſeria meditetur. E- contra vbi id membrum impuri hu- moris confluuio obruitur, atq; vel im- becillitate, vel obſtructionis impedi- mento, iecur operam ſuam deneget, multa ſecum adfert incommoda quæ menti æquè ac corpori infeſta ſunt, nempe mœrorem, triſtitiam, metũ im- pendentis mali, pauorem, anxietatem, formidinem, deſperationẽ ac diffiden- tiam, hoc eſt, nullam ſpem ac rerum meliorum expectationem: quæ animi mentiſq; affectus atq; ægritudines ho- minem immaniter excruciant, vexant, dilaniãt, adeò vt etiam totius corporis forma ac decor euaneſcat, omniſq; ex- terna ſpecies, tanquam argumentum, fuligine obſcuretur, non ſecus quàm in

Pulmo & lingua conceptus denunciant.

Splen quur letitia cauſa.

Splen mentem obnubilat.

Perturbationes animi.

ædibus

Simile à fumoſis ædibus. ædibus ex fumo vndiq; diffuſo, nitida quæq; fuſca efficiuntur ac fuliginoſa: quum enim humorum ſordes affluentius eò confluunt, quàm vt calor atque inſita membri vis poſſit conficere, grauiore mole labaſcit atq; opprimitur. *Simile à baiulis.* Vt enim quiuis baiulus aut operarius geſtandis oneribus impar corruit, ſuo plerumq; ac rerum quas deferendas ſuſcipit, damno ac iactura: ita vbi in illud viſcus plus ſucci melancholici decumbit ac deriuatur, quàm perferre queat, aut concoctione domare, plurima hinc detrimenta, varioſq; morbos concipit. *Splenis morbi.* Siquidem liene affecto, ventriculus cruditate, nauſea, faſtidio, ructibus acidis infeſtatur: Hypocondria ſeu præcordia inflantur ac tumeſcunt, corpus fit gracile atq; extenuatur, gingiuæ purulentis puſtulis exhulcerantur, dentes efficiuntur luridi, rubiginoſi, mobiles, cani, exeſi, os fœtidum, fauces olidæ.

Perſ. Sat. 4 *Gutture ſulphureas lente exhalante mephites.*

Ad ſplenis quoq; morboſam intemperiem, affectuſq; vitioſos hunc morbum

bum refero, quem veteres Stomaracen & Scelotyrben nominant, Belgæ & præſertim Phriſij, quorum plurimi vere & autumno huic morbo obnoxij ſunt, populari ac gentilitia voce Schörbock, inculti ſcriptores Scarrificationem ventris vocant. Contrahitur autem ex fœda humorum colluuie, quæ quum ex ſplene in ventriculum confluat, contagione quadam dentes ac gingiuas inficit: cuius quoniam pars in pedes decumbit, confeſtim contrahuntur ſuræ, labant genua, compages diſſoluuntur, color circum femora ad imum vſq; calcaneum varius ac verſicolore ſpecie ſpectantibus horrorem incutit. De cuius morbi natura, ac curandi ratione, quoniam luculentum librum conſcripſit Guilielmus noſter Lemnius, qui eruditionis ornamenta, ac rei medicæ decus atq; inſignia, ſumma laude in Academia Piſana conſequutus eſt, ſuperuacaneum videtur plura de hoc morbo congerere. Cæterùm omnia hæc ſplenis incommoda perferri poſſent, ac tolerari mitius,

Guilielmi Lemnij de Stomaracce liber vulgo ſchuerbock, cui grando porcorum affinis.

X modo

modo infima membra, parteſq; abie-ctæ atq; ignobiles his tantum malis eſ-ſent expoſitæ (quanquam illæ non mi-nus neceſſariæ ſunt, quàm forices in æ-dibus ac cloacæ proluendis ſordib⁹ de-ſtinatæ) verùm cum principes partes ac mentis organa pari malo inuolui, va-rijſq; affectionibus lacerari contingat, res maiorem diligentiam exigit, atque acrius in profligandis huiuſmodi ho-ſtibus inſiſtendum. Siquidem vapores tetri tanquam ex palude ac camerina quadam ſurſum delati, cerebrum in-ſuaui triſtiq; halitu afficiunt, ac ſpiritus animales aliena qualitate imbuunt, hinc mentis inquietudo & alienatio, cogitationes abſurdæ, ſomnia turbu-lenta, capitis vertigo, aurium tinnitus, oculorum caligines, luctuoſa ſuſpiria, cordis tremor ac palpitatio, quibus ac-cedit animus mœrens & deiectus, an-xius, pauidus, meticuloſus adeò vt in hunc modum conſtituti, omnibus dif-fidant, amicos hoſteſq; iuxta metuant, omni momento circumſpectent, ac ſi quid increpuit, aut ſi qua leuiſſimus

Simile à cloacis domeſticis.

Signa affecti cerebri.

ſtra-

ſtrepitus exortus eſt, expaueſcant, ac metu penitus concutiantur: etiamſi nulla ſubſit formidinis cauſa, nec quiſquam tàm afflictæ menti vllam tremendi occaſionem præbuit, à quibus ſi ſciſciteris, ac ſis percontatus, quur ſe macerent, curaq; inani ac mœrore ad tabem vſq; ſe conficiant: aut nihil aut grauate reſpondent ſic, vt eius rei cauſa ex hominum contubernio ſe ſubducant, ac ſocietatem amicorum peroſi, in loca deuia, deſerta, opaca, demigrent, vt Thimon ille μισάνθρωπος, hoc eſt, oſor hominum appellatus, ac Bellerophon qui vt Homerus refert, animi ægredines, ac mentis dolores captata ſolitudine excutere tentabat, *Mentis inquieta tormenta.* *Thimon oſor hominum.*

Nam miſer in ſyluis mœrens errabat opacis, *Iliad 3.*
Per campos ſolus latos, perq; auia rura,
Ipſe ſuum cor edens, hominum veſtigia vitans.

Contingit autem multifariam in hunc habitum homines deuolui, qui ab eo prius erant alieni. Alij enim ex hęmorrhoidum menſiumq; ſuppreſſo *Cauſæ melancholici affectus.*

profluuio, aut ſubſiſtente cohibitaque conſueta aliqua emanatione huc delapſi ſunt. Nonnulli ex longo diutinoque mœrore ac mœſtitia, vel ex parentum obitu, vel rerum fortuitarum iactura ac detrimento, aut deniq; ab alicuius rei potiundæ fruſtrata ſpe ac deſiderio huic deuenerunt. Non deſunt qui ex lucubratione intempeſtiua nocturniſq; vigilijs, ac vita vmbratili, ſolitudine, inedia, penuria, anguſtia, vel etiam ab alimentorum vſu & conſuetudine habitum melancholicum contraxerunt, atq; ad frigidam ſiccamque intemperiem ſunt delati. Pleriq; conſcientia ſcelerum ac flagitiorum, quæ ab ijs patrata ſunt, recordatione, aut vitæ per nefarias libidines atq; effrenatas cupiditates tranſactæ memoria in melancholicos affectus demerſi ſunt, qui nonnunquam eo illos adigunt, vt cæcitate, animi furore, amentia, mentiſq; errore agitati vitæ tædium concipiant, multaque dira atque acerba patiantur. Siquidem vt appoſitè Iuuenalis:

Anxietatis animi tortura.

Per-

Perpetua anxietas, nec menſæ tempore ceſſat, *Satyr. 13.*
Nocte breuem ſi forte indulſit cura ſoporem,
Et toto verſata thoro iam membra quieſcunt,
Continuo templum, & violati numinis aras
Conſpicit in ſomno, ac mentem ſudoribus vrget.
Hi ſunt qui trepidant, & ad omnia ſulgura pallent,
Quum tonat, exanimes primo quoq; tempore cœli.

Vide Lector optime ſceleratæ affli- *Conſcientia ſcelerum.* ctæq; mentis angores, cruciatus, carnificinas, pauores, tormenta, quæ Deus opt. max. fidei etiam ac pietatis deſertoribus, quiq; à ſacratiſſima Religione, ac Dei verbo deſciſcunt, obuentura denunciat, ſic vt iuxta Prophetam *illis immittat ſpiritum vertiginis, & errare faciat in omni opere,* ſicut ſolet ebrius & vomens, ſic vt *Eſaia 19.* ob mentis cecitatem ac Dei negligentiam, eiuſq; verbi contemptum nihil *Neglecta pietas.* habeant ingruente calamitate, vel horrore mortis, quo ſe fulciant, aut ſecuros præſtare poſſint: ſed ſunt illorum conceptus, cogitationes, conſilia perturbata ac confuſa, ſi quidem innituntur ac ſe inclinant in parietem caducum, hoc eſt, in rem parum firmam vel potius noxiam, atq; vt Eſaias ait, *In caducum parietem inclinare.*

Cap. 36. *confidunt ſuper baculum ſeu ſcipionem arundineum*
Scipioni *confractum.* Quo deſignat, illos ſpem in
arundineo eo figere, qui tantum abeſt vt prodeſſe
inniti. poſſit, aut aliquid præſidij adferre, vt
4. Reg. 18. etiam noceat incumbenti, ac palmæ
Cap. 29. vulnus infligat, *manumq́;* vt Ezechiel ait
laceret. Sunt præter hæc complura exempla, quibus Deus impios terret, ac desertæ contemptæque religionis pœnam minitatur. *Quod ſi inquit, vocem Dei tui*
Deut. 28. *audire recuſes, percutiet te furore, amentia, cæcitate, dabit tibi Dominus Deus tuus cor pauidum, & deficientes oculos, & animam conſumptam mœrore: eritq́; vita tua quaſi pendens ante: timebis die ac nocte, tuaq́; vitæ diffides ob cordis tui formidinem qua terreberis, & ob eas imagines ac ſpectra, quæ oculis tuis obuerſabuntur.* Rurſus loco alio, quo etiam teterrimos animi morbos non defuturos indicat. *Viſitabo vos velociter inquit Domi-*
Leuit. 26. *nus, in frigore, egeſtate & ardore, fugietis nemine perſequente, ac terrebit vos ſonitus folij volantis, occumbetis nullo profligante, & tabeſcet anima in iniquitatibus veſtris.* Non mitiora imprecatur
Hiere. 17. Hieremias iis, qui à Deo deficiunt, illiusq; verbo obſiſtunt, ac cultores veritatis opprimere nituntur. *Non ſis tu mihi formidini, inquit ſpes mea in die afflictionis: confun-*

dan-

dantur qui me perſequantur, & non ego: paueant illi & non ego: induç ſuper illos diem afflictionis, & duplici contritione contere illos. Quum autem quis angore mentis, & animi cruciatu, tùm rerum fortuitarum iactura affligitur, in corpore quoq; accepta nonnulla clade, geminato malo afficitur. Quum itaq; hæ furiæ, ac perturbationes melancholicæ ex varijs diuerſisq; cauſis emergant: in primis expedit mali fontem tollere, ac radicitus errorem menti eximere: Proximum eſt corpori præſtare ſuam operam, ac nihil non moliri, omnem mouere lapidem, quo tanta ægritudine quæ corpori iuxta atque animo incumbit, aliqua ex parte alleuari poſſint, ac nonnihil ſolatij percipere, ſunt enim commiſeratione digni, ſic vt nemo niſi inhumanus cenſeri velit, illis inſultare debeat, ſed deplorare potius atque indolere, quod eò delapſi ſint, atque à rationis mentiſque iudicio inciderint. Scitum eſt illud Pauli, quod his etiam accommodari poteſt. *Qui ſibi videtur ſtare, obſeruet ne cadat.*

Duplex contritio quæ.

Melancholici ſubleuandi.

1. Cor. 10.

Pauli locus explicatus

Quo quemq; commonefacit, in omni humanæ vitæ curſu atq; actionibus ne rebus ſecundis nimium elatus plus ſatis illis fidat ſibiq; ſecuritatem polliceatur: fieri enim poſſe, vt ingruente externo aliquo impulſu concutiatur, ac grauioribus, quam quos paulò ante irriſerit, corpus animiq; morbis ſuccumbat, atq; obruatur. Cæterùm vt cuiq; innoteſcat, quibus argumentis atq; indicijs frigidus & ſiccus habitus depræhendi poſſit, eius notas quæ in externa ſpecie elucent, quæq; in intimo mentis receſſu occluſæ, actionibus dictisq; ſe proferunt: tùm quo effectu Melancholia polleat, obiter indicabo. Quoniam autem huic conſtitutioni Melancholica natura ſubeſt, eadem quoq; ſigna huc referenda ſunt. Si cui enim frigidi ſiccique corporis habitudinem excutere atq; in Melancholicos defigat oculos, primo quoq; intuitu omnia inter ſe conſentire, atque ad eandem amuſſim quadrare perſpiciet. Siquidem eiuſmodi homines corpore apparent ſquallido, macilento, arido, ſtrigoſo,

Notæ frigidi & ſicci habitus.

cute

cute glabra, vnguibus aduncis, qui ex ſiccitate velut cornu ac corium, incurueſcunt; præſertim vbi firmatus eſt habitus, atq; adauctus qualitatibus, altius radices egerit: quales conſpici ſolent in extenuatis morbo ac ſeniculis. Et quoniam omnes partes corporis flacceſcunt, atq; ali deſinunt, crines rareſcunt ac ſenſim defluunt, facies colore pallido, giluo, liuido deformatur. Omnibus enim Spleneticis color deflore- ſcit, tumeſcunt pedes, ventriculus cruditate afficitur, atq; ab influxu vitioſi humoris, ructibus, acidoque vomitu ſubinde infeſtatur, quo erumpente vnicè ſubleuantur. Quod verò ad animorum notas ſpectat, difficiles ſunt, queruli, moroſi, duri, intractabiles, pręfracti, ad rem attenti ac pecuniarum auidi, verùm parci & tenaces, quiq; rebus partis abſtinent, nec ijs perfruuntur, aut ad vſus vitę neceſſarios accommodant. Ex inceſſu quoq; illos depræhendes: vtuntur ſiquidem tarditate quadam, ingreſſuq; lento ac compoſito, obſtipo demiſſoq; capite, aſpectu,

Splenetici decolorati.

Notæ animorum melancholicorum.

vultu, facie, oculorum obtutu toruo ac tetrico, tanquam è Trophonij antro, aut ſpecu aliquo ſubterraneo (qualis eſt apud Hibernios fabuloſus Patritij hiatus) nuper reuerſi, adeò vt quum illos Saturni ſidus vnà cum melancholia informet, taciturnitati ac ſilentio, tanquam voto, ſunt aſtricti, ſic vt ægrè ab illis vllas voces aut verba extorqueas. Hæc itaq; & pleraq; alia frigidum ſiccumq; habitum ac melancholicæ naturalis quæ à puritate nonnihil deflexit, conditionem comitari ſolent. Cæterùm quæ præter naturam corpori ineſt, multo eſt deterior, ac magis pernitioſa, denominatur illa appoſitè Atra bilis, quæ triplici differentia comprænenditur. Vna enim ex melancholico ſucco emergit, quæ aut putredine, aut extranei caloris incendio in cinerem tranſit, vt fomites ac nutrimenta aduſtione atq; ignis ardore deflagata. Putreſcens autem acidam atque acerbam qualitatem aſciſcit, aut acrimonia quadam imbutam. Quæ verò ex ardore progreſſa eſt deurit atque

Trophonij ſpecus.

Patritij antrum.

Melancholia non naturalis triplex.

Simile à rebus deuſtis.

acri

acri mordaciq; vi corpori infeſta eſt, hoc à ſucco melancholico differens, quod fex vſta à non vſta: nam fex quæ nullã aduſtionem paſſa eſt, mitior eſt, quàm illa ex qua vel aqua vitæ ſeu vinum feruidum, aut alius liquor elicitur. Secunda quæ omniũ deterrima à flaua vel lutea bili deuſta conficitur, quo fit vt picis in morem nigra ſit ac ſplendeſcat, vt gagates, lapis, bitumen, colophonia, & reſinata quædam luteo nigroq; ſplendore perfuſa, ob igneam partium in denſã compactaq; materia cõſiſtentiã: nigra itaq; ipſa colore conſpicitur, vbi non igneſcit aut accenditur, vt ſunt ebuli, ſambuci, liguſtra Pæoniæ baccæ, aut ceraſi nigræq; vuæ acini, quorũ ſuccus atro vel ſanguineo colore manus inficit. Quod ſi inflammari illã contingat, atq; ardorem concipere, colorem exhibet coraſeũ, atq; igniti fulgentisq; auri purpureo nitore diluti, aſſimilem. Hinc vbi igneſcit immoderatius, animi furor & concitatio, mania, inſania, rabies: econtra vbi omnia intra mediocritatem conſiſtunt, acumen ingenij,

Atra bilis quæ propriè.

Atra bili quis color, vbi igneſcit.

præſtantia doctrinæ, inuentionis ſubtilitas, lingua diſerta, ac loquendi peritia abunde inſtructa. Poſtrema atræ bilis ſpecies, pituitæ combuſtione concipitur. Quoniam itaq; varia atræ bilis diſcrimina, ac Melancholici diuerſa ſunt conditione, natura, moribus, animi propenſione, forma corporis ac coloris ſpecie: ſuis quiq; indicijs obſeruari debent. Siquidem qui ex aduſta bili aut aſſato ſanguine in hunc habitum deuenerunt, amplis ſunt tumidisq; venis: nam flatu turgeſcunt, colore corporis fuſco, atq; abunde hirſuto, capillo denſo ac numeroſo ob caloris copiam, labris prætumidis propter humoris ac ſpiritus flatuoſi in ſublimes partes concurſum, quò fit vt & oculi illis nonnunquam promineant, rurſus ſub ſidentibus humoribus aliquando recondantur, nunc volubiles ac permictantes, nunc quieti atq; inconniuenter immobiles: lingua verò quæ mentis arcana detegit, atq; in apertum profert, modo prompta & expedita, modo hæſitantior atq; in proferendis voci-

Signa atræ biliobnoxij.

bus tarda, bleſa, titubans, balba, impeditur quòd pro anni, ætatis, regionis, auræ caliginoſæ vel ſerenæ, deniq; cibi ac potus ratione, intemperie quadam affici contingat frigidoq; aliquo humore imbui. Eſt autem humor hic multiplex, varius, multiformis, qui miris modis hominum corpora menteſque informat, ac diuerſos habitus, mores, conditiones conſtituit. Habet enim ferro aut carbonibus, ſeu foſſiles, ſeu factitij ſunt, quiddam aſſimile, quæ ignita candent, ac fulgore auri collucent, membraq; deurunt: extincta verò, nigredine obſcurantur, ac colorum vel atrum vel rubiginoſum oculis exhibent: Ita bilis atra tametſi frigida ſtatui ſolet & ſicca, deniq; ad nigredinem vergente colore, aliquid tamen illi caliditatis ſubeſt ab eius facultate & natura à quo profluxit, nempe bili flaua & ſanguine. Sic enim amurca olei, fex & acetum vini, cineres ac carbones, titionum fumigantium ac prunarum naturam referunt: quocirca non eſt prorſus caloris expers bilis atra, ſed vel aliquid

Linguahæſitantia.

Melancholia ferro aßimilis.

Atra bilis caliditatis particeps.

Exemplum ab aliquot liquoribus.

aliquid eius qualitatis in ſe continet, vel capax eſt: licet enim longo vix tempore igneſcat, vt ferrum, quòd vrentiſſimis ac bituminoſis carbonibus iiſq; follibus inſtigatis opus habet, quo ſubigi malleis, fingiq; incude poſſit, ardore tamen imbutum ita igneſcit, vt nihil ſit in corpore quod magis deurat: hinc tanta nullo propemodum temporis interuallo, riſus ac lætitiæ in repentinam ſubitamq; mœſtitiam atq; angorem viciſſitudo & commutatio. Vbi enim is humor incaleſcit ac calorem concipit, quoniam ſpiritus lucidi ab eo promanant, ad prodigium vſq; exhilareſcunt melancholici, atq; ad cantilenas, ſaltationes, tripudia ſunt propenſi, ac præter ſolitum affabiles, liberales, benefici, ac nulli non expoſiti, adeò, vt etiam in oſculo atq; amplexus puellares proruant, nec quid aliud, quàm connubia meditentur, totiq; in poſteritatis ac liberorum ſuauiſſimam ſpem ſunt erecti, ſic vt ſeriò deplorent ſe tale quiddam iampridem non fuiſſe aggreſſos. Vbi verò æſtus deferbuit ac reſedit

Simile ab ignito ferro quod malleis ſubigitur.

Melancholici varij & inconſtantes.

ſedit ille animi impetus, frigeſcente ſanguine & ſopitis ſpiritibus, omnium pertæſum eſt. Damnant ac deteſtantur heſternas actiones, pudetq; erroris ac ſtultitiæ. Si quando itaq; atra bilis frigeſcit, animum hominimentemq; eripit, atq; omnem confidentiam & quidquid eſt virilis roboris, adimit, adeò vt non facile ad præclaras atq; excelſas res emergant aut enitantur: ſunt enim ſtupidi, ſegnes, tardi, ignaui, ad diſciplinas ac conſectandas artes inepti, minusq; appoſiti, quod in ea melancholiæ ſpecie euenit, cui frigida lentaque pituita affluentius commiſcetur: quo fit hoc genus hominum, vt aſini aliæque brutæ pecudes, iners ſit, indocile, ſegne, obliuioſum. Illi verò quibus moderato calore atra bilis perfunditur, ac ſanguine irrigatur, alijſque humoribus ſynceris diluitur, ingenio pollent, ac mentis acumine, multaque inſtinctu atque afflatu diuino perficere videntur. Quocirca non inſcitè Ariſtoteles humorem hunc vino pronunciat aſſimilem. Vt enim vinum mores

Atra bilis affectus vbi frigeſcit.

Melancholia aſinina.

Atra bilis vis vbi excreſcit.

Problem. ſect. 30. queſt. 13.

pro-

producit varios ac ridiculos pro cuiuſque natura, ac liquoris huius quum effectu tum viribus (aliam enim vim ſortitur ab Hiſpania, aliam à Gallia, Creta, Corſica, ac Rheno aduectum) ſic melancholia diuerſos mores parit variosq; habitus conſtituit. Vnde apud Belgas enumerantur aliquot temulentorum conditiones ac ſtudia. Alij enim vino madidi contentioſi ſunt ac rixantur. Alij taciturni atq; elingues: plerîq; loquaces ac tumultuoſi: nonnulli in lachrymas ſint atq; heiulatus effuſi, animoq; mœrenti ac deiecto. Conſpici quoq; ſolent in hac hominum colluuie minaces, ſæui, acerbi, feroces, amarulenti, arrogantes, philanti, ventoſi, elati, laſciui, petulci, geſticuloſi, inquieti, inſtabiles, in libidinem atq; amores propenſi, verùm, vt Iuuenalis ait,

Ebriorum variæ conditiones.

Sat. 10. *Qui Venerem affectant ſine viribus inguine lento.*

Melancholici ſalaces

Sunt enim ebrij ac melancholici ſalaces quidem, ac tentigine pruriunt, quod Genitales partes turgeſcant, ac flatibus diſtentantur; ſed quibus confeſtim

feſtim omnia langueſcant, omniſq; vis concidat atq; emoriatur, ſic vt mulieres nonnunquam à ſpe concubitus decidant, ac prolis deſiderio fruſtrentur quod flatu potius quam ſemine turgeſcant. Melancholiæ itaq; & ebrietatis par eſt conditio. Temulenti enim varijs affectibus ducuntur, ac geſtus planè ſcenicos comicoſq; exprimunt. Siquidem vt appoſitè Horatius:

Ebrij in Venerem ſegnes.

Quid non ebrietas deſignat? operta recludit,
Spes iubet eſſe ratas, ad prælia trudit inermem,
Sollicitis animis onus eximit, ac docet artes.
Fœcundi calices quem non fecere diſertum?
Contracta quem non in paupertate ſolutum?

Lib. 1. Epiſt. 5.

In Melancholicis autem non minus ridicula licebit obſeruare: nam multi in quotidianis actionibus ineptos mores exprimunt, ac citra etiam vllam mentis alienationem res leues, ludricras, inanes, nugatorias proferunt. Sunt enim mente capti qui non ſerio deſipiunt, ſed ſuauiter delirant, vt quos ludit amabilis inſania, adeò vt nonnulli deplorent ſe reſipuiſſe, ac

grauiter cum amicis expoſtulent, quod damnum ipſis illatum ſit, non impenſum humanitatis officium, Vt apud Horatium Argiuus quidam non ignobilis,

Lib. 2. Epiſt. 1.

Qui ſe credebat miros audire tragœdos
In vacuo lætus ſeſſor, plauſorq́; theatro,
Hic vbi cognatorum opibus curiſq́; refectus
Expulit helleboro morbum bilemq́; meraco,
Et redit ad ſeſe: Pol me occidiſtis amici,
Non ſeruaſtis, ait: cui ſic extorta voluptas
Et demptus per vim mentis grauiſſimus error.

Hiſtoria aliquot melancholicorum.

Sic me exercente rem medicam, complures oblati ſunt, quorum menti abſurdæ imagines ac ſimulachra obuerſarentur. Cuidam enim perſuaſum erat, naſum ſibi excreuiſſe in immenſum, atq; in prodigioſam lõgitudinem exporrectum: ſic, vt elephantis proboſcidem circumferre viſus ſit, qui nuſquam non eſſet impedimento, adeò vt ſubinde patinis, vt illi creditum eſt, innataret: accitus medicus, atq; affectum melancholicum ſubeſſe ſuſpicatꝰ, dexteritate quadam ac latenti habilitate longum farcimen naribus admouit, arreptaque nouacula ſeu cultro tonſorio

ſorio, appræhenſa nonuulla carnis parte, imaginarium naſum auulſit, confeſtim exhibita homini parum ſobriæ mentis ſoporifera potione, præſcriptaque ſalubri diæta, omnis mali metus ademptus eſt. Alius quidam hypocondriacus, hoc eſt, cui præcordia humore melancholico ac flatibus turgida eſſent, perſuaſum erat ranas ac rubetas, quas bufones vocant, inteſtina perterebrare, nec vlla ratione ea opinio illi eximi potuit. Medicus quò illum magis haberet obſequētem (nam melancholici ægrè ab opinione dimouentur) tale quiddam corpori inhærere pronunciauit, itaq; exhibita purgante potione, ac ſubdito cliſtere procuratum eſt, vt aliquot eius generis reptilia in ſubiectam peluim conijcerentur: vbi autem pharmacum vires ſuas explicuit, aluus affatim exananitus eſt, conſpectisq; excrementis, & quæ illis innatabant animalculis, vana illa opinio animo excuſſa eſt. Alter quidem opinatus eſt ex vitro ſibi conflatus clunes, ſic vt omnia ſua negotia atque actiones

ſtando perficeret, metuens ne ſi in ſedile ſe inclinaret, nates confringeret, ac vitri fragmenta hinc inde diſſilirent. Huiuſmodi delirij ac deſipientiæ ſpecies, quæ vel alijs vel ſibi ipſis riſum excutiunt, ſecuriores ſunt, vt Hippocrates ait, minusq; feroces: illæ verò quæ ſtudio quodam ac ſolicita meditatione perficiuntur, deteriores, vt quas comitari ſolet furioſa quædam temeritas, qua cum ſibi tùm alijs inexpectata dãna inferunt, ac repentino inſidiantur. Sic noſtra memoria vir quidam illuſtris in eum mentis errorem incidit, vt mortem animo conceperit, ac ſe iam è viuis exceſſiſſe haberet perſuaſum, adeò vt quum illum amici ac familiares ad inſtaurandas vires iam collapſas, precibus, blandimentis, obiurgatione hortarentur atq; vrgérent, omnia reſpueret, quod cauſaretur mortuum eſſe ſe, ac nihil ita conſtituto opus eſſe alimento. Quum autem fame enecandus videretur, inſtante ſcilicet ſeptimo die, qui famelicis atq; inedia confectis læthalis eſſe ſolet, commini-

Lib. 3. apho. 53.

Memorabilis hiſtoria melancholici cuiuſdam.

Inedia 7. die moriuntur.

miniſci cœperunt, atque excogitare rationem aliquam, qua poſſet hic mentis error eximi, aut mederi: itaq; inducti ſunt in conclaue, arte atq; induſtria obſcuratum perſonati quidam hiſtriones linteo obuelati, ac faſcijs obuincti, quibus mortui ſepulchris inferri ſolent, inſtructaq; menſa ferculorum apparatu, liberalius, largiusq; ſe cibo ac potu reficiunt, æger autem hæc conſpicatus, ſciſcitatur quid moliantur, & quod ſint genus hominum? reſponſum eſt: mortuos eſſe ſe: tùm is, mortuine edunt? illi, maximè, ſi libeat accumbere, id non vanum experietur, confeſtim mente captus exilijt, lectoq; ſe ſubduxit, atque vnà cum mortuis commentitijs cibo fruitur affluentius: peracta autem cœna ſomnus illi obrepit in eum vſum confecto liquamine. *Somnus de lyria ſedat.* Siquidem qui ſenſu, mentisq; iudicio, ac ratione ſunt orbati, arte tractandi ſunt, nec vlla re efficacius, quam ſomno domandi. Sic à Sibylla Virgiliana domitus legitur:

Aeneid. 6. *Cerberus ille fame rabida tria guttura pandens,*
Melle ſoporata, & medicatis frugibus offa.

Melancholia quomodo expugnanda. Cæterùm quá ratione affectus melancholici expugnari poſſint, aut ſaltem mitigari, obiter indicandum. Principio vnde morbus initium ſumpſerit, atq; qua parte conſiſtat, excutiendum eſt. *Melancholiæ tres ſpecies.* Quum enim tres ſint melancholiæ differentiæ, vna in qua cerebrum primario affectu hoc humore perfunditur, altera quæ toti corpori ſubeſt, tertia Hypocondriaca ſeu flatuoſa, quæ ex cruditate ac vitioſis humoribus contracta cerebrum per conſenſum afficit, diuerſas curandi rationes expoſcunt. *Melancholicis quando ſecanda vena.* Siquando itaq; vniuerſum corpus ſucco melancholico oppletum eſt, à venæ ſectione auſpicari conuenit curandi rationem: in cæteris hoc remedium inefficax cenſetur atq; irritum, niſi ſanguinis redundantia tale quiddam exigat: ſic etiam in pręcordiorum tortura, ac lienis tumore, aut vbi quartana infeſta eſt, ſpleneticam ſeu ſiniſtri brachij internam ferire conſultum eſt. Porrò quum huiuſmodi hominibus

aluus

aluus magna ex parte aſtricta eſt, leniter ac placide ſubducenda, aloë, epithimo, filicula. Siquidem vbi inteſtina lubrica eſſe contingit, atq; excrementa prolui, minus vaporum ac fuliginis ſurſum rapitur, aut effumat: quocirca lienoſos ac melancholicos alui profluuio corripi ſalutare pronunciat Hippocrates: deniq; hæmorrhoides, varices, condilomata, maraſcas infernis partibus innaſci atq; extumeſcere maniacis deſipientibus ſalubre. Et quanquam mali Genij humoribus ſe immiſcent, ac faces miniſtrant, omniaq; efficiunt ſæuiora, potiſſima tamen cauſa ac fons mali in humorum ferociam referendus, expurgatis enim noxijs humoribus, diſcuſſaque fuligine, furor miteſcit ac mens priſtinum vigorem concipit. Quocirca molienda in primis vniuerſalis corporis euacuatio ea parte qua maxime natura vergit, idque ſenſim ac per interualla: neque enim conſultum eſt, validis pharmacis huiuſmodi crabrones irritare, poſtea inſtituenda optima victus ratio,

Lubrica aluus melancholicis vtilis.

lib. 6 aphoriſ. 48.

Genij humoribus ſe immiſcent.

Melancholicis placide aluus deijciendus.

eaq; euitanda quæ craſſum ſanguinem pariunt: vt ſunt bubulæ ac taurinæ carnes, ſuccidia, quæq; diutius ſale aut fumo indurata ſunt, quibus accedunt aprugna atq; vrſina, tùm quę nobilium conuiuijs inferri ſolet ceruina, ac Geniales paſſim menſas exornat leporum caro. Sic vt mirari ſubeat nihil ea magis à Belgis expeti ac commendari, nec vllum conuiuium ſatis ſplendidum, aut magnificè inſtructum quod leporino ferculo non ſit exornatum: quum nulla caro ſit melancholiæ magis affinis & cognata. Nam frigida eſt & ſicca, niſi animal curſu ac venatione ſit defatigatum, ſic enim nonnihil caloris concipit, magisq; ſapida eſt & ſalubris. Quidquid autem ab hoc animante proficiſcitur, exiccante vi pollet atq; aſtringentis facultatis eſt particeps, pili, tegmen detractum, ſanguis, coagulum, caro. Sic coagulum leporis, eiuſq; ſanguis ex vino rubro epotus dyſenterias & mulierum menſes ſiſtit, pili exuſti, vel minutatim inciſi ſanguinem in vulnere effuſè promanantem efficaciter

Cibi melancholici.

Lepus melancholicus natura & alimento.

Lepus curſu fatigandus.

Lepus in re medica multi vſus eſt.

citer conſtringunt ac cohibent. Cerebrum ſuperuacuum oris humorem ábſumit, & dentes elicit: coxæ eiusq; oſſiculi appendix calculum comminuit. Caro quoq; leporina, ſi frequens eiús ſit vſus, pituitæ defluxum è capite compeſcit, átque epilepſiam, quæ ex craſſa ac glutinoſa pituita contrahitur, expugnat: quorum quodq; ſiccum eſſe id animal, ac melancholicum conuincit, vt totá eius conditio commonſtrat, ac præſertim caro ad nigredinem inclinata. Quod autem quum veteres, tùm recentiores perſuaſum habeant, ex leporis eſu exhilareſcere homines atque aliquid venuſtatis, formæq; elegantioris concipere: non ex meticuloſi & pauidi animantis guſtu id euenire ominor, ſed quod feſtiui aliquot conſodales conuocare ſoleant in cœtum & accumbationem epularem puellas quaſdam amabiles ac generoſas: itaq; illæ quæ deſpectæ habitæ ſunt ac deformes, nec vnquam in huiuſmodi conſeſſum acciri contingit, in elegantes cenſeri ſolent, nec vnquam deguſtaſſe

Leporis eſus an venuſtos reddat.

 lepo-

leporem: quod Martialis non inueнuſto epigrammate improperat, amaſiæ:

Lib. 12.

Si quando leporem mittis mihi Gellia, dicis:
Formoſus ſeptem Marce diebus eris.
Si non derides, ſi verum lux mea narras:
Edisti nunquam Gellia tu leporem.

Quam opinionem hinc enatam, conceptamq; conijcio (nam à nullo hactenus explicata eſt) quod qui Geniali alicui conuiuio interfuit, vt aſſolet vbi lepus decerpitur, ſeptem continuatis diebus blandus appareat venuſtus, hilaris, feſtiuus, ſiquidem vbi inter epulas omnia hilariter tranſacta ſunt, elucent etiam poſt elapſos aliquot dies in fronte, ſupercilijs, vultu, labijs, oculis, nutibus (omnia enim ſunt animi indices) magnâ alacritatis indicia, multaq; ſe proferunt, erectioris mentis argumenta, nam riſu, cachinnis, oſculis hinc inde exhibitis, tripudijs, vino, cantilenis, corpus concalefactum effloreſcit, ac fit caloratius, ſanguine in externum habitum vndiq; diffuſo, hæc itaq; efficiunt, vt leporis eſus animi nebulas diſcu-

Leporem guſtare, pro uerbi numex plicatum.

Moderata conuiuia colorem & ſpiritus excitant.

diſcutiat, vultumq́; ſerenum præſtat ac faciẽ nitido rubore perfuſam. Vt enim qui irritantur, aut metu concutiuntur, perturbato animo cõſpici ſolent, multasq́; notas vel deiectæ vel commotæ mentis in externo habitu exhibere: ita quibus omnia læta ſunt, proſpera, ſalutaria, nec vllus vitioſus affectus, aut perturbatio in corde reſideat, certa ſe indicia in corpore proferunt, ipſeq́; vultus, calor, facies, frons, oculi, oris decor ac ſpecies ſecuritatem quandam animi pollicentur, mentemq́; placidã & quietam. Cæterùm quod ad victus rationem attinet, qui frigido ac ſicco habitu exiſtunt, tùm melancholici laudabilis ſucci cibis ac vino generoſo aſſueſcant, cubent mollius ac ſomnus ſit prolixior, omniaq́; ſalſa atq; acida ac præ cæteris cruditatem deuitent, exercitationi moderatæ inſiſtant. Vt enim paludes atq; immota quæq; putent, ita quoque corpus inexercitatum pædorem ac graues halitus contrahit. Quod ſi motus violentus illis ſit laborioſus, vocis modulatione ac cantilenis, muſicisq́; inſtru-

Animi affectus in vultu elucent.

Melancholicorum diæta.

Simile à ſtagnanti aqua.

inſtrumentis ſe exercere poterunt & ambulatione. Omnes autem affectus animi mœrorem, anxietatem, triſtitiam, odium, iram, indignationem, inuidentiam excutiant, nec quidquam tale in mente patiantur reſidere, ſolitudinem præterea fugiant, inediam, vigiliam, laſſitudinem, vires verò inſtaurare pergant, alimentis primum liquidis (ſiquidem ea celerrime nutriunt; ac minimum negotij ventriculo faceſſunt) mox adauctis viribus ſolidum cibum ſibi reddant familiarem. Panis ex lectiſſimo tritico conficiatur, eoque vtantur parcius: ægrè enim concoquitur, & ſtomacho diu inhæret: quocirca baiulis, vectoribus, nautis, aurigis robur conciliat, ac carnem durabilem, minimeq; fluxam efficit: olidas enim fauces habent ac graueolentes: qui ſani parcius panis eſu vtuntur, quibus dupla panis pars, hoc eſt, beſſis, obſonij autem triens præſcribi debet. Quod ad prandij ac cœnæ rationem attinet, niſi conſuetudo ac mos patrius obſtet, nec caput ſit diſtillationibus obnoxium, cœna

Liquida cito alunt.

Panis eſus valetudinarijs parce exhibendus.

Vnde grauis halitus.

cœna ſit prandio liberalior, ſic vt ſemper euitetur immodica ſatietas. Obiter vt rem ſalubri conſilio perficiam, omnia quæ valetudini officiunt, ac præmaturam ſenectam accelerant, longius abigantur, adhibita cum primis animi tranquillitate, mentisq; conſtantia, quam diuinitus ſummis votis ac precibus ab eo expoſcere par eſt, qui affatim ac cumulatè ſua dona, ſuamq; munificentiam in nos effundit, hoc eſt, à patre cœleſti ac Seruatore Chriſto illi cœno. Nam præter externa bona, præter res momentaneas ac caducas quarum vſu ac commoditate illius munere abunde fruimur, mentes etiam noſtras ſuo ſpiritu imbuit, atq; ad ſalutaria quæq; ſingulis momentis cogitationes ac voluntates noſtras impellit, vrget, extimulat, ſic vt eius vim atq; afflatum in animis noſtris efficacem experiamur, ac fide ſtabiles, qua Dei promiſſis innitimur, certam ſpem ac fiduciam concipiamus participes fore nos ſempiternæ beatitudinis, lucisq; æternæ conſortes. FINIS.

Salubris hortatio.

Tranquillitas animi omnia condit.

Ephef. 2.

Gal. 4.

1. Pet. 2.

RE-

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

RERVM ET SENTENTIA-rum huius operis Index.

A.

Ab arboribus ſimile. 3
Ab aſtris ſimile. 75
Ab externo aëre ſimile. 25
Ab oſsium natura longitudo. 27
Abſynthium hepati confert. 113
A conflagratis ædibus ſimile. 100
Actiones quotidianæ ſuo quoq; tempore atq; ordine procedant. 83
Adoleſcentia. 30
Ad producendam barbam remedium. 43
Ad ſumma enitendum. 35
Aelementa, qualitates humores quatuor. 94
Aenobarbi. 42
Aër vitioſus cibo nocentior. 48
Aëris vis. 48
Aetas iuuenilis ſanguinea. 107
Affectus vitioſi homini noxij. 64
Affectuum origo. 9
Affectus quando mitiores. 10
Affectus quas noxas inferant. 64
Affectus colorem immutant. 99
A fidibus ſimile. 33
A flatibus externis ſimile. 16
A floribus ſimile. 29
Agalocht aut ligni aloës vis. 137
Alites concoctu difficiles. 70

A ma-

INDEX.

A maiore denominatio. 54
Anacardina confectio memoriæ vtilis. 136
A naufragio ſimile. 3
Angliæ laus. 49
Angli doctis & ſenibus afficiuntur. 50
Angli cur meraco vino vtantur. 212
Anglorum vitæ conditio. 50
Anguilla mortua cur non fluitet. 120
Anima hominis pars potior. 1
Anima & corpus mutuam operam expoſcunt. eodem
Animalis ſpiritus functio. 15
Animi cultus. 4
Animæ vis. 15
Animantia tactu frigida. 66
Animi conditio in humido corpore. 87
Anxietatis animi tortura. 154
A perfluentibus ædibus ſimile. 119
Apetitus caninus. 125
A politia ſimile. 11
Apologus de membrorum diſſidio. 12
Ardelio qui. 141
Ariſtomenis aſtutia. 45
Aeruginoſa bilis. 144
A ruinoſis ædibus ſimile. 73
Artificiale balneum. 80
Arundo Riet. 43
Aſiani molles. 14
Aſtra minus efficacia humoribus. 109

A tempeſtate ſimile. 8
A vitulorum laſciuia prouerbium. 107
Aura peſtilens. 48

B.

Balbi ſubmiſſe loqui neſciunt. 120
Barba rutilia non ſemper improbum deſignat. 140
Batani cuius ſunt conditionis. 17
Bilis per quas partes expurgatur. 138
Bilis malignitas. 144
Bilis naturalis & prater naturam. 137
Bilis qualiter purganda. 143
Biliofis terrifica ſomnia. 142
Brabanti, cuius ſint conditionis. 18
Britanni cuius ſint conditionis. 19
Britanni in morbis flaccidi. 112
Britanni & Scoti acres habent iras. 19

C.

Cain diffidentia exemplum. 151
Calidus habitus. 40
Calor. 7
Calor colorem excitat. 69
Calor humorem vt ſol glaciem diſſoluit. 127
Calor vita ſubſiſtit. 65
Calor humorem obſequacem habet. 84
Calor innatus quid. 7
Calor audaciam parit. 45
Calor humanus. 84
Caluitium ex humo penuria. 74

Canina appetentia. 69
Canicula vis. 49
Canis panem ſomnians prouerbium. 123
Caput ab infimis membris noxam concipit. 113
Caput non fatigandum lotione. 135
Caput & ventriculus & pituitoſi humoris conceptacula. 118
Cardiacus affectus. 111
Catilina vultus. 151
Catullire. 107
Cauſa conſeruatrices. 48
Cauſa melancholici affectus. 154
Cape oculis & memoria noxium. 135
Cerebella qua memoria proſint. 135
Cerebrum aridum quid efficiat. 74
Cerebri temperies memoria præſidium. 130
Cerebrum ſiccum non concipit imagines. 129
Cerebrum humidum non retinet imagines. 129
Cholera vis. 94
Cholerici dentati. 108
Chriſtus à vitioſis affectibus alienis. 39
Chriſtus exemplar perfectionis. 38
Chriſtus quid homini contulit. 15
Cibi apti frigidis. 70
Cibi & potus facultas. 50
Cibus & aer aque neceſſarius. 27
Clyſteris vſus. 127
Cochlea vitam viuere. 67

Color humores indicat. 98
Coloris pilorum cauſa & differentia. 42
Color quis frigidis. 69
Concentus & harmonia in corpore. 93
Concoctionis ac digeſtionis munus. 9
Condimenta calida. 71
Connubij commoditas. 6
Conſcientia ſcelerum. 155
Conſultor ſalutaris. 108
Conſultor improbus. 107
Continentia voluptatum diuinitus contingit. 116
Contraria contrario expugnari. 46
Cordati qui. 150
Cordis principatus. 150
Cordis & cerebri conſenſus. 151
Coriandrum incruſtatum. 136
Cor fons ſanguinis. 98
Cor vitæ fons. 9
Corporis ac reipublicæ comparatio. 12
Corporis & reip. mala à capite. 119
Corpus mutationi obnoxium. 100
Corpus & animus mutuo affici. 8
Craſſius ſpiritus quid efficiat. 17
Criſpi capilli vnde. 40
Cruditas pituitam parit. 128
Cruda ſenecta vnde. 29
Cruditas noxia. 10
Cura corporis non negligenda. 81

Cur

Cur angli ſudorifero morbo obnoxij. 111
Cur pythagorici lacte abſtinebant. 117

D.

Dauidis robur. 46
Dæmon vnde ſic dicatur. 23
Dæmones quatenus noceant. 24
Decorum in ſermone conuiuiali. 82
Decubitus in ſomno forma. 62
Delator. 61
Democriti & heracliti natura. 37
Deſidia noxia. 54
Diacidomon virgo carnes cotoneorum. 136
Diaria febris. 110
Diurnus ſomnus noxius. 64
Dies labori nox quieti dicata. 60
Diuina ſomnia Dei afflatum exigunt. 122
Doctrina cœleſtis affectus ſedat. 64
Draconitis hortenſis, vulgo dragoni. 52
Duo mortis genera homini impendent, 73
Duplex contritio quæ. 156

E.

Educatio cur natura immutat. 17
Elegans comparatio. 73
Elementa quatuor. 26
Empiricorum error. 111
Epiala febris. 126
Erici Sueciæ regis laus. 17
Exacta via viaticum quærere. 53

Excordes qui. 151
Exercitij commoda. 53
Exercitationis commoda. 53
Exercendi modus. 54
Exercitationis modus. 113
Ex ſanis ſana producit. 93
Ex ſomnijs corporis ſtatus docetur. 121

F.

Factioſis obſiſtendum. 11
Factitius inceſſus. 38
Febris tertiana vnde. 142
Febris aſtuoſa. 142
Fel iræ fons. 151
Fiber beuer. 66
Fides operibus ſtipata. 25
Flandri, cuius ſint conditionis. 18
Flaua bilis munus. 138
Frictionis vſus. 79
Frictionum differentiæ ſex. 79
Frigidis corporibus non deeſt calor. 65
Frigus vitæ pernities. 65
Frigida quo ſubſiſtunt. 67
Frigidi habitus ſigna. 68
Frigida appetitum excitant. 70
Frigida vniuntur calore. 65
Frigidi minus agiles. 70
Frigus calorem depopulatur. 69

G.

Galli

Galli ingenio verſatili. 20
Galli cuius ſint conditionis. 19
Gallus vt continenter & indefeſſè cantillet. 137
Generoſi equi naribus ſonitum excutiunt. 56
Genij quid ſint. 22
Genij mali ſeu lemures. 23
Genij boni. 23
Germani. 17
Gibboſis apta exercitatio. 56
Gradus caliditatis in homine. 40
Grata viciſsitudo. 60
Guilielmi Lemnij de ſtomarace liber vulgo ſchuerbock cui. 153

H.

Habitus corporis mutationibus obnoxijs. 75
Habitus periculoſus. 90
Hepar libidinis cauſa & renes. 151
Hepar ſanguinis officina. 98
Henrici. 2. Galliæ Regis mors: Anno 1550. 55
Herbæ quæ mentem acuunt. 124
Hiſpani cuius ſint conditionis. 19
Hiſpani ingenioſi. eodem.
Hollandi cur ſomnolenti & obliuioſi. 17
Homines lubrici fidei. 141
Homo belluis affinis. 105
Homo cholericus. 137
Homo homini Dæmonium. 24
Homo multis caſibus expoſitus. 145

Homo lupus. 105
Homo leo. 105
Homo ſimÿs ſimilis. 106
Homo vulpinis moribus. eodem.
Humidus habitus quando noxius. 89
Humidi ad iracundiam minus procliues. 86
Humidis parcę dormiendum. 89
Humidi corpore non malitioſi. 86
Humidi corporis ſignum. 85
Humidi ſtatus conditio. 84
Humoribus color & ſapor ineſt. 95
Humores ad vitia occaſionem prebent. 24
Humorum mutatio. 3
Humor. 7
Humorum mixtura muſto comparatur. 116
Humores qualitatum quatuor particeps. 94
Humorum fuligo menti, infeſta eſt, vt vini vapor. 92
Humores aliquo modo elementa hominis. 93
Humor caloris fomes. 90
Humores alimentis augeſcunt: vel diminuuntur. 92

I.

Ictericus inauratus. 139
Iecoris opilatio vnde. 113
Iliaca paſſio. 41
Imaginationis vis. 41
Imaginationis quanta vis. 101
Immatura mors. 3
Impuberes lac in mammllis habent. 117

In caducum parietem inclinare. 155
Inciſa vena omnes humores conſpici. 95
Iudicia frigidi & humidi ſtatus. 123
Infantia. 30
Ingenia proba improborum commertio deprauari. 46
Intemperies quid. 33
In tribus corpus conſiſtit. 7
Intus vinum foris oleum. 79
Ioannis Baptiſtæ exitium. 11
Ira quid & vnde. 138
Irati habitus. 64
Iræ vis. 64
Itali cuius ſint conditionis. 18
Itali cur iniuriarum tenaces. eodem.
Iuuenalis locus explicatus. 62
Iuuentus vnde effœta. 29
Iuuentus. 30

L.

Lactis vſus. 76
Lactuca viſum obtundit. 135
Lac ex ſanguine. 117
Lares quid ſint. 23
Lipyrie febres. 127
Liuidus calor. 69
Longitudinis cauſa. 28
Liuiæ vis in inferiora. 84
Lupinorum natura. 5
Lupus morbus. 145

Lutra Otter. 66

M.

Mago leonem domuit. 4
Mala conſuetudo ſenſim mutanda. 52
Mattiaci ſeu Zelandi. 18
Medela frigidi corporis. 70
Melancholici quando effuſe hilares. 149
Melancholia qualitas. 95
Melancholici ſubleuandi. 156
Melancholia nemo non particeps. 146
Melancholia duplex. 146
Melancholia cui humoris ſimilis. 147
Membrorum decor & vſus. 12
Memorabile exemplum de ſubita canicie. 100
Memoria ſtabilis vnde. 75
Memoria omnia perfici. 128
Memoria pernicioſa. 129
Memoriæ pernicies cruditas ex crapula. 131
Memoria in cerebro conſiſtit. 129
Memoriæ remedium vbi ex frigiditate & humiditate contractum eſt vitium. 125
Memoria naturæ munus arte iuuatur. 130
Memoria rerum renouanda. 131
Memoriæ raſum caput confert, &c. 133
Memoriæ quæ conferunt. 134
Memoria quæ exigit à ſiccitate orta. 125
Memoria cœnam parcam exigit. 133
Memoria deplorata vt inſtauranda. 136

Memoriam barba raſa adiuuat. 133
Mens odoribus recreatur. 136
Mens cordi miniſtrat intelligentiam. 151
Mentis turbatæ ſigna. 150
Mentis ſtupor doloris ſenſum priuat. 103
Mentis inquietæ tormenta. 154
Meretrix nec concubitu nec muneribus ſatiatur. 115
Meridiari capere ſomnum diurnum. 64
Metus mortis ipſa morte acerbior. 102
Mitiora exercitia. 55
Moderata conuiuia non improbanda. 81
Moderatus ſomnus vtilis humidis. 89
Mora quo modo edenda. 77
Morbi ex plenitudine. 110
Morbus Regius vnde dictus. 139
Mors naturalis qua ratione. 72
Mors quibus formidabilis. 72
Mors contra naturam. 72
Mors quid ſit. 29
Mors quid. 145
Mulier perſtillanti tecto comparatur. 119
Mulier crinita ſalax. 44
Mulier capite capillata non cute. 44
Mulierum intemperantia. 41
Mulier cur viro magis comata. 85
Muſica mentem exhilarat. 55
Muſicè viuere. 110
Mutatio ſubita quando vtilis. 53

N.

Naturales affectus. 37
Natura abhorret ab interitu. 32
Natura maritimorum. 18
Naturæ mutatio. 3
Naturale balneum. 80
Naturalium ſomniorum interpretatio. 121
Natura vitioſa in deterius prona. 132
Naturæ & milites quur cito caneſcant. 101
Ne animus curis diſtrahatur. 82
Neglectus pietatis pœna. 155
Negotiatorum verſutia 12
Nidoroſi & acidi ructus. 59
Nocturnæ lucubrationes noxiæ. 80
Non deſpondendus animus. 146
Non temere fidendum ſomnijs. 122
Noſce teipſum. 2
Notæ ſicci habitus. 74
Notæ temperati corporis. 35
Notæ frigidi & humidi corporis. 121
Notæ calidi & ſicci ſtatus. 139
Notæ frigidi & ſicci habitus. 156
Nouem temperamenta. 33
Nucha & ceruices munienda. 131
Nulla corporis pars inutilis. 13

O.

Obeſi periculo expoſiti. 89
Oblectatio minus honeſta. 59

Obliuio

Obliuio aliquando grata. 121
Obliuio rerum quando expetenda. 132
Oculi glauci vnde. 86
Oleum camino. 143
Omnes affectibus expoſiti. 64
Omnia caduca. 32
Omnia mutationi obnoxia. 137
Omphracion quid. 125
Opilatio & putredo morborum origo. 10
Ordo in ſanitate tuenda. 57
Otium & deſidia obeſum corpus reddit & frigidum. 69

P.

Pallida bilis vulgo citrina. 142
Pannonia auſtria. 42
Pars quæq; ſuis viribus imbuta. 117
Pauli locus. (Qui ſibi videtur ſtare obſeruet ne cadat) *explicatus.* 156
Peccatum morbos ac mortem innexit. 72
Pergræcari. 58
Periculoſa opinionum diſſenſio. 97
Periculoſa mutatio in ſenibus. 53
Perturbationes animi. 152
Petrus Carbonarius. 141
Philippi Hiſp. Regis decus atq; oris ſpecies. 99
Phlegmaticorum conditio. 120
Pilorum origo. 40
Piſcium eſus ſolitarijs noxius. 66

Piſcibus

Piſcibus ſanguis friget. 66
Pituita incommodo omnes obnoxij. 128
Pituitoſi ignaui. 123
Pituitæ locus. 118
Pituita acida. 125
Pituita ſanguinis naturalis materia. 116
Pituitæ conditio. 94
Pituitoſis cœna parca ſit. 124
Pituitoſi exercendi labore. 124
Pituitæ morbi. 118
Pituitoſi hominis laus. 124
Pituitæ ſalſæ noxia. 126
Pituita ſalſa. 126
Pituita vitrea. 126
Pituita dulcis. 125
Policleti regula. 35
Pollionis ſcita ſententia. 79
Pollutio vnde ac ſeminis effluxus. 123
Porracea & phraſina bilis. 143
Pranſi ieiunis erectiores. 5
Præpoſtera capitis raſura. 133
Primordia hominis. 27
Prouerbij origo obeſæ & emunctæ naris. 123
Prouerbium non mouenda noxia. 132
Prouerbium in ignauos. 47
Prouerbium ruſticum. 57
Prouerbium in rubenti barba homines. 140
Prouerbium ab artifice & materia. 108

Prouen-

Prouentus hortenſis. 70
Pubertas. 30
Pueritia. 30
Pueri & ſenes obliuioſi ſed diuerſa ratione. 130
Pueri non domandi inedia. 28
Pueri victum humidum exigunt. 51
Pueri & ſenes inter ſe contraria. 85
Pueri & ebrij cur ſomnolenti. 61
Pulmo & lingua conceptus denunciant. 152
Purè ſanguinei ſtultitia perfuſi. 105
Putredini obnoxij calidi & humidi. 112

Q.

Quadruplator. 61
Quando mouendum. 59
Quatuor virtutes naturales. 9
Quatuor pituitæ ſpecies & effectus. 125
Quatenus aliquid optandum. 146
Quæ aluum ſoluunt. 76
Quæ aluum leniant. 113
Quæ ſpleneticis vſui. 148
Quæ animantia eſui ſalubriora. 120
Quæ ſpiritus vitiant. 8
Quæ ſpiritus foueant. eodem
Quæ ſanguinis feruorem temperant. 52
Quæ forma ac figura humidis. 86
Quem victum exigant humidi. 88
Quæ præter Venerem ſiccis noxia. 80
Quæ valetudini officiunt. 29

Quæ ſomniant pituitoſi. 122
Quæq; pars ſuum temperamentum obtinet. 87
Quæ opilationem diſcutiant. 113
Quæ partes pituitæ obnoxiæ. 127
Quæ vis lumbos incitet. 88
Quid crines eliciat. 43
Quid ſanitas. 1
Quid morbus. 1
Quid valetudinem fulciat. 1
Qui piſces diu viuant mari exempti. 66
Qui ſapor humori melancholico. 147
Quid concoctionem perficiat. 5
Quid luxus efficiat. 11
Quid ſpiritus ſanctus in nobis efficiat. 25
Quid ætas. 30
Qui profunde dormiant. 61
Quibus mors placida. 102
Quid ſtudioſis faciendum. 54
Quis ſomnus ſanguineus. 103
Quid denotet capitis crebra motio. 106
Quid vocem robuſtam efficiat. 47
Quid nos à pietate abducat. 82
Quid loquelam reſtituat. 136
Quid ſomnus. 59
Quid belgis droeſem in muſto. 147
Qui ægre excitentur. 61
Qui cito excitentur. 61
Quod diſcrimen inter ſanguineos & cholericos. 108

Quomodo memoria inſtauranda. 75
Quomodo dæmoni cogitationes pateant. 23
Quos morbos catarribus pariat. 119
Quur mortuus viuente ponderoſior ac grauior. 5
Quur pueri imberbes. 43
Quur Angli florido colore. 50
Quur viri fœminis prudentiores. 87
Quur in initio ſomni ſomnia non percipiantur. 90
Quur ſanguine abſtinendum præceperit Moſes. 97

R.

Rapa ſpiritus viſorios inſtaurat. 135
Ratio cur pueri anteactorum memores. 131
Ratio quur homines ſubito coloris ſpeciem exuant. 101
Rei geſtæ narratio. 41
Reipublicæ forma. 11
Relaxatio animi. 82
Rerum natura ſpiritu diuino perfuſa. 67
Res non naturales. 48
Rethorica popularis. 56
Ruſticatio laudata. 57
Ruta in fœminis Venerem acuit in viris extinguit. 87

S.

Saliua & ſudor ex humoribus vires concipiunt. 95
Salubris admonitio. 39
Salutare conſilium. 10
Samſonis virtus. 45
Sanguinis feruor cum muſto comparatur. 106

Sanguinei

Sanguinei ad cœlibatum parum idonei. 115
Sanguinis vis in conſtituenda animi natura. 105
Sanguinis natura. 94
Sanguis qua menſura dilui debeat aliis humoribus 109
Sanguis & ſpiritus vitæ theſaurus. 58
Sapiens metu concutitur. 102
Sanguis non temere detrahendus. 98
Sanguinei non acerbi. 108
Sanguini cæteri humores immixti. 95
Sanguis ad luxum incitat. 110
Sanguis aliis humoribus vtitur ad formandos mores. 108
Sanguinis vtilitas. 97
Sanguis lactis materia. 117
Sanguis tenuis quid efficiat. 14
Sanguinei hominis varij mores. 110
Sanguis craſſus quid efficiat. 14
Sanitas auro potior. 2
Sanitas memoriæ robur. 132
Sani ne medicamentis aſſueſcant. 58
Satietas vitanda. 57
Scipioni arundineo inniti. 155
Securitas hominis chriſtiani vnde. 145
Semen corruptum quid noxiæ adferat. 114
Semen quid. 115
Seminis & ſanguinis natura. 27
Seminis efficacia. 93
Senecta. 31

Senectus præmatura. 71
Senes & pueri cur obliuioſi. 17
Senes ſicci natura conditione humidi. 96
Senium quid ſit. 29
Seueri vino exhilareſcunt. 149
Sicci aſtricta humidi laxa aluo. 85
Signa affecti cerebri. 153
Signa calidi corporis. 40
Signa collapſæ valetudinis. 13
Simile ab areſcentibus folijs. 101
Simile à lignis virentibus accenſis. 126
Simile à cereis ac funalibus. 137
Simile ab elixatis animantum pedibus. 147
Simile à baiulis. 152
Simile à conſenſu connubiali. 81
Simile à peſtifero halitu. 23
Simile à rigido corio. 79
Simile ab arborum & agrorum cultura. 146
Simile ab agris vel humidis vel ſiccis. 86
Simile à collapſis ædibus. 99
Simile à lignis virentibus. 10
Simile à re fluida. 4
Simile à rebus ignitis. 92
Simile à ſalſugine conſperſis. 44
Simile à ſaginandis pecoribus. 143
Simile à cereuiſia & olei colore. 138
Simile ab agilitate apum. 139
Simile ab hominum moribus. 52

Simile ab igne & carbonibus deflagratis. 144.
Simile à madido homine. 128.
Simile à cultura agri. 51.
Simile ab ædibus & veſtimentis ſitu obductis. 113
Simile ab herbarum miſtura. 33.
Simile à remotiſſimis viſceribus. 123.
Simile à cloacis domeſticis. 153.
Simile à ſatis. 128.
Simile à gallina quæ pullos fouet. 122.
Simile ab ignitis. 40.
Simile à terra & ſemine. 45.
Simile à vitro & candente ferro. 76.
Simile ab equis macilentis. 74.
Simile ab ignis agitatione. 150.
Simile ab argilla. 84.
Simile à fumoſis edibus. 152.
Simile à ferri ac chalibis natura. 130.
Simile à florum & herbarum artificio. 109.
Simile à vaſculis diſtillaticijs. 119.
Simile ab acerbo vino. 147.
Simile à diluto vino. 4.
Simile à ferventi aqua & oleo. 84.
Simile ab arborum putatione. 143.
Si morbi formidabiles ergo & mors. 72.
Simulatores in conuiuijs. 61.
Synochus ſeu continens febris. 112.
Situs in cibis. 121.
Socordes qui. 150.

Soli

Soli, humor Lunæ comparatur. 84
Solitarÿ apoplexiæ obnoxÿ. 66
Somnia diuinitus immiſſa. 104
Somnus bilioſis vtilis. 143
Somnus in quem vſum. 104
Somnus octo horarum. 60
Somni vtilitas. 78
Somni commoditates. 60
Somnus & vigilia. 59
Spadix color qui. 37
Spiceus color à ſpica vel culma ordei. 121
Spiritus Domini. 21
Spiritus puri quid efficiant. 8
Spiritus. 7
Spiritus quid. 8
Spirituum origo. 9
Spiritus vt ſe per corpus diffundat. 16
Spiritum aquis incumbere quid ſit. 21
Spiritus natura. 21
Splen vnde riſum moueat. 149
Splen cur lætitiæ cauſa. 152
Splen fiſco aßimulatur. 148
Splen mentem obnubilat. 152
Splenis morbi. 152
Splen agilitati officit. 148
Splenis vſus & natura. 148
Splenem non poſſe adimi. 148
Studioſi melancholiæ expoſiti. 146

Sua cuiq; natura exploranda. 6
Sudandi modus. 111
Sudor Britannicus vnde nomen indeptus. 111
Sudoriferus morbus in belgica quando. 111
Sudor Anglicus ephemera febris ſpecies. 111
Superſtitio. 26
Supinus decubitus nocentiſſimus. 62
Suſpecti anobarbi. 140

T.

Temeraria audacia. 46
Temporum anni & ætatum comparatio. 31
Temperamenta mutationi obnoxia. 96
Temperantia quid efficiat. 64
Temperamentum quid. 32
Temulenti cur balbutiant. 120
Teneſmus quid. 117
Terebinthinæ efficacia. 77
Terebinthina in liquorem redacta, poculenta fit. 78
Terebinthinæ præparatio. 78
Tetrici quando feſtiui. 5
Tetrici aſſueſcant ſodalitijs. 149
Themiſtoclis ingenium. 140
Themiſtocles obliuionem quare optauerit. 132
Thimon oſor hominum. 154
Tibicinis vita. 110
Traianus Cæſar. 148
Tranquillitas. 64
Tria ſaluberrima. 7

V.

Varia genera exercitationis. 55
Vecordes qui. 150
Vena non temere incidenda. 58
Venenata non herba. 67
Veneris moderatio. 47
Veneris incommoda. 114
Veneris moderatio. 114
Venus corpus eneruat. 129
Venus æſtate viris noxia. 87
Vera bona quæ ſint. 2
Verſicolor ſpecies quid deſignet. 99
Victus plus ſatis humidus noxius. 88
Vigilia moderationem exigit. 64
Vinum pueris noxium. 51
Vinum minus generoſum. 76
Virilis ætas. 31
Virtutibus vitia permixta. 46
Vitalis ſpiritus. 13
Vitam quid fulciat. 65
Vitellina bilis. 143
Vitioſus cibus naturam deprauat. 28
Vitulini dentes prouerbium. 107
Vitulini marini Seehúnde. 66
Vna fidelia duos parietes dealbare. 91
Vnctionis vſus vetuſtus. 80
Vnde animorum varietas. 25
Vnde aquilonares feroces. 13

Vnde Belgæ Hiſpanis ſimiles. 41
Vnde barba & capilli. 40
Vnde capillorum copia. 43
Vnde horror mentis. 20
Vnde in corpore rebellio. 15
Vnde nonnulli moroſi. 13
Vnde nigri pili. 40
Vnde petenda tranquillitas. 32
Vnde praua cogitatio. 15
Vnde corporum varietas. 41
Vnde ſterilitas & generandi impotentia. 45
Vnde canicies. 121
Vnde agilitas in pueritia. 106
Vnde vena & arteria oriantur. 98
Vnde flaua caſaries. 140
Vnde ſubita canicies. 100
Vnde lingua balbuties & membrorum titubatio. 120
Vnde praui rutilorum mores. 141
Vnde tremor in periculis. 102
Vnde natura propenſio. 109
Vnde color bonus vel malus. 69
Vomitus quibus noxius. 59
Vomitus raro prouocandus. 58
Vrinam prouocantia. 76
Vſus effectusq́; pituitæ. 118
Vt corpus ſubſiſtat. 73
Vt generoſi equi explorandi. 56

INDEX.

Vti foro. 108
Vtilis aliquando naturæ mutatio. 6
Vt loquela reſtituatur apopleticis. 136
Vt mors non ſit formidabilis. 31

Z.

Zelus absq; Iudicio. 26
Zeno quando feſtiuus. 5

FINIS.

ERPHORDIAE.
Eſaias Mechlerus excudebat.
ANNO M. D. LXXXII.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

LABORATORIO RESTAURO
A. Lombardi
Via Valsolda n. 1-5-127
Tel. 899908
1971